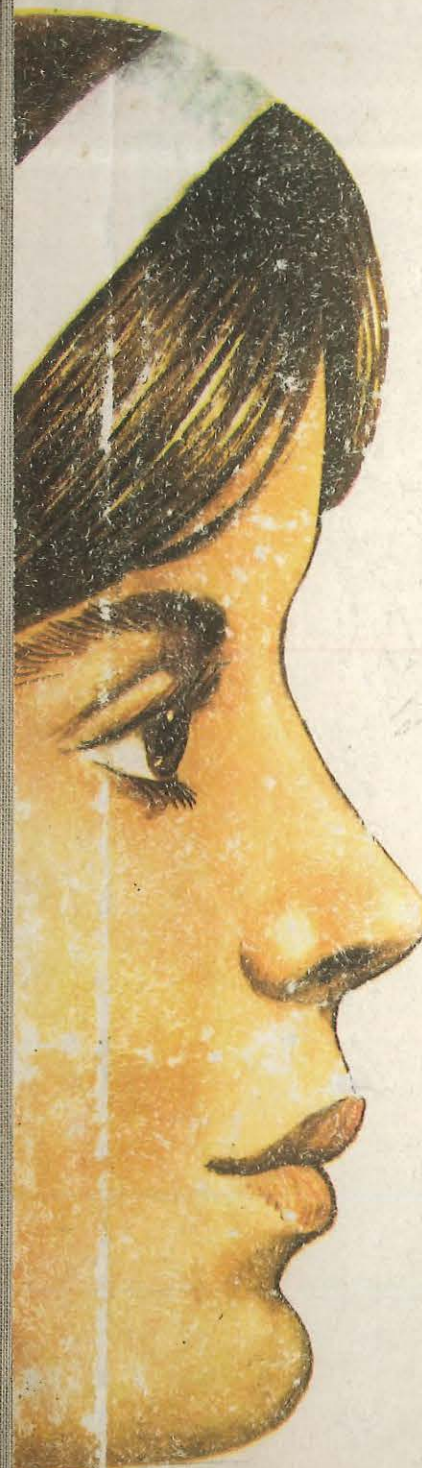

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ
BUCUREȘTI, 1984

Lei 30,60

MIHAELA BUTOI

GH. CONSTANTINESCU-
DOBRIDOR

LIMBA ROMÂNĂ

Manual pentru clasa a VI-a

MIHAELA BUTOI

GH. CONSTANTINESCU-DOBRIDOR

LIMBA ROMÂNĂ

MANUAL PENTRU CLASA A VI-a

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ — BUCUREȘTI

Manualul a fost elaborat în anul 1983,
în conformitate cu programa Ministerului
Educației și Învățămîntului, aprobată cu
nr. 41039/1983, și a fost avizat de Comisia
de limba și literatura română a M.E.I.

Referenți științifici: conf. univ. dr. **GRIGORE BRÂNCUȘ**
cercet. șt. pr. **FULVIA CIOBANU**
prof. **ALEXANDRU CRIȘAN**
prof. **ECATERINA HANDRUȘ**
prof. **DUMITRU SĂVULESCU**

Redactor: **ARETIA DICU**

Tehnoredactor: **ILINCA PROSAN**

Ilustrațiile și coperta: **VALENTIN TĂNASE**

Lipsesc paginile 3-8 conținând (conform Cuprinsului):
pag 5. Imnul de stat al Republicii Socialiste Romania.
pag 8. *Cîntare României* (fragmente) de Miron Radu Paraschivescu

Nu cunoaștem conținutul original al paginilor 3-4 (din amintiri, acesta ar putea conține poezia "*Din Pirinei la Carpați să trăim uniți ca frați ... să facem din tun tractoare, din atomi lumini izvoare ...*", dintr-o cuvîntare oficială de N. Ceaușescu).

Imnul de Stat al RSR se găsește în alte surse.

Pare dificil de găsit acum o versiune a paginilor pierdute din *Cîntare României*. Au rămas ultimele strofe (redate pe pagina următoare.

Miron Radu Paraschivescu pare să nu fie un autor agreat în noile condiții politice, deoarece poeziile sale nu se găsesc în colecțiile online de poezii românești.

O, țara mea, cea plină de minuni!
Văd munții-nați, cu albele cununi,
Și dealuri viorii ce-și moaie-n zări
Spinările, ca valul unei mări,
Zăresc pe coaste turmele rotunde,
Ca albe pietre semănite-n munte
Și văd cum se ridică la picioare
Păduri de sonde, iuți funiculare¹,
Uzine mari ca niște stupi vuind,
Văd pînzele de apă ce se-ntind
Pe șesuri largi, pînă-n albastra mare,
Purtînd pe ele negrele vapoare,
Pe rîuri, plute, bărcile gingașe,
Și peste tot, în tîrguri și orașe,
Cum alte dăți își aprindeau pe culmi,
De strajă, focuri, aprigii străbuni,
Cît ochiul poate să cuprindă-n zare,
Steaguri ca flăcări pîlplie în soare.
Cu fiecare zi totul sporește-n tine,
Și-n fiecare seară îți sînt pline
De cîntec, drumurile toate...

.....

¹ *funicular* = mijloc de transport aerian, pe care circulă cabinele cu pasageri și cărucioarele cu materiale, folosit în regiunile muntoase greu accesibile

PATRIA NOASTRĂ

de George Coșbuc (1866—1918)

Patria ne-a fost pământul
Unde ne-au trăit strămoșii
Cei ce te-au bătut pe tine,
Baiazide, la Rovine,
Și la Neajlov te făcură
Fără dinți, Sinane,-n gură,
Și punînd dușmanii-n juguri
Ei au sfărîmat sub pluguri
Sîngele Dumbrăvii Roșii,
Asta-i patria română
Unde-au vitejit¹ strămoșii!

Patria ne e pământul
Celor ce sîntem în viață,
Cei ce ne iubim frățește,
Ne dăm mîna românește;
Numai noi cu-același nume,
Numai noi români pe lume,
Toți cu-aceeași soartă dată,
Suspinînd cu toți-odată
Și-avînd toți o bucurie;
Asta-i patria română
Și ea sfîntă să ne fie.

Patria ne-o fi pământul
Unde ne-or trăi nepoții
Și-ntr-o mîndră Românie
De-o vrea cerul, în vecie²,

¹ *a viteji* = a lupta

² *vecie* = veșnicie, eternitate; în *vecie* = veșnic

S-or lupta să ne păzească
Limba, legea¹ românească,
Și vor face tot mai mare
Tot ce românismul² are:
Asta-i patria cea dragă
Și-i dăm patriei române
Inima și viața-ntreagă.

Memorați, la alegere, o strofă din poezie.

*

Noi suntem oamenii acestui pământ! Noi am prins rădăcini aici; ca și codrii străvechi, noi ne-am înfrățit cu pământul. Ne-au bătut furtunile, dar am stat pe loc, ca să ne vie ceasul înfloririi.

Mihail Sadoveanu

*Sînt suflet în sufletul neamului meu
Și-i cînt bucuria și-amarul.*

George Coșbuc

*

INDRUMĂRI

În poezia „Patria noastră”, George Coșbuc, interpret al gândurilor și năzuințelor întregului popor, exprimă dragostea sa puternică pentru tot ceea ce înseamnă patria română. Pentru autor patria reprezintă:

— pământul strămoșilor noștri, care au luptat cu vitejie apărînd aceste meleaguri și alungînd pe cotropitori la Rovine, Neajlov și Dumbrava Roșie;

— pământul pe care trăiesc contemporanii săi, uniți prin aceleași gânduri, sentimente și idealuri;

— pământul nepoților, al generațiilor viitoare, care nu vor precupeți nimic în lupta lor pentru păstrarea limbii și a tradiției, pentru dezvoltarea și înflorirea „mîndrei României”.

Patriei noastre, căreia poetul îi acordă cea mai mare cinstire, considerînd-o sfîntă, îi dăruim „inima și viața-ntreagă”.

¹ lege = datină, tradiție

² românism = aici, poporul român

ÎNTREBĂRI ȘI EXERCIȚII

1. Ce vers se repetă spre sfârșitul fiecărei strofe? De ce credeți că poetul a procedat astfel?
2. Ce figuri de voievozi care au luptat pentru libertatea țării și a poporului nostru vă sînt sugerate de scriitor prin numele Rovine, Neajlov și Dumbrava Roșie?
3. Indicați timpurile verbelor care predomină în fiecare strofă și explicați de ce le-a folosit autorul în această ordine.
4. Citiți expresiv strofa a doua, accentuînd cuvintele care se repetă. Ce semnificație au ele pentru poet?
5. Ce înțelegeți prin versurile „Asta-i patria română / Și ea sfîntă să ne fie” din strofa a doua?
6. Ce înseamnă a da patriei române „inima și viața-ntreagă”?

EXERCIȚII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Identificați sufixele cu care sînt formate cuvintele următoare: *românește*, *bucurie*, *România*, *românească* și *românism*.
2. Indicați sinonimele următoarelor cuvinte: *soartă*, (*a*) *bate*, (*a*) *sfărîma*, *patrie*, *mîndră*, *vecie*, *dragă* și *întreagă*. Alcătuiți propoziții cu trei dintre acestea.
3. Găsiți cuvintele care se opun ca înțeles următorilor termeni: *dușman*, *mare*, (*a*) *iubi* și (*a*) *suspina*. Formulați apoi cîte o propoziție cu fiecare.
4. Înlocuiți formele verbale *o fi*, *or trăi*, *o vrea* și *s-or lupta* cu cele din limba română literară.
5. Ce cuvinte ale cîntecului „*Hora Unirei*” vă amintiți citind versurile:
 - a. *Ne dăm mîna românește.*
 - b. *Numai noi cu-același nume...*
 - c. *Toți cu-aceeași soartă dată...*

TEMĂ

Citiți în clasă poezii în care este exprimat sentimentul de admirație față de patria și poporul român.

OPERA LIRICĂ

Poezia „*Patria noastră*” comunică puternicul sentiment de dragoste al scriitorului pentru glia noastră strămoșească.

Lucrarea literară în care autorul își exprimă în mod direct propriile sentimente, convingeri și aspirații se numește operă lirică.

Opera lirică se deosebește astfel de cea epică prin faptul că aceasta din urmă exprimă sentimentele și gândurile autorului prin intermediul acțiunii și al personajelor.

Creațiile lirice sînt scrise de obicei în versuri.

*

VOCABULARUL

Vocabularul este totalitatea cuvintelor dintr-o limbă.

Cuvîntul reprezintă unitatea de bază a vocabularului.

Orice cuvînt are $\left\{ \begin{array}{l} o \text{ formă (un corp alcătuit dintr-unul sau mai multe sunete)} \\ \text{unul sau mai multe înțelesuri (sensuri, semnificații)} \end{array} \right.$

Cuvîntul de bază servește ca punct de plecare în formarea altor cuvinte.

De exemplu:

- *copil*, în formarea cuvîntului *copilaș*;
- *floare*, în formarea cuvîntului *î nflori*.

Prefixul este un sunet sau un grup de sunete care se atașează la începutul unui cuvînt de bază sau al unui radical. De exemplu:

- ne-*, adăugat la începutul cuvîntului de bază *atent* → *neatent*;
- în-*, adăugat la începutul radicalului *flor*, urmat de sufixul *-i* → *î nflori*.

Sufixul este un sunet sau un grup de sunete care se atașează la sfîrșitul unui cuvînt de bază sau al unui radical. De exemplu:

- aș*, adăugat la sfîrșitul cuvîntului de bază *copil* → *copilaș*;
- i*, adăugat la sfîrșitul radicalului *flor-*, precedat de prefixul *în-* → *î nflori*.

Cuvîntul derivat este rezultat din atașarea unui prefix sau a unui sufix la un cuvînt de bază sau radical: De exemplu:

cuvînt de bază	prefix	cuvînt derivat
<i>moș</i>	<i>stră-</i>	<i>strămoș</i>
<i>face</i>	<i>des-</i>	<i>desface</i>
cuvînt de bază	sufix	cuvînt derivat
<i>frate</i>	<i>-ește</i>	<i>frățește</i>
<i>veac</i>	<i>-ie</i>	<i>vecie</i>

Familia lexicală reprezintă totalitatea cuvintelor derivate de la un cuvînt de bază și înrudite ca înțeles. De exemplu:

- de la cuvîntul de bază *carte* s-a format familia lexicală:

cărticică
cărțuție

— de la cuvîntul de bază *tînăr* s-a format familia lexicală:

<i>tineret</i>	<i>tinerește</i>
<i>tinerel</i>	<i>tinerime</i>
<i>întineri</i>	<i>tinerețe</i>

Radicalul este elementul comun tuturor cuvîntelor derivate care formează o familie lexicală. De exemplu:

— radicalul cuvîntelor din prima familie lexicală este *cărt-* (*cărt-*); la el se adaugă sufixele *-icică*, *-ulie*;

— radicalul cuvîntelor din a doua familie lexicală este *tiner-*; la el se adaugă prefixul *în-* și sufixele:

<i>-et</i>	<i>-ește</i>
<i>-el</i>	<i>-ime</i>
<i>-i</i>	<i>-ește</i>

Sinonimele sînt cuvînte cu același înțeles și cu forme diferite. De exemplu:

- *zăpadă*, *nea*, *omăt*;
- *clar*, *limpede*;
- (*a*) *reuși*, (*a*) *izbuti*;
- *încet*, *agale*.

EXERCIIII

1. Arătați sufixele cu care s-au format următoarele cuvînte:

copilărie, *băiețuș*, *carnețel*, *scăriță*, *măturică*, *strungar*, *cunoștință*, *învățămînt*, *țărănime*, *aluniș*, *făget*, *muncitor*, *lemnos*, *săptămînal*, *argintiu*, (*a*) *dărui*, *albeață*, *amorțelă*, *apusean*, *oltenesc*, *prietenie*.

2. Indicați prefixele cu care s-au format termenii:

(*a*) *reface*, (*a*) *întretăia*, (*a*) *descompune*, *nedrept*, *consătean*, (*a*) *îmbolnăvi*, (*a*) *îndepărta*, *postmeridian*, *preșcolar*, *strănepot*, *antebraț*, *antiaerian*, *extraplat*, (*a*) *răstălmăci*, (*a*) *subaprecia*, *ultraviolet*.

3. Precizați care este radicalul următoarelor cuvînte:

copiliță, *fluturaș*, *scăunel*, *putinică*, *pădurar*, *foțbalist*, *stăruință*, *legămînt*, *muncitorime*, *aluniș*, *tineret*, *răbdător*, *lemnos*, *auriu*, (*a*) *vărui*, *verdeață*, *plămădeală*, *dobrogean*, *haiducesc*, *bogăție*.

4. Formați termeni noi cu sufixele *-andru*, *-oi*, *-er*, *-ui* și cu prefixele *pre-*, *dez-*, *în-* și *răz-*. Formulați apoi propoziții cu fiecare din cuvîntele obținute.

5. Alcătuiți familiile lexice ale cuvîntelor:

nume, *vînt*, *alb*, *înalt*, (*a*) *scrie*, (*a*) *învăța*, subliniind cu două linii sufixele și prefixele. Construiți propoziții cu cîte un cuvînt din fiecare familie.

6. Formulați propoziții cu derivate de la următoarele cuvînte: *nor*, *mic* și (*a*) *citi*.

Limba română are peste 120 000 de cuvînte. Dintre acestea, numai o parte sînt adunate în dicționare, în ordine strict alfabetică.

Cuvîntele se grupează în mai multe categorii, după diferite caracteristici:

1. după cum sînt folosite:

a) — de toți vorbitorii: *casă*, *om*, *pîine*, *a vorbi* etc.;

— numai de unii vorbitori: *altoi*, *antibiotic*, *forjă*, *stamină* etc.;

b) — în toate sau aproape în toate regiunile țării: *bun*, *elev*, *a merge*, *zi* etc.;

— numai în anumite regiuni: *buduroi* („stup“), *ciubotă* („ciz-mă“), *cucuruz* („porumb“), *oleacă* („puțin“) etc.;

c) unele cuvînte s-au învechit și nu mai sînt folosite de către vorbitori (deoarece denumesc realități ale unor perioade trecute): *clucer* („boier care se ocupa cu aprovizionarea curții domnești“), *ișlic* („căciulă de blană sau de postav“), *sîneață* („pușcă“), *voievod* („domn“) etc.

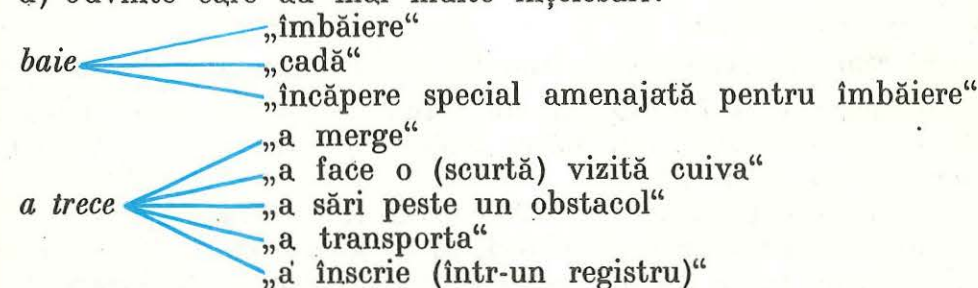
2. după înțeles:

a) cuvînte care au același înțeles sau un înțeles asemănător — *sinonimele*: *nădejde*, *speranță*; *grăiește*, *spune*, *zice*;

b) cuvînte care se opun ca înțeles: *bucurie* — *tristețe*; *mare* — *mic*; *merge* — *stă*; *jos* — *sus*;

c) cuvînte care au un singur înțeles: *cupru*, *greier*, *jder*, *ozon* etc.;

d) cuvînte care au mai multe înțelesuri:

e) cuvînte care au aceeași formă, dar înțelesuri diferite:

boboc („pui de rață sau de gîscă“) — *boboc* („floare care începe să se deschidă“)

lac („întindere de apă stătătoare“) — *lac* („preparat lichid“)

somn („stare de repaus“) — *somn* („numele unui pește“)

f) cuvînte care au o formă aproximativ asemănătoare și înțelesuri diferite:

— *complement*

— *compliment*

— *oral*

— *orar*

— *propoziție*

— *propoziție*

Pentru a evita greșelile în scrierea unor cuvinte ale limbii române, ne folosim de dicționare și îndreptare ortografice.

*
COMPUNERE

COMUNICAREA ORALĂ

EXERCITII

A. În clasele anterioare ați învățat cum se alcătuiește o compunere și ați realizat mai multe tipuri:

a) după texte literare { povestirea unui text
rezumatul
caracterizarea unui personaj
trecerea vorbirii directe în vorbire indirectă și invers

b) după imagini

c) compuneri-corespondență

{ scrisoarea amicală
telegrama
cartea poștală
cartea poștală ilustrată

d) compuneri libere

Vă reamintiți că etapele elaborării unei compuneri sînt următoarele:

— alegerea și formularea subiectului (cînd nu este obligatoriu, puteți alege unul sau altul dintre subiectele propuse, căruia îi veți stabili un anumit titlu);

— căutarea faptelor și a ideilor necesare tratării subiectului (documentarea); în acest scop, de obicei, se cercetează mai multe surse: manuale, notițe, texte literare sau științifice, culegeri, dicționare etc.; de asemenea, este indicat să folosiți experiența voastră și, mai ales, să adăugați pe baza acesteia elemente noi;

— alcătuirea planului, ale cărui părți vor fi prezentate în ordinea cunoscută:

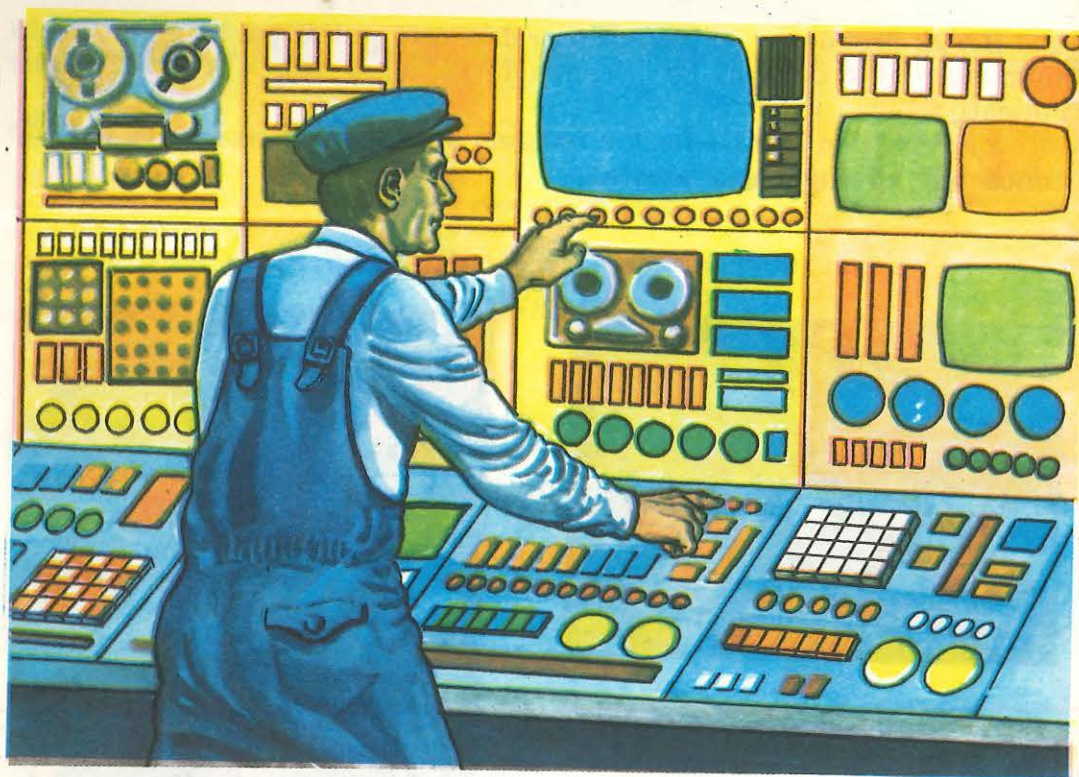
- introducere
- cuprins (tratare)
- încheiere (concluzie)

— dezvoltarea ideilor din plan, adică încheierea compunerii, în care se deosebesc două posibilități de prezentare: *expunerea orală* și *expunerea scrisă* (redactarea).

B. Vă propunem un exercițiu oral la care puteți participa numai în momentul ales de voi, cu recomandarea de a respecta următoarele indicații:

a) Priviți cu atenție fiecare imagine de mai jos. Precizați ce aspecte cunoscute vă sugerează acestea:

b) Alegeți dintre următoarele opere literare pe cele care exemplifică fiecare imagine:

- „*Senin de august*“ de Dumitru Radu-Popescu
- „*Peneș Curcanul*“ de Vasile Alecsandri
- „*Tara mea*“ de Ioan Nenițescu
- „*Datoria*“ de Nicolae Țic
- „*Bătălia de la Podul Înalt*“ de Nicolae Iorga
- „*Pui de lei*“ de Ioan Nenițescu
- „*Povestea Vrancei*“ din literatura populară

c) Stabiliți pentru fiecare imagine și text (sau texte) literar(e) un titlu care să corespundă aspectelor generale ce urmează a fi dezvoltate în compunere.

d) Organizați-vă în cinci grupe și, de comun acord, fixați numărul imaginii care vă place și despre care doriți să discutați.

e) Alcătuiți planul oral al compunerii.

f) Dezvoltați ideile, în ordinea prezentării ilustrațiilor, astfel ca din expunerile voastre orale să se evidențieze subiectul general „*Tara mea*“.

Observație: Puteți interveni cu completări în timpul comunicării orale a colegilor din celelalte grupe (cități, referiri la alte texte literare, filme, fapte aflate din ziare, de la radio sau televizor, creații, impresii din mediul înconjurător, cunoștințe de istorie sau de geografie, aspecte din patria noastră socialistă).

I. VOINȚA NEAMULUI

de Ioan Nenițescu (1854—1901)

În țara noastră românească vrem înșine stăpîni să fim
Și stăpînirea țării noastre cu nimenea n-o împărțim.

Și nu vrem noi românii fruntea-n veci la nimeni s-o plecăm
Și din moșie nici o palmă, o unghie n-o să lăsăm.

Nu vrem să închinăm¹ popoare sub mîndru sceptor² românesc,
Ci să trăim din viața noastră și dreptul nostru strămoșesc.

Nici la răpiri ne zboară dorul, dar vai acelui ce-a-ndrăzni
Știrbiri³ moșiei⁴ a ne face, el cu viața va plăti!

Căci pe moșia cea străbună vrem înșine stăpîni să fim
Și stăpînirea ei cu nimeni nu cugetăm s-o împărțim!

*

1. Învățați să citiți corect și expresiv poezia.

2. Explicați titlul acestei poezii.

3. Care este verbul folosit mai des și de ce credeți că l-a repetat autorul la persoana I plural?

4. Memorați, la alegere, versuri din poezie și apoi scrieți-le în caietele de teme.

II. DREPTUL DE A FI STĂPÎNI

fragmente

de Dumitru Almaș (n. 1908)

Poporului român i-a fost dat să trăiască o istorie grea, frământată, încărcată de neguri și lumini, de ani grei — mulți — și ani buni — mai mulți. Căci rivnite i-au fost libertatea și bogățiile, roadele muncii sale. A fost o vreme lungă, prea îndelungată, în care, cum spunea Kogălniceanu, cu un veac și jumătate în urmă, „începutul nostru (adică origi-

¹ a închina (inv.) = aici, a supune

² sceptor = aici, putere, autoritate, dominație

³ știrbire = încălcare, nesocotire; micșorare, ciuntire, pierdere

⁴ moșie = aici, pămînt strămoșesc, patrie

nea) ni s-au tăgăduit¹, numele ni s-au prefăcut, pământul ni s-au sfîșiat, drepturile ni s-au călcat în picioare". Așa încît, hotărîrea noastră întru afirmarea nestingherită a individualității² naționale și a dreptului la o existență de sine stătătoare s-a înfățișat și se înfățișează ca deplin îndreptățită.

Toate popoarele își au patria lor, casa lor, familiile lor. Zicem ca Bălcescu: „Patria este locul, căminul în care ne-am născut și care ne hrănește, locul de care sînt legate suvenirele³ copilăriei noastre, suvenire atît de dulci, a căror coardă⁴ face să tresară omul bărbat. Această simpatie ce avem către patrie se numește amorul patriotic⁵, care se naște o dată cu inima omului, deodată cu sine... Patria, această ființă ideală⁶, pe care locuitorii ei sînt gata a o apăra cu viața, este identitatea⁷ intereselor, ideilor, pasiunilor ce-i strînge și-i unește în apărarea unui bine comun... Ca să avem patrioți, ca să ne putem apăra interesele, casa, viața, familia, cată⁸ să ne legăm printr-aceleași interese, cată să avem fiecare parte dintr-această patrie, astfel fiecare vom învăța a iubi patria, și atunci fiecare va zice: „prefer familia înaintea mea, prefer patria înaintea familiei“ (...).

A fi stăpîn în țara ta... înseamnă să o iubești, să-i consacrî⁹ elanurile și simțămintele cele mai înalte, căci ele dau muncii și creației frumusețe și noblețe,¹⁰ sens adînc vieții.

*

Citiți fragmentul de mai sus și încercați să arătați ce înseamnă „a fi stăpîn în țara ta“.

¹ a tăgădui = a nu recunoaște ceva; a nega, a contesta

² individualitate = aici, totalitatea particularităților specifice unui popor; personalitate

³ suvenir (pl. suvenire, suveniruri) = amintire

⁴ coardă = aici, fior

⁵ amor patriotic = dragoste, iubire de patrie

⁶ ideal = aici, perfect, desăvîrșit, minunat, splendid

⁷ identitate = aici, unitate; asemănare

⁸ a căuta (înv. și pop. a căta, la pers. a III-a sg., cată) = a trebui

⁹ a consacra = a dărui, a închina, a dedica

¹⁰ noblețe = aici, atitudine, însușire morală superioară, care face cinste, care pune într-o lumină favorabilă pe cineva

PRAVALE-BABA

fragmente

de Ionel Teodoreanu (1897—1954)

— Bagă de seamă, Fănuță, acuma intri în rîndul oamenilor. S-a trecut cu joaca, i-a spus mama, uitîndu-se la el cu inima cam strînsă.

Niciodată nu i s-a părut Domnicăi mai nimica-toată-de-om decît în ceasul dimineții cu brumă, cînd l-a pregătit pentru cea dintîi zi de școală. Parcă-l luase la oaste. Tuns chilug¹ — așa o învățase pe Domnica la școală, cînd l-a înscris — cu botfori² potcoviți, surtuc³ croit dintr-unul al tatei și pălărie neagră de flăcău. Ghiozdanul prins în spinare cu două curelușe, ca o raniță⁴. În ghiozdan, abecedarul, placa⁵, plumbul⁶, buretele, o bucată de piine și niște perje⁷ afumate. Batistă curată în buzunar; unghiile tăiate și limba cusută⁸.

¹ tuns chilug = tuns pînă la piele

² botfor (mai ales la pl. botfori) = cizmă (din piele tare și încrețită)

³ surtuc = haină, veston

⁴ raniță = sac de pinză purtat de militari: rucsac

⁵ placă = tăbliță (de scris)

⁶ plumb = condei special de piatră cu care se scria pe placă (pe tăbliță)

⁷ perjă = prună

⁸ a avea limba cusută = aici, a nu vorbi neîntrebat

- Ia mai spune o dată: cine ești tu?
 — Ștefan. Ștefan Damaschin.
 — A cui ești tu?
 — A lui Ștefan și a Domnicăi.
 — Cîți ani ai?
 — Șapte.
 — Ce știi de-acasă?
 — A, bî, cî, dî, ie, fi, gî, hî, i, jî, li, mî, nî, o, pî, rî, sî, și, tî, țî, u, vî, zî.
 — Ce-s aiestea?
 — Literile alfabetului. Buchile, adăugase el.
 — Cine te-o-nvățat vorba asta?
 — Știu eu de la oameni.

.....
 Și mama l-a îmbrăcat... și l-a pornit la școală, privindu-l de la portiță cum se ducea singur la vale. Mergea ca toaca: boca-boca, boca-boca. El de la Prăvale-Baba. Căzuse brumă deasă. Cerul era albastru-siniliu¹ peste frunze galbene și roșii. Cîntau cocoșii. Felinarele erau stinse și suflase cu brumă.

În ograda² școlii erau castanii lui septembrie și două feluri de vrăbii: unele cu pene, altele cu ghiozdan. Și unele și altele erau săltărețe și făceau larmă³ subțire. Fănuță intrase în ograda școlii, așezîndu-se pe un pietroi de lîngă poartă, ca un drumeț care s-a oprit la han⁴ să-și răsucescă o țigară și să răsufle. Privea la toate și nu spunea nimic.

.....
 Și alți doi ochi au privit ca în fiecare an recreația noilor veniți, dar ascunși după o perdea, cercînd de-acolo să-i cunoască în libertate.

Apoi a sunat clopoțelul peste larma glasurilor, abătînd-o de la joacă. Și vîrstele⁵, după ce-au trecut pe ușa școlii, îmbulzîndu-se, s-au despărțit, luîndu-și locul în clasele lor.

Mirosea întepător a doftorie și a alte cele. Ochii începeau să lăcrămeze. Păreții erau acoperiți cu hărți în culori și animale domestice în mărime: boul, vaca și vițelul, capra, porcul, bivolița, cîinele și mîța.

Clasele umplute răsunau de tropăituri pe podele și de pocnetul bocancilor. Era cu veselie ca întîiul foc în sobă.

Numai cei din clasă întîia nu știau ce să facă în cazarma⁶ lor. Stăteau unii într-alții, căutînd parcă pe sus ochiul de-acasă al părinților, înecați între zidurile cu miros, pierduți în mulțimea lor.

¹ albastru-siniliu = albăstrui

² ogradă = curte, bătătură

³ larmă = gălăgie, hărmălaie, vuiet, zgomot, freamăt, animație

⁴ han = local cu ospătărie, camere de locuit și locuri pentru căruțe și cai (în secolul trecut)

⁵ vîrstele = copiii de diferite vîrste

⁶ cazarmă = aici, clasă (o încăpere mică)

Fănuță a venit cel din urmă, fiindcă și-a spălat mîinile la robinetul din ogradă. Și cum l-au văzut că intră, bocănînd pe podele cu botforii lui potcoviți, ochii celorlalți la el s-au oprit. — Aista-i cel de la Prăvale-Baba — și de la el au așteptat drum.

— Ce stați, mări? Hai să ne găsim locul nostru, le-a spus Fănuță din treacăt; și toți s-au luat după el.

Fără să mai cerceteze, Fănuță a lăsat în plata lor încăperile cu huiet¹, s-a suit pe scară și descoperînd un prag cu soare și tăcere — ca de pod — a intrat acolo, descoperîndu-se.

— Tu ești repetent? l-a întrebat cu respect feciorul primarului, care avea haine de catifea albastră, cu guler scrobît peste celălalt, cravată cu puchiței², plete de fată cu tunsoare pe frunte și ciuboțele³ de glanț⁴ cu bumbi⁵.

— De ce, mări domnișoară?

— Hă-ăă! au făcut ceilalți.

Băiatul primarului a spus:

— Eu is băiatul primarului...

Apoi s-a înroșit și-a înghițit de două ori — fără să aibă gîlci⁶ — clipînd cu ceață⁷. A izbutit totuși să spuie cu glas de porțelan:

— Tu ai mai fost la școală. De asta știi.

— N-am mai fost eu, da' mă descure și-n codru, a spus Fănuță, simțîndu-se dulău de stîină alături de pisicuța cu fiong⁸ la gîtul gulerat.

Așa i-a găsit Doamna care-a intrat ușurel, fără s-o simtă nimeni: pe Fănuță stînd rezemat de banca întîia, cea de lîngă ușa, ca o gazdă, iar pe ceilalți în jurul lui ca niște oaspeți.

— Eu sînt profesoara voastră. Să-mi spuneți Doamna.

Toți s-au uitat cu îngheț⁹ la ea.

Doamna s-a așezat pe catedră, a deschis catalogul și le-a spus:

— Bună dimineața, copii.

A strălucit soarele mai vesel, dar numai un glas i-a răspuns:

— Bună dimineața, Doamnă.

Doamna l-a privit pe Fănuță și i-a dat un zîmbet. Iar ceilalți s-au uitat cu încă și mai multă „i-ute-al-dracului“ privire, la cel mic de la Prăvale-Baba.

Doamna avea păr ca de abur, pieptănat în sus, obraji gălbui, cu oase, ochi castanii și frunte mare-n sus.

¹ huiet = vuiet, larmă, zgomot, gălăgie, hărmălaie, zarvă

² puchiței = picățele

³ ciuboțică (mai ales la pl. ciuboțele) = cizmulită

⁴ glanț = aici, lac (din care erau făcute ciuboțelele)

⁵ bumb (mai ales la pl. bumbi) = nasture

⁶ gîlcă (mai ales la pl. gîlci) = umflătură, inflamație (la gît), gîlmă

⁷ a clipi cu ceață = a clipi încurcat, intimidat, temător, derutat

⁸ fiong = fundă

⁹ cu îngheț = cu spaimă, cu frică

Doamna a strigat catalogul și fiecare a auzit numele celorlalți, dar nu ca acasă.

Îi culegea¹ cu numele întreg, pe fiecare dintre toți, arătându-le locul în bancă.

Pe Ștefan Damaschin l-a ținut în banca întâia, chiar în fața catedrei.

I-a mai strigat încă o dată, cuprinzând pe fiecare cu privirea, închinându-l parcă într-o cutiuță, spunându-le să răspundă prezent fiecare pentru el și să se ridice. Așa au făcut...

Apoi Doamna s-a uitat lung la ei și i-a întrebat, vorbind cu toți cum ai vorbi cu unul.

— Știți voi ce-i cridă²? privind peste capul lui Damaschin.

S-au uitat unii la alții, prepuiei³, și s-a pornit o foșgăială⁴ în bănci.

— Nu știe nimeni ce-i cridă? a stăruit Doamna.

— Știu eu, a ghicit băiatul domnului Căpitan de jandarmi⁵, care era îmbrăcat în tunică de postav militărească, cusută cu bumbi galbeni.

— Spune, Decebal Cotruță.

Dar Decebal Cotruță a tăcut ostășește; iar mîna lui dreaptă a pornit glonț spre tablă, arătînd crida de-acolo.

— Știm și noi, au spus alții și au făcut la fel.

Decebal s-a uitat cu „sst” la ei, dar toți trăgeau cu mîinile la țintă în cridă.

Doamna a dat din cap cu un zîmbet.

— Ia să văd dacă Ștefan Damaschin poate să-mi spuie ce-i cridă?

— Crida e o piatră albă... și moale, s-a grăbit el să adauge, care lasă semne.

— De unde știi tu ce-i cridă?

— Am văzut la mama cînd mi-o croit surtucul... și m-am gîndit.

— Așa-i, băieți? cum a spus Damaschin? i-a întrebat Doamna pe ceilalți.

— Așa-i. Așa-i.

Numai băiatul primarului a ridicat două degete în sus, cum l-a învățat acasă mama, ca să fie de la început premiant.

— Ce vrei, Șerban Postelnicu?

— Doamnă, și omătul⁶ e alb și moale...

— Și?

— Și nu e cridă.

Băieții au căzut pe gînduri, innodați în îndoieli⁷.

¹ a culege = aici, a striga (la catalog)

² cridă = cretă

³ prepuielnic = bănuitor

⁴ foșgăială (fojgăială) = forfotă, foială, neastîmpăr, frămîntare, agitație

⁵ jandarm = soldat însărcinat cu supravegherea ordinii la sate, în regimul burghez

⁶ omăt = zăpadă, nea

⁷ innodați în îndoieli = nedumeriți, încurcați

— Șerban Postelnicu, sînt multe lucruri albe și moi care nu-s nici piatră, nici cridă. Așa, de pildă: pinza, laptele, halvița, lăcrămioara, mielul... Dar eu am întrebat ce-i crida. Stai jos, ascultă, gîndește-te și răspunde numai la ce întreb. De ce rîzi, Ștefan Damaschin?

— Mă gîndeam și eu așa...

— Spune tare: la ce te gîndeai? Să ne veselim și noi dacă-i de rîs.

— Mă gîndeam că și Postelnicu e roș ca patlagica, da' nu-i patlagică!

Doamna a zîmbit potolit, iar ceilalți au rîs într-un glas¹, cu ochii la Patlagică. Altă poreclă se născuse.

Doamna a ciocănit cu degetul în catedră și s-a făcut liniște. Apoi a întrebat:

— Știe vreunul dintre voi să scrie?

Mulți au tăcut niznai²; alții s-au codit³; alții au dat din cap cu da și ba; iar alții au vestit cu toată gura că ei știu de-acasă.

Ștefan Damaschin a ascultat, dar n-a suflat.

— Cei care știu să scrie să vie aici, în băncile din față.

S-au zorit dînd buzna⁴, ca la poșteală cu dulceți.

— Voi faceți-le loc.

Cu Ștefan Damaschin în cap, cei din băncile din față au plecat; iar ceilalți, cărturarii⁵, s-au așezat cu slavă⁶ în locurile din frunte. Șerban Postelnicu — primarul — s-a grăbit să ia tocmai locul lui Ștefan Damaschin. Iar de-acolo, a întors capul și i-a aruncat o privire peste umăr, care spunea:

— Sic!

— Bine, a spus Doamna. Vedem noi îndată. Eu, băieți, a vorbit ea tuturora, am să încep o poveste pe care mulți dintre voi o știți de-acasă. Oricum, și dacă ați uitat-o, voi să mă ascultați cu luare-aminte⁷ și să nu vă gîndiți la altăceva. Uite-așa spune: „Era odată o babă...”

— Și un moșneag, a sărit unul.

— Da, și un moșneag, a spus Doamna, privindu-l. Numai că acum eu spun povestea și voi m-ascultați. „Baba avea o găină și moșneagul avea un cucuș. Găina se oua de cîte două ori pe zi și baba mînea o mulțime de ouă, iar moșneagului nu-i da nici unul.” Ați ascultat bine?

— Am ascultat.

— Care dintre voi, a vorbit Doamna către cei neștiutori de carte, poate să spuie cu vorbele lui ce-am istorisit eu?... Tu, Gheorghe Coșeru.

Gheorghe Coșeru a înghițit și a spus fugața:

¹ într-un glas = împreună, deodată

² a tăcea niznai = a păstra tăcere completă, a nu sufla o vorbă

³ a se codi = a șovăi, a ezita

⁴ a da buzna = a se zori, a se grăbi

⁵ cărturar = om învățat (cel care știe carte multă)

⁶ cu slavă = cu fală, cu mîndrie și mulțumire

⁷ cu luare-aminte = cu atenție

— Era odată o babă și-o găină, un moșneag și-un cucuș. Găina babei făcea ouă multe, da' cucușul moșneagului nu făcea ouă deloc. Și numai baba minca ouă.

Doamna a zîmbit și a spus:

— Cam așa.

Apoi Doamna s-a uitat la băncile cărturarilor.

— Acum să vedem care dintre voi poate să scrie cu cridă pe tablă ce-am spus eu...

Tăcere cu spaimă. Toți și-au încuiat mîinile sub bancă, uitîndu-se în jos.

— Șerban Postelnicu... l-a încercat Doamna pe cel ajuns în banca întâia.

Dar Patlagică s-a făcut alb cum îi erida și Doamna i-a dat bună pace¹, lăsîndu-l să fie alb și moale.

— Timotei Hanțu, a cercetat ea pe cel de lingă Postelnicu.

Dar băiatul domnului Procuror a dat din cap, cu degetul în gură, cum făcea și la masă cînd bunica îl ruga să mănînce și el nu spunea decît: 'm!

— Scoate degetul din gură, Timotei Hanțu.

Fără deget, gura lui Timotei a rămas ca a pruncului² fără biberon.

Doamna a așteptat. Se făcuse atît de mare tăcere încît parcă lumina soarelui a crescut, aducînd zgomotele de-afară și din piept — ale castanelor și inimilor cu zvic³ — drept la catedra Doamnei.

— Să vie la mine Ștefan Damaschin.

Din fundul clasei, unde ajunsese, cel de la Prăvale-Baba a pornit înspre catedră, bocănind ca o catană⁴.

.....
Apoi Doamna, după ce și-a adîncit privirea în ochii lui, i-a spus tare:

— Du-te la tablă, Ștefan Damaschin.

S-a dus și s-a oprit.

Toți se bucurau că nu-s în pielea lui. Numai Ștefan Damaschin nici nu s-a bucurat, nici spăimîntat, ci a stat, așteptînd, cu mintea stîrnită ca zbirniitoarea unui zmeu.

— Ștefan Damaschin, poți tu să faci pe tablă ce-am istorisit eu?

Ceilalți n-au înțeles cum trebuie, crezînd că a scrie, sau a face, totuna era.

Dar Ștefan Damaschin a răspuns, după ce s-a măsurat din ochi cu tabla:

— Să fac oi putea.

— Ia încearcă.

¹ a da bună pace (cuiva) = a lăsa în pace, a nu supăra, a nu deranja, a nu tulbura (pe cineva)

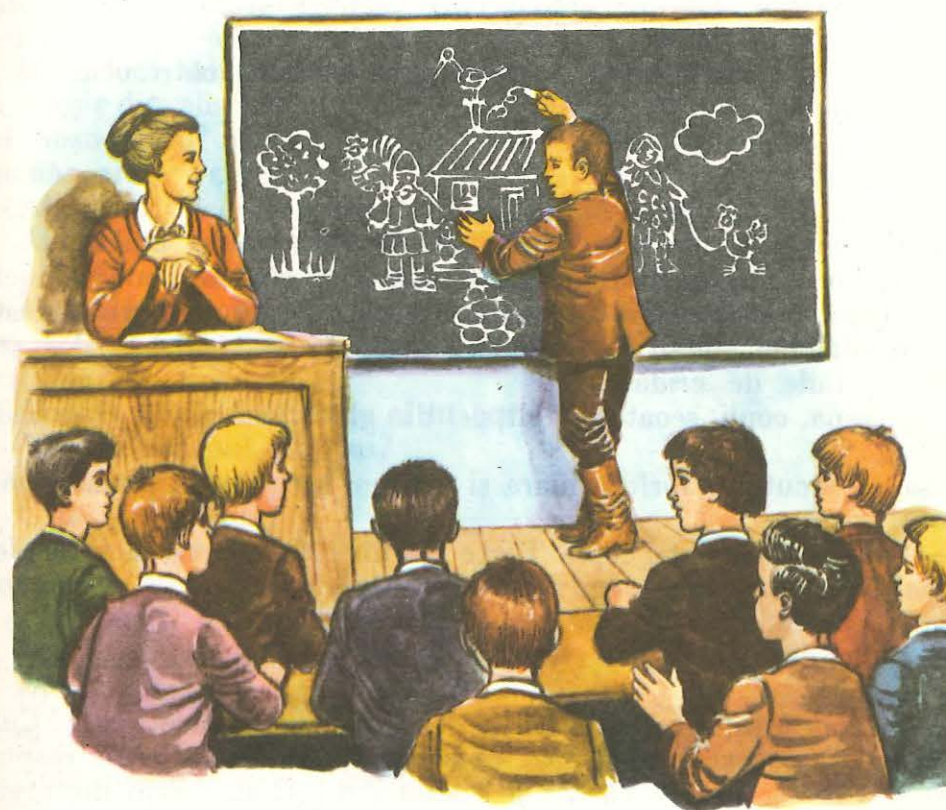
² prunc = sugar, nou-născut, copilăș, ținc

³ inimă cu zvic = inimă vioaie, copil vioi

⁴ catană = soldat, ostaș, militar

...Dintii s-a ivit casa: casă de țară cu cocostire în vîrf, ușă, două ferestre și prispă. Apoi s-a așezat pe prispă, în stînga baba, cloanță-cotoroanță cu nas hapsin¹, ochi mici și burtă cît o bute². Cînd a ajuns la mîinile ei, Fănuță s-a oprit, s-a gîndit, s-a răzgîndit și a lăsat mîinile babei ca niște lină, încă netoarsă, fără degete. Apoi s-a așezat pe prispă moșneagul... Pe umărul moșneagului, un cucuș își spunea vorba: Cucurigu!

Apoi Fănuță s-a dus la mîinile babei și le-a tors din caier, cu degete incirigate de Talpa Iadului. Într-una, baba ținea un ou. Cu cealaltă baba ținea o sforicică de care crida a legat o găină care scoate ou. Fănuță

nu s-a sfiit să puie oul unde trebuie și băieții au ris de-așa ispravă glumeață. Dar ridea și Doamna, astfel că băieții s-au uitat mai departe.

— Ce mai venea?

A stat și s-a gîndit Fănuță, cu fața boțită³ de gînd, frămîntînd crida în degete. Și-apoi s-a hotărît și-a pus în burta babei, de la gitiță⁴ în jos, ou lingă ou, cum stau cartofii într-un sac.

¹ hapsin = aici, care arată lăcomie și răutate

² bute = butoi mare de formă alungită

³ boțit = zbircit, încrețit

⁴ gitiță = beregată, git, gitlej

Băieții se uitau numai la tablă.

Doamna se uita numai la Ștefan Damaschin: parcă venea o rîndu-nică dinspre el, vestind o primăvară.

Iar Ștefan Damaschin, mereu stîrnit, a mai lăsat o ață din streășina casei, drept deasupra babei, de care-a atîrnat — de la el — un paianjen.

— Ștefan Damaschin, șterge tot cu buretele și lasă numai găina... și oul ei, a adăugat Doamna zîbind.

Și iar s-a făcut noapte pe tablă, rămînînd din poveste numai găina și oul.

— Damaschin, l-a întrebat Doamna; cu ce seamănă oul găinei?

— C-o buche, a spus el, și Doamna a rîs.

— Cu care buche? Adică literă, a spus Doamna către ceilalți.

— Cu o.

— De unde-o știi tu?

— Din abecedar.

— Bine, Ștefan Damaschin. Acum șterge și găina.

A șters-o. Deci, din toată povestea n-a rămas decît un ou.

— Acuma, a poruncit Doamna, fiecare să treacă la locul lui.

Au suspinat cărturarii și-au trecut la vechile locuri, cu Șerban Postelnicu la coadă. Iar Ștefan Damaschin a venit iar în capul băncilor, ștergîndu-și mîinile de cridă.

— Acuma, copii, scoateți tăblițele¹ din ghiozdane și scrieți ce vedeți pe tablă.

Așa au făcut, cu forfotă mare și apoi cu scrișnet de plumb apăsător pe placă.

— Să nu vă speriați, copii. Toate vin din poveste, cu încetul. Vouă vă plac poveștile?

— Ne plac!

— Cum nu!

— E-hei!

— Și le ascultați pînă cînd vine somnul. Ș-atuncea faceți cum? Cum?

— Aaa! a căscat unul în tăcerea celorlalți, fără să știe c-a răspuns.

— Așa faceți: aaa! a căscat și Doamna și toți au căscat dimpreună cu ea, mirați că nu-i cu bănat². Alfabetul, copii, începe cu ce se isprăvesc poveștile. Aaaa! Asta-i o literă, adică semnul unui sunet care iese din gura noastră cînd ne vine somn. Ș-acuma să vedem cum îl facem noi pe „a”. Luăm oul de la găina babei și-l punem pe tablă. Și voi l-ați pus pe tăbliță.

— Pus.

— Bun. Acuma vă-ntreb: cînd îți vine somnul, caști, aaa; și dacă-ți vine somnul și mai tare și capul nu mai vrea să steie drept de bunăvoie, ce faci?

¹ *tăbliță* = placă dreptunghiulară de ardezie (gresie), înrămată în lemn, pe care scriau cu condei de piatră școlarii începători de altădată

² *a nu fi cu bănat* = a nu fi cu supărare

Doamna a dus mîna la tîmplă, lipindu-și capul de mîna și mîna de cap.

— Îl sprijini cu mîna, a răspuns ea.

S-a dus la tablă, a luat crida și a tras un bețișor încîrligat jos, lingă oul babei, lipindu-l de ou.

— Iaca asta e litera a, cea dintîi literă a alfabetului. Cu asta, copii, începe povestea literelor. Căci alfabetul nu-i altăceva decît o poveste în care vezi cum au venit pe lume literile. Una, o, a făcut-o găina babei cînd i-a cerut moșul să-i dea și lui un ou. „Dă-mi, babă, un ou, a spus moșul, că cucoșul meu nu face ouă”. Dar baba, cu toate că era plină de ouă, a dat din cap și-a spus: ba. Și iaca a ieșit și litera b din gura babei. Ba-ba, la un loc: baba. Dar cucoșul moșului ce făcea? Cînta. Cucurigu! Și iaca a ieșit din pliscul¹ lui o altă literă: c. Vra să zică² baba, găina și cucoșul moșneagului ne dau primele litere ale alfabetului: a, b, c. Cum se cheamă cartea voastră?

— Abecedar.

— Abecedar. Vra să zică abecedarul e povestea literilor.

Clopoțelul venea într-un picior cu literile recreației.

— Asta a fost, copii, cea dintîi oră de învățatură. Ș-acuma, înainte de a vă duce la joacă, am să vă mai învăț ceva. Cine-a făcut povestea de pe tablă?

— Damaschin, au răspuns ei în cor.

— Vra să zică oul e al lui?

— Daaa.

— Cum i-l dăm noi?

N-a știut nimeni să răspundă.

Doamna a șters cu buretele bățul încîrligat, alăturat oului de pe tablă, și l-a făcut, fără cîrlig și mai încolo, în stînga oului.

— Știți voi ce înseamnă asta?

— 10, a răspuns Șerban Postelnicu.

— Și ce e 10?

— Nota premianților, a răspuns Postelnicu.

— Da. Unul, două, trei, patru, cinci, șase, șapte, opt, nouă, zece degete laolaltă au semnul acesta: 10. Cite mîini aveți voi?

— Zecă, a spus repede unul clipicios³.

Ceilalți au rîs.

— Aveți două mîini, că dacă ați avea zece n-ați mai fi oameni.

— Da, două avem.

— Și zece degete.

¹ *plisc* = cioc, clonț

² *vra să zică* (vasăzică) = deci, așadar, prin urmare

³ *clipicios* = care clipește des

— C-un deget ce poți face? Mai nimica. Poți culege un inel, o ață de paianjen, poți ciocăni la ușă, poți lua o ulcică de toartă. Cu două degete poți face mai mult. Cu o mână poți ridica o cofă¹. Dar cu două mâini?

— Mă ieu la trîntă, a spus unul.

— Mă spăl, a spus altul.

— Trag cu praștia.

— Mă sui în copac.

— Prind mița.

— Sigur, i-a oprit Doamna. În două mâini cu zece degete e toată puterea și iscusința omului. Copiii care sînt cuminți, care au minte ageră, și care mai sînt și silitori la învățătură, merită nota zece. Atîta le poate da profesorul;... Acuma eu am să iau nota zece de pe tablă și am s-o scriu în catalog în dreptul lui?...

— Ștefan Damaschin, a izbucnit corul cu veselie și dreptate.

Numai gură lui Șerban Postelnicu a rămas căscată la litera o: oul babei.

Ziua bună se cunoaște de dimineată.

Ascultă învățătura tatălui tău și nu uita poveștile mamei tale!

Unde școala se ivește

Pămîntul se-mbogățește.

INDRUMĂRI

În acest fragment din opera literară cu același nume, scriitorul Ionel Teodoreanu povestește, cu duioșie și umor, întâmplări din viața unor copii, elevi din clasa I, în prima zi de școală. În centrul narațiunii se află figura de neuitat a lui Ștefan Damaschin, fiul unor oameni sărmani din cartierul Prăvale-Baba al târgului Iași, care se impune de la început întregii clase, prin inițiativă, curaj, istețime, modestie și bună creștere.

În prima lui întâlnire cu viața de școlar, Fănuță se dovedește un copil vioi, inteligent, respectuos și cu multă stăpînire de sine. Spre deosebire de fiii celor avuți și cu pretenții de „cărturari“, el este singurul care reușește să se descurce în timpul lecției, atrăgînd dragostea și prețuirea învățătoarei sale. În admirația întregii clase, Fănuță obține „nota premianților“, a elevilor cuminți, silitori la învățătură și cu minte ageră.

¹ cofă = vas de apă din lemn; doniță, botă

Povestirea „Prăvale-Baba“ ilustrează astfel adevărul, de multă vreme cunoscut, că sub haina modestiei se poate ascunde adeseori un om cu însușiri alese, ale cărui fapte strălucesc în ochii celor din jur ca razele unui diamant.

ÎNTREBĂRI ȘI EXERCIȚII

1. Care sînt momentele principale ale acestei narațiuni? Povestiți una dintre scenele pline de haz prezentate de scriitor.

2. Arătați faptele din care se desprind buna-cuviință și inteligența lui Fănuță.

3. Cum se desfășoară prima lecție la elevii clasei I? Explicați prin ce mijloace realizează autorul impresia de mișcare, de desfășurare rapidă a acțiunii.

4. Ce însușiri sufletești are mama lui Fănuță?

5. Desprindeți din text trăsăturile fizice și sufletești ale învățătoarei.

6. Ce intenție a autorului descoperiți în propozițiile:

a) ... a spus Fănuță, simțindu-se dulău de stîină alături de pisicuța cu fiong la gîtul gulerat.

b) ... iar ceilalți, cărturarii, s-au așezat cu slavă în locurile din frunte.

7. Precizați pe text modurile de expunere folosite de scriitor în această povestire.

8. Demonstrați că această operă literară este o narațiune.

EXERCIȚII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Înlocuiți formele șapți, aiestea, o învățat, huiet, cucuș, paianjen, iesă și (mă) ieu (la trîntă) cu cele din limba literară.

În ce regiune a țării sînt folosite cele dintîi?

2. Indicați cuvintele de bază de la care s-au format termenii de mai jos, precum și sufixele și prefixele acestora:

innoda, ostășește, lăcrămioară, castaniu, veselie, înțepător, mărime, tropăi, pocnet, bocăni, poșteală, răzgîndi, bunică, încîrliga, clipicios și biruință.

Folosiți în acest sens următorul model:

zîmbet — de la verbul zîmbi + sufixul -et;

străluci — de la verbul luci + prefixul stră-;

îngheța — de la substantivul gheață + prefixul în-
sufixul -a.

3. Găsiți sinonimele următorilor termeni: ușurel, anume, spaimă, vorbă, ageră și a privi. Procedați apoi la fel și cu grupurile de cuvinte: a băga de seamă, (stăteau) unii într-alții, (a întreba) cu respect, a cădea pe gînduri, (să ascultați) cu luare-aminte.

4. Descoperiți cuvintele care se opun ca înțeles următorilor termeni: *veselie, tăcere, dreaptă, albă, (a)ridica, afară, (a)crește, (a)lipi și înainte.*

5. Alcătuiți propoziții cu termenii *mare, seamănă, ochi și ris*, cu toate înțelesurile pe care le cunoașteți.

6. Înlocuiți formele verbale *am să încep, am să învăț, am să iau și am să scriu* cu cele folosite în limba română literară.

7. Citiți cu atenție cuvintele subliniate din propozițiile de mai jos, stabiliți ce părți de vorbire sînt ele și ce funcție sintactică au:

a) Apoi Doamna s-a uitat *lung* la ei.

b) Iar mina lui dreaptă a pornit *glonț* spre tablă.

c) Doamna a zîmbit *potolit*.

T E M E

1. Alcătuiți planul simplu de idei al acestei povestiri.

2. Explicați folosirea semnelor de punctuație și de ortografie din textul de mai jos:

Apoi Doamna, după ce și-a adîncit privirea în ochii lui, a spus tare:

— Du-te la tablă, Ștefan Damaschin.

S-a dus și s-a oprit...

— Ștefan Damaschin, poți tu să faci pe tablă ce-am istorisit eu?

*

COMPARAȚIA

Citiți următoarele texte:

a) Așa i-a găsit Doamna... pe Fănuță stînd rezemat *ca o gazdă*, iar pe ceilalți în jurul lui *ca niște oaspeți*.

b) Mă gîndeam că și Postelnicu e roș *ca patlagica*...

Observați că scriitorul îl aseamănă pe Fănuță cu o gazdă, pe copiii din jurul lui cu niște oaspeți, iar fața (roșie) a lui Postelnicu Șerban cu o *pătlăgică*.

Pornind deci de la niște asemănări, scriitorul a scos în relief unele însușiri ale lui Fănuță și ale colegilor, făcîndu-ne pe noi, cititorii, să ne închipuim mai bine cele descrise și povestite de el (chipul și atitudinea personajelor).

Procedeul prin care se alătură doi termeni (persoane, obiecte, acțiuni, idei etc.), pe baza unor însușiri comune, cu scopul de a evidenția anumite caracteristici ale primului termen, poartă numele de *comparație*.

Legătura dintre cei doi termeni ai comparației se face în mod obișnuit prin cuvîntul *ca*, cu valoare de prepoziție (vezi exemplele de mai sus). Ea se poate realiza însă și prin cuvintele *asemenea* și *cît*, tot cu valoare de prepoziție:

a) Pădurea se înălța în depărtare *asemenea* valurilor mării.

b) Nalt *cît* casa,

Verde *ca* mătasa.

(Ghicitoare)

Locul termenilor care intră într-o comparație nu este fix. Uneori, termenul al doilea este folosit înaintea celui dintîi:

„*Ca un glob* de aur *luna* strălucea”— în loc de:

Luna strălucea *ca un glob* de aur.

(Dimitrie Bolintineanu, *Cea de pe urmă noapte a lui Mihai cel Mare*)

Comparația este întîlnită frecvent în operele literare, în proză sau în versuri; ea este prezentă însă și în vorbirea noastră obișnuită, de fiecare zi.

EXERCIIȚII

1. Căutați în povestirea „*Prăvale-Baba*” alte comparații decît cele de mai sus și precizați care sînt termenii comparați între ei.

2. Citiți în clasă versuri din diferite poezii cunoscute, în care se folosește ca procedeu comparația.

3. Completați oral punctele de suspensie cu termenii de comparație pe care îi considerați potriviți:

ochi negri

vorbea

țară frumoasă

obraz roșu

bărbat înalt

se învîrtea

4. Construiți șase propoziții în care să folosiți comparații din vorbirea obișnuită.

*

VOCABULARUL

I. REGIONALISMELE

În povestirea „*Prăvale-Baba*” întîlnim unele cuvinte folosite mai ales în vorbirea moldovenească: *botfori, perje, huiet, bumb, cridă, prepuielnic, foșgăială, omăt, bănat, gîtiță* etc. Asemenea cuvinte cu circulație

într-una sau în câteva regiuni ale țării poartă numele de regionalisme. Ele sînt folosite de scriitori în operele lor literare, pentru a descrie personaje, obiceiuri, întâmplări, portul oamenilor sau pentru a prezenta specificul vorbirii acestora.

EXERCII

1. Identificați în textele de mai jos regionalismele. În ce zonă a țării credeți că sînt folosite?

a) Irinuța ducea vaca la imaș, iar eu săream pîrleazul la moș Sava. Acesta sta la colibă și lucra cu tesla și cu cuțitoaia, meșterind ciolane de roate.

(Mihail Sadoveanu, *Hulianul*)

b) Cîn' oilor l-i cald, le punem la zăcărit. Cîn' să face nor, le pornim. Acolo dorm pă loc păcurari, n-au colibă, n-au cramb.

(Emil Petrovici, *Texte dialectale*)

2. Găsiți în lecturile citite de voi cuvinte regionale și indicați pentru acestea formele literare corespunzătoare.

II. ANTONIMELE

Citiți propozițiile și fraza de mai jos și precizați sensurile cuvintelor subliniate:

a) ... și descoperind un prag cu soare și *tăcere*... a intrat acolo.
Vrăbiile făceau *larmă* subțire.

b) ... surtuc croit dintr-unul al tatei și pălărie *neagră* de flăcău.
Crida e o piatră *albă*.

c) Fănuță a intrat *acolo*.
— Cei care știu să scrie să vie *aici*...

Observați că în exemplul „a” substantivul *tăcere* se opune ca înțeles substantivului *larmă*; în exemplul „b” adjectivul *neagră* se opune ca înțeles adjectivului *albă*, iar în exemplul „c” adverbul *acolo*, care arată depărtarea, se opune ca înțeles adverbului *aici*, care arată apropierea.

Cuvintele care au înțelesuri opuse unul altuia (și forme diferite) se numesc antonime.

În limba română există, grupate perechi, în mod obișnuit:

— substantive antonime $\begin{cases} \text{bunătate} & \text{— răutate} \\ \text{întuneric} & \text{— lumină} \end{cases}$
— adjective antonime $\begin{cases} \text{bun} & \text{— rău} \\ \text{cald} & \text{— rece} \end{cases}$

— verbe antonime $\begin{cases} \text{vorbește} & \text{— tăce} \\ \text{coboară} & \text{— urcă} \end{cases}$
— adverbe antonime $\begin{cases} \text{înainte} & \text{— înapoi} \\ \text{de vreme} & \text{— tîrziu} \\ \text{repede} & \text{— încet} \end{cases}$

În crearea cuvintelor antonime un rol deosebit îl au:

— prefixele cu valoare negativă $\begin{cases} \text{dis-:} & \text{continuu} & \text{— discontinuu} \\ \text{in-(im-):} & \text{capabil} & \text{— incapabil} \\ & \text{prudent} & \text{— imprudent} \\ \text{ne-:} & \text{atent} & \text{— neatent} \\ & \text{împacheta} & \text{— despacheta} \\ & \text{îngropa} & \text{— dezgropa} \\ & \text{împovăra} & \text{— despovăra} \end{cases}$
— prefixele $\begin{cases} \text{des- (dez-):} \\ \text{în- (îm-):} \end{cases}$

Nu sînt antonime unele perechi de cuvinte care, pe lângă deosebirile de sens, au și note comune:

bărbat — *femeie*
băiat — *fată*

altoit — *pădureț*
domestic — *sălbatic*

EXERCII

1. Recunoașteți antonimele din următoarele propoziții:

... cărturarii au trecut la vechile locuri, cu Șerban Postelnicu la coadă.
Iar Ștefan Damaschin a venit iar în capul băncilor...
Numai băiatul primarului a ridicat două degete în sus.
Toți și-au încuiat mîinile sub bancă, uitîndu-se în jos.

2. Grupați antonimele din următoarea listă de cuvinte: *zi, tare, greu, muncește, se luminează, aproape, vesel, intrare, ușor, noapte, moale, se întuneacă, trist, se odihnește, departe și ieșire* (de exemplu: *zi — noapte*). Formulați apoi cîte o propoziție cu două grupuri dintre ele.

3. Găsiți antonimele termenilor: *ospitalier, libertate, curată, deasă, (a)acoperi, (a)ridica, început, (a)crește, afară, (a)lipi, încolo, se încălță, se bucură și aprobă*. Alcătuiți cîte o propoziție cu două grupuri dintre ele.

4. Construiți propoziții cu antonimele următoarelor cuvinte: *lung, rea-voință, se îmbracă, articulat și se întristează*.

*

III. MIJLOACE (PROCEDEE) DE ÎMBOGĂȚIRE A VOCABULARULUI

A. Derivarea (procedeu de formare a unor cuvinte noi cu ajutorul sufixelor și al prefixelor)

1. Derivarea cu sufixe

Citiți următoarele propoziții:

- Asta-i patria română
Unde-au vitejit strămoșii.
- Era cu veselie ca întâiul foc în sobă.
- În câteva clipe mulțimea se răspîndi în toate părțile.
- Dar Decebal Cotruță a tăcut ostășește.

Observați că:

verbul viteji
substantivul veselie
substantivul mulțime
adverbul ostășește

este derivat de la

adjectivul viteaz	+ sufixul -i
adjectivul vesel	+ sufixul -ie
adjectivul mult	+ sufixul -ime
substantivul ostaș	+ sufixul -ește

Procedeu de formare a unor cuvinte noi din cuvinte de bază și sufixe se numește **derivare**.

Prin derivarea cu sufixe se pot forma în limba română:

- substantive
 - comune
 - morar (< moară + -ar)
 - țărănime (< țăran + -ime)
 - proprii
 - Ionescu (< Ion + -escu)
 - Sireteanu (< Siret + -eanu)
- adjective
 - argintiu (< argint + -iu)
 - dureros (< durere + -os)
 - pămîntesc (< pămînt + -esc)
- verbe
 - bocăni (< boc + -ăni)
 - brăzda (< brazdă + -a)
 - chinui (< chin + -ui)
- adverbe
 - pitiș (< a piti + -iș)
 - șoimește (< șoim + -ește)
 - tîrîș (< a tîri + -îș)

În limba română sînt numeroase sufixe. Cele mai cunoscute dintre acestea sînt următoarele:

a. Pentru substantivele comune:

- anie (-enie): pășanie, petrecanie, dîrzenie, rudenie, surzenie
- ar: cireșar, coșar, fierar, rotar, tîmplar
- ăraie: apăraie, fumăraie
- ărie (-erie): franzelărie, rufărie, cazangerie, lustragerie

- ăt: dangăt, strigăt, treacăt
- ătate: bunătate, vecinătate
- ătură: alergătură, afumătură, săpătură
- că: ardeleană, olteană, țărancă
- eală: ameteală, greșeală, oblojeală, sprinteneală, urzeală
- eancă: bănățeană, moldoveană
- easă: bucătăreasă, croitoreasă, lenjereasă
- eață: dulceață, fineață, roșeață, verdeață
- et: bănet, brădet, făget, răcnet
- ețe: bătrînețe, tinerețe
- giu: barcagiu, macaragiu
- ie: bucurie, cîmpie, hărnicie
- ime: desime, muncitorime, țărănime, vechime
- ință: biruință, locuință, stăruință
- ist: betonist, tractorist, utecist
- iș: aluniș, mărunțiș, păpuriș
- (ă)mînt: așezămînt, jurămînt, învățămînt
- oaică: leoaică, lupoaică, tigroaică
- oare: ninsoare, strînsoare
- re: adunare, trecere, venire

OBSERVAȚII:

- Se pronunță și se scrie *a* (nu *ea*) în sufixul -ar după orice consoană, deci și *ș*: coșar.
- Se pronunță și se scrie -ie în sufixul -ăraie, nu *e* (-ărae): fumăraie.
- Sufixul -eală se pronunță și se scrie cu *ea* (nu cu *a*) la singular și cu -e la plural, precedat de orice consoană: tocmeală — tocmeli; imbulzeală — imbulzeli.
- Precedat de o vocală, sufixul -eală are varianta -ială, la singular, și -ieli, la plural: croială — croieli; chibzuială — chibzuieli

b. Pentru substantivele proprii:

- eanu: Cîmpeanu, Pietreanu, Prundeanu
- escu: Alexandrescu, Dumitrescu, Marinescu
- ilă: Cocoșilă, Murgilă, Negrilă
- oiu: Lăzăroiu, Sturzoiu, Ștefănoiu

c. Pentru adjective:

- ător: cîntător, fermecător, răsunător
- cios: cuviincios, mîncăcios, pofticios
- esc (-ească): frățesc, românesc, țărănesc, vitejesc; frățească, românească, țărănească, vitejească
- iu: albăstriu, cenușiu, mijlociu

-os: lemnos, osos, umbros
 -ui: gălbui, verzui
 -uriu: alburui, fumuriu, timpuriu

OBSERVAȚIE:

Se pronunță și se scrie *e* (nu *ă*) în sufixul *-esc*: *franzuzesc*.

d. Pentru substantive și adjective:

-an: curcan, giscan
 african, american, belgian
 -ean (-eană): argeșean, dobrogean, lugojean, muntean, sătean
 pămîntean
 -oi: cîntezi, vulpoi
 greoi
 -tor: croitor, scriitor, vînător
 cîntător, dăunător, fermecător

OBSERVAȚIE:

Cu excepția unor cazuri rare (ex. *coreean*), precedat de vocală sufixul *-ean* are varianta fonetică *-ian*, *-iană*, *-iancă*: *buzoian*, *buzoiană*, *buzoiancă*.

e. Pentru verbe:

-a: curăța, îndrepta
 -ăi: behăi, hămăi, lipăi
 -ăni: clănțani, trîncăni, zdrăngăni
 -i: curăți, roși, turti, vorbi
 -ui: bubui, hurui, turui

f. Pentru adverbe:

-ește: bărbătește, fizicește, italienește
 -iș (-iș): cruciș, pieziș, pitiș; chioriș, tîrîș

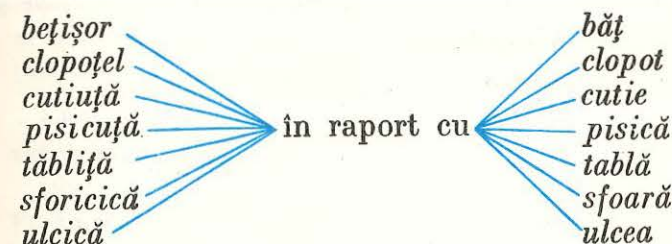
EXERCIȚII

Formați propoziții în care să se afle:

- trei substantive cu sufixele *-iță*, *-ie* și *-ință*;
- trei adjective cu sufixele *-ui*, *-esc* și *-tor*;
- trei verbe cu sufixele *-ăi*, *-i* și *-ui*;
- trei adverbe cu sufixele *-ește*, *-iș* și *-iș*.

DIMINUTIVELE

Unele substantive derivate cu sufixe din povestirea „*Prăvăle-Baba*” arată că ființele sau lucrurile denumite de ele sînt considerate de scriitor mai mici decît cele denumite prin cuvintele de bază de la care s-au format:

Cuvintele derivate cu sufixe care arată că ființele sau lucrurile denumite de ele sînt considerate de vorbitori mai mici decît cele exprimate prin cuvintele de bază se numesc **diminutive** (derivate diminutive).

Ele exprimă diferite sentimente sau atitudini ale vorbitorilor (simpatie, dragoste, gingășie, duioșie, ironie, dispreț).

Sufixe *-el*, *-ică*, *-ică*, *-ișor* și *-iță*, cu care se formează aceste diminutive, se numesc **sufixe diminutive**.

În limba română există numeroase sufixe diminutive. Pe lângă cele amintite mai sus, adăugăm pe:

-aș	-ior, -ioară	-uleț
-cior	-(u)șor, -(u)șoară	-uș(ă), -ușcă
-ic	-uc(ă)	-uț(ă)

Sufixele diminutive se adaugă și adjectivelor, formînd tot adjective: *bătrîior*, *micuț*, *micșor*.

OBSERVAȚIE:

Se pronunță și se scrie *-ă* final, nu *-e*, în sufixul *-ușă*: *găinușă*, *găletușă*.

EXERCIȚII

1. Găsiți diminutivele din versurile de mai jos și arătați cum s-au format:

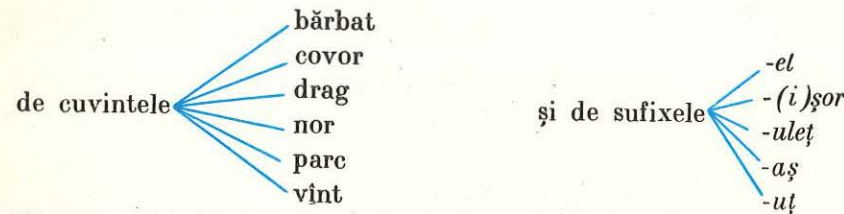
Și-au luat la joc cirstei
 Pe-o rățușcă — vai de mine!

Iar sitarul dup-o uşă
Se certa c-o găinuşă
Pentr-un gândăcel.

(George Coşbuc, *Nunta în codru*)

2. Arătați cum s-au format următoarele diminutive: *muguraş, tătic, dulăpior, corăbioară, puşor, sătuc, mămuică, pepenaş, găinuşă, gârduţ, franzeleuţă* şi *gârduleţ*.

3. Formați diminutive folosindu-vă:

Formulați propoziții cu patru dintre ele.

4. Construiți propoziții în care să fie incluse diverse cuvinte formate cu sufixe diminutive.

5. Alcătuiți o scurtă compunere în care să folosiți diferite diminutive.

AUGMENTATIVELE

În limba română există și substantive derivate cu sufixe care arată că ființele sau lucrurile denumite de ele sînt considerate de vorbitori *mai mari* decît cele denumite prin cuvintele de bază de la care s-au format. De exemplu:

băietan < băiat + sufixul -an
băiețandru < băiat + sufixul -andru
băiețoi < băiat + sufixul -oi
căsoaie < casă + sufixul -oaie
fetișcană < fată + sufixul -ișcană

Cuvintele derivate cu sufixe care arată că ființele sau lucrurile denumite sînt considerate de vorbitori *mai mari* decît cele denumite prin cuvintele de bază se numesc **augmentative** (derivate **augmentative**).

Sufixele -an, -andru, -ișcană, -oaie și -oi cu care se formează aceste substantive se numesc **sufixe augmentative**.

OBSERVAȚII:

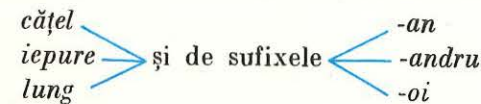
- a) Se pronunță și se scrie:
-ie final, nu -e, în sufixele -oaie: *căsoaie*
-ăraie: *apăraie*

b) Unele augmentative exprimă atitudinea disprețuitoare a vorbitorilor față de cineva sau față de ceva: *verișcan*.

EXERCIȚII

1. Arătați cum s-au format următoarele augmentative: *flăcăiandru, puiaandru, măturoi* și *cuțitoaie*.

2. Formați derivate augmentative folosindu-vă de cuvintele:

Formulați apoi propoziții cu ele.

Derivatele diminutive și derivatele augmentative își datorează sensul lor caracteristic sufixelor pe care le primesc. Diminutivele și augmentativele sînt frecvent folosite în vorbirea de toate zilele și în operele literare populare:

Mama mi-a adus un *ursuleț*.

Cei din urmă pui ai vulpii se făcuseră *cățelandri*.

(*Vulpea firoascoasă*)

*

2. Derivarea cu prefixe

Citiți următoarele propoziții:

- a) Apoi *s-a-nroșit*... clipind cu ceață.
b) Un trecător *neatent* a călcat pe flori.
c) Fănuță... *s-a răzgîndit*.

Observați că:

verbul (a se) *înroși* este derivat de la adjectivul *roșu* cu prefixul *în-* și sufixul *-i*
adjectivul *neatent* este derivat de la adjectivul *atent* cu prefixul *ne-*
verbul (a se) *răzgîndi* este derivat de la verbul (a se) *gîndi* cu prefixul *răz-*

Tot derivare este și procedeul de formare a unor cuvinte noi cu ajutorul prefixelor.

Prin derivarea cu prefixe se pot forma în limba română:

— substantive

- antebraț* (< ante- + braț)
- consătean* (< con- + sătean)
- incorectitudine* (< in- + corectitudine)
- neadevăr* (< ne- + adevăr)
- postfață* (< post- + față)
- străbunic* (< stră- + bunic)

- adjective
 - antirăzboinic (< anti- + războinic)
 - disproporționat (< dis- + proporționat)
 - nedrept (< ne- + drept)
- verbe
 - întrepătrunde (< între- + pătrunde)
 - răsuci (< răs- + suci)
 - regăsi (< re- + găsi)
 - străluci (< stră- + luci)
 - supraaglomera (< supra- + aglomera)

Cele mai folosite prefixe din limba română sînt:

- ante- („înainte“): antevorbitor, antepenultim, antedata
- anti- („împotriva“): anticiclone, antiderapant, antiinfecțios, anti-nevralgie
- arhi- („foarte“): arhicunoscut, arhiplin
- com-: complăcea, compune
- con- (co-) („împreună cu“): concetățean, confrate, consătean, constrînge, consimți, context, coechipier
- des- (dez-, de-): descoase, descătușa, deșuruba, dezordine, dezobișnui
- extra- („cu totul deosebit“, „superior“, „foarte“): extraplat, extra-fin
- hiper- („excesiv“, „exagerat“): hipersensibilitate, hipertensiune
- inter- („între“): interșcolar, interplanetar, interregional, intervocalic
- în- (im-): îngălbeni, innămoli, innăscut, innegri, întrece, îmbătrîni, împărți
- între-: întredeschide, întrepătrunde
- ne- (indică negația, lipsa): neastîmpăr, neexaminat, needucat, nepredicativ
- post- („după“): postliceal, postdata
- pre- („înainte“, „anterior“): prenume, preziură
- prea- („foarte“, „peste măsură“): preabun, preamări
- răs- (răz-, ră-) (indică repetarea, intensificarea): răsuci, răspuțere, răzgîndi, răsuci, răsufli
- re- (indică repetarea): refolosibil, reclădi
- stră- (indică vechimea, trecerea prin ceva): strămoș, străbate
- sub- (poziție sau calitate inferioară): subcapitol, subaprecia
- super- („deasupra“, „peste“): supermagazin, superfin
- supra- („deasupra“, „peste“): supraproducție, supraalimenta
- trans- („dincolo“, „peste“): transcarpatic, transpune
- ultra- („foarte“, „peste măsură de“): ultraprogresist, ultrarapid

OBSERVAȚII:

1. Se pronunță și se scrie *com-* înainte de *b*, *p*, în unele cuvinte: *combate*, *compătimi*, iar în altele *co-*: *coparticipare*, *coproducție*.

2. Prefixul *co-* apare atît înaintea vocalelor, cît și înaintea consoanelor: *coexista*, *colocatar*, *coopera*.

3. Prefixul *în-* devine *im-* în toate cuvintele derivate ai căror termeni de bază încep cu *b-* sau *p-*; ele se pronunță și se ortografiază astfel: *îmbarca*, *îmbăia*, *îmbuna*, *împăduri*, *împovăra*, *împerechea* etc.

4. Se scrie *nn* în cuvintele derivate cu prefixul *în-*, cînd cuvîntul de bază începe cu *n*: *înnegura*, *înnoda*, *înnora*.

5. Înainte de *s* se pronunță și se scrie *ră-*: *răsuci*, *răsufli*.

6. Prefixele *des-* și *răs-* devin *dez-* și, respectiv, *răz-* în toate cuvintele derivate ai căror termeni de bază încep cu *b-*, *d-*, *g-*, *r-* sau *v-*; ele se pronunță și se ortografiază astfel: *dezbate*, *dezdoi*, *dezgoli*, *dezrădăcina*, *dezvinovăți*, *răzbate*, *răzgîndi* etc.

7. Cuvintele formate cu prefixe se despart în silabe, ținîndu-se seama de existența acestor prefixe, care formează singure una sau două silabe: *an-te-vor-bi-tor*, *dez-o-biș-nu-i*, *dis-pre-țu-i*, *ex-tra-șco-lar*, *răs-cum-pă-ra*, *răz-ba-te* etc.

8. Unele derivate cu prefixe pot fi grupate două cite două, în opoziție de sens, datorită prefixelor:

<i>împăduri</i> — <i>despăduri</i>	<i>înarma</i> — <i>dezarma</i>
<i>împerechea</i> — <i>desperechea</i>	<i>îndoi</i> — <i>dezdoi</i>
<i>împovăra</i> — <i>despovăra</i>	<i>înrădăcina</i> — <i>dezrădăcina</i>

Derivatele cu *des-* (*dez-*) se formează de la cele cu *în-* (*im-*) prin înlocuirea prefixelor. Astfel: *despăduri* provine de la *împăduri* (< *pădure*), prin înlocuirea prefixului *im-* cu prefixul *des-*.

EXERCIIȚII

- Arătați din ce s-au format cuvintele derivate: *antiuman*, *desăvîrși* și *inexactitate*.
- Găsiți cuvinte formate cu prefixele *con-*, *post-*, *pre-*, *sub-*, *supra-* și *trans-*. Formulați apoi propoziții cu acestea.
- Căutați cuvinte derivate cu prefixe în manualele altor discipline.
- Formați cuvinte cu prefixul *ne-*, după modelele:

<i>ne</i> — văzut	<i>ne</i> — mai + văzut
<i>ne</i> — auzind	<i>ne</i> — mai + auzind

Alcătuți propoziții cu acești termeni.

5. Despărțiți în silabe următoarele derivate cu prefixe: *antiotoman*, *intercomunal*, *subaprecia*, *suprasolicita* și *ultrasonor*.

LIMBA NOASTRĂ

Versuri: Alexe Mateevici

Muzica: Alexandru Cristea

1. Lim- ba noas - tră-i o co - moa - ră
În a - dîn - curi în-fun - da - tă
Un şî - rag de pia - tră ra - ră
Pe mo - şî - e re - văr - sa - tă
Lim - ba noas - tră-i foc ce ar - de
În - tr-un neam ce fă - ră ves - te
S-a tre - zit din somn de moar - te
Ca vi - tea - zul din po - ves - te
CODA
Lim - ba noas - tră-i o co - moa - ră
În a - dîn - curi în-fun - da - tă Un şî -
rag de pia - tră ra - ră Pe mo -
şî - e re - văr - sa - tă.

LIMBA NOASTRĂ

fragmente

de Alexe Mateevici (1888—1917)

Limba noastră-i o comoară
În adîncuri¹ înfundată,
Un şîrag de piatră rară
Pe moşie revărsată.

Limba noastră-i foc ce arde
Într-un neam ce, fără veste,
S-a trezit din somn de moarte,
Ca viteazul din poveste.

Limba noastră-i numai cîntec,
Doina dorurilor noastre,
Roi de fulgere, ce spintec
Nouri negri, zări albastre.

Limba noastră-i graiul pînii
Cînd de vînt se mişcă vara;
În rostirea ei, bătrînii
Cu sudori sfinţit-au ţara.

Limba noastră-s vechi izvoade²,
Povestiri din alte vremuri;
Şi cetindu-le-nşirate
Te-nfiori adînc şi tremuri.

.....
Limba noastră-i limbă sfîntă,
Limba vechilor cazanii³,

¹ în adîncuri = în timp, în vechime

² izvod (inv.) = însemnare, text, document

³ cazanie = carte veche religioasă care cuprinde cuvîntări sau povestiri

Care-o pling și care-o cîntă
Pe la vatra lor țărării.

.....
Stringeți piatra lucitoare,
Ce din soare se aprinde,
Și-ți avea în revărsare
Un potop¹ nou de cuvinte.

Nu veți plînge-atunci amarnic
Că vi-i limba prea săracă,
Și-ți vedea cît e de darnic
Graiul țării noastre dragă.

Răsări-va o comoară
În adîncuri înfundată,
Un șirag de piatră rară
Pe moșie revărsată.

Memorați poezia.

*

Limba românească e la sine acasă o împărăteasă bogată...

Mihai Eminescu

Limba este întiul mare poem al unui popor.

Lucian Blaga

Limba română este patria mea.

Nichita Stănescu

ÎNDRUMĂRI

În această frumoasă poezie, Alexe Mateevici exprimă sentimente de adîncă dragoste și prețuire pentru limba română, creația poporului nostru de-a lungul existenței sale istorice.

Pentru autor, limba noastră este „o comoară”, „foc ce arde”, „numai cîntec”, „doina dorurilor noastre”, „graiul pînii”..., cuvinte ce exprimă în mod sugestiv însușirile esențiale ale acesteia: bogăție, frumusețe expresivitate. Ea s-a născut o dată cu poporul român pe *moșia* străbună adică pe întreg pămîntul țării, și oglindește viața, munca, lupta și aspirațiile oamenilor.

Repetarea cuvintelor „limba noastră” în primul vers al strofelor I—VI accentuează sentimentele poetului, care sînt ale tuturor românilor. În final, autorul ne adresează un fierbinte îndemn, acela de a păstra și de a îmbogăți limba noastră națională.

ÎNTREBĂRI ȘI EXERCIȚII

1. Ce însușiri ale limbii noastre se desprind din această poezie?
2. Explicați semnificația primei strofe.

¹ *potop* = aici, număr foarte mare

3. De care cîntec patriotic vă amintiți citind versul „S-a trezit din somn de moarte”?

4. Cui se adresează poetul în ultimele strofe? Ce datorie avem toți față de limba noastră națională?

EXERCIȚII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Stabiliți sufixele și prefixele cu care s-au format cuvintele: *țaran*, *lucitoare*, *revărsa* și *înfiora*.

2. Indicați sinonimele cuvintelor: *limbă*, *comoară*, *vatră*, *te-înfiori* și *fără veste*. Formulați apoi propoziții cu acestea.

3. Găsiți antonimele următorilor termeni: *rară* și *se aprinde*. Alcătuiți cîte o propoziție cu fiecare.

4. Citiți corect cuvintele *roi* — *roî*, arătați ce înțeles au și ce părți de vorbire sînt.

5. Rețineți următoarele expresii:

cu foc = cu entuziasm, înfocat

a lua foc = a se aprinde, a se înfuria

a sta ca pe foc = a fi nerăbdător, a aștepta ceva cu înfrigurare, a fi grăbit
a se arunca în foc pentru cineva. (sau ceva) = a face totul pentru cineva (sau ceva)

a se face (a fi) foc (și pară) = a se necăji, a se supăra, a se înfuria foarte tare

Construiți propoziții cu aceste expresii.

6. Recitați versuri din poezia „Limba românească” de George Sion (învățăta în clasele primare).

*

VOCABULARUL

III. MIJLOACE (PROCEDEE) DE ÎMBOGĂȚIRE A VOCABULARULUI

B. *Compunerea* (procedeu de formare a unor cuvinte noi din doi sau mai mulți termeni, diferiți ca formă, identici sau diferiți ca părți de vorbire)

Ați învățat că în limba română există și cuvinte compuse (alcătuite din două sau mai multe părți de vorbire așezate una lîngă alta sau sudate între ele):

— substantive $\left\{ \begin{array}{l} \text{cîine-lup, floarea-soarelui, viță de vie} \\ \text{Cheile Bicazului, Cluj-Napoca} \\ \text{întdelemn (< unt + de + lemn), binefacere} \\ \text{(< bine + facere)} \\ \text{Cîmpulung (< cîmpul + lung)} \end{array} \right.$

- numerale { *douăzeci și patru*
doisprezece (<doi + spre + zece)
- prepoziții { *de la, pe lângă, de pe la*
despre (<de + spre), *înspre* (<în + spre)
- conjuncții { *ci și, ca să*
așadar (<așa + dar)

Citiți următoarele grupuri de propoziții și fraze:

- a) — Tatăl meu este *inginer-șef*.
— Ploile sînt o *binefacere* pentru ogoare.
— În vacanță mergem la *Băile Herculane*.
— Am cumpărat mere de la *Aprozar*.
— Ne-am înscris la o excursie prin *O.N.T.*
— A plecat la agenția de bilete *Tarom*.
- b) — Clasa noastră a prezentat un montaj *literar-muzical*.
— Ne-a însoțit un ghid *binevoitor*.
- c) — El a economisit *cincizeci și doi* de lei.
— I-au mai rămas *douăzeci*.
- d) — Acuma eu am să iau nota zece *de pe* tablă.
- e) — Numai băiatul primarului a ridicat două degete în sus... *ca să* fie de la început premiant.

Veți observa că termenii subliniați mai sus sînt cuvinte compuse rezultate din:

- 1. *alăturarea* unor cuvinte întregi, existente și independent în vorbire { *inginer-șef*
Băile Herculane
literar-muzical
cincizeci și doi
de pe
ca să
- 2. *unirea (sudura)* unor cuvinte întregi { *binefacere* (<bine + facere)
binevoitor (<bine + voitor)
douăzeci (<două + zeci)
- 3. *prescurtarea (abrevierea)* unor cuvinte întregi:
 - a) la inițiale unite: *O.N.T.* (< Oficiul Național de Turism)
S-au format la fel { *C.E.C.* (< Casa de Economii și Consemnațiuni)
C.F.R. (< Căile Ferate Române)
O.N.U. (< Organizația Națiunilor Unite)
 - b) la fragmente unite: *Aprozar* (< Aprovizionarea cu zarzavaturi)
S-a format la fel: *Comaliment* (< Comerțul cu alimente)

- c) la inițiale și fragmente unite { *TAROM* (< Transporturile Aeriene Române)
T = transporturi, *A* = aeriene, *ROM* = române
AGERPRES (< Agenția Română de Presă)
ADAS (< Administrația Asigurărilor de Stat)

Procedeul de formare a unor cuvinte noi din doi sau mai mulți termeni, diferiți ca formă, identici sau diferiți ca părți de vorbire, se numește **compunere**.

La părțile de vorbire compuse, amintite mai sus, se adaugă:

- adjective: *binefăcător* (<bine + făcător), *cumsecade* (<cum + se + cade)
- pronume: *altceva* (<alt + ceva), *cel ce*, *fiecare* (< fie + care), *nici unul* etc.
- verbe: *binevoi* (<bine + voi)
- adverbe: *astfel* (<ast + fel), *dedesubt* (<de + de + subt), *deseori* (< dese + ori) etc.
- interjecții: *bing-bang!* *hodoronc-tronc!* *pif-paf!* etc.

Ortografia cuvintelor compuse

Cuvintele obținute prin procedeul compunerii se scriu astfel:

- a) *într-un singur cuvînt* (cu elementele componente unite):
— *botgros* (< bot + gros), *dreptunghi* (< drept + unghi), *scurtcircuit* (< scurt + circuit), *Cîmpulung* (< cîmpul + lung), *Delavrancea* (de la + Vrancea), *ADAS*, *Comaliment* etc.
— *dacoromân* (< daco- + român), *binevoitor* (< bine + voitor), *atoateștiutor* (< a + toate + știutor) etc.
— *cincisprezece* (< cinci + spre + zece), *patruzeci* (< patru + zeci) etc.
— *oarecare* (< oare + care), *altcineva* (< alt + cineva) etc.
— *altfel* (< alt + fel), *deodată* (<de + odată), *rareori* (< rare + ori), *oriunde* (< ori + unde) etc.
— *despre* (< de + spre), *înspre* (< în + spre) etc.
— *așadar* (< așa + dar), *deoarece* (< de + oare + ce), *încît* (<în + cît) etc.

b) *cu cratimă* între elementele componente alăturate:

- *gură-cască*, *pierde-vară*, *proces-verbal*, *zi-muncă*, *floarea-soarelui*, *floare-de-colt*, *Albă-ca-Zăpada*, *Bistrița-Năsăud*, *Strîmbă-Lemne* etc.
- *galben-auriu*, *româno-iugoslav* etc.
- *tic-tac!* *trosc-pleosc!* etc.

c) *fără cratimă* între elementele componente alăturate:

- *Delta Dunării*, *Gara de Nord* etc.
- *cel ce*, *cei ce*, *ceea ce*, *cele ce*, *nici unul*, *nici una* etc.

- o sută patru, două mii cinci etc.
- de pe, de lângă, de prin, de sub etc.
- ci și, ca să etc.

d) cu inițiale urmate sau nu de punct:

- M.A.N. sau MAN (Marea Adunare Națională)

EXERCIIII

1. Arătați din ce părți de vorbire s-au format următoarele substantive compuse și prin ce procedeu: *ctine-lup, Râmnicu-Vâlcea, ochiul-boului, Valea Oltului, Vîrful cu Dor, bună-credință, apă tare, bunăstare, beton-armat, Dealul Mare, fărădelege, papă-lapte* și *Sfarmă-Piatră*.

2. Precizați ce fel de părți de vorbire sînt următoarele cuvinte, din ce elemente s-au format și prin ce procedee: *nord-estic, dublu-decalitru, tată-mare, Făt-Frumos, albastru-deschis, sud-vest, roșu-portocaliu, treisprezece, treizeci și opt, devreme, altădată, altfel, de peste, de pe lângă, înspre*.

3. Notați pe două coloane substantivele simple și substantivele compuse din următoarele texte:

a) Tot Neagoe Basarab a clădit vestita biserică de la Curtea de Argeș, opera meșterului Manole. După Neagoe, tronul a fost ocupat de Radu de la Afumați, un domn viteaz, care a bătut în mai multe rînduri pe turci.

(Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*)

b) Ne-am îndreptat spre miazănoapte. Pe Valea Oltului am admirat localitățile Piatra-Olt, Cozia și Turnu Roșu. Pînă la Alba-Iulia am călătorit cu un vagon de dormit.

4. Formulați propoziții în care să folosiți următoarele cuvinte compuse: *Mihai Viteazul, Porțile de Fier, Munții Apuseni, binefăcător, cultural-artistic, deoarece, dinspre, zgîrie-brînză, alaltăieri, deodată și de pe sub*.

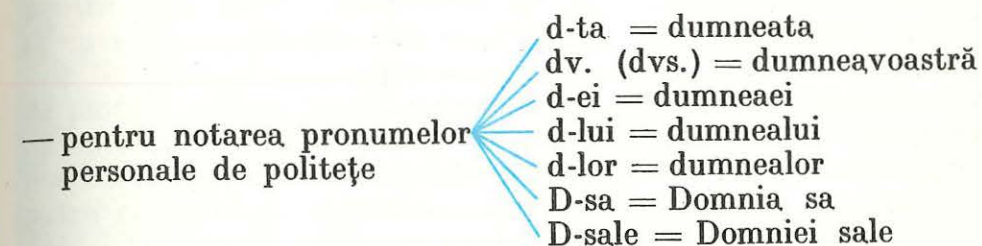
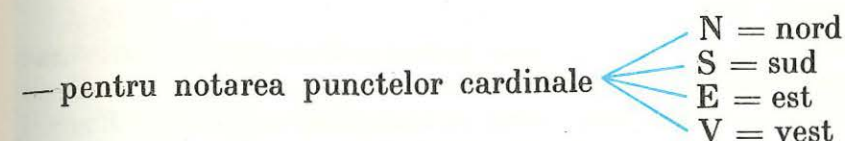
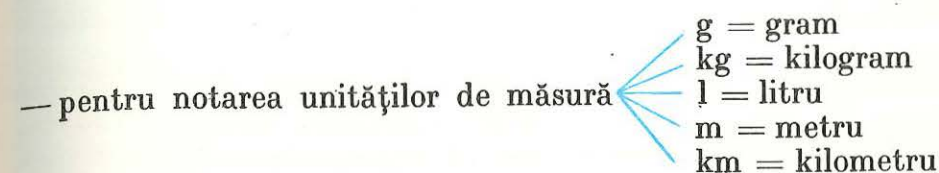
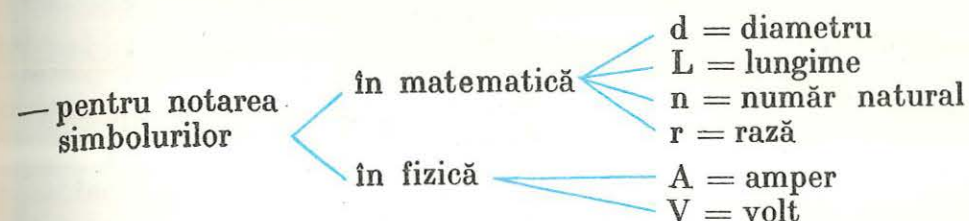
5. Construiți propoziții în care să existe diverse cuvinte compuse:

- prin alăturare;
- prin unire;
- prin abreviere.

IV. ABREVIERILE

Abrevierile se folosesc pe scară largă în diferite științe și discipline de învățămînt, precum și pentru notarea unor cuvinte folosite frecvent în limbă.

Astfel:

— pentru notarea unor cuvinte folosite frecvent în limbă:

a.c. = anul curent	nr. = numărul
ap. = apartamentul	obs. = observație
bd. = bulevardul	p. = pagina
bl. = blocul	r. = rîndul
cca = circa („aproximativ“)	sc. = scara
d.a. = după amiază	sec. = secolul
d.ex. = de exemplu	str. = strada
e.n. = era noastră	ș.a. = și altele
fam. = familiar	ș.a.m.d. = și așa mai departe
jud. = județul	șos. = șoseaua
î.e.n. = înaintea erei noastre	tov. = tovarășa, tovarășul

— pentru notarea termenilor folosiți în analize la limba română (fonică, vocabular, gramatică):

A. = atribut	adv. = adverb, adverbial
acc. = accentuat(ă)	afirm. = afirmativă
Ac. = acuzativ	arh. = arhaism, arhaic
adj. = adjectiv, adjectival	art. = articol, articulat

C. = complement
 cond. = condițional
 conj. = conjunctiv
 conjec. = conjuncție
 cons. = consoană
 D. = dativ
 G. = genitiv
 ger. = gerunziu
 imper. = imperativ(ă)
 imperf. = imperfect
 ind. = indicativ
 inf. = infinitiv
 interj. = interjecție
 invar. = invariabil
 inv. = învechit
 m.m.c.perf. = mai mult ca perfect
 N. = nominativ
 neg. = negativă
 n.p. = nume predicativ
 num. = numeral
 opt. = optativ(ă)
 P. = predicat
 part. = participiu
 perf.c. = perfectul compus
 perf.s. = perfectul simplu

pers. = persoana; personal
 pl. = plural
 P.N. = predicat nominal
 pop. = popular
 P.P. = propoziție principală
 P.S. = propoziție secundară
 pron. = pronume; pronominal
 pref. = prefix
 prep. = prepoziție
 prez. = prezent
 prop. = propoziție
 P.V. = predicat verbal
 reg. = regionalism; regentă
 S. = subiect
 s. (subst.) = substantiv, substan-
 tival
 sec. = secundară
 sg. = singular
 sub. = subordonată
 sup. = supin
 V. = vocativ
 vb. = verb; verbal
 vb. cop. = verb copulativ
 viit. = viitor
 voc. = vocală

OBSERVAȚII:

1. Se abreviază de regulă cuvintele lungi, nu și cele scurte (gen, caz, timp, loc, mod etc.).
2. Abrevierea se face de obicei cu o consoană la sfârșit.
3. Se recomandă ca în compuneri și în scrisori să se evite întrebuințarea abrevierilor.

LECTURĂ SUPLIMENTARĂ

LAUDĂ LIMBII ROMÂNE

DESPRE LIMBA ROMÂNĂ

de Nichita Stănescu (1933 — 1983)

A vorbi despre limba în care gîndești, a gîndi — gîndire nu se poate face decît numai într-o limbă — în cazul nostru a vorbi despre limba română este ca o duminică. Frumusețea lucrurilor concrete¹ nu poate fi decît exprimată în limba română. Pentru mine iarba se numește iarba, pentru mine arborele se numește arbore, malul se numește mal, iar norul se numește nor. Ce patrie minunată este această limbă! [...].

Nu spun că alte vorbiri nu ar fi minunate și frumoase. Dar atît de proprie, atît de familiară, atît de intimă îmi este limba în care m-am născut, încît aproape nu pot considera că norul s-ar fi numit altfel decît nor, că iarba s-ar fi numit altfel decît iarba. Noi, de fapt, avem două patrii coincidente: o dată este patria de pămînt și de piatră și încă o dată este numele patriei de pămînt și de piatră. Numele patriei este tot patrie. O patrie fără de nume nu este o patrie. Limba română este patria mea.

De aceea, pentru mine, muntele munte se zice, de aceea, pentru mine, iarba iarba se spune, de aceea, pentru mine, izvorul izvorăște, de aceea, pentru mine, viața se trăiește.

*

LIMBA NOASTRĂ

de Virgil Carianopol (n. 1908)

Limba noastră românească
 Este-așa cum alta nu-i,
 Limbă veche de lumină,
 De eroi și de statui.

¹ concret = real, care poate fi perceput cu simțurile

Nimeni nu mai are-n lume
Grai cum este-al ei, de dor.
Ne-a născut, ne-a dat tărie,
Ne-a adus în viitor.

Cîți au vrut să ne-o răpească
Niciodată n-au putut,
A rămas aici de veacuri
Unde viața și-a-nceput.

Cel care-o vorbește astfel,
Cum ne este-n bătătură¹,
În loc de cuvinte spuse
Numai flori îi ies din gură.

Este scrisă pe ulcioare,
Pe ștergare și pe ii
Și pe inimile noastre
Ca pe-atîtea veșnicii².

Noi ne ducem fiecare
Unde-i datul³, rînd pe rînd,
Ea, cît lumea, va rămîne
Veacurilor luminînd.

*

Un falnic glas răsună
Din vîrfuri de Carpați.
E glasul țării voastre,
Români, îl ascultați.
„De veacuri fără număr
La sînu-mi vă hrănesc;
Niciînd nu dați uitării
Pămîntul strămoșesc!“

(Andrei Bărseanu, *Un falnic glas*)

*

Românimea cît trăiește
Graiul nu și-l va lăsa;
Să vorbim dar românește.
Orice neam în limba sa!

(Bogdan-Petriceicu Hasdeu — *Să vorbim românește*)

¹ *bătătură* = curte, ogradă

² *veșnicie* (rar pl. *veșnicii*) = durată de timp nelimitată, perioadă de timp foarte lungă; eternitate, vecie

³ *dat* (pop.) = soartă, destin

Limba este tezaurul¹ cel mai prețios pe care îl moștenesc copiii
de la părinți, depozitul cel mai sacru² lăsat de generațiile trecute și care
merită să fie păstrat cu sfințenie de generațiile care-l primesc.

(Vasile Alecsandri)

*

Laud cuvintele acestei limbi
cu simbure de foc și tainic nimb³
ce ne-au făcut nemuritori
prin timp.

Laud zicala verbului român
cît muntele cel falnic de
bătrîn
că „apa trece, pietrele rămîn“.

(Tiberiu Uta, *Laudă pentru cuvinte*)

*

Lasă-mă, în patria de cuvinte,
Acum să colind,
În patria de cînturi, de șoapte, de murmure...

(Petre Ghelmez, *Laudă limbii române*)

*

Alcătuire de cuvinte românești,
Îți văd prin veacuri înnoita bogăție..
Întinerind pe zi ce-mbătrînești,
O, grai din viitor, mărire ție!

(Victor Eftimiu, *Odă limbii române*)

*

1. Desprindeți din textele de mai înainte trăsăturile caracteristice ale limbii
române. Formulați-le mai întîi oral, apoi în scris.

2. Încercați să alcătuiți o scurtă compunere cu titlul „*Laudă limbii române*“.

¹ *tezaur* = comoară, avere, bogăție

² *sacru* = sfînt, scump

³ *nimb* = aici, slavă; aură, aureolă

COMUNICAREA ORALĂ

Ce întrebăm și cum întrebăm?

Ce răspundem și cum răspundem?

Ne-am pus vreodată problema câte întrebări formulăm noi înșine și la câte întrebări răspundem într-o zi? Câte răspunsuri dăm și câte așteptăm în același timp? Desigur că nu.

Comunicarea noastră este de obicei spontană și ea depinde de o mulțime de factori și de împrejurări care variază de la o zi la alta, de la individ la individ.

Întrebările sînt parte componentă a dialogului nostru cu cei din jur, cu oamenii în mijlocul cărora trăim, învățăm, muncim, ne bucurăm, ne întristăm, ne entuziasmăm etc. Ele sînt prezente în întreaga activitate de învățare în cadrul dialogului care are loc între profesori și elevii lor.

Așadar, cum sînt formulate întrebările noastre? Sînt clare? Sînt înțelese de cei cărora le adresăm oral sau în scris? Exprimă ele exact ceea ce gîndim? De claritatea și de conținutul acestora depind răspunsurile date sau primite de interlocutori, înțelegerea între oameni, acțiunile lor prezente și viitoare.

Calitatea întrebărilor, conținutul și nivelul lor, răspunsurile date la acestea sînt în strînsă legătură cu:

- pregătirea, orizontul științific, cultural și politic al oamenilor;
- experiența lor de viață;
- profesia, activitatea, preocupările oamenilor;
- gradul de cunoaștere și de stăpînire a limbii române, a vocabularului acesteia;
- modul personal de exprimare etc.

EXERCIȚII ȘI TEME (la alegere)

1. Selecționați un număr de întrebări din manualele școlare ale clasei a VI-a, de la diverse discipline. Copiați-le și dați răspunsuri orale la acestea. Analizați și comparați răspunsurile voastre cu cele ale colegilor, după următoarele criterii:

- dacă se încadrează strict în întrebarea adresată;
- dacă sînt sau nu exacte, complete;
- dacă sînt formulate corect din punctul de vedere al regulilor exprimării în limba română;
- dacă înțelesul termenilor folosiți este cunoscut;
- dacă intonația și ritmul vorbirii sînt potrivite, în funcție de întrebare;

— dacă, în răspunsul dat, se reia aproape în întregime întrebarea sau numai o parte a acesteia etc.

În funcție de situație și de conținutul comunicării, răspunsul la o întrebare poate fi bogat, expresiv, afirmativ sau negativ, variat, cu informații și cunoștințe suplimentare, cu argumente și demonstrații, cu exprimarea atitudinilor și sentimentelor, sau, dimpotrivă, scurt, precis și concis, fără detalii etc.

2. a) Formulați cîteva întrebări în legătură cu:

- o carte citită, o operă literară studiată în clasă;
- o problemă de gramatică învățată;
- pregătirea unei serbări școlare;
- o discuție în familie, în clasă;
- o zi de muncă în cooperativa agricolă de producție sau într-o fabrică etc.

(la alegere).

b) Răspundeți, după preferință, la una dintre acestea. Urmăriți calitatea întrebărilor și a răspunsurilor, corectitudinea gramaticală, legătura dintre idei în această comunicare.

3. Imaginați-vă o convorbire telefonică scurtă între voi și părinți sau frați, colegi, prieteni. Reproduceți, în scris, întrebările și răspunsurile.

ARDEALUL

fragment

de Nicolae Bălcescu (1819—1852)

Pe culmea cea mai naltă a munților Carpați, se întinde o țară min-dră și binecuvîntată¹ între toate țările semănate de Domnul pre pămînt. Ea seamănă a fi un măreț și întins palat, cap d-operă² de arhitectură³, unde sunt adunate și așezate cu măiestrie toate frumusețile naturale ce împodobesc celelalte ținuturi ale Europei, pe care ea cu plăcere ni le aduce aminte. Un brîu de munți ocolește, precum zidul o cetate, toată această țară, și dintr-însul, ici-colea, se desfac, întinzîndu-se pînă în centrul ei, ca niște valuri proptitoare, mai multe șiruri de dealuri nalte și frumoase, mărețe pedestaluri⁴ înverzite, care varsă urnele⁵ lor de

¹ binecuvîntat = aici, lăudat, slăvit, prosper, înfloritor

² cap d-operă (inv.) = operă artistică de o valoare excepțională (azi, capodoperă)

³ arhitectură = știința și arta de a proiecta și construi clădiri; capodoperă de arhitectură = operă din domeniul arhitecturii, de o valoare deosebită

⁴ pedestal = suport (înalț) pe care se așază o statuie, o coloană, un obiect

⁵ urnă = aici, spațiul dintre două dealuri, ca un vas, ca o cupă

zăpadă peste văi și peste lunci. Mai presus de acel brîu muntos, se înalță două piramide¹ mari de munți, cu creștetele încununate de o vecinică diademă² de ninsoare, care, ca doi uriași, stau la ambele capete ale țării, cătînd³ unul în fața altuia. Păduri stufoase, în care ursul se plimbă în voie, ca un domn stăpînitor, umbresc culmea acelor munți. Și nu departe de aceste locuri, care îți aduc aminte natura țărilor de miazănoapte, dai, ca la porțile Romei, peste cîmpii arse și văruite, unde bivolul dormi-tează alene. Astfel, miazănoapte și miazăzi trăiesc într-acest ținut alături una de alta și armonizînd⁴ împreună. Aici stejarii, brazii și fagii trufași⁵ înalță capul lor spre cer; alături te afunzi într-o mare de griu și porumb, din care nu se mai vede calul și călărețul. Oriîncotro te-i uita, vezi colori felurite ca un întins curcubeu și tabloul cel mai încîn-tător farmecă vederea. Stînci prăpăstioase, munți uriași, a căror vîrfuri mîngîie norii, păduri întunecoase, lunci înverzite, livezi mirositoare, văi răcoroase, girle a căror limpede apă lin curge pîntre cîmpiile înflorite, păraie repezi, care mugînd⁶ groaznic se prăvălesc în cataracte⁷ pîntre acele amenințătoare stînci de piatră, care plac vederii și o spăimîntează totdeauna. Apoi, în tot locul, dai de rîuri mari, cu nume armonioase, a căror unde⁸ port aurul. În pîntecele acestor munți zac cîmorile mine-rale cele mai bogate și mai felurite din Europa: sarea, ferul, argintul, arama, plumbul, mercuriul⁹, zincul, antimoniul¹⁰, arsenicul¹¹, cobaltul¹², tuteaua¹³, telurul¹⁴ și, în sfîrșit, metalul cel mai îmbelșugat decît toate, aurul, pe care îl vezi strălucind pînă și prin noroiul drumurilor.

Astfel este țara Ardealului.

*

Ardealul este fîntînă de aur,
Ardealul este mătase.

Emil Isac

¹ piramidă = aici, grup de forme de relief (munți) care se unesc într-un vîrf comun

² diademă = coroană

³ a căta = aici, a privi, a fi îndreptat, orientat spre...

⁴ a armoniza = a (se) potrivi

⁵ trufaș = aici, maiestuos, măreț, monumental, superb

⁶ a mugî = aici, a vui puternic, a urla

⁷ cataractă = cascadă, cădere naturală de apă

⁸ undă (pl. unde) = val

⁹ mercur = metal de culoare albă-argintie, în stare lichidă, mobil și cu luciu puternic, întrebuintat în tehnică și în medicină

¹⁰ antimoniu = element chimic de culoare albă-cenușie, cu numeroase folosiri în industrie

¹¹ arsenic = pulbere fină, albă, otrăvitoare, folosită, în mici cantități, în far-macie, la combaterea șobolanilor

¹² cobalt = element chimic alb-argintiu, folosit în industrie

¹³ tutea = pulbere albă folosită în vopsitorie

¹⁴ telur = element chimic de culoare albă-albăstruie, folosit în tehnică

Pe fruntea lui largă și curată se vedeau trecind gândiri mărețe; în ochii lui limpezi și negri lucea o flăcără tainică, ce părea a înota într-o rouă de lacrimi la cuvintele de Patrie, glorie și independență națională. Vorba lui era dulce și convingătoare...

Vasile Alecsandri

INDRUMĂRI

În acest fragment din opera „Românii supt Mihai-Voievod Viteazul”, marele nostru istoric și scriitor Nicolae Bălcescu descrie cu admirație și mândrie ținutul transilvănean: așezarea sa geografică specifică, formele de relief, vegetația și bogățiile atât de variate.

Elementele peisajului sînt prezentate într-o anumită ordine, așa cum le înregistrează privirea, de „pe culmea cea mai înaltă a munților Carpați” pînă în adîncul lor plin de „comori minerale”. Frumusețea acestei priveliști dezvăluie sentimentele lui Nicolae Bălcescu, care sporesc cu fiecare frază și ni se transmit și nouă.

Cea dintîi propoziție a textului vorbește despre „o țară mîndră și binecuvîntată între toate țările”, al cărei nume îl aflăm în finalul descrierii: „Astfel este țara Ardealului”. Aceste cuvinte conturează imaginea Transilvaniei, una dintre cele mai frumoase și mai bogate regiuni ale țării noastre.

INTREBĂRI ȘI EXERCIȚII

1. Cum prezintă autorul așezarea geografică a Transilvaniei? Citiți cu atenție primele șase rînduri ale fragmentului și încercați să le memorați.
2. Alegeți din text, în ordinea indicată în continuare, substantivele care denumesc: formele de relief, vegetația și bogățiile acestui ținut. Notați lingă ele adjectivele care arată însușirile caracteristice ale acestora.
3. Explicați înțelesul următoarelor construcții:
mărețe pedestaluri înverzite;
cîmpii arse și văruite;
te afunzi într-o mare de grîu și de porumb;
plac vederii și o spăimîntează totdeodată.
4. Înfățișați peisajul Ardealului folosind citate din fragmentul studiat.
5. Arătați de ce acest fragment este o descriere. În care opere literare ați mai întîlnit descrieri?

EXERCIȚII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Care sînt formele literare actuale ale cuvintelor: *pintre*, *păraie*, *vecinică*, *spăimîntează*, *colori* și *mercuriu*?
2. Stabiliți prefixele, sufixele și termenii de la care s-au format cuvintele: *călăreț*, *încîntător*, *prăpăstios*, *împodobi*, *înverzi* și *străluci*.
3. Completați spațiul punctat cu unul dintre următoarele sinonime: *superb*, *trufaș*, *măreț*, *semeț*, *fălos*:
..... umbre ale înaintașilor stau de pază la hotare.
Juca în horă, privit de cei din jur.
Gîndurile noastre de pace zboară peste piscuri.
Ne-a arătat cu emoție acest tablou al lui Theodor Aman.
Atitudinea lui îi îndepărta pe cunoscuți.
4. Găsiți antonimele cuvintelor: *frumusețe*, *plăcere*, *limpede*, *uriași*, *se înalță* și *alene*.
5. Vi s-a amintit în prima lecție de vocabular că în limba română se întîlnesc cuvinte care au aceeași formă, dar sensuri complet diferite. Alcătuiți propoziții sau fraze în care să apară termenii *lin*, *moi* și *care*, cu înțelesurile cunoscute de voi.

Rețineți: Se scriu într-un cuvînt:

- adjective ca { binecuvîntat
clarvăzător
atotbiruitor
- adverbe ca { totdeodată
totodată
orișicînd

La aceste cuvinte, elementele componente s-au sudat de mult timp.

TEMĂ

Prezentați, pe scurt, un aspect din natură, văzut de voi în timpul unei excursii sau în altă împrejurare.

*

ENUMERAȚIA

Pentru a prezenta varietatea și frumusețea peisajului din Transilvania, autorul recurge la o succesiune de cuvinte ce denumesc elemente din natură: *stînci* prăpăstioase, *munți* uriași, *păduri* întunecoase, *lunci* înverzite, *livezi* mirositoare, *văi* răcoroase, *gîrle*..., *păraie* repezi...

Toate aceste substantive sînt elemente din cuprinsul descrierii Ardealului. Alăturarea lor exprimă atitudinea admirativă a scriitorului în fața peisajului și îl impresionează pe cititor.

○ înșiruire de mai mulți termeni de același fel, folosită pentru a atrage atenția asupra aspectelor descrise sau asupra faptelor înfățișate, se numește **enumerație**.

EXEMPLE:

a) Sub sticlă-ntr-o cutie adunate,
un pumn de lucruri mici, carbonizate:
un toc, un ban, o zgardă ruginită,
un fluier sfărîmat de dinamită,

o clantă, niște ochelari betegi,
de sîrmă, pentru ochii de moșnegi,
o verighetă neagră, de aramă,
un tirnăcop, un degetar, o ramă...

Și într-un colț, sub sticlă, lingă ușă,
două patine mici și o păpușă...

(Eugen Jebeleanu, *Lidice**)

b) Topitorii, cuptoare, mori, puțuri, fierăstraie,
O sîrmă dă lumină, o țeavă vilvătaie...

(Tudor Arghezi, *Cel ce gîndește singur*)

În această înlănțuire, termenii enumerați pot fi determinați de alte cuvinte sau pot fi folosiți singuri.

Într-o enumerație, termenii se despart prin virgulă (în afară de situația în care ultimii doi sînt legați prin conjuncțiile *și*, *sau*).

Cînd conjuncția *și* se repetă la fiecare termen al enumerației, virgula se pune și între acești termeni:

Și Ion, și Petre, și Matei au obținut rezultate foarte bune.

EXERCITII

1. Găsiți în fragmentul „Ardealul” alte enumerații în afara celor amintite.

2. Descrieți împrejurimile orașului (satului) vostru, folosind enumerații și comparații.

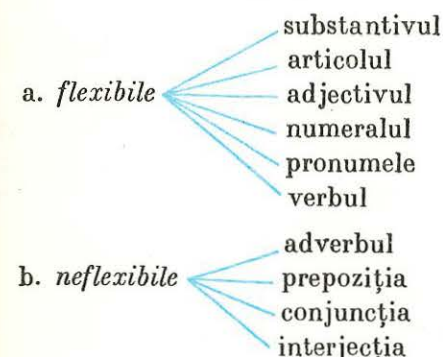
* Se pronunță „Lidițe”.

GRAMATICĂ

MORFOSINTAXA

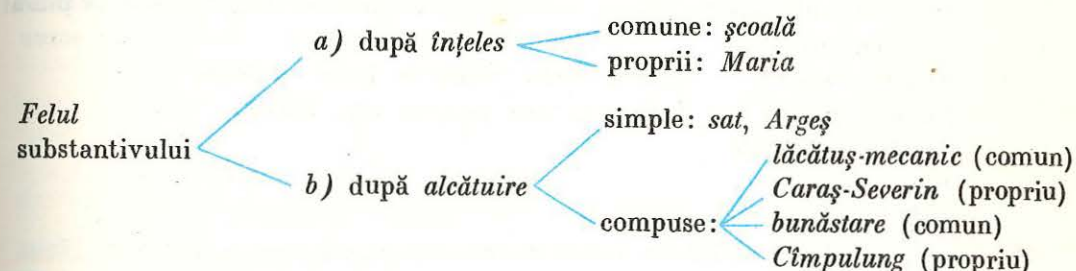
PĂRȚILE DE VORBIRE FLEXIBILE

După posibilitatea de a-și schimba sau nu forma în comunicare, părțile de vorbire se clasifică în două grupe:

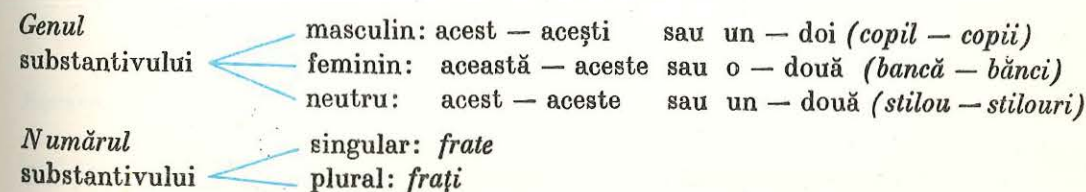

SUBSTANTIVUL

Substantivul este partea de vorbire flexibilă care denumește obiecte (ființe, lucruri, fenomene ale naturii, relații dintre oameni etc.).

Mijloace de recunoaștere

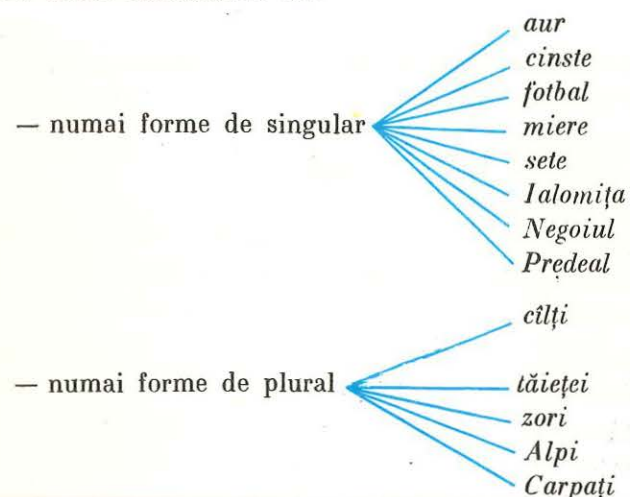

OBSERVAȚII:

1. Majoritatea substantivelor comune au o formă pentru singular și o formă pentru plural: *băiat, băieți; elevă, elevi*.

2. Unele substantive au:

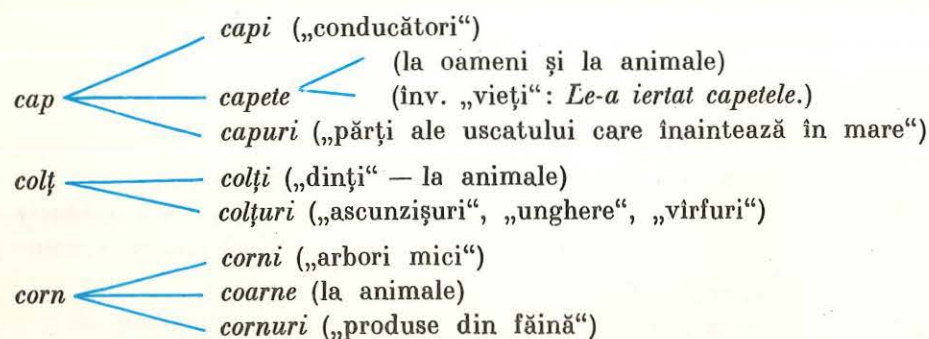
3. Unele substantive proprii, nume de localități, folosite în mod obișnuit cu formă de plural, pot avea și formă de singular:

București — Bucureștiul
Iași — Iașul
Mărășești — Mărășeștiul

4. a) Unele substantive comune au mai multe forme de singular sau de plural (uneori de genuri diferite):

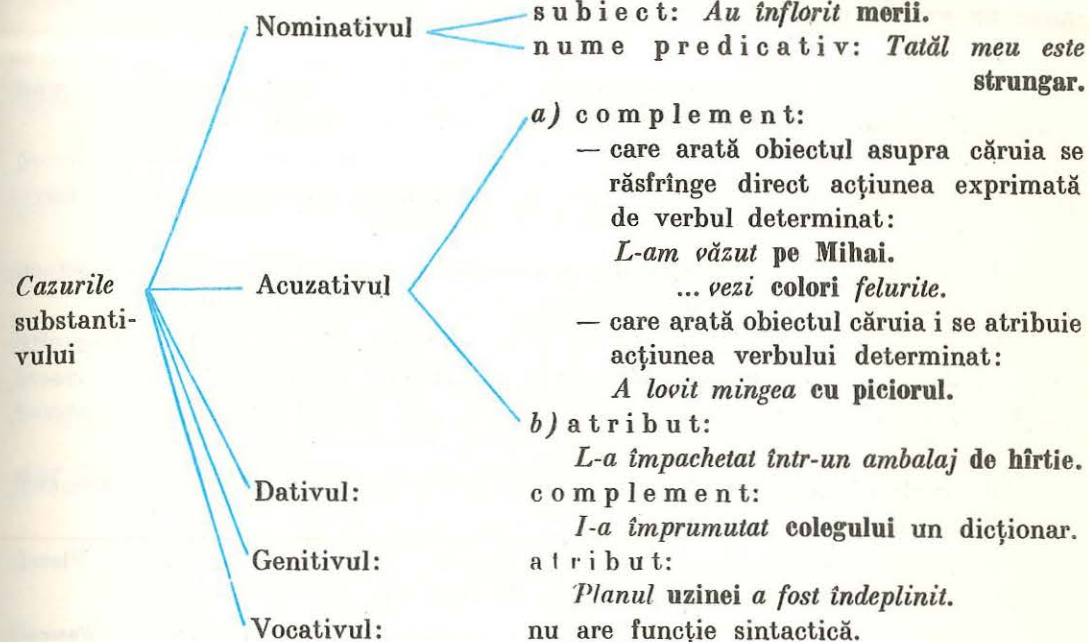
berbec — berbeci **Forme recomandate de limba literară:**
flutur — fluturi *berbec, fluturi, grăunțe, roți, treburi*
grăunți — grăunțe
roți — roate
trebi — treburi

b) Formele de plural ale unora dintre acestea au sensuri diferite:

Articularea
 substantivului — cu articol nehotărît: Am întâlnit la intrare un *pionier*.
 — cu articol hotărît: *Pionierul* acesta este comandantul grupei.

Funcții sintactice

Ortografie:

1. Numele lunilor anului sînt substantive comune și se scriu cu inițială mică: *ianuarie, februarie* etc. Cînd aceste nume sînt precedate de numere, formînd împreună nume de sărbători, se scriu cu inițială majusculă:

24 Ianuarie
1 Mai
1 Iunie
23 August

2. Numele punctelor cardinale sînt substantive comune și se scriu cu inițială mică: *nord, sud, est, vest, apus, orient, occident*. Cînd ele denumesc anumite regiuni ale lumii, sînt nume proprii și se scriu cu inițială majusculă:

A sosit de curînd din Orient. („spațiul geografic situat la est, îndeosebi în Asia”)

EXERCIȚII

1. Căutați în fragmentul „*Ardealul*” șase substantive. Arătați ce denumește fiecare.

2. Alegeți, în coloane separate, substantivele comune și substantivele proprii din prima strofă a poeziei „*Patria noastră*” de George Coșbuc și explicați oral ortografia lor.

3. Arătați din ce s-au format substantivele: *binefacere, scurtcircuit, deținmulțit, prim-plan, redactor-șef, nu-mă-uita, păduri-galerii și drum-de-fier*.

4. Alcătuiți propoziții în care să se afle substantive proprii compuse care denumesc un eveniment istoric, o localitate, o operă literară și un munte.

5. Precizați care sînt formele de plural nearticulat și de plural articulat cu articolul hotărît ale substantivelor: *ținut, brad, ochi, zi, chinez, poartă, vale, copil, talaz, balama, ac, liceu, zero, gospodărie, pai, codru și incendiu*.

6. Indicați care dintre următoarele substantive au forme de plural: *secară, fasole, var, foame, pas, bucată, frig, grîu, lapte*. Alcătuiți propoziții cu aceste forme de plural.

7. Formați singularul nearticulat și articulat al substantivelor: *uși, coji, scînteii, fii, curcubeie, nave, stele, oaspeți, rîndunele, obraji, exerciții și laboratoare*.

8. Construiți propoziții în care următoarele substantive să fie la dativ-genitiv singular articulate cu articolul nehotărît și cu articolul hotărît: *piatră, cale, vioară, clasă, tată, școală, epocă, expresie, completare, oră, ușă, izbindă, poezie, noapte, pagină, stea*.

9. Analizați substantivele din textele de mai jos, arătînd felul, genul, numărul, cazul și funcția lor sintactică:

a) Se scutură din salcîmi o ploaie de miresme. Bunicul stă pe prispă... Pletele lui albe și crețe parcă sînt niște ciorchini de flori albe...

(Barbu Ștefănescu Delavrancea, *Bunicul*)

b) Doamna l-a privit pe Fănuță și i-a dat un zîmbet. Doamna avea păr ca de abur, pieptănat în sus, obraji gălbui, cu oase, ochi castanii și frunte mare-n sus.

c) Și amîndoi vorbeam... despre roate, despre mesteceni, despre izvoare și boboci, despre Mărgărinta și Irinuța; despre purcei, curcani și găini.

(Mihail Sadoveanu, *Hulțanul*)

d) Spune vorba poveștii că, după ce a petrecut noaptea întreagă drumetînd pe o cale podită cu lespezi de piatră, Domnul-de-Rouă a ajuns în zori la piciorul zidului cel mare al cetății lui Ler. În ceșsul răsăritului, soarele l-a îmbrățișat, prefăcîndu-l într-un rîu cu ape limpezi.

(Mihail Gheorghe Andrieș, *Cartea comorilor*)

e) Mintea, brațele, singele nostru și al acestor copii sînt de-acuma închinat neamului român, patriei române, domnului român, Măriei tale!

(Ion Luca Caragiale, *Peste 50 de ani*)

10. Construiți propoziții în care să aveți substantivele *mama* și *Mircea* în:

- cazul dativ, cu funcție de complement;
- cazul genitiv, cu funcție de atribut.

11. Formulați propoziții în care substantivele *deznodămînt, excepție, frecvență, idee, identitate, înot, înnoptare, start, stofă și știință* să fie în cazurile și cu funcțiile sintactice învățate.

12. Alcătuiți propoziții în care diverse substantive (comune și proprii) să se afle la cazurile și cu funcțiile sintactice învățate.

13. Observați locul în propoziție al substantivelor la cazul vocativ și puneți virgula unde trebuie:

— Ioane cată să nu dăm cinstea pe rușine și pacea pe gilceavă... Ai să pleci unde zic eu...

— Nu mă duc mamă nu mă duc la Socola...

— Degeaba te mai scilfosești Ioane! răspunse mama... La mine nu se trec acestea...

(Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*)

*

SUBSTANTIVE COLECTIVE

Citiți propozițiile:

Prin munca ei fără preget, țărănimea asigură plinea țării.

Grupa întocmește programul de activități.

Brădetul acoperea coasta muntelui.

Substantivele *țărănimea, grupa* și *brădetul* sînt la numărul singular, dar au înțeles de plural, adică presupun mai multe obiecte de același fel:

— *țărănimea* „totalitatea țăranilor“

— *grupa* „cuprinde un număr de 8—12 pionieri“

— *brădet* „pădure de brazi“

Substantivele care la forma de singular au înțeles de plural se numesc substantive colective sau substantive cu sens colectiv.

Exemple: *grup, detașament*

muncitorime (< muncitor + -ime)

pietriș (< piatră + -iș)

porumbiște (< porumb + -iște)

studentime (< student + -ime)

OBSERVAȚII:

1. Cînd subiectul unei propoziții este exprimat printr-un substantiv colectiv cu formă de singular, acordul predicatului cu el se face la singular. De exemplu:

Detașamentul de pionieri al clasei a VI-a a organizat o serbare. (nu: *au organizat*)

Stolul de vrăbii a zburat spre salcîmi. (nu: *au zburat*)

2. Cînd vorbitorul simte că adevăratul subiect al propoziției este cuvîntul cu formă de plural, care determină substantivul colectiv cu formă de singular, verbul predicat se pune la plural. De exemplu:

O mulțime de copii au venit în vizită.

Întregul grup de cuvinte „o mulțime de copii” (subiect la singular + atribut la plural) exprimă ideea de număr mare, de plural.

EXERCITII

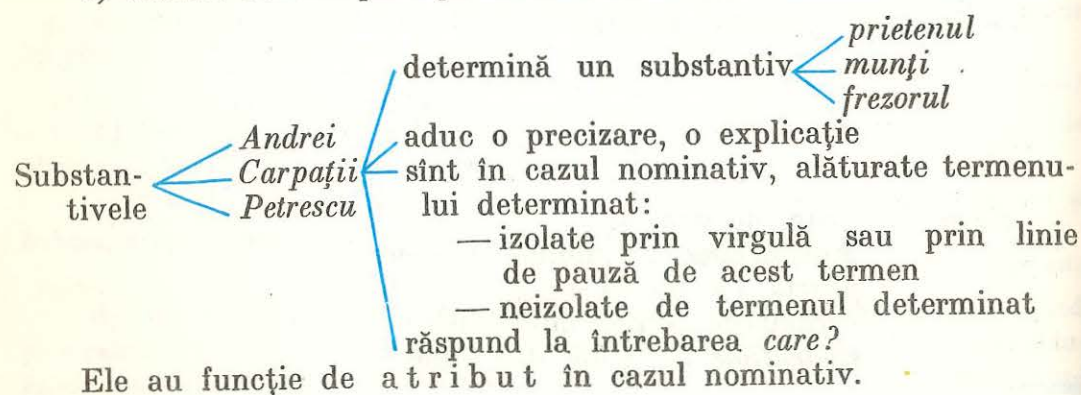
1. Dați exemple de substantive colective formate prin derivare cu sufixele *-et*, *-ime*, *-iș* și *-iște*.
2. Alcătuiți propoziții cu aceste substantive.

Alte funcții sintactice ale substantivelor

Funcția de atribut în cazul nominativ

Citiți propozițiile:

- a) *Prietenul meu, Andrei, este un pionier fruntaș.*
- b) *Bătrînii noștri munți — Carpații — au crestele acoperite de zăpadă.*
- c) *Frezorul Petrescu participă la un concurs.*

EXERCITII

1. Recunoașteți atributele exprimate prin substantive în nominativ în textele de mai jos:

a) Șerban Postelnicu — primarul — s-a grăbit să ia tocmai locul lui Ștefan Damaschin.

b) Și satul Broștenii fiind împrăștiat, mai ca toate satele de la munte, nu se rușina lupul și ursul a se arăta ziua miază-mare prin el...
(Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*)

2. Construiți două propoziții (despre activitatea colegilor voștri) cu substantive în cazul nominativ cu funcția de atribut.

Funcția de nume predicativ în cazul acuzativ

Citiți propoziția:

Zidul este de piatră.

Substantivul *piatră* — este în cazul acuzativ cu prepoziția *de*
— arată o caracteristică a substantivului *zidul*
— se află așezat după verbul copulativ *este*, cu care formează predicatul nominal

El are funcție de nume predicativ în cazul acuzativ (precedat de prepoziție).

EXERCITII

1. Găsiți substantivele cu funcție de nume predicativ în acuzativ, în propozițiile următoare:

Cerul era ca leșia.

Podul este de lemn.

Stilpii sînt de oțel.

2. Construiți propoziții cu nume predicative în acuzativ, exprimate prin substantive cu prepoziții.

Funcția de nume predicativ în cazul genitiv

Citiți propoziția:

Caietele sînt ale elevului.

Substantivul *elevului* — este în cazul genitiv, precedat de articolul posesiv (genitival) *ale*
— arată posesia
— este așezat după verbul copulativ *sînt*, cu care formează predicatul nominal

El are funcție de nume predicativ în cazul genitiv.

EXERCITII

1. Recunoașteți substantivele cu funcție de nume predicativ în genitiv, în propozițiile:

Aceste frumuseți sînt ale Ardealului.

Ierbarul este al colegului meu.

Cea mai bună lucrare este a unei eleve din clasa noastră.

2. Construiți propoziții cu nume predicative exprimate prin substantive în cazul genitiv.

CAZURILE ȘI FUNCȚIILE SINTACTICE ALE SUBSTANTIVELOR

(schemă recapitulativă)

Nominativul

- a) *subiect* (cine?): Ana locuiește într-un bloc nou.
(ce?): Pe masă se află o carte.
- b) *nume predicativ* — Meseria este brățară de aur.
- c) *atribut* (care?): Colega mea, Paula, a sădit doi pomi.

Acuzativul

- a) *complement* (unde?): Mergem la școală. (circumstanțial de loc)
(când?): Plecăm peste o săptămână. (circumstanțial de timp)
(cum?): Muncește cu elan. (circumstanțial de mod)
(pe cine?): Îl așteptăm pe bunicul.
(ce?): Dan cumpără un ziar.
(despre cine? despre ce?, pentru cine?, pentru ce?, cu cine?, cu ce?, la cine?, la ce?, de cine?, de ce? etc.) M-am întâlnit cu prietenii mei.
- b) *atribut* (cu prepoziție) (care?): Ora de dirigiență ne-a plăcut mult.
(ce fel de?): Am o eșarfă de mătase.
- c) *nume predicativ* (cu prepoziție) — Filmul este de desene animate.

Dativul

complement

- (cui?): I-am dat lui Ion o carte.
I-am pus tabloului o ramă nouă.

Genitivul

- a) *atribut* (al, a, ai. ale cui?): A citit poeziile lui Alecsandri.
- b) *nume predicativ* — Premiile sînt ale clasei noastre.

Vocativul

caz al adresării directe (fără funcții sintactice)

EXERCIȚII

1. Indicați, pentru fiecare substantiv din textele de mai jos, cazul și funcția sintactică:

a) — De ce calci pămînt străin, han nelegiuit? Ce pedeapsă i se cuvine pentru că a năvălit în țară străină?

La întrebarea asta, copiii și-au plecat ochii, pe gînduri. Ce pedeapsă li se dă de obicei năvălitorilor? Auziseră din bătrîni că-i treceau prin sabie...

(Eusebiu Camilar, *Stejarul din Borzești*)

b) Bunicuța era o ființă mititică și blindă... Bunicul era un bătrîn voinic, roș la obraz, cu plete albe, care se îndeletnicea cu meșteșugul rotăriei. Călătoriile cu mama la Verșeni am început a le face pe cînd aveam trei ani. Mă duceam acolo în vremea verii și popasul meu cel mai plăcut se afla... sub un păr vechi cu ramuri pline de ciucuri de fructe.

(Mihail Sadoveanu, *Anii de ucenicie*)

2. Modificați forma substantivelor din paranteze, după numărul și cazul cerute de text:

a) Ca puiul (cuc) pe creanga (nuc). (Călător) îi șade bine cu drumul, ca și (cal) cu friul. Cîte (cap), atîtea păreri. Dacă n-ai papuci sînt bune și (opincă). În locul (trandafir) a pus urzică. Lipsa (pisică), bucuria (șoarece).

(Mihail Andrei, Iulian Ghiță, *Culegere de exerciții lexicale, fonetice, gramaticale și stilistice*)

b) Lacul (codru, G. pl.) albastru
(Nufăr, N. pl.) galbeni îl încarcă;
Tresărind în (cerc, Ac. pl.) albe
El cutremură o (barcă, Ac. sg.).

(Mihail Eminescu, *Lacul*)

3. Construiți propoziții în care substantivele să fie la diferite cazuri și să aibă funcțiile sintactice învățate. Explicați exemplele voastre.

4. Se dau versurile:

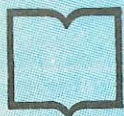
S-a dus zăpada albă de pe întinsul țării,
S-au dus zilele Babei și nopțile vegherii.
Cîmpia scoate aburi; pe umedul pămînt
Se-ntind cărări uscate de-al primăverii vînt.

Se cere să indicați:

- înțelesul acestor versuri;
- sensul cuvintelor „zilele Babei” și „veghere”;
- epitetetele;
- substantivele, cazurile și funcțiile lor sintactice.

5. Alcătuiți propoziții în care, cu ajutorul substantivelor comune și proprii, să se realizeze epitete, comparații și enumerații.

*

I. OLTUL ÎN DOBROGEA

fragmente

de Traian Coșovei (n. 1921)

Trecînd laolaltă cu toate valurile Dunării prin dreptul Dobrogei, Oltul simte parfum amestecat de stepă, de pelin și de bujori; simte miros dulce de grîu și de porumburi și miros de turme și tîrle¹. Aude harnic lătrat de cîini... Aude cîntece. Oltul simte mireasmă de livezi și de podgorii și de grădinării și își aduce aminte și i se face dor de semințele² de ciobani și plugari harnici și veseli pe care i-a cunoscut în inima țării și i-a petrecut încoace de-a lungul miilor de ani. Oltul simte miros de vînt arzător și de arșiță nemiloasă; simte *fior de luptă* și se trezește și în el dorul să se înfrunte, dorul pentru încă o luptă. Ca un făt-frumos înnoată Oltul prin Dunăre, este plină Dunărea de umerii lui uriași, de trupul lui viteaz, năvalnic³ înotînd...

Trecînd prin dreptul Dobrogei, și-a adus aminte că are aici o soră bună și vrednică și care de cînd este se luptă cu vînturile și cu secetele, cu vitregiile naturii. Oltului i s-a făcut dor de această Soră a lui aspră și aprig de frumoasă și stăruitoare și, tulburîndu-se pînă în adînc, adunîndu-și toate puterile, Oltul ia hotărîrea supremă⁴ și frățească să urce malurile la sora lui, Dobrogea, să-i dea îmbrățișarea lui de frate tinăr, să o ajute în veșnicele ei lupte cu vînturile arzătoare, cu secetele și să-i ocrotească grădinile și oamenii (...) *Oltul își mai alege o uriașă, nobilă bătălie, dăruindu-se întreg pămînturilor, transformîndu-se întreg în lanuri uriașe, în podgorii și în grădini.*

[...] Nicăieri ca pe acest pămînt al Dobrogei — *recunoscut printre cele mai fertile pămînturi* și în același timp cel mai năpăstuit⁵ de secete! —, nicăieri ca aici nu au fost visate, plănuite, trăite cu inima și cu mintea mai frumoase, mai splendide grădini. Aici s-au năzărit⁶, s-au înfiripat

¹ *tîrlă* = loc neîmprejmuit și neacoperit unde se odihnesc vitele sau oile în timpul pășunatului; stîină

² *semințe* = neam; totalitatea urmașilor care au același străbun

³ *năvalnic* = nestăpînit, nedomolit, furtunos, aprig, repede

⁴ *suprem* = aici, decisiv, mai presus de toate

⁵ *năpăstuit* = care este nedreptățit, căruia i se face un rău

⁶ *a (se) năzări* = aici, a lua ființă; a se arăta vederii, a se întrezări

cele mai frumoase priveliști ale paradisului. Oamenii Dobrogei nu numai au visat asemenea priveliști, dar le-au și realizat; lanuri uriașe de grîu și porumb, podgorii uriașe, fantastice grădinării de legume, fantastice livezi de piersici, meri și peri... Sînt realizări ale unei agriculturi socialiste moderne, sînt opere monumentale¹ la care s-a ajuns prin mecanizare, printr-o agrotehnică² avansată, prin chimizare³ — și în primul rînd prin uriașele strădanii ale oamenilor [...]

Chemat din nou de oameni, îndrăgostit din nou și mai profund de ei, Oltul va curge și va cînta șoptit și fericit printre rîndurile de pătlăgele și ardei, printre rîndurile fără sfîrșit ale podgoriilor; va curge înviorător, c-un murmur de doină oltenească, pe sub coroanele încărcate ale piersicilor și ale merilor, va curge și se va așterne ca o pînză înmiresmată în lanurile de grîu și de porumb, va scîlda fabuloase⁴ turme și cirezi, va răcori fruntea și inima satelor...

Aceasta este minunea pe care a început să o trăiască Oltul prin vastul sistem de irigații Carasu⁵, în Dobrogea... Să se dăruiască, să se împartă vieții, pămîntului, să ajute vieții să învingă vînturile, secetele; să fie el hrana vînturilor și a arșițelor, să fie el *riul aducător de apă vie și de miracole*⁶ pentru aceste pămînturi bune...

În Dobrogea, Oltul urcă treapta cea mai înaltă a existenței lui: treapta dăruirii depline și a ocrotirii pămîntului, vieții, *creației*. Și nu mai pleacă nicăieri de aici. Ne va învăța să știm să ne dăruim vieții și ne va învăța știința să prețuim dăruirea; se va risipi sub arșiți, din înaltul cerului pînă în adîncul pămîntului, la el acasă veșnic și transformîndu-se într-o uriașă, miraculoasă grădină. Și va rămîne mereu printre noi, cu înfățișarea acestei grădini uriașe, cît toată Dobrogea, ca o uriașă, liniștită izbucnire de floare, de viață, de culori, de rod bogat, de cîntece.

*

Citiți acest fragment și indicați:

- a) elementele care sugerează bogățiile și frumusețile Dobrogei;
- b) epitetele, personificările și enumerațiile folosite de scriitor în prezentarea Oltului și a pămîntului dobrogean.

¹ *monumental* = aici, remarcabil, grandios, măreț, impunător

² *agrotehnică* = totalitatea procedeele tehnice de cultivare a plantelor agricole

³ *chimizare* = aici, folosirea îngrășămintelor chimice în agricultură

⁴ *fabulos* = aici, în număr foarte mare, care depășește orice închipuire; enorm, uriaș

⁵ *sistemul Carasu* = ansamblu de lucrări de irigații în mijlocul și în sudul Dobrogei, pe valea Carasu

⁶ *miracol* = fapt uimitor, extraordinar

II. AM FOST AICI

de George Țărnea (n. 1945)

Am fost aici de când se știe gîndul
Și-aici rămînem gîndului datori
Înveșmîntați cu doina peste care
S-au scurs atîtea valuri și vîltori¹.

Am fost aici cu viața la răs_pîntii
Și-am dat obol² de trecere prin foc,
Dar toată iarba noastră legendară,
Peste cenușă, s-a ivit la loc.

Am fost aici împresurați de săbii
Și de trufia din atîția crai,
Dar veșnic ne-am păscut o mioriță
În adîncimea unei guri de rai.

Am fost aici de cînd se știu Carpații
Și Dunărea și tot ce e-n cuprins,
Aici ne-am scris cu sînge neclintirea
Și tot aici zidim un vis aprins.

Am fost aici de-un os cu voievozii
Cu ei am împărțit și ceasul greu
Și ceasul blînd bătătorit de hore,
Aici vom fi cu sufletul mereu.

*

1. Citiți expresiv poezia „Am fost aici” de George Țărnea.

2. Explicați înțelesul versurilor:

Am fost aici de cînd se știe gîndul...
Aici vom fi cu sufletul mereu.

COMPUNERE

DESCRIEREA UNUI PEISAJ

1. Citiți cu atenție textele de mai jos:

a) Jiul face parte dintre acele rîuri mai de seamă din țara noastră — puține la număr — în lungul cărora trebuie să urci în partea cea înaltă, alpină, a munților. [...]

¹ vîltoare = aici, încercare

² obol = aici, jertfă, sacrificiu

Pentru a ajunge la Dunăre, apele Jiului, pornite din căldările de pe clina¹ sudică a Retezatului, străbat un drum lung de aproape 350 km, care-l situează printre primele 10 rîuri din țara noastră: ceva mai lung decît Argeșul (340 km), Buzăul (334 km) și Bistrița Moldovenească (280 km), cu puțin mai scurt decît Someșul (luat pe toată lungimea lui) și Ialomița (414 km), dar cu mult mai mic decît Oltul (720 km), Siretul (725 km din care 592 km pe teritoriul țării), Mureșul (718 km pînă la graniță și 756 pînă la vărsarea în Tisa) și Prutul (lung de 953 km, dar cu numai 704 km de-a lungul marginii estice a țării). Chiar și întinderea bazinului de pe care își adună toate ramurile situează Jiul pe locul al șaptelea. Bazinul Jiului este mai mare decît bazinele Ialomiței și Bistriței, dar de peste două ori mai mic decît acela al Oltului și de peste patru ori mai mic decît al Siretului. Trebuie însă să ținem seama că importantă nu este atît întinderea bazinului cît marea varietate a reliefului pe care îl cuprinde și mai ales modul de repartiție mai mult sau mai puțin echilibrat al acestuia. Iar relieful din bazinul Jiului se caracterizează printr-un oarecare echilibru, fiindcă în limitele lui nu este nici mai mult munte, așa cum este în bazinul Bistriței, nici o dominare a dealurilor ca în bazinele Someșului și Mureșului, și nici prea multă cîmpie netedă și arsă de soare ca în bazinele Ialomiței și Argeșului.

(Lucian Badea, Valea Jiului)

b) Nicăieri n-am văzut desfășurate cu atîta măiestrie, în același cadru, cele trei mari podoabe ale pămîntului: munții, pădurile și apa — ca în trecătoarea aceasta spre Petroșani. Șoseaua, o prispă netedă, scobită în briul stîncos al muntelui, largă de două care și lungă de 29 de kilometri, merge șerpuiind pe marginea Jiului, care-și taie voinicește albia-n piatră. Codrul răsună de vuietul undelor călătore. De-o parte și de alta se desfac, în felurite îndoituri, înălțimile sălbatice ale Carpaților, unele goale, colțuroase — prăbușituri, deschise ca niște răni în mijlocul desigurilor verzi — altele rotunde, acoperite de păduri mari, întunecoase, nestrăbătute încă de pas omenesc. Pe unele locuri ne uităm cu frică în sus, la stîncile ieșite din zid, gata să se rupă și să se prăvale peste noi. Priveliști neașteptate, uimitoare, pururea altele, se dezvălesc la fiecare cotitură a drumului... Dar ce zgomot se aude înaintea noastră? Par urletele unei vijelii năprasnice, ș-amestec de glasuri, și bubuituri de tunuri. Ai crede că-i pieirea lumii. Este Jiul, puternicul Jiu, care se zbate și strigă, sugrumat între două stînci uriașe, ce vor să-i ație calea. Undele lui colcotă², sfărîmate de bolovani, și azvîrl în aer clăbuci albi, bulgări de zăpadă; curcubeie subțiri tremură în pulberea străvezie a stropilor bătute de soare. Voinicul, frumosul rîu, se smulge din brațele monștrilor și pleacă hăulind de vale. Iată-l tolănit, într-un larg boschet de plute.

¹ clină (în geografie) = suprafață sau coastă înclinată, pantă

² a colcoti (inv.) = a clocoti

Apa lui, limpede și potolită, pare-o oglindă culcată-n ramă de verdeață. Și-n tăcerea adîncă a codrului, biruitorul doarme — o ațipire de-o clipă sub grija bătațiilor viitoare. Din cînd în cînd îi vin ajutoare: pîraie repezi, desfundate din vîgăuni întunecoase, gonesc curmăturile munților, și-l caută, îl strigă de departe și Jiul le aude, le cheamă și le soarbe lacom în undele lui.

Uneori, păreții înalți de pe delături se desfac, deschizîndu-se deodată ca o spărtură largă în orizont. Toată valea se umple de lumină. Privirile noastre se pierd, uimite, peste mormanele depărtate, care se urcă mereu, fac scară la cer, încălecîndu-se unele pe altele. Apoi iar se lasă perdeaua și umbra ne învăluie subțîrîngustă fâșie de cer întinsă pe grebenii¹ munților.

(Alexandru Vlahuță, *România pitorească*)

2. Comparați cele două fragmente urmărind:

- aspectul prezentat
- modul de realizare
- limbajul folosit

EXPLICAȚIE:

Textul „a” este reprodus dintr-o lucrare științifică; autorul urmărește o prezentare exactă a Văii Jiului (lungimea drumului străbătut, situarea printre primele zece râuri din țară, informații despre bazin și despre varietatea reliefului acestuia). În textul „b”, Alexandru Vlahuță realizează o descriere a unui peisaj, însuflețind aspectele surprinse și exprimîndu-și diferite sentimente.

În cartea „*Valea Jiului*”, cuvintele sînt folosite cu sens propriu, iar limbajul este precis (cifre comparative, denumiri, clasificare riguroasă). În fragmentul din „*România pitorească*”, cuvintele sugerează stările autorului, impresionat de un aspect particular; limbajul său este expresiv. El realizează o descriere literară (termen cunoscut de voi din clasa a V-a). Iată cîteva caracteristici ale acesteia:

- Modul de expunere este diferit de cel al narațiunii.
- Scriitorul prezintă unele trăsături ale Văii Jiului care l-au emoționat în timpul călătoriei, fără a urmări exactitatea înfățișării acestui aspect.
- Peisajul apare schimbat, potrivit sensibilității artistului, care folosește epitete, comparații și personificări.
- Atitudinea plină de admirație a lui Vlahuță în fața acestor frumuseți ne impresionează.

¹ greabăn = aici, coama unui munte

În general, o descriere poate fi realizată după următorul plan:

- I. *Introducere* — fixarea aspectelor (elementelor) descrise (toamna, primăvara, muntele, cîmpia, fluviul, vegetația, satul, ploaia, crivățul, tabloul, copilul etc.)
- II. *Cuprins* — precizarea locului și a timpului
— aspectele din depărtare
— aspectele din apropiere
— prezența omului în cadru
— ideile și sentimentele celui aflat în mijlocul naturii
— posibilele legături cu alte aspecte cunoscute în împrejurări diferite
- III. *Încheiere* — ecoul sau impresiile produse de realitate în sufletul autorului

EXERCITIU

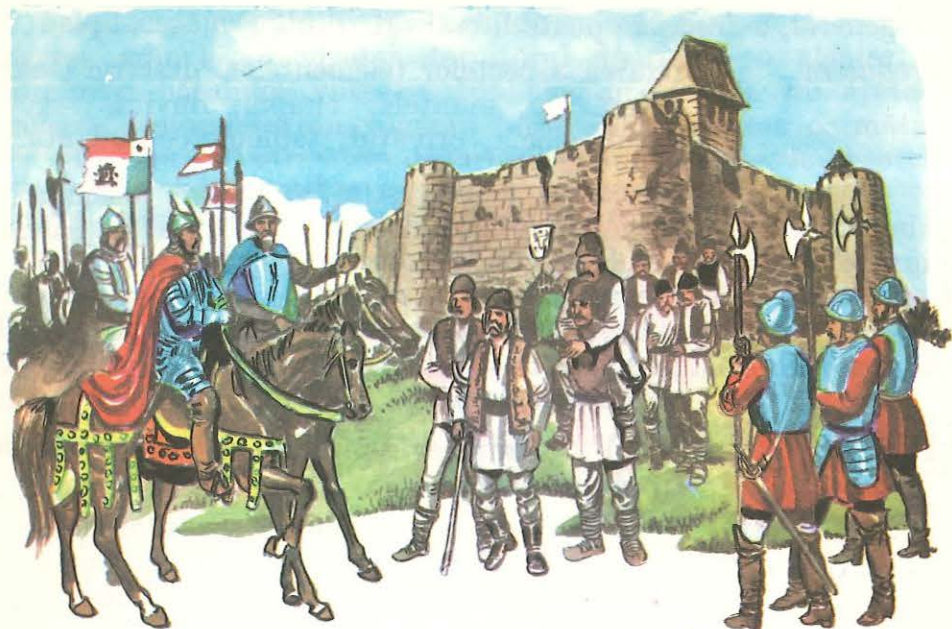
Descrieți, la alegere:

- un peisaj
- un sat sau un oraș
- o școală

- o unitate socialistă de producție — cooperativă agricolă de producție
— uzină
— fabrică
- un costum național
- un tablou etc.

Respectați cele trei părți ale unei compuneri și folosiți, pe cît este posibil, indicațiile din planul oferit în manual. Porniți de la observarea directă.

SOBIESKI ȘI ROMÂNII

de Costache Negruzzi (1808—1868)

Pe drumul ce duce către cetatea Neamțu, pe la sfârșitul lui septembrie 1686, se vedea o oaste mergînd. După un trup de lănceri¹ ce deschidea marșa², urmau douăsprezece tunuri mari trase de boi, apoi o ceată de ofițeri călări în fruntea cărora erau trei: unul în floarea vîrstei, posomorît, gînditor, necăjit, și doi mai bătrîni. Tustrei în haine poloneze. În sfîrșit venea duiumul³ oștei: trăsuri, bagaje, pedestrași⁴, șleahță⁵ pospolită⁵, amestecați, în neregulă, cu steagurile strînse, cu capul plecat, cu armele răsturnate, cu întristarea pe față și cu durerea în inimă.

¹ lăncer (lăncier) = soldat luptător cu lancea (lance = suliță); trup de lănceri = unitate militară de luptători cu lancea

² marșă = coloană de soldați în marș

³ duium = mulțime, grămadă, gloată

⁴ pedestraș = infanterist (soldat care merge și luptă pe jos)

⁵ șleahță pospolită = corp de armată din trecut format din nobili polonezi

Nu se auzea nici surlă¹, nici dobă², numai tropotul³ cailor și pasul oamenilor ce abia se mișcau, pentru că de zece zile caii n-au ros decît coaja copacilor, și oamenii s-au hrănit numai cu poame.

Și însă această oaste, în stare așa ticăloasă⁴, e aceea ce a îngiosit de atîtea ori trufia Semilunii⁵, iar acei trei fruntași ofițeri sînt hatmanii⁶ Iablonovski și Potoțki, și cel din mijlocul lor însuși Ion Sobieski, regele Poloniei.

Și cum să nu fie supărat și necăjit vestitul rege? El, Sobieski, fala leșilor⁷, eroul creștinătății, mîntuitorul Vienii, să fie nevoit pentru a doua oară a da pas⁸ turcilor, a se trage dinaintea tatarilor și a moldovenilor; a-și privi oastea ticăloșită⁹ de lipsa merindelor, horopsită¹⁰ de dușmanii carii îl urmează mișelește, fără a îndrăzni să-și deie pept fățiș cu el, și fac pradă tot ce cade, tot ce rămîne pe urmă; a nu întîmpina în drumul său decît o fioroasă pustietate!

Cum am zis, mergea încet și gînditor. Hatmanii lîngă dînsul păzeau tăcerea, respectînd supărarea sa de care și ei se împărtășeau.

— Ce castel e acesta? întrebă Sobieski cînd, rădicînd capul, zări pe sprînceana dealului, înălțîndu-se trufașă dinaintea lui, cetățuia Neamțu. Cu bună seamă, vreun cuib a talharilor acestor de moldoveni!

— La vreme de război, aici domnii Moldovei obicinuiesc a-și trimite averile lor, răspunse Potoțki.

— Așa! Să mergem dar să-l luăm...

— Eu aș zice să lăsăm cetatea aceasta, zise Iablonovski, și să ne urmăm drumul înainte. Avem tunuri de cîmp, nu de asalt¹¹.

— Ba, pre numele patronului¹² meu! Nu va zice lumea că o cetate s-a arătat dinaintea lui Sobieski fără a i se cuceri¹³? N-avem tunuri? Vom lua-o dar cu minile.

— Numele M[ăriei] tale e destul tun, zise Potoțki.

¹ surlă = instrument muzical de suflat, de forma unui fluier, folosit în trecut în armată

² dobă = toabă

³ tropot = mersul cailor cu pocnituri ritmice de copite

⁴ stare ticăloasă = stare jalnică

⁵ Semiluna = Imperiul Otoman, puterea turcească (de la cuvîntul semilună = parte a discului lunii în formă de seceră, gravată pe steagurile turcești)

⁶ hatman = comandant de oaste în trecut

⁷ leah (pl. lehi, leși) = polonez (în trecut, Poloniei i se spunea Lehia)

⁸ a da pas = a ceda, a permite

⁹ oaste ticăloșită = oaste într-o stare jalnică

¹⁰ horopsit = oropsit, urgisit, prigonit, alungat, urmărit, gonit, hărțuit

¹¹ asalt = luptă decisivă pentru cucerirea unei cetăți, a unei fortificații

¹² patron = aici, ocrotitor, protector

¹³ a i se cuceri = a i se supune, a i se închina, a se preda, a capitula

Trufia polonului măgulindu-se¹ de această lingușire, fața i se însenină la ideea unei izbînzi atît de lesnicioase și îndată dete poruncă să se înșire oastea către cetate.

În cetățuie se aflau optsprezece plăieși², trimiși de ispravnicul³ de Neamț pentru străjuire, în lipsa garnizoanei⁴, care era la Fălcii pe lîngă domnul Cantemir, unde tăbărise⁵ armia⁶ turcească. Cu cîteva ceasuri mai nainte sosise încă un tînăr plăieș, al cărui cal asudat păștea înșeuat troscotul⁷ ce creștea pe lîngă ziduri.

— Mai bea o dușcă⁸, băiete, zise un bătrîn de care se videea că ascultă toți, și ne spune ce ai mai văzut la Iași?

— Eu — știți că m-ați trimis la Iași să văd ce mai este. După ce s-au dus leșii, m-am luat cît colea pe urma lor pînă la Cotnar... ș-apoi, după ce am văzut că dușmanii și-au luat drumul spre țara lor, am apucat de-a dreptul piste codri... Dar oare ce buciumă⁹ străjerul?

— Fă-i semn să se coboare de pe zid și să vie încoace.

Nu trece mult și plăieșul de strajă viind, spuse că o oaste mare se apropie de cetate.

Îndată toți alergică pe ziduri.

— Leșii sînt! strigă tînărul ce venise de curînd și pre care l-am auzit vorbind; și-au schimbat drumul și vin aici...

— La porți, flăcăi! zise bătrînul. Încuieti-le și grămădiți bolovani pe ziduri. Așezați-vă toți pe la metereze¹⁰. Să nu zică leahul c-au intrat într-o cetate românească ca într-o țarină pustie.

— Dar noi sîntem numai nouăsprezece și asta-i o oaste întreagă, observă unul; cum se...

— Taci, mucosule! îl curmă¹¹ bătrînul. Te temi că-i peri? Mare pagubă! Un mișel¹² mai puțin.

¹ a măguli = a linguși, a produce plăcere cuiva prin vorbe false, a ațîța trufia cuiva prin cuvinte mincinoase, de laudă exagerată

² plăieș = locuitor al plaiurilor de la graniță, însărcinat cu paza frontierei; grănicer, străjer

³ ispravnic = șef al administrației și al poliției unui județ în trecut

⁴ garnizoană = unitate militară stabilită într-o localitate

⁵ a tăbări (inv.) = a poposi, a se instala, a-și așeza tabăra

⁶ armie = oaste, armată

⁷ troscot = iarbă care crește mai ales pe marginea drumurilor și pe locurile necultivate

⁸ dușcă = înghițitură

⁹ a buciuma = aici, a da semnale din bucium (= instrument muzical de suflat în forma unui tub conic foarte lung, făcut din coajă de tei sau din lemn și folosit pentru chemări și semnale)

¹⁰ meterez = partea de sus a unui zid de apărare la vechile cetăți, de unde se trăgea în dușmani

¹¹ a curma = a întrerupe, a reteza vorba cuiva

¹² mișel = fricos, ticălos, nemernic, netrebnic

Vînătorul astfel înfruntat se trase rușinat și se sui pe ziduri.

În vremea aceasta, oastea se apropiase. Regele trimise un ofițer ca să vorbească cu cei din cetate.

Solul veni la poartă. Bătrînul îl salută de pe zid.

— Bine ai venit, domnule, ce poștești de la noi?

— Măria sa regele Poloniei, mare duce¹ de Lituania ș.c.l.² (urmas titlurile), vă face cunoscut că să vă închinați³ și să-i cuceriti cetatea împreună cu toate averile și merindele; atunci garnizoana va fi slobodă a ieși cu arme și bagaje, fără a i se face nimic, iar cîtezînd a se împotrivi, cetatea se va cotropi, și garnizoana se va trece sub ascuțișul sabiei.

— Du răspuns M[ăriei] sale, zise bătrînul, că laude și îngroziri de aste am mai auzit noi, și tot nu ne-am spăriet. Mai bine M[ăria] sa și-ar căuta de drum și ar da pace unor oameni care nu i-au făcut nimic. Cetatea n-avem gînd să i-o dăm cu una, cu două, măcar că nu sînt în ea nici averi, nici merinde. Tot ce-i putem da este plumbul din pușce, pre care i-l vom trimite noi de pe ziduri, fără să se mai ostenească să vie înăuntru.

— Plecați-vă, zise trimisul, și nu vă puneți capul în primejdie.

— Nu purta grija de capul nostru, domnule. Gîndiți mai bine la al vostru.

— Încă o dată vă întreb, vă închinați ori ba?

— Ba.

Parlamentarul⁴ se duse.

Asaltul începu. Tunurile așezate pe scaune de lemn băteau necontenit cetatea. Plăieșii răspundeau cu gloanțe care nu făceau greș. Fiește-care împușcătura obora⁵ cite unul din vrăjmași și mai ales din ofițeri, asupra cărora erau țintite flintele⁶ lor. Leșii pereau fără a face spor.

În ziua dintăi, doi vînători periră. A doua zi și a treia zi mai căzură cinci și se răniră doi. A patra zi căzu împușcat însuși comandantul artileriei leșești, dar mai periră trei din moldoveni. Numărul bravilor scădea pe toată ziua. Seara, adunîndu-se pe lîngă foc, văzură că au sfîrșit și munițiile și merindele.

— Ce este de făcut, tată? întrebă tînărul vînător pe bătrînul, care, rănit la un picior, sta întins pe o laviță⁷.

— Cîți au perit d-ai noștri?

— Zece.

¹ duce = titlu de noblete

² ș.c.l. = prescurtare de la „și celelalte“

³ a se închina = a se supune, a capitula

⁴ parlamentar = aici, sol, trimis, delegat, imputernicit pentru a duce tratative cu inamicul

⁵ a obori = a doborî, a ucide

⁶ flintă = pușcă cu fitil și cu țeavă lungă, folosită în trecut; sineată

⁷ laviță = bancă

— Și nu mai avem nici praf, nici merinde?

— Nu.

— Dacă-i așa, apoi mini dimineată urcă-te pe poartă și leagă în virful sineții un ștergar alb; spune că închinăm cetatea cu tocmală să ne lase slobozi să ieșim și să ne ducem unde vom voi.

Așa se urmă. Leșii primiră toate condițiile cerute. Oastea se înșiră în două rânduri, lăsând prin mijlocul ei loc ca să treacă garnizoana, și poarta se deschise.

Atunci, în loc de o strajă numeroasă, se văzură ieșind șase oameni, din care trei duceau pe umerele lor pe alți trei ce erau răniți.

— Ce este aceasta? strigă Sobieski răpezindu-se călare înaintea lor. Ce sînteți voi?

— Străjerii din cetate, răspunse bătrînul rănit, din spatele fiului său.

— Cum! atîta sînteți?

— Zece din noi au perit din mila M[ăriei] tale.

— Voi ați cutezat a vă împotrivi mie și a-mi omori atîția viteji? zise regele. O, asta nu se va trece așa! urmă turbat de minie; trebuie o pildă pentru cei asemenea vouă, și pilda va fi groaznică și vrednică de faptă. Nu meritați a muri de sabie, ci de ștreang. Spinzurați-i!

Pe loc ostașii încungiurară pre plăieși, carii, depunînd jos răniții, se uitau cu nepăsare la pregătirile ce se făceau pentru moartea lor. Ofițerii priveau cu înduioșare această scenă.

— Fie-mi iertat, sire¹, zise atunci Iablonovski, apropiîndu-se cu respect de regele care ședea posomorît și minios, a arăta M[ăriei] tale că acești viteji n-au făcut decît datoria lor, datorie patriotică și vrednică de toată lauda, și că au avut norocirea² a cîștiga făgăduința marelui Sobieski că vor fi slobozi și nesupărați.

— Îți mulțamesc, vrednice al meu tovarăș de arme — zise Sobieski ca deșteptat din somn, îți mulțamesc că m-ai oprit de a face o faptă defăimată³. Ai cuvînt⁴; oamenii aceștii s-au purtat vitejește... Apoi înturnîndu-se⁵ către români: „Voinicilor, zise, sînteți slobozi; mergeți în pace și spuneți copiilor și fraților voștri că ați avut cîntea a vă împotrivi cinci zile regelui de Polonia“.

Îndată se făcu loc moldovenilor, carii, luîndu-și răniții, se îndreptară către munți, în vreme ce oastea se cobora încet la vale; iar cetatea cu porțile deschise, purtînd pe zidurile sale urmele boambelor dușmănești, rămase singură pe culmea înverzită, ca un mare schelet de uriaș.

¹ sire = titlu cu care cineva se adresează unui rege sau unui împărat

² norocire = noroc, șansă

³ faptă defăimată = faptă urtă, condamnată (de. la verbul a defăima = a vorbi de rău, a ponegri)

⁴ a avea cuvînt = a avea dreptate

⁵ a se înturna = a se întoarce

Istoria e cea dintîi carte a unei nații..., căci într-însa își vede trecutul, prezentul și viitorul.

Nicolae Bălcescu

De-așa vreme se-nvredniciră cronicarii și rapsozii¹.

Mihai Eminescu

Cela ce se bate pentru a lui țară
Sufletu-i e focul soarelui de vară.

Dimitrie Bolintineanu

ÎNDRUMĂRI

Inspirîndu-se din paginile pline de glorie ale istoriei noastre naționale, scriitorul Costache Negruzzi relatează în povestirea „Sobieski și românii“ un episod din lupta eroică a poporului nostru pentru libertate, la sfîrșitul secolului al XVII-lea: asediul Cetății Neamțului de către oastea polonă și rezistența îndîrjită, vreme de cinci zile, a plăieșilor apărători.

Răspunsul dat de bătrînul vînător solului leșesc, comportarea celor nouăsprezece moldoveni evidențiază demnitatea, înțelepciunea, spiritul de sacrificiu și vitejia strămoșilor noștri.

Față de conducătorii oștirii polone, autorul are atitudini și sentimente diferite: dispreț pentru lingușirile și slugărnicia lui Potočki; dezaprobare pentru trufia de cuceritor, lipsa de stăpînire și ușurința cu care regele Sobieski ia hotărîrile importante; stimă pentru înțelepciunea, omenia și spiritul de dreptate al hatmanului Iablonovski, ca și pentru hotărîrea finală a regelui.

ÎNTREBĂRI ȘI EXERCIIII

1. În ce timp și în ce loc se desfășoară acțiunea din povestirea „Sobieski și românii“?

2. Care sînt personajele literare din această narațiune?

3. Arătați situația în care se afla oastea polonă în momentul trecerii ei pe lingă Cetatea Neamțului.

4. Urmăriți atitudinea, vorbele și faptele conducătorilor armatei polone și precizați trăsăturile lor de caracter.

5. Citiți răspunsul dat de bătrînul plăieș solului și arătați ce sentimente exprimă cuvintele lui.

¹ rapsod = cîntăreț, poet

6. În ce constă eroismul celor nouăsprezece plăieși?

7. Explicați înțelesul ultimelor cuvinte adresate plăieșilor de către regele Sobieski.

8. Ce moduri de expunere sînt folosite de scriitor în această povestire? Precizați care dintre acestea sînt mai frecvente.

9. Demonstrați că narațiunea „Sobieski și românii” este o operă epică. Dați exemple de opere epice studiate în clasele a V-a și a VI-a.

EXERCIIII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Înlocuiți formele *dobă, a îngiosit, pept, se apropiase, tatari, dinții, mîinile, se videă și tocmală* cu formele folosite astăzi.

2. Stabiliți cuvintele de bază, sufixele și prefixele cu care s-au format următorii termeni:

<i>cetățuie</i>	<i>făgăduință</i>	<i>dușmănesc</i>	<i>înșeua</i>
<i>moldovean</i>	<i>împușcătură</i>	<i>împărtăși</i>	<i>străjui</i>
<i>plăieș</i>	<i>ștergar</i>	<i>înjosi</i>	<i>făliș</i>
<i>pustietate</i>	<i>lesnicios</i>	<i>însenina</i>	<i>mișelește</i>

3. Găsiți sinonimele următoarelor cuvinte: *steag, a îndrăzni, încet, izbîndă, îndată, sol, slobodă, a se împotrivi, vrăjmaș, țarină, pildă și a curma*. Procedați apoi la fel cu grupurile de cuvinte: *a trece sub ascuțișul sabiei, a-și căuta de drum, a purta grijă și a-și pune capul în primejdie*.

4. Indicați antonimele următoarelor cuvinte: *durere, răspunde, trimite, încoace, a se apropia, înăuntru și a se deschide*. Formulați propoziții cu fiecare dintre ele.

5. Alcătuiți propoziții cu termenii *tobă, poartă și noi*, cu toate înțelesurile pe care le cunoașteți.

6. Explicați sensul următoarelor imbinări de cuvinte: „în floarea virstei” și „sprînceana dealului”.

Alcătuiți propoziții cu înțelesul obișnuit al cuvintelor subliniate.

7. În limba română există cuvinte care, combinate cu altele, formează grupuri cu sensuri diferite. De exemplu:

a-și lua + $\begin{cases} \text{drumul} = \text{a-și lua drumul „a se îndrepta spre”...} \\ \text{zborul} = \text{a-și lua zborul „a zbura”} \\ \text{rămas bun} = \text{a-și lua rămas bun „a se despărți”} \end{cases}$

Căutați în povestirea „Sobieski și românii” construcții asemănătoare cu diferite sensuri, pornind de la următoarele verbe:

a da
a face
a avea

8. Citiți cu atenție termenii subliniați în propozițiile și frazele de mai jos; stabiliți ce părți de vorbire sînt și ce funcție sintactică au:

a) — Mai bea o dușcă, băiete, zise *un bătrîn*.

b) — Leșii sînt! strigă *tinărul*.

c) — La porți, flăcăi! zise *bătrînul*.

d) Numărul *bravilor* scădea pe toată ziua.

e) *Seara...* văzură că au sfîrșit și munițiile și merindele.

f) Pe loc ostașii încungiurară pre plăieși, carii, depunînd jos *răniții*, se uitau cu nepăsare...

g) ...acești *viteji* n-au făcut decît datoria lor.

h) *Voinicilor*, zise, sînteți slobozi.

i) ...iar cetatea cu porțile *deschise*... rămase singură pe culmea înverzită, ca un mare schelet de *uriaș*.

T E M E

1. Alcătuiți planul simplu de idei al acestei povestiri.

2. Explicați folosirea semnelor de punctuație și de ortografie din textul de mai jos:

Îndată toți alergară pe ziduri.

— Leșii sînt! strigă tinărul ce venise de curînd și pre care l-am auzit vorbind; și-au schimbat drumul și vin aici...

— La porți, flăcăi! zise bătrînul. Încuieti-le și grămădiți bolovani pe ziduri. Așezați-vă toți pe la metereze. Să nu zică leahul c-au intrat într-o cetate românească ca într-o țarină pustie.

ARHAISMELE

Pentru a înfățișa o epocă veche, cu personaje și întîmplări intrate de mult în istorie, Costache Negruzzi folosește în povestirea „Sobieski și românii” mai multe cuvinte care aparțin limbii române din acea perioadă și care nu se mai întrebuintează astăzi în mod curent. De exemplu: *lăncer, marșă, pedestraș, surlă, hatman, Leah* (pl. *leși*), *plăieș, ispravnic, meterez, flintă, sîneață* și *armie*. Alături de acestea, el a mai folosit:

a) unele cuvinte și grupuri de cuvinte care au astăzi alt înțeles decît în acea perioadă:

boambă, $\begin{cases} \text{în trecut: „ghiulea, proiectil de tun”} \\ \text{pl.} \\ \text{astăzi (bombă, pl. bombe): „proiectil lansat din avion”} \end{cases}$
boambe

a(i) se cuceri $\begin{cases} \text{în trecut: „a (i) se preda, a (i) se supune”} \\ \text{astăzi: „a cuceri, a ocupa, a cîștiga, a dobîndi”} \end{cases}$

a tăbări — în trecut: „a-și așeza tabăra“
 astăzi: „a se năpusti, a se arunca asupra cuiva“
a avea cuvînt — în trecut: „a avea dreptate“
 astăzi: „a se ține de cuvînt, a fi corect ș.a.“

b) unele cuvinte care au astăzi alte forme de plural:

pușce — *puști* *carii* — *care*

c) unele cuvinte care se scriu și se rostesc astăzi altfel decît atunci:

horopsită — *oropsită* *pre* — *pe*

Cuvintele, grupurile de cuvinte și formele vechi care aparțin limbii române din trecut și care nu se mai întrebunțează astăzi se numesc *arhaisme*.

Ele sînt folosite uneori de scriitori în operele literare pentru a descrie viața, oamenii, portul, obiceiurile, rangurile sociale etc. din diferite epoci istorice.

EXERCITII

1. Căutați arhaismele care apar în texte literare studiate de voi în acest an și notați-le în caiet.

2. Indicați arhaismele din textul următor și aflați sensul fiecăruia din glosarul de la sfîrșitul manualului:

Dar și mai mare fu mirarea cînd slujitorii descărcară de pe catiri bogatele odoare sau daruri de nuntă ale peșitorilor greci; ici se vedeau sipeturi de sidex pline cu ghiordane, cu cercei, cu lefturi de smaragduri, de balașuri, de rubini, de zamfiri [...] mai colo boccealicuri de stofă cu așternuturi de agabaniu, cu primenele de borangic și de filaliu cusute cu bibiluri, cu gevrele și cu brînișoare de beteală...

(Alexandru Odobescu, *Doamna Chiajna*)

*

SUBIECTUL OPEREI LITERARE

În povestirea „*Sobieski și românii*“, scriitorul Costache Negruzzi înfățișează, într-o succesiune de momente, faptele și întîmplările unor personaje literare, purtătoare ale ideilor și sentimentelor sale:

- retragerea oștirii polone prin Moldova;
- hotărîrea regelui Ion Sobieski de a cucerii Cetatea Neamțului;
- lupta eroică a plăieșilor;

- porunca nechibzuită a lui Sobieski;
- plecarea moldovenilor spre munți.

Totalitatea faptelor și evenimentelor, constituite în momente ale narațiunii, cu ajutorul cărora sînt caracterizate personajele literare, se numește subiectul operei literare.

Momentele subiectului

1. a) *cadrlul acțiunii*:

- locul: pe drumul Cetății Neamțului;
- timpul: în Moldova anul 1686.

b) *unele personaje*:

- armata polonă în retragere prin Moldova din fața turcilor și a tătarilor;
- regele Poloniei, Ion Sobieski;
- hatmanii Iablonski și Potocki.

2. *faptul (faptele) important(e) din care se dezvoltă subiectul operei*:

- apariția Cetății Neamțului în calea oștirii polone;
- hotărîrea regelui Sobieski de a o cucerii.

3. *prezentarea pe larg a întîmplărilor și a faptelor*:

- pregătirea plăieșilor pentru rezistență;
- solia regelui polon;
- răspunsul bătrînului plăieș;
- asediul cetății;
- lupta eroică a moldovenilor;
- capitularea garnizoanei în anumite condiții.

4. *momentul de foarte mare încordare*:

- hotărîrea pripită a trufașului rege de a-i spînzura pe cei nouă plăieși supraviețuitori.

5. *sfîrșitul evenimentelor prezentate*:

- intervenția înțeleptului hatman Iablonski;
- aprecierea eroismului plăieșilor de către regele Sobieski;
- plecarea celor nouă moldoveni spre munți;
- retragerea armatei polone.

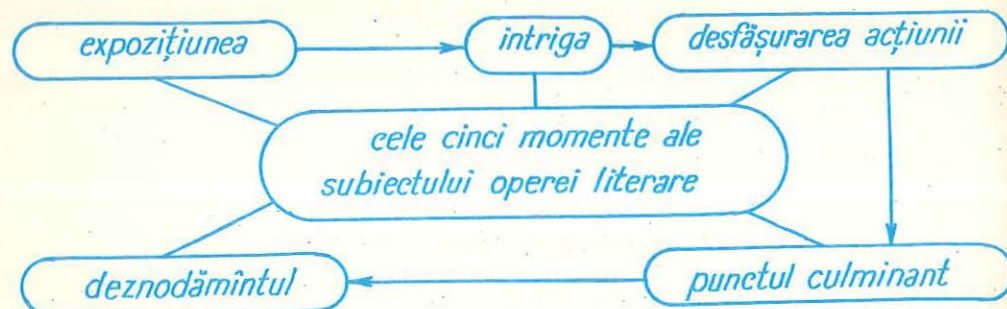
Partea introductivă a operei literare, în care se prezintă cadrul acțiunii și unele personaje, se numește *expoziție*.

Faptele importante care determină cursul acțiunii reprezintă *intriga*.

Faptele determinate de intrigă, de cea mai mare întindere în povestire, poartă numele de *desfășurarea acțiunii*.

Momentul de maximă intensitate în desfășurarea acțiunii se numește *punctul culminant*.

Ultima parte a operei literare care marchează sfîrșitul acțiunii constituie *denodămîntul*.

Numai operele literare epice și piesele de teatru (opere dramatice) pot avea subiect, deoarece numai acestea cuprind întâmplări, fapte și personaje prin intermediul cărora scriitorul își exprimă ideile și sentimentele sale. În operele literare lirice nu se întâlnește un subiect propriu-zis, pentru că în ele, de obicei, autorul nu recurge la fapte și întâmplări cu personaje.

TEMA

Stabiliți momentele subiectului uneia dintre următoarele opere literare:
 „Puiul” de Ioan Alexandru Brătescu-Voinești
 „Amintiri din copilărie” (fragment) de Ion Creangă
 „Prăvale-Baba” (fragment) de Ionel Teodoreanu

*

GRAMATICĂ

DECLINAREA SUBSTANTIVELOR

Pentru a putea îndeplini anumite funcții sintactice, substantivul își modifică uneori forma după caz și număr, alteori rămâne neschimbat.

Totalitatea modificărilor suferite de forma unui substantiv, prin folosirea lui la toate cazurile, se numește **declinare**.

A. Declinarea substantivelor comune

1. **Fără articol** (precedat de un cuvânt care se declină și care determină substantivul)

a. masculin

	singular	plural
N.	Acest <i>elev</i> citește foarte mult.	Acești <i>elevi</i> învață bine.
Ac.	Pe acest <i>elev</i> îl iubesc toți.	Pe acești <i>elevi</i> îi laudăm.

colegii.

D. Acestui *elev* îi place pictura. Acestor *elevi* le-am arătat un album.
 G. Atitudinea acestui *elev* este corectă. Caietele acestor *elevi* sînt curate.
 V. *Elev*, fii atent la lecție! *Elevi*, îngrijiți cărțile!

OBSERVAȚII:

1. Substantivele comune masculine, declinate fără articol, își schimbă forma numai după număr (au, la toate cazurile, o singură formă de singular și o singură formă de plural).

2. La vocativ, ele nu apar precedate de cuvîntul *acest*.

3. Unele substantive comune masculine, care denumesc persoane, au vocativul terminat în -e: *băiete*, *copile* etc.

b. feminin

	singular	plural
N.	Această <i>elevă</i> scrie frumos.	Aceste <i>eleve</i> muncesc cu spor.
Ac.	Pe această <i>elevă</i> o vom ajuta.	Pe aceste <i>eleve</i> le-au înscris la cercul de creație.
D.	Acestei <i>eleve</i> i s-a dat o diplomă.	Acestor <i>eleve</i> le plac florile.
G.	Rezultatele acestei <i>eleve</i> sînt bune.	Colegele acestor <i>eleve</i> lucrează în grădină.
V.	<i>Elevă</i> , scrie-ți temele cu regularitate!	<i>Eleve</i> , citiți cu atenție!

OBSERVAȚII:

1. Substantivele comune feminine, declinate fără articol, își schimbă forma după număr și caz (au la singular două forme — una de N. Ac. V. și alta de D. G., iar la plural o singură formă pentru toate cazurile).

2. La vocativ, ele nu apar precedate de cuvîntul *această*.

3. Unele substantive comune feminine, care denumesc persoane, au vocativul terminat în -o: *bunico*, *fetițe* etc.

c. neutru

	singular	plural
N.	Acest <i>motor</i> merge foarte bine.	Aceste <i>motoare</i> sînt produse la noi.
Ac.	Am adus acest <i>motor</i> cu mare greutate.	Am primit aceste <i>motoare</i> acum un an.

- D. Acestui *motor* nu-i lipsește. Acestor *motoare* li se face revizie.
nimic.
- G. Turația acestui *motor* este mare. Reparația acestor *motoare* nu va
dura mult.
- V. — —

OBSERVAȚII:

1. Substantivele comune neutre, declinate fără articol, își schimbă forma numai după număr, ca masculinele (au o singură formă de singular și o singură formă de plural).

2. Ele nu se folosesc la vocativ.

2. Cu articol nehotărît

a. masculin

	singular	plural
N.	<i>Un elev</i> a primit două caiete.	<i>Niște elevi</i> joacă volei.
Ac.	Pe <i>un elev</i> l-am chemat în sala de sport.	Pe <i>niște elevi</i> i-am întâlnit în parc.
D.	<i>Unui elev</i> i-am dat stiloul meu.	<i>Unor elevi</i> le place filatelia.
G.	Cartea <i>unui elev</i> este deschisă.	Răspunsurile <i>unor elevi</i> sînt incomplete.
V.	—	—

OBSERVAȚII:

1. Substantivele comune masculine, declinate cu articol nehotărît, își schimbă forma numai după număr (au o singură formă de singular și o singură formă de plural). Se modifică după număr și caz numai articolul nehotărît însoțitor.

2. La vocativ, ele nu se folosesc însoțite de articolul nehotărît.

b. feminin

	singular	plural
N.	<i>O elevă</i> recită poezia „Mama” de George Coșbuc.	<i>Niște eleve</i> schimbă articolele la „Semafor”.
Ac.	Pe <i>o elevă</i> o ascultă la fizică.	Pe <i>niște eleve</i> le-am întâlnit la expoziție.
D.	<i>Unei eleve</i> îi place înotul.	<i>Unor eleve</i> li s-au comunicat rezultatele.
G.	Compunerea <i>unei eleve</i> a fost publicată în revistă.	Planșele <i>unor eleve</i> au fost expuse în hol.
V.	—	—

OBSERVAȚII:

1. Substantivele comune feminine, declinate cu articol nehotărît, își schimbă forma după număr și caz (au la singular două forme — una de N. Ac. și alta de D.G., iar la plural o singură formă pentru toate cazurile). Se modifică după număr și caz și articolul nehotărît.

2. La vocativ, ele nu se folosesc însoțite de articolul nehotărît.

c. neutru

	singular	plural
N.	<i>Un motor</i> are pană.	Pe platformă se află <i>niște motoare</i> .
Ac.	Mașina noastră are <i>un motor</i> puternic.	Uzina noastră are <i>niște motoare</i> noi.
D.	<i>Unui motor</i> i s-a defectat frâna.	<i>Unor motoare</i> li s-au înlocuit câteva piese.
G.	Întreținerea <i>unui motor</i> este dificilă.	Verificarea <i>unor motoare</i> începe mâine.
V.	—	—

OBSERVAȚII:

1. Substantivele comune neutre, declinate cu articol nehotărît, își schimbă forma numai după număr, ca masculinele (au o singură formă de singular și o singură formă de plural). Se modifică după număr și caz numai articolul nehotărît.

2. Ele nu se folosesc la vocativ.

3. Cu articol hotărît

a. masculin

	singular	plural
N.	<i>Elevul</i> harnic este apreciat de profesori.	<i>Elevii</i> clasei noastre pleacă în tabără.
Ac.	L-am cunoscut pe <i>elevul</i> acesta.	Pe <i>elevii</i> studioși îi întâlnești la bibliotecă.
D.	<i>Elevului</i> îi este dragă munca.	<i>Elevilor</i> li s-au adus cărți noi.
G.	Îmbrăcămintea <i>elevului</i> este îngrijită.	Grija <i>elevilor</i> pentru avutul obștesc este o îndatorire.
V.	<i>Elevule</i> , traversează atent strada!	<i>Elevilor</i> , folosiți din plin timpul de studiu!

OBSERVAȚII:

1. Substantivele comune masculine, declinate cu articol hotărît, își schimbă forma după număr și caz (au la singular trei forme — una de N. Ac., alta de D. G. și alta de V., iar la plural două forme — una de N. Ac. și alta de D.G.V.).

2. Este obligatoriu ca articolul hotărît să se scrie la substantivele comune masculine în N. și Ac. singular (*elevul*, nu *elevu*).

b. feminin

	singular	plural
N.	<i>Eleva</i> desenează o hartă.	<i>Elevele</i> cîntă în corul școlii.
Ac.	O însoțim pe <i>eleva</i> aceea în parc.	Pe <i>elevele</i> acelea le-am revăzut la teatru.
D.	I-am adus acuarele <i>eleviei</i> .	<i>Elevelor</i> li s-a adus revista „Cutezători”.
G.	Uniforma <i>eleviei</i> este nouă.	Răspunsul <i>elevelor</i> a fost complet.
V.	—	<i>Elevelor</i> , îngrijiți-vă clasa!

OBSERVAȚII:

1. Substantivele comune feminine, declinate cu articol hotărît, își schimbă forma după număr și caz (au la singular două forme — una de N. Ac. și alta de D. G., iar la plural două forme — una de N. Ac. și alta de D.G.V.).

2. La vocativ singular, ele nu se folosesc.

3. Nu este indicată folosirea articolului hotărît *lui* la D.G. unor substantive feminine comune care se referă la grade de rudenie (*lui mama*, în loc de *mamei*) sau care se folosesc ca termeni de adresare (*lui tovarășa*, în loc de *tovarășei* etc.).

c. neutru

	singular	plural
N.	<i>Motorul</i> funcționează normal.	<i>Motoarele</i> sînt în funcțiune.
Ac.	Am oprit <i>motorul</i> .	La ora 8 ³⁰ am pornit <i>motoarele</i> .
D.	<i>Motorului</i> îi schimbă pistonul.	<i>Motoarelor</i> li se fac probe.
G.	Se auzea de departe zgomotul <i>motorului</i> .	Curentul electric asigură funcționarea <i>motoarelor</i> .

OBSERVAȚII:

1. Substantivele comune neutre, declinate cu articol hotărît, își schimbă forma după număr și caz (au cîte două forme la singular și plural: una de N.Ac. și alta de D.G.).

2. Ele nu se folosesc la vocativ.

3. Este obligatoriu ca articolul hotărît să se scrie la substantivele comune neutre în N. și Ac. singular (*motorul*, nu *motoru*).

Substantivele masculine, feminine și neutre comune compuse, declinate fără articol sau cu articol nehotărît, își schimbă forma după număr și caz fie la primul termen de compunere, fie la ambii termeni de compunere, fie la ultimul termen de compunere (de regulă cînd termenii componenți s-au contopit):

subst. m.	sg.	N.Ac.D.G.	<i>cal-de-mare</i>	<i>cîine-lup</i>	<i>botgros</i>
	pl.	N.Ac.D.G.	<i>cai-de-mare</i>	<i>cîini-lupi</i>	<i>botgroși</i>
subst. f.	sg.	N.Ac.	<i>zi-muncă</i>	<i>mașină-unealtă</i>	<i>primăvară</i>
		D.G.	<i>zile-muncă</i>	<i>mașini-unelte</i>	<i>primăveri</i>
	pl.	N.Ac.D.G.	<i>zile-muncă</i>	<i>mașini-unelte</i>	<i>primăveri</i>
subst. n.	sg.	N.Ac.D.G.	<i>proces-verbal</i>		<i>scurtcircuit</i>
	pl.	N.Ac.D.G.	<i>proces-verbale</i>		<i>scurtcircuite</i>

Substantivele masculine, feminine și neutre comune compuse primesc articolul hotărît fie la primul termen de compunere, fie la ultimul termen de compunere (de regulă cînd termenii componenți s-au contopit):

subst.m.	sg.	N.Ac.	<i>calul-de-mare</i>	<i>cîinele-lup</i>	<i>botgrosul</i>
		D.G.	<i>calului-de-mare</i>	<i>cîinelui-lup</i>	<i>botgrosului</i>
	pl.	N.Ac.	<i>caii-de-mare</i>	<i>cîinii-lupi</i>	<i>botgroșii</i>
		D.G.	<i>cailor-de-mare</i>	<i>cîinilor-lupi</i>	<i>botgroșilor</i>
subst. f.	sg.	N.Ac.	<i>ziua-muncă</i>		
		D.G.	<i>zilei-muncă</i>		
	pl.	N.Ac.	<i>zilele-muncă</i>		
		D.G.	<i>zilelor-muncă</i>		
subst. n.	sg.	N.Ac.	<i>procesul-verbal</i>		
		D.G.	<i>procesului-verbal</i>		
	pl.	N.Ac.	<i>procesele-verbale</i>		
		D.G.	<i>proceselor-verbale</i>		

B. Declinarea substantivelor proprii

Substantivele proprii se pot declina numai cu ajutorul articolului hotărît:

a. adăugat la sfîrșitul substantivelor:

N.Ac.	<i>Oltul, Caraimanul, Bucureștiul, Iranul, Dunărea, Detunata, Craiova, Moldova, România, (Ac.: pe) Elena</i>
D.G.	(G.:al, a, ai, ale) <i>Oltului, Caraimanului, Bucureștiului, Iranului, Dunării, Detunatei, Craiovei, Moldovei, României, Elenei</i>

b. așezat înaintea substantivelor:

N.Ac.	(Ac.: pe) <i>Ion, Dumitru, Cristian, Ionescu</i>
D.G.	(G.:al, a, ai, ale) <i>lui Ion, lui Dumitru, lui Cristian, lui Ionescu</i>

OBSERVAȚII:

1. Unele substantive proprii feminine, nume de persoane, formează D.G. cu articolul hotărît *lui*:

lui → *Jeni*
 → *Gabi*
 → *Carmen*

2. Folosirea articolului hotărît *lui* la D.G. substantivelor proprii feminine, nume de persoane, care pot primi articolul hotărît *-i* este greșită. Se spune: *Mariei*, nu *lui Maria*; *Valeriei*, nu *lui Valeria*.

3. Substantivele proprii masculine, nume de persoane, au vocativul terminat în *-(l)e*: *Ioane*, *Tudore*, *Marinescule* etc.

4. Substantivele proprii feminine, nume de persoane, au vocativul terminat în:

ă: *Ioană*, *Ană*

o: *Mario*, *Floareo*

e: *Lucreție*, *Victorie*

5. În limba română actuală, există tendința de folosire, cu valoare de vocativ, a formelor de nominativ ale substantivelor proprii, nume de persoane: *Teodor*, *Cristina*, *Dragoș*, *Eugen* etc.

Eugen, te caută un coleg!

EXERCIȚII

1. Declinați în propoziții, la singular, cu articol hotărît și nehotărît, următoarele substantive comune: *copil*, *școală* și *tablou*.

2. Declinați în propoziții substantivele proprii *Ion* și *Maria*.

3. Construiți cîte o propoziție în care substantivele *industrie* și *prietenie* să fie folosite la cazurile dativ și genitiv, numărul singular.

COMPUNERE

REZUMATUL

După cum știți din clasele a IV-a și a V-a, *rezumatul* este reproducerea, pe scurt și cît mai exactă, a conținutului unei lucrări.

Vă reamintim cîteva cerințe:

— citiți cu atenție, în întregime, lucrarea (textul) pentru a o înțelege;

— stabiliți faptele esențiale (întîmplările, evenimentele);

— renunțați la amănunte;

— povestiți, pe scurt, întregul text (cînd este vorba despre o operă literară, dezvoltarea ideilor principale, în ordine, fără detalii, reprezintă rezumatul lucrării);

— formulați clar și corect propozițiile și frazele, apelînd la posibilitățile voastre de exprimare, evitînd reproducerea unor părți întregi din lucrare;

— folosiți numai cuvinte al căror sens vă este cunoscut;

— respectați condițiile alcătuirii oricărei compuneri:

- scrierea titlului
- așezarea în pagină
- scrierea cu alineate
- calitatea scrisului (citeț, ordonat, fără ștersături).

EXERCIȚIU

Alcătuiți rezumatul povestirii „*Sobieski și românii*” de Costache Negruzzi, respectînd succesiunea ideilor principale.

COMPUNERE

COMPUNERE DUPĂ TABLOUL „SOBIESKI ȘI ROMÂNII”

În manualul vostru se află o ilustrație care fixează un moment al subiectului operei literare „*Sobieski și românii*” de Costache Negruzzi.

Priviți cu atenție tabloul, în prim-plan, plan intermediar (cuprins între primul și ultimul), cît și în planul mai îndepărtat și, asociînd această imagine cu textul literar, precizați:

- Ce moment al subiectului este ilustrat în tablou?
- Cum sînt grupați plăieșii?
- Ce exprimă atitudinea lor?
- Din ce reiese că moldovenii se aflau într-un moment dificil?
- Cum sînt așezați polonezii?
- Cum este prezentată cetatea?
- Care este coloritul tabloului?
- Ce a vrut să sugereze pictorul în lucrarea sa?
- Ce impresie vă produce acest tablou?

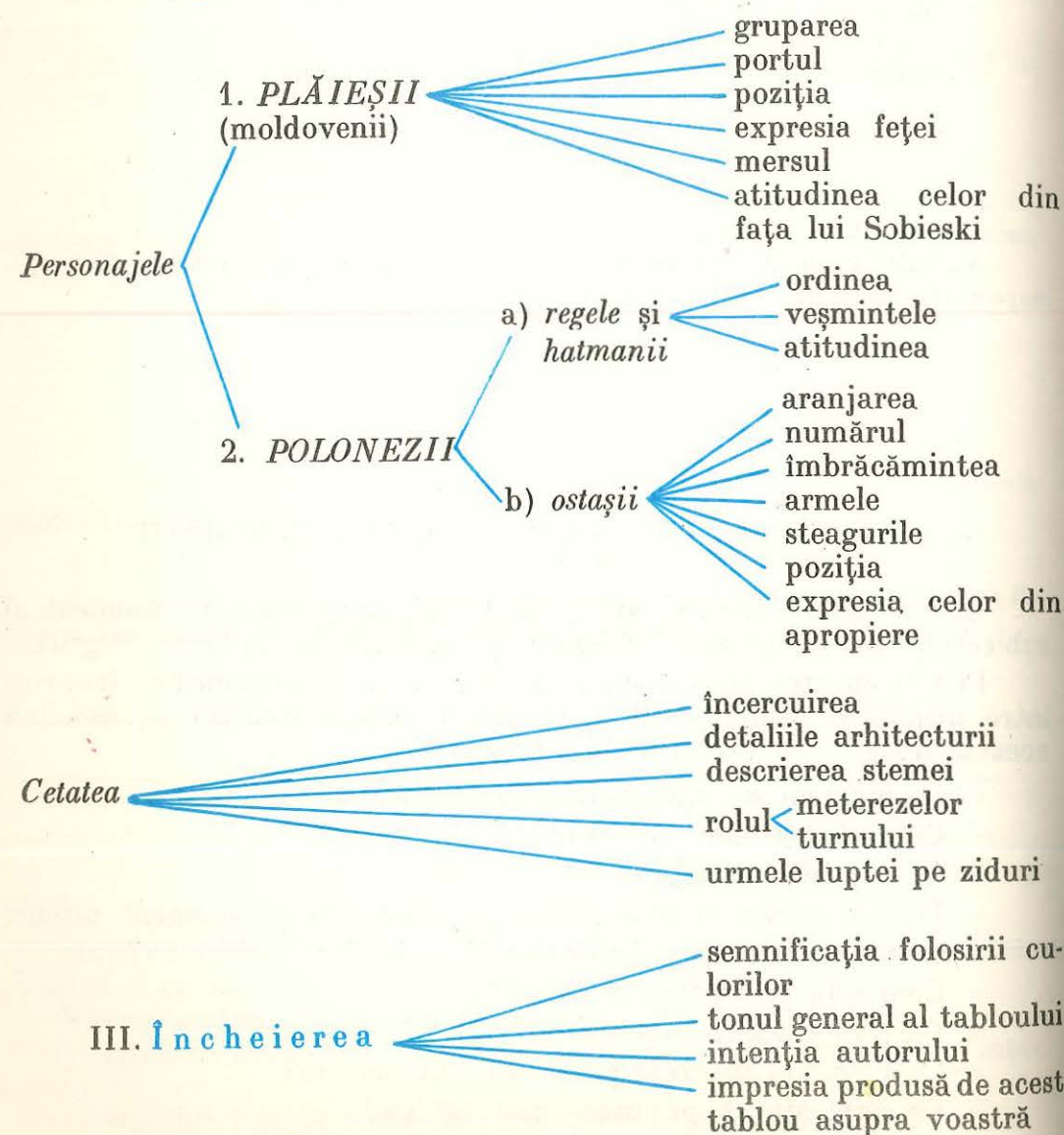
Pentru alcătuirea compunerii, puteți folosi planul de mai jos:

I. Introducerea (pe baza operei literare)

prezentarea, pe scurt, a întâmplărilor petrecute pînă în momentul ieșirii plăieșilor din cetate

asaltul Cetății Neamțului de către armata polonă
rezistența eroică a celor nouăsprezece plăieși moldoveni
acceptarea capitulării cu condiția de a fi lăsați liberi

II. Cuprinsul (pe baza tabloului)

IARNA

de Vasile Alecsandri (1818—1890)

Din văzduh cumplita iarnă cerne norii de zăpadă,
Lungi troiene călătoare adunate-n cer grămadă;
Fulgii zbor, plutesc în aer ca un roi de fluturi albi,
Răspîndind fiori de gheață pe ai țării umeri dalbi¹.

Ziua ninge, noaptea ninge, dimineața ninge iară!
Cu o zale² argintie se îmbracă mîndra țară;
Soarele rotund și palid se prevede³ pintre nori
Ca un vis de tinerețe pintre anii trecători.

Tot e alb pe cîmp, pe dealuri, împregiur, în depărtare;
Ca fantasme⁴ albe plopilor înșirați se perd în zare,

¹ *dalb* = alb, curat, imaculat, luminos, strălucitor

² *za* (reg. *zală*, pl. *zale*) = armură făcută din inele mici de fier, folosită în trecut în lupte, ca veșmînt de apărare; aici, mantie

³ *a se prevedea* = aici, a se vedea (prin nori), a se întrezări

⁴ *fantasmă* = arătare, fantomă, nălucă, inchipuire, iluzie

Și pe-ntinderea pustie, fără urme, fără drum,
Se văd satele perdute sub clăbuci¹ albi² de fum.

Dar ninsoarea încetează, norii fug, doritul soare
Strălucește și dismiardă oceanul de ninsoare.
Iat-o sanie ușoară care trece peste văi...
În văzduh voios răsună clinchete³ de zurgălăi⁴.

Memorați poezia „Iarna“.

Farmecul limbii române în poezia populară *el* ni l-a deschis; iubirea românească și dorul de patrie... *el* le-a întrupat⁵; frumusețea proprie a pământului nostru natal și a aerului nostru *el* a descris-o...

Titu Maiorescu

ÎNDRUMĂRI

„Iarna“ este una dintre cele mai frumoase poezii ale lui Vasile Alecsandri, inclusă de autor în ciclul „Pasteluri“. Cele patru strofe alcătuiesc un tablou din peisajul românesc, al țării pe ai cărei „umeri“ cade neconținut zăpada.

Textul are următoarea structură:

— primele versuri surprind caracteristica acestui anotimp (ninsoarea abundentă);

— versurile următoare conțin aspecte care completează priveliștea întinsă și pustie (cîmpul, dealurile, plopii, satele); în fața acestei imagini mărețe a naturii, poetul trăiește o stare de neliniște;

— în finalul poeziei, încordarea se risipește, făcînd loc calmului și bunei dispoziții a autorului, exprimate de imaginea apariției soarelui, a saniei și a clinchetelor de zurgălăi.

Citind poezia, trăim împreună cu Vasile Alecsandri spectacolul naturii în timpul iernii, îl simțim și-l vedem aievea, în albul și strălucirea sa.

¹ clăbuc (pl. clăbuci) = spumă; (rar) rotocoale de fum

² albiu (rar) = albicios

³ clinchet = sunet produs de clopoței sau de zurgălăi; zgomot produs de vibrarea sau de ciocnirea unor obiecte de metal sau de sticlă

⁴ zurgălău (mai ales la pl. zurgălăi) = clopoțel

⁵ a întrupa = aici, a înfățișa, a reprezenta

ÎNTREBĂRI ȘI EXERCIȚII

1. Ce aspect al iernii este descris în această poezie și în ce moment?
2. Care sînt elementele ce compun tabloul? Observați-le pe acelea care se adresează îndeosebi văzului și auzului.
3. Găsiți cuvintele și imbinările de cuvinte (epitete, comparații, personificări) care vă sugerează culoarea predominantă a peisajului. Prezentați oral, cu ajutorul lor, tabloul de iarnă.
4. Explicați următoarele expresii: *cumplita iarnă*; *troiene călătoare*; *fiori de gheață*; *oceanul de ninsoare*.
5. Cum este înfățișat aspectul neobișnuit al peisajului?
6. Care este deosebirea dintre starea sufletească a poetului exprimată în primele trei strofe și starea lui sufletească din finalul poeziei? Motivați această schimbare.
7. Citiți și alte poezii despre iarnă.

EXERCIȚII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Care sînt formele literare folosite astăzi pentru: (fulgii) *zbor*, *pintre*, *împregiur*, *se perd*, *dismiardă* și *zurgălăi*?
2. Găsiți sinonimele următoarelor cuvinte: *zare*, *drum*, *palid*, *pustie*, *a înceta* și *a dezmiarda*. Alcătuiți propoziții cu acestea.
3. Completați spațiile de mai jos cu adjective care arată diferite însușiri ale obiectelor indicate:

sunet < muzical

fulgi < albi

Construiți, cu cîteva dintre ele, propoziții.

4. Căutați alți termeni care rimează cu *zăpadă*, *țară* și *nori*.

CIMILITURĂ

Ce ești, ninsoare
cu soare?

Mii de păsărele-n zburare
se-așază pe omul făr' de
picioare
ce le mănîncă fără gură,
bucătură cu bucătură.

(Gheorghe Tomozei)

1. Citiți poezia „Mezul iernei” de Vasile Alecsandri.
2. Imaginați-vă o plimbare cu sania printre troiene și prezentați impresiile voastre.

*

REPETIȚIA

Pentru a sugera abundența zăpezii, poetul recurge la:

repetarea {
 verbului *ninge* Ziua *ninge*, noaptea *ninge*, dimineața *ninge* iară!
 adjectivului *alb* { Tot e *alb* pe câmp, pe dealuri, împregiur, în depărtare;
 la anumite intervale { Ca fantasme *albe* plopii înșirați se perd în zare,
 Și pe-ntinderea pustie, fără urme, fără drum,
 Se văd satele perdute sub clăbuci *albii* de fum.

Prin acest procedeu, culoarea albă devine o caracteristică esențială a peisajului, a tabloului prezentat de scriitor.

Folosirea succesivă a unui sunet, cuvânt sau a unui grup de cuvinte pentru a impune atenției o imagine semnificativă, o idee, un sentiment, o acțiune sau un obiect se numește **repetiție**.

Repetiția se folosește în poezie, în proză și în vorbirea de toate zilele.

EXEMPLE:

- a) Te-am iubit cum am iubit soarele,
 Te-am iubit cum am iubit luna.
 Te-am iubit, țară, te-am iubit totdeauna.

(Zaharia Stancu, *Țară*)

- b) Nu visa. În fața lui se afla un urs adevărat. Un urs în carne și oase, ba încă și-n blană. Un urs care-l dezmiarda.

(Cezar Petrescu, *Fram, ursul polar*)

- c) Repede, repede! Ne cheamă bunica.

EXERCIȚIU

Identificați și explicați rolul repetițiilor din următoarele fragmente:

1. Se tot duc, se duc mereu,
 Trec în umbră, pier în vale,
 Iară cornul plin de jale
 Sună dulce, sună greu.

(Mihai Eminescu, *Povestea teiului*)

2. „— Poate mai întâlnesc un prieten”, își zise iepurașul.
 Și gândul îi răspunse:
 „— Poate mai întâlnești un prieten...”
 Și iar țupai-țupai, iepurele sare vesel:
 „— Poate dau și peste o prietenă.”
 Și gândul:
 „— Poate dai și peste o prietenă.”
 Și mergind așa, iepurașul cu gândul își vorbesc:
 „— Ce lumină, și totuși luna încă nu a răsărit.”
 „— ...Și totuși luna încă nu a răsărit.”
 „— Dar o să răsară.”
 „— ...O să răsară.”

(Emil Gârleanu, *Fricosul*)

PASTELUL

În această poezie, Vasile Alecsandri descrie un tablou de iarnă ce i-a creat o anumită stare sufletească. Această priveliște din natură cuprinde câteva elemente care se adresează mai ales vederii noastre: câmp, dealuri, plopi, sate, cer acoperit de nori, soare, întindere pustie, ocean de ninsoare, o sanie. Cu ajutorul cuvintelor, poetul a realizat, într-un fel, o pictură a spațiilor înzăpezite, un desen în alb, luminos.

Poezia lirică în care autorul descrie un tablou din natură (priveliște, moment al unui anotimp, aspecte din lumea plantelor sau a animalelor) prin intermediul căruia își exprimă discret sentimentele se numește **pastel**.

(Cuvântul *pastel* este împrumutat din artele plastice.)

În literatura română, termenul este folosit pentru prima oară de Vasile Alecsandri.

EXERCIȚIU

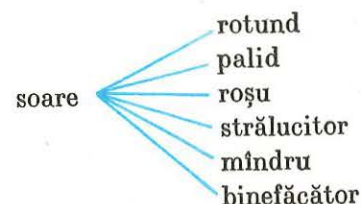
Dați exemple de pasteluri din creația lui Vasile Alecsandri sau a altor poeți.

*

GRAMATICĂ

ADJECTIVUL

Adjectivul este partea de vorbire flexibilă care se declină și exprimă însușirea unui obiect.

Acordul se face în $\begin{cases} \text{gen} \\ \text{număr} \\ \text{caz} \end{cases}$ cu substantivul determinat: *Vasile este un*

elev silitor. $\begin{cases} \text{masculin} \\ \text{singular} \\ \text{nominativ} \end{cases}$

Funcțiile sintactice $\begin{cases} \text{atribut adjectival: } \text{Pomii fructiferi dau roade bogate.} \\ \text{nume predicativ: } \text{Pomii sînt verzi.} \end{cases}$

Locul adjectivului față de substantiv $\begin{cases} \text{după substantivul} \\ \text{înaintea substantivului} \end{cases}$ $\begin{cases} \text{pe care îl însoțește} \\ \text{pe care îl însoțește} \end{cases}$ $\begin{cases} \text{întinderea pustie} \\ \text{lungi troiene} \end{cases}$

Articularea adjectivului: *Coroana bătrînu l u i stejar se zărea din depărtare.* (înaintea substantivului) $\begin{cases} \text{genitiv} \end{cases}$

Ortografie:

1. Adjectivele terminate la masculin singular nearticulat în -iu, iar la feminin singular nearticulat în -ie (vocale în hiat), așezate în urma substantivului, se scriu la plural nearticulat cu doi -i:

nori(i) plumburii

spice(le) aurii

2. Adjectivele articulate cu articolul hotărît și așezate înaintea substantivelor masculine se scriu la N.Ac. plural cu doi -i:

bunii prieteni

veselii colegi

3. Adjectivele terminate la masculin singular nearticulat în -iu, așezate înaintea substantivelor, se scriu la N.Ac. plural articulat cu trei -i:

cenușiii nori

zglobiii copii

4. Adjectivele feminine terminate la N. singular nearticulat în -ie se scriu la D.G. plural articulat cu doi -i:

(rochie) roșie — roșiilor (rochii)

5. Când intră în alcătuirea numelor de persoane și a denumirilor geografice, de evenimente istorice și de state, adjectivele se scriu cu literă inițială mare: *Alexandru cel Bun, Marea Roșie, Baia Mare, Republica Socialistă România.*

EXERCIȚII

1. Scoateți adjectivele din primele două strofe ale poeziei „Iarna” de Vasile Alecsandri și precizați: genul, numărul, cazul și funcția sintactică a fiecăruia.

2. Schimbați poziția adjectivelor din cele două strofe și arătați ce observați.

3. Găsiți adjectivele din textul de mai jos; formați singularul adjectivelor care se află la plural și pluralul celor care se află la singular:

Mă uit la figura blîndă și luminoasă a moșneagului, ascult cu drag vorba lui așezată și cuminte și mă gîndesc că în el sînt întrupate toate bunele însușiri ale poporului român. Cîtă înțelepciune, ce de comori nu zac ascunse în sufletele acestea cinstite și senine, care au trecut de-atîtea ori prin cumpene mari, prin greutăți și nevoi cumplite...

(Alexandru Vlahuță, *România pitorească*)

4. Arătați funcția sintactică a adjectivelor din textul de la exercițiul 3.

5. Construiți două propoziții în care adjectivele *limpede* și *argintii* să îndeplinească funcția de nume predicativ.

*

ARTICOLUL ADJECTIVAL (DEMONSTRATIV)

L-am așteptat pe fratele *cel* mare. Cartea — prietena *cea* adevărată.

$\begin{cases} \text{cel} \\ \text{cea} \end{cases}$ leagă adjectivul $\begin{cases} \text{mare} \\ \text{adevărată} \end{cases}$ de substantivul determinat $\begin{cases} \text{fratele} \\ \text{prietena} \end{cases}$

Cuvîntul *cel* (cea, cei, cele) care leagă adjectivul de substantivul determinat se numește **articol adjectival (sau demonstrativ)**.*

El se acordă în gen, număr și caz cu substantivul determinat.

Formele articolului adjectival (demonstrativ)

caz	masculin		feminin	
	singular	plural	singular	plural
N.Ac.	cel	cei	cea	cele
D.G.	celui	celor	celeia	celor

* Se poate folosi oricare dintre cele două denumiri.

Însoțind adjective ce determină substantive neutre, articolul adjectival are:

la singular — formă de masculin: stiloul *cel* frumos

la plural — formă de feminin: stilourile *cele* frumoase

Articolul adjectival poate însoți și un numeral cardinal care precedă substantivul:

cei trei elevi

cele patru probleme

În această situație, el se analizează împreună cu numeralul.

Ortografie:

Articolul adjectival se scrie într-un singur cuvânt și nu trebuie confundat cu alte părți de vorbire:

fata *cea* cuminte *cea* = articol adjectival

Ce-a făcut astăzi?

$\begin{cases} ce = \text{pronume} \\ a = \text{verb auxiliar} \end{cases}$

EXERCIȚII

1. Analizați articolele adjectivale din textul de mai jos, arătând genul, numărul, cazul, cuvântul determinat și cuvântul însoțit:

— Bine-ai venit la noi, Făt-Frumos! Te-am cunoscut după chipul tău cel falnic și după calul tău cel năzdrăvan...

Intrară cei doi drumeți în conac.

(Victor Eftimiu, *Omul de piatră*)

2. Copiați propozițiile următoare, înlocuind punctele de suspensie cu articolele adjectivale corespunzătoare:

Elevul ... silitor pregătește un referat.

Lăudăm întotdeauna pe elevii ... harnici.

Copiilor ... cumiți li se spun povești minunate.

Fata ... mijlocie este în clasa a VI-a.

Premiul juriului a fost acordat pionierei... talentate.

*

Majoritatea adjectivelor își schimbă forma în vorbire (sînt variabile). Ele au, la nominativ singular:

o terminație pentru toate genurile $\begin{cases} \text{băiat } cuminte \\ \text{fată } cuminte \end{cases}$

sau

două terminații $\begin{cases} \text{una pentru masculin și neutru: } ger \text{ } cumplit \\ \text{alta pentru feminin: } iarnă \text{ } cumplită \end{cases}$

Unele adjective nu-și schimbă forma în vorbire (sînt invariabile): *asemenea, bleu, maro* etc.

DECLINAREA ADJECTIVELOR

Adjectivul se declină împreună cu substantivul pe care îl însoțește. După locul pe care îl ocupă față de substantiv, el poate fi articulat < articulat
nearticulat

A. Adjectivul în urma substantivului

1. Când substantivul este articulat cu articol hotărît, adjectivul este nearticulat:

N. Ac. elevul *silitor* — elevii *silitori* eleva *silitoare* — elevele *silitoare*

D. G. (al, a, ai, ale)
elevului *silitor* — elevilor *silitori* elevei *silitoare* — elevelor *silitoare*

OBSERVAȚIE:

Adjectivul poate fi articulat, în această situație, numai cu articolul adjectival (demonstrativ):

N. Ac. elevul *cel* silitor eleva *cea* silitoare

D. G. (al, a, ai, ale)
elevului *celui* silitor elevei *celei* silitoare

Deseori apar greșeli în construirea dativ-genitivului la singular și la plural:

în loc de $\begin{cases} \text{elevului } celui \text{ silitor} \\ \text{sau} \\ \text{elevilor } celor \text{ silitori} \end{cases}$ apare forma $\begin{cases} \text{elevului } cel \text{ silitor} \\ \text{sau} \\ \text{elevilor } cei \text{ silitori} \end{cases}$

2. Când substantivul este articulat cu articol nehotărît, adjectivul este nearticulat:

N. Ac. (un) elev *silitor* — (niște) elevi *silitori* (o) elevă *silitoare* — (niște) eleve

D. G. (al, a, ai, ale) *silitoare*

(unui) elev *silitor* — (unor) elevi *silitori* (unei) eleva *silitoare* — (unor) eleve *silitoare*

B. Adjectivul înaintea substantivului

1. Adjectivul este articulat cu articol hotărît:

N. Ac. *silitorul* elev — *silitorii* elevi *silitorea* elevă — *silitoarele* eleve

D. G. (al, a, ai, ale)
silitorului elev — *silitorilor* elevi *silitoarei* eleva — *silitoarelor* eleve

2. Adjectivul este nearticulat:

N.Ac.	(un) <i>silitor</i> elev — (niște) <i>silitori</i> elevi	(o) <i>silitoare</i> elevă — (niște) <i>silitoare</i> eleve
D.G.	(al, a, ai, ale) (unui) <i>silitor</i> elev — (unor) <i>silitori</i> elevi	(unei) <i>silitoare</i> elevă — (unor) <i>silitoare</i> eleve

OBSERVAȚII:

- În vorbirea de toate zilele, adjectivele stau mai rar înaintea substantivelor.
- Pot avea vocativul în -e unele adjective folosite înaintea substantivelor masculine, nume de ființe: *tinere* prieten!
iubite coleg!
- În limba literară circulă mai ales formele de vocativ identice cu cele ale nominativului: prieten *drag*, *iubită* mamă.

EXERCIȚII

- Scrieți trei propoziții în care substantivele articulate cu articolul hotărît să fie însoțite de adjectivele *alb*, *blindă*, *cuminte*.
- Așezați aceste adjective înaintea substantivelor alese. Construiți propoziții în care ele să se afle la nominativ-acuzativ, singular și plural.
- Scrieți în propoziții formele articulate de dativ-genitiv singular ale adjectivelor *argintie*, *palid*, *luminoasă*.
- Copiați textul de mai jos și faceți acordul adjectivelor dintre paranteze cu substantivele pe care le determină:
Mă întreb ce floare am mai cules din buchetul (nepieritor): poate să fie imaginea (gălăgios) a unui oraș tînăr, cu uzine și vehicule (nenumărat), cu oameni (mult) și (grăbit), cu vitrine (luminos) și turnuri (înalt); poate să fie un șes (întins), cu grîne (auriu), așteptînd secerișul și mișcîndu-și mustățile (lung) în somn; poate să fie priveliștea (albastru) a Voronețului sau (cel fumuriu) a Castelului de la Bran.
(Ana Blandiana, *Buchetul de flori*)
- Declinați în propoziții adjectivele însoțite de substantive:
plopul cel înalt
fetița cea harnică

GRADELE DE COMPARAȚIE ALE ADJECTIVELOR

Citiți propozițiile:

Iaț-o sanie *ușoară*.

Problema aceasta este *mai ușoară* decît prima, dar *mai puțin ușoară* decît cea rezolvată în clasă. Întrebarea mea este *tot atît de ușoară* ca și a Mariei.

Poezia învățată este *cea mai ușoară* dintre toate textele din culegere. Prima probă a concursului este *foarte ușoară*.

În propozițiile de mai sus, adjectivul *ușoară* apare singur sau însoțit de alte cuvinte: *mai*, *mai puțin*, *tot atît de*, (*cea*) *mai*, *foarte*, arătînd că aceeași însușire a două sau a mai multor obiecte în împrejurări identice este diferită.

În unele situații, adjectivul însoțit de asemenea cuvinte arată că însușirea aceluiași obiect în împrejurări diferite este alta:

Soarele este *mai roșu* astăzi decît ieri.

Formele pe care le ia adjectivul pentru a arăta că o însușire poate exista în grade diferite la două sau mai multe obiecte comparate sau chiar la același obiect în situații diferite se numesc **grade de comparație**.

Adjectivele au trei grade de comparație

- pozitiv
- comparativ
- superlativ

pozitiv — arată însușirea unui obiect, fără termen de comparație:

(problemă) *ușoară*
(om) *bun*
(apă) *rece*

comparativ — arată că însușirea unui obiect este în grad diferit față de aceeași însușire a altui obiect sau față de aceeași însușire a lui în împrejurări diferite. Comparativul are trei forme:

a. **de superioritate** — un obiect are aceeași însușire într-un grad mai mare decît alt obiect:

(problemă) *mai ușoară*
(om) *mai bun*
(apă) *mai rece*

Se formează din adjectiv la gradul pozitiv precedat de adverbul *mai*.

b. *de egalitate* — două obiecte au aceeași însușire în același grad:

(problemă) *tot atât de ușoară*

(om) *tot așa de bun*

(apă) *la fel de rece*

Se formează din adjectiv la gradul pozitiv precedat de cuvintele: *tot atât, tot așa, la fel de*.

c. *de inferioritate* — un obiect are aceeași însușire într-un grad mai mic decît alt obiect:

(problemă) *mai puțin ușoară*

(om) *mai puțin bun*

(apă) *mai puțin rece*

Se formează din adjectiv la gradul pozitiv precedat de adverbele *mai și puțin*.

superlativ — arată că însușirea unui obiect este la cel mai înalt sau la cel mai scăzut grad.

Este de două feluri:

a. *relativ* — arată că aceeași însușire a unui obiect este în cel mai mare grad (de superioritate) sau în cel mai mic grad (de inferioritate) în comparație cu a altui obiect:

superioritate

inferioritate

(problema) *cea mai ușoară*

(barca) *cea mai puțin ușoară*

(omul) *cel mai bun*

(rîndul) *cel mai puțin bun*

(apa) *cea mai rece*

(limonada) *cea mai puțin rece*

Se formează de la comparativul de superioritate sau de inferioritate precedat de articolul adjectival *cel, cea, cei, cele*.

OBSERVAȚIE:

În construcții de tipul *elevului celui mai silitor, elevei celei mai silitoare*, cazurile D. G. ale substantivelor și ale adjectivelor sînt indicate și de forma articolului adjectival (demonstrativ) cu care se construiește superlativul relativ.

b. *absolut* — arată cel mai înalt grad al însușirii fără termen de comparație:

(problemă) *foarte ușoară*

(om) *foarte bun*

(apă) *foarte rece*

Se construiește cu adverbul *foarte*, dar se poate forma și cu alte adverbe: *prea, tare, nespus, grozav, nemaipomenit* etc.

Adjective fără grade de comparație

În limba română există și adjective care nu au grade de comparație:

- A. *anterior* „așezat în partea dinainte“
exterior „așezat în afară“
inferior „aflat dedesubt, mai jos“
superior „aflat deasupra, mai sus“
- extrem* „foarte mare, exagerat“
optim „cel mai bun, foarte bun“
suprem „cel mai de sus, cel mai bun, cel mai mare“
ultim „cel din urmă, foarte în urmă“
- B. *colosal* „care depășește cu mult mărimea obișnuită“
complet „întreg, deplin“
gigantic „de proporții uriașe“
groaznic „care insuflă groază, înfricoșător“
mort „care nu mai trăiește“
oral „care se face prin viu grai“
perfect „care întrunește în gradul cel mai înalt toate calitățile, desăvîrșit“
principal „care are cea mai mare importanță“
unic „care nu poate fi asemănat cu nimic“
uriaș „care depășește cu mult proporția obișnuită“
veșnic „care există și va exista întotdeauna“ etc.

comparative

la origine
în latină

superlative

însușiri care, prin
natura lor,
nu permit com-
parația

Nu este indicată folosirea acestor adjective la diferite grade de comparație. Trebuie evitate construcțiile de felul celor de mai jos:

Li s-au creat *cele mai optime* condiții.

Problema aceasta este *mai principală* decît cea dezbătută ieri.

Construcții corecte: Li s-au creat condiții *optime*.

Problema aceasta este *mai importantă* decît cea dezbătută ieri.

EXERCIȚII

1. Scoateți adjectivele din textele de mai jos și notați în dreptul fiecăruia gradul de comparație la care se află:

a) Aici trăiește, într-o casuță retrasă, departe de zgomotul lumii, cel mai mare dintre artiștii neamului nostru — pictorul Grigorescu. În ce lumină fermecătoare ni

se arată frumusețile țării pe pânzele acestui maestru! Sub ceruri albastre, calde, pe întinse revărsări de plaiuri, pasc turme de oi...; păduri ruginite de toamnă își scutură frunza, nori albi, ușori, se mișcă pe deasupra lor.

(Alexandru Vlahuță, *România pitorească*)

b) Omul e mai ager, mai vioi, mai sprinten, / Ca un roib agale îndemnat de pînten.

(Tudor Arghezi, *Balada maeștrilor*)

c) Pe virful unui munte, unde în adîncuri focul este mai intens, stîncile sînt tot atît de fierbinți, încît ciobanii își pregătesc pe ele mîncărurile...

(Nicu Dumitru, *Curiozități geografice*)

d) Cică era odată într-un sat un om grozav de leneș.

(Ion Creangă, *Povestea unui om leneș*)

2. Treceți la comparativul de inferioritate și de egalitate, în propoziții, trei dintre adjectivele de la exercițiul 1.

3. Arătați care dintre adjectivele următoare nu pot avea grade de comparație:

albastru	gol	senin
bătrîn	harnic	superior
cuminte	întreg	ultim
des	înțelept	urît
desăvîrșit	neclar	vioi
fierbinte	petrolifer	viteaz

4. Formați scurte propoziții în care adjectivele *atent*, *mare* și *frumos* să fie folosite la diferite grade de comparație.

5. Căutați adjective cu valoare de epitete ale substantivelor indicate mai jos:

lună ← argintie chemare ← dulce

6. Alcătuiți o descriere în care să folosiți adjective la diferite grade de comparație.

LECTURĂ SUPLIMENTARĂ

Moment poetic: EMINESCU

Tresărind scînteie lacul
Și se leagănă sub soare;
Eu, privindu-l din pădure,
Las aleanul¹ să mă fure
Și ascult de la răcoare
Pitpalacul.

Din izvoare și din girle
Apa sună somnoroasă;
Unde soarele pătrunde
Printre ramuri a ei unde,
Ea în valuri sperioase
Se azvîrle.

Cucul cîntă, mierle, presuri² —
Cine știe să le-asculte?
Ale păsărilor neamuri
Ciripesc pitite-n ramuri
Și vorbesc cu-atît de multe
Înțelesuri.

(*Freamăt de codru*)

¹ *alean* = dor, nostalgie, melancolie

² *presură* = pasăre (cîntătoare) migratoare

Împărat slăvit e codrul,
Neamuri mii îi cresc sub poale,
Toate înflorind din mila
Codrului, Măriei sale.

Lună, Soare și Luceferi
El le poartă-n a lui herb¹,
Împrejurii are dame
Și curteni din neamul *Cerb*.

Crainici², iepurii cei repezi
Purtători îi sunt de vești,
Filomele³-i țin orchestrul
Și izvoare spun povești.

Înginat de glas de ape
Cînt-un corn cu-nduioșare
Tot mai tare și mai tare,
Mai aproape, mai aproape;

Neguri albe, strălucite,
Naște luna argintie,
Ea le scoate peste ape,
Le întinde pe cîmpie;

Peste flori, ce cresc în umbră,
Lîngă ape, pe potici,
Vezi bejării⁴ de albine,
Armii grele de furnici...

Peste albele izvoare
Luna bate printre ramuri,
Împrejurii-ne s-adună
Ale Curții mîndre neamuri:

Caii mării, albi ca spuma,
Bouri nalți cu steme-n frunte,
Cerbi cu coarne rămuroase,
Ciute sprintene de munte.

(*Povestea codrului*)

* * *

Iar izvorul, prins de vrajă,
Răsărea sunînd din valuri —
Sus în codri de pe dealuri
Luna blindă ține strajă. —

(*Povestea teiului*)

* * *

S-adun flori în șezătoare
De painjen tort⁵ să rumpă⁶
Și anină-n haina nopții
Boabe mari de piatră scumpă.

(*Crăiasa din povești*)

*

Lacul codrilor albastru
Nuferi galbeni îl încarcă:
Tresărind în cercuri albe
El cutremură o barcă.

(*Lacul*)

¹ herb (inv.) = stemă a unei țări, blazon al unei familii nobiliare, emblemă
² crainic = sol, trimis, vestitor
³ filomelă (inv.) = privighetoare
⁴ bejanie (băjenie) = aici, fugă în roiuri
⁵ tort = aici, țesătură, pinză
⁶ a rumpe = a rupe

Peste vîrfuri trece lună,
Codru-și bate frunza lin,
Dintre ramuri de arin¹
Melancolic cornul sună.

* (*Peste vîrfuri*)

La mijloc de codru des
Toate păsările ies,
Din huceag² de aluniș
La voiosul luminiș,
Luminiș de lîngă baltă,
Care-n trestia înaltă
Legănîndu-se din unde,
În adîncu-i se pătrunde
Și de lună și de soare
Și de păsări călătoare,
Și de lună și de stele
Și de zbor de rîndunele
Și de chipul dragei mele.

(*La mijloc de codru...*)

*

Strofele de mai sus fac parte din cîteva poezii eminesciene. Ele au fost selectate pentru a vă oferi o imagine a naturii patriei cîntate de poet, a profundeii relații a omului cu cadrul natural. Memorați, la alegere, versuri de Mihai Eminescu.

1. Citiți cu atenție fragmentele și alegeți elementele specifice naturii eminesciene.

2. Din ce elemente este alcătuit peisajul prezentat în poeziile sale?

3. Care este înțelesul versurilor:

a) Neguri albe, strălucite
Naște luna argintie.

b) Tresărind scînteie lacul
Și se leagănă sub soare.

4. Amintiți cîteva elemente de natură cunoscute din poeziile studiate în anii trecuți.

5. Folosind cuvinte din aceste fragmente, descrieți un cadru natural eminescian, așa cum vi-l imaginați voi.

¹ arin = specie de arbori cu frunze ovale, dințate și cu flori verzui-roșietice

² huceag (reg.) = pădure mică, tînără și deasă; tufiș, crîng, hățîș

DESCRIEREA UNUI FENOMEN AL NATURII

Text:

Uneori, în răstimpul dintre cei doi luceferi, se întâmplă ceva, nu neobișnuit, dar de fiecare dată uimitor: *răsare luna...*

[...] De pe crestele Ceahlăului, o lună rotundă și galbenă se înalță deasupra oceanului de brazi. Dar, pe măsură ce privirile i se umplu de vastul spectacol al firii, ea se schimbă la față, pînă ce, pe bolta de o desăvîrșită puritate¹, nu mai alunecă decît o albă și rece efigie²...

Tăcută și ușoară corabie de argint, alunecă peste culmi, abia atîngînd valurile de piatră ce urcă spre ea de pretutindeni. Ca pe un ocean plutește, din talaz în talaz, acoperită de cîte unul mai înalt și apărînd iarăși, muiată în fosforul³ etericului⁴ său mister... Albe și reci ca bruma, razele cereștei năluci ard piscurile de calcar, pădurile de brad...

Acum, din cerul deschis ca o fereastră a infinitului, curge un eteric șuvoi de beteală. Sub vraja lui, pădurile se desprind din rădăcini și pornesc, ca un cortegiu⁵ de nuntă, spre tărîmul unei neîngrădite feerii⁶. Curînd, chiar cei mai grei munți le urmează. Și deodată, în cea mai lăuntrică⁷ urzeală a ei, lumea se dezvăluie țesută din razele lunii.

(Geo Bogza, *Cartea Oltului*)

*

EXPLICAȚIE:

Fragmentul face parte din opera literară intitulată „*Cartea Oltului*”, în care autorul Geo Bogza, veșnic uimit de tot ceea ce se petrece în natură, prezintă mai multe priveliști, fenomene care se repetă periodic.

Elementele acesteia se schimbă neîncetat, trec de la o formă la alta, sînt în legătură cu viața omului.

Scriitorul este impresionat de măreția naturii.

¹ puritate = aici, claritate, limpezime

² efigie = chip

³ fosfor = aici, scîlpire, lumină

⁴ eteric = diafan, fin, subțire, transparent, vaporos

⁵ cortegiu = ai, suită, convoi

⁶ feerie = priveliște nespuns de frumoasă, încîntătoare, ca în basme

⁷ lăuntric = care se află în interior; profund, intim

ÎNTREBĂRI

1. Ce fenomen al naturii este prezentat în textul dinaintea?
2. Care sînt aspectele pe care le înregistrează autorul?
3. Găsiți cuvintele și imbinările de cuvinte cu ajutorul cărora Geo Bogza realizează această descriere.

EXERCITII

1. Căutați în alte texte literare fragmente care să cuprindă descrierea unui fenomen al naturii.
2. Completați prezentarea răsăritului de lună din manual cu informațiile voastre în legătură cu acesta.
3. Avînd ca model fragmentul din „*Cartea Oltului*”, descrieți unul dintre fenomenele menționate: gerul, ploaia, furtuna, amurgul.

PREMIUL ÎNTÎI

fragment

de Marin Preda (1922—1980)

[...] Moromete vru să răspundă, dar deodată ochii îi rămaseră piro-
niți pe scenă. El murmură nevenindu-i parcă să creadă:

— Coccoșilă! Mă! Ăla nu e Niculaie al meu?

— Premiul întâi la băieți, Moromete Niculaie! spuse învățătorul
Teodorescu tare, apoi îl împinse pe băiat în fața scenei.

Moromete nu se mai îndoi, mai ales că își recunoscuse pălăria pe
capul mare al fiului; gîtuț de emoție, tatăl strigă din colțul lui:

— Mă, n-auzi? Ia pălăria din cap. Și adăugă încet, vorbindu-i lui
Coccoșilă: Săracu' de el, nu i-am luat deloc o pălărie și uite că nu e
învățat s-o poarte, stă cu ea pe cap.

Teodorescu așteaptă să se facă liniște, timp în care spuse și el ele-
vului să-și ia pălăria de pe cap, apoi îi dădu o coroană și cîteva cărți și-i
șopti să spună poezia. Se făcuse liniște, dar premiantul încă nu-și spunea
poezia; învățătorul îi tot șoptea și se vedea că elevului i se întîmplă
ceva. În cele din urmă, premiantul tuși și începu tare să spună o poezie,
dar nu izbuti să recite decît două-trei versuri; elevul se opri și se clătină;
el se apucă de catedră cu o mîină, înghiți greu și încercă să spună mai
departe. Învățătorul, care pricepu ce e cu el, îl opri:

— Ajunge, Moromete!

Elevului începură să-i clănțane dinții; mîina cu care se ținea de
catedră îi tremura rău; încăpățînat, el încerca totuși să-și spună poezia.

— Ce-are, mă, băiatul tău, de ce nu l-a lăsat să sfîrșească? întrebă
Coccoșilă.

Moromete nu-i răspunse. Se smulse din loc și o luă repede spre
poarta din dosul scenei. Din momentul acela el nu mai auzi nimic din
serbare. Intră în coridorul școlii și se apropie de fiu-său atît de repede,
încît copiii din sală se speriară și crezură că omul vrea să bată pe vreunul
din ei. Niculaie stătea rezemat de zid și tremura; cu toate acestea, el
zîmbea fericit, cu coroana într-o mîină și cu cîteva cărți mici și subțiri
sub braț. Moromete îl apucă de mîină și îl strînse; îl întrebă încet cu un
glas apăsător și greu:

— Mă, ce e cu tine? De ce tremuri?

Băiatul își desprinsese cotul din mîina aspră a tatălui și îngîină, stîns,
clănțănind:

— Păi azi îmi vine rîndul la friguri¹; nu știi că două zile mă lasă și
una mă ia?

Nu știa, de unde să știe? Parcă frigurile erau o boală care să fie
luată în seamă?

— Hai acasă, nu mai sta aici! spuse Moromete cu același glas apă-
sat.

Băiatul se împotrivi, dar pînă la urmă se lăsă prins de mîină și
tras încet printre oameni, afară din curtea școlii.

Moromete îl ținea de mîină și îl îndemna:

— Hai, mă! Hai, mă!

Ieșiră la șosea. Copilul mergea zgribulit și din cînd în cînd se oprea
și-și strîngea brațele clănțănind; se închircea² și dîrdîia parcă ar fi suflat
crivățul peste el.

— Uuuu! brrr! Taicule, mi-e frig rău, taicule!

¹ friguri = tremurături, frisoane; boala ce se transmite la om prin înțepăturile
țîntarului anofel; malarie

² a se închirci = a se strînge ghem, a se ghemui

— Hai, mă! Hai p-aici pe la soare, răspundea Moromete șoptit.

Într-o vreme, pe la jumătatea drumului, băiatul se lăsă deodată pe vine și dinții din gură începură să-i toace des, ca și când fălcile i-ar fi fost puse în contact cu un motor; clănțănea acum neîntrerupt și gemea greu; coroana de flori îi căzu în țărână și cărțile îi alunecară și ele de sub braț și se împrăștiară pe jos.

Moromete se uită în jur zăpăcit și, nemaștiind ce să facă, se aplecă și strinse lucrurile copilului; îi luă coroana de jos cu niște mișcări sfioase, abia atingând buchetele de flori, apoi adună cu aceleași mișcări line cărțile împrăștiate; el se apleca încetșor, prindea cartea de colț și o ștergea de praful de pe ea făcînd-o să alunece ușor peste cămașă, apoi o lua sub braț și aduna altă carte; în acest timp băiatul încerca să se ridice; el chiar se ridică pe jumătate, dar se adăposti numaidecît lîngă genunchii tatălui:

— Taicule, uhuhu, tăicuțule, amețesc... mi-e frig rău... mă duc în jos.

Și se agăță de Moromete, cît era de mare, turtindu-și pălăria de pulpele lui; atunci omul făcu o mișcare să-l apuce de subsuori, dar se opri și-și întinse gitul în aer; sub bărbie i se ridicase și rămăsese înțepenit mărul nemilos al lui Adam¹; omul căuta aer cu buzele deschise și înghiți adînc și cu caznă² ghemul dureros care îi tăia răsufllarea; apoi se aplecă, virî un braț sub picioarele chircite ale băiatului și, apucîndu-l cu celălalt peste mijloc, îl ridică de la pămînt. Se pare însă că această mișcare îi făcu rău bolnavului, pentru că el își incolăci strîns brațele de gitul aspru al părintelui și se lipi gemînd de pieptul lui; brațele incolăcite de git nu-i conveniră însă lui Moromete; glasul său se auzi bolborosînd în liniștea de vară a șoselei.

— Hai, mă! Hai, mă! Prăpăditule! Lovi-o-ar moartea de treabă, vă îmbolnăviți așa, fără nici o socoteală... Că eu cînd vă spui ... voi ...

Moromete porni cu băiatul în brațe și mergînd se ferea să se uite la copil; vorbea singur și, ca niciodată, făcea pași largi și repezi. Părea nemulțumit și dezorientat, atins tocmai în liniștea sa netulburată. Ce era cu Niculaie asta? De unde mai răsărise și el cu povestea asta a lui cu școala? Și ce vroia la urma urmei? Cînd ajunse în fața porții, el o împinse cu piciorul, intră, se apropie de prispa³ casei înălbite de soarele fierbinte al amiezii și strigă supărat:

— Ilinco, Tito!

Fata cea mică, Ilinca, ieși din tindă⁴, unde făcea mîncare și, cînd îl văzu pe tatăl ei cu Niculaie în brațe, se sperie. Întrebă ce s-a întîmplat.

¹ mărul lui Adam = nodul gitului, umflătură în partea din față a gitului bărbaților

² caznă = chin, durere, trudă

³ prispa = pridvor, cerdac, galerie, foișor, terasă

⁴ tindă = încăpere mică la intrarea caselor țărănești, din care se trece în camere; un fel de hol

Moromete, în loc să-i răspundă că băiatul e prins de friguri, întoarse capul în altă parte, nemulțumit, și spuse că băiatul a luat premiul întii. Fata se apropie de tatăl ei și îl apucă pe Niculaie cu două degete de bărbie:

— Mă, țestosule¹, ai luat primu întii, mă? întrebă ea cu veselie.

Niculaie gemu și deschise ochii: se vede că el auzise cuvîntul țestosule, care însemna ceva în legătură cu capul lui mare; se zvircoli în brațele tatălui și încercă să dea în sora lui. Aiura²:

— Stai tu, să trec eu valea... Să vezi cum o să vă duc eu cu o căpățînă de usturoi... lovi-te-ar moartea de Bisisică*!...

— Hai, Ilinco, nu te mai uita, așterne o treanță de pătură pe prispă, că mi-a rupt mîinile, se răsti Moromete, lăsîndu-l jos pe băiat.

Fata așternu o bucată de cergă³ pe prispă, puse un căpătîi⁴ și îl apucă pe Niculaie de subsuori. Îl urcă sus și îl înveli. După aceea, Moromete îi întinse fetei coroana și cărțile:

— Ia astea și pune-i-le undeva... prăpăditul de el... cînd l-am văzut pe scena aia, acolo, mi-a secat inima... că nici nu spune... eu ziceam c-o să-l lase repetent...

— Zău, tată? A luat primu întii? Nu glumești? întrebă fata cu neîncredere.

De pe prispă, Niculaie se uită la tată și la soră cu niște ochi arzători. Tremurul îi încetase și el stătea nemișcat sub cergă și asculta. Ilinca se întoarse spre el și îl întrebă:

— Așa e, mă?

Bolnavul însă nu răspunse. Fata intră în tindă, iar Moromete, uitat și tulburat de neobișnuita întîmplare, se așeză tăcut lîngă copil, care după puțină vreme din nou începuse să aiureze.

*

Cartea este cel mai bun prieten al omului.

Cine are carte are parte.

*

ÎNDRUMĂRI

„Premiul întii” este un fragment din cunoscuta operă literară „Moromeții”, în care scriitorul Marin Preda prezintă viața satului românesc din Cîmpia Dunării, înainte și după cel de-al doilea război mondial.

¹ țestos = aici, cu capul mare (de la țeastă = cap)

² a aiura = a vorbi fără înțeles, a delira

* Bisisica era o oaie pe care Niculaie Moromete o ducea la păscut și care îl necăjea mult.

³ cergă = pătură mare și groasă de cînepă sau de lînă, folosită ca așternut sau la învelit; cuvertură, pătură, țol, velință, polog

⁴ căpătîi = locul pe care pui capul să te odihnești, dar și obiectul folosit pentru aceasta (un fel de pernă)

În centrul cărții se află familia țăranului Ilie Moromete. În ciuda condițiilor neprielnice, a lipsei de preocupare din partea părinților și a bolii, cel mai mic dintre copiii acestuia, Niculaie, va reuși să-l convingă pe tatăl lui, pe ceilalți din jur că învățătura înseamnă totul pentru el.

Fragmentul reprodus în manual constituie unul dintre momentele reprezentative ale cărții: serbarea de sfârșit de an, la care Niculaie, răsplătit cu premiul întâi, este cuprins de friguri.

Cu acest prilej se impune atenției noastre și Ilie Moromete, care își descoperă parcă acum fiul. De fapt, esența acestei întâmplări o constituie întoarcerea lor spre casă și purtarea tatălui, sentimentele lui diferite (emoție, tulburare, reținere, duioșie, vinovăție, nedumerire).

Autorul a înfățișat chipul unui copil care, în acea lume aspră, frământată de problemele existenței, nu a încetat să nădăjduiască în reușită și a trecut peste toate greutățile.

ÎNTREBĂRI ȘI EXERCIȚII

1. Ce personaje apar în fragmentul studiat?
2. Povestiți pe scurt întâmplarea de la serbarea de sfârșit de an școlar.
3. Comentați înțelesul textului:

Niculaie stătea rezemat de zid și tremura; cu toate acestea, el zîmbea fericit, cu coroana într-o mână și cu câteva cărți mici și subțiri sub braț.

4. Din celelalte pagini ale operei aflăm că Niculaie nu mergea cu regularitate la școală, nu avea manuale, ajuta la treburile gospodărești, nu era luat în serios de familie, se îmbolnăvea de friguri. Totuși, dorința lui de a învăța învinge și obține premiul I. Ce dovedește acest lucru?

5. Căutați în text cuvintele (surprindeți și tonul cu care vorbește), gesturile și gîndurile lui Ilie Moromete. Notați-le în caiete și descrieți starea lui sufletească.

6. Găsiți substantivele în vocativ și celelalte cuvinte cu valoare de adresare și încercați să stabiliți cu ajutorul acestora natura relațiilor dintre personaje.

7. Ce exemplu vă oferă Niculaie Moromete?

EXERCIȚII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Indicați sinonimele următoarelor cuvinte: *a izbuti*, *a pricepe*, *a se împotrivi*, *a îndruma*, *zăpăcit*, *fierbinte*, *a înceta*.

Alcătuți propoziții cu unele dintre acestea.

2. Găsiți antonimele cuvintelor: *sfârșit*, *liniște*, *a sta*, *greu*, *aspru*, *a intra*, *a deschide*.

Compuneți apoi, cu ajutorul acestora, un scurt text despre întâlnirea voastră cu colegii în prima zi de școală.

3. Alcătuiți propoziții cu termenii: *mină*, *urmare*, *buchet* și *a răsări*, cu sensurile pe care le au aceste cuvinte în diferite comunicări. (Consultați, pentru aceasta, „Dicționarul limbii române“.)

4. Citiți cuvintele subliniate în rîndurile de mai jos; indicați ce părți de vorbire sînt și ce funcție sintactică au:

...spuse învățătorul Teodorescu *tare*.

Moromete îl întrebă încet cu un glas *apăsător*...

Omul căuta aer cu buzele *deschise* și înghiți *adînc*...

Această mișcare îi făcu *rău* bolnavului.

El își încolăci *strîns* brațele.

TEME

1. Alcătuiți planul simplu de idei al acestei povestiri.
2. Amintiți-vă momentele care au urmat după serbarea școlară de anul trecut și redați dialogul pe care l-ați avut cu părinții în legătură cu rezultatele obținute de voi.
3. Explicați folosirea semnelor de punctuație și de ortografie din textul de mai jos:

După aceea, Moromete îi întinse fetei coroana și cărțile:

— Ia astea și pune-i-le undeva ... prăpăditul de el ... cînd l-am văzut pe scena aia, acolo, mi-a secat inima ... că nici nu spune ... eu ziceam c-o să-l lase repetent...

— Zău, tată? A luat primu întâi? Nu glumești? întrebă fata cu neîncredere.

GRAMATICĂ

NUMERALUL

Numeralul este partea de vorbire flexibilă care arată:

— numărul: *doi*, *trei sute*

— ordinea obiectelor prin numărare: *primul*, *a noua*

Numeralul cardinal

— Arată numărul strict al obiectelor:

Pe masă sînt cinci caiete.

Două au coperte roșii, iar trei, albastre.

— Felul simple: *unu, doi, zece, sută, mie, milion*

(după alcătuire) compuse: *unsprezece, douăzeci, treizeci și șapte, două sute optzeci și doi*

— Genul: numerele *unu* și *doi*, precum și cele compuse cu *unu* și *doi* au forme diferite:

m.	I.
<i>unu</i>	<i>una</i>
<i>doi</i>	<i>două</i>
<i>doisprezece</i>	<i>douăsprezece</i>

OBSERVAȚII:

1. Cînd sînt folosite singure, numerele cardinale se comportă ca substantivele, fără însă a se confunda cu acestea (sînt părți de vorbire diferite):

S. S.

Cinci au plecat și doi au rămas.

De la *doi* mai departe, ele pot primi înainte formele de plural ale articolului adjectival (demonstrativ):

Cei patru s-au așezat pe o bancă.

Cazurile dativ și genitiv se exprimă la aceste structuri prin declinarea articolului adjectival (demonstrativ):

D. *celor două*

G. (al, a, ai, ale) *celor două*

2. Cînd însoțesc substantivele, numerele cardinale se comportă ca adjectivele, fără însă a se confunda cu acestea (sînt părți de vorbire diferite):

A. A.

Cinci elevi au plecat și doi elevi au rămas.

A.

Cei patru copii s-au așezat pe o bancă.

— Funcții sintactice:

subiect: *Zece din noi au perit din mila M[ăriei] tale.*

atribut: *Nu știi că două zile mă lasă (frigurile)?*

complement: a) *I-a văzut pe doi ascunzîndu-se.*

b) *Nu ne-a spus nimic despre trei dintre aceștia.*

Numeralul ordinal

— Arată ordinea obiectelor prin numărare:

al doilea — a doua

întîii — întîile

— Alcătuire: *al + doi + le + a > al doilea*

↓ ↓ ↓ ↓
articol numeral articol particulă
posesiv cardinal hotărit

a + două + a > a doua

↓ ↓ ↓
articol numeral articol
posesiv cardinal hotărit

— Genul masculin: *al treilea*
feminin: *a treia*

OBSERVAȚII:

1. Cînd numerele ordinale se folosesc singure, ele se comportă ca substantivele, fără însă a se confunda cu acestea (sînt părți de vorbire diferite):

S.

Al doilea a întîrziat.

Uneori numerele ordinale se folosesc cu articolul adjectival *cel* și prepoziția *de*:

Cel de-al doilea nu s-a prezentat.

2. Cînd însoțesc substantivele (fie înainte, fie după acestea), numerele ordinale se comportă ca adjectivele, fără însă a se confunda cu acestea (sînt părți de vorbire diferite):

A.

A.

Al doilea tablou îmi place mai mult. Căsuța a doua e mai aproape de noi.

— Funcții sintactice:

subiect: *Primul venea cîntînd.*

atribut: *Partea a doua ne interesează mai mult.*

complement: a) *E-am ajutat pe-al treilea.*

b) *A discutat cu al zecelea.*

Ortografie: numerele ordinale se pot scrie cu cifre latine:

primul, prima — I

al doilea, a doua — II și al II-lea

a II-a

al șaselea, a șasea — VI și al VI-lea

a VI-a

EXERCIȚII

1. Găsiți numerele cardinale și ordinale din următorul fragment și arătați felurile lor:

În ziua dintăi, doi vînători periră. A doua zi și a treia zi mai căzură cinci și se răniră doi. A patra zi căzu împușcat însuși comandantul artileriei leșești, dar mai periră trei din moldoveni.

2. Completați punctele din textul de mai jos cu numerele cardinale și ordinale potrivite:

Eu am.....ani și sînt elev(ă) în clasa Fratele meu are ani și este elev în clasa Eu stau în banca din mijloc, sînt înscris în catalog la.....pagină, la numărul.....Fratele meu stă în bancă de lingă fereastră, pe rîndul și este înscris în catalog la pagina

3. Transcrieți cu cifre latine următoarele numere cardinale: *patru, nouă, unsprezece, paisprezece și nouăsprezece*.

4. Transcrieți cu litere cifrele: 15, 17, 19, 20, 27, 159, 1987.

5. Formați propoziții cu următoarele numere: *un, o, unu, una, al zecelea și întii*.

6. Alcătuiți patru propoziții în care numerele: *doi, două, al șaptelea și a șaptea* să fie precedate de articole adjectivale (demonstrative).

7. Precizați ce fel de părți de vorbire sînt cuvintele *un* și *o* în textul de mai jos:

Un copil a primit de ziua lui un stilou, o carte, cinci creioane colorate și trei reviste. El i-a dat prietenului său un creion colorat și o revistă. O fetiță l-a rugat să-i dea și ei un creion și o revistă. Copilul a rămas astfel cu stiloul, cartea, trei creioane și o revistă.

8. Găsiți numerele cardinale și ordinale din textele de mai jos și arătați felul, genul, cazul și funcția sintactică a fiecăruia:

a) ...binevoiește atunci a afla că cer un bob de grîu pentru cea dintii căsuță a acestei table de joc; două boabe pentru a doua căsuță, patru pentru a treia, opt pentru a patra și tot așa, în progresie geometrică, pînă la a șaizeci și patra căsuță.

(Mihail Sadoveanu, *Soarele în baltă*)

b) Detașamentul clasei noastre are trei grupe de pionieri. În grupa întii sînt doisprezece, în a doua sînt unsprezece, iar în a treia sînt tot doisprezece pionieri. Din cei treizeci și cinci de pionieri, patru sînt comandanți, dintre care unul este de detașament și trei de grupă.

9. Alăturați diferite numere substantivelor *cazangii, copii, tigri* și alcătuiți cu acestea propoziții.

10. Construiți propoziții în care numerele să aibă funcțiile sintactice de subiect, atribut și complement.

Numerele în nominativ cu funcția de nume predicativ

Citiți propozițiile:

1. a) *Dar noi sîntem nouăsprezece oameni.*

b) *Dar noi sîntem numai nouăsprezece.*

2. a) *Roxana este prima elevă din clasă.*

b) *Roxana este prima din clasă.*

În propoziția 1. a), substantivul *oameni* este în cazul nominativ cu funcție de nume predicativ pe lingă verbul copulativ *sîntem*; în propoziția 1. b), lipsind acest substantiv, funcția de nume predicativ este preluată de numeralul cardinal *nouăsprezece*.

O situație asemănătoare există și în propozițiile următoare: substantivul *elevă* și numeralul ordinal *prima* sînt nume predicative.

Deci numerele cardinale și ordinale pot îndeplini în propoziție și funcția de nume predicativ.

Caracteristici ale unor cazuri la numerele

Numeralul cardinal

1. Genitivul se formează cu ajutorul prepoziției *a*:
efortul *a* *zece* de muncitori
2. Dativul se exprimă cu ajutorul prepoziției *la*:
Dă cărți *la cinci* elevi.

Numeralul ordinal

1. Genitivul se formează cu ajutorul articolului adjectival *cel* urmat de prepoziția *de*:
celui de *al patrulea*
2. Dativul se formează ca genitivul:
Dă cărți celui de *al doilea*.

EXERCIȚII

1. Arătați cazul și funcția sintactică a numeralelor din propozițiile:

Trei au mers mai departe.

Al doilea a continuat drumul.

Şase brazi falnici străjuiesc intrarea.

Ei sînt cinci.

Nu i-am întîlnit de mult pe cei doi.

2. Daţi exemple, în propoziţii, de numerele cardinale şi ordinale cu funcţie sintactică de nume predicativ.

COMPUNERE

PLANUL SIMPLU

Cum se notează ideile principale

1. Pentru a avea la îndemînă idei, fapte, aspecte esenţiale întîlnite în cărţile citite, vă recomandăm să alcătuiţi o fişă de lectură. Ea poate fi folosită în diferite tipuri de compunere, poate susţine o afirmaţie sau intră în structura unei lucrări pe care o realizaţi în clasă, la cerc, la Casa Pionierilor.

Fişa este o optime dintr-o coală obişnuită de scris, pe care se notează sus, în centru, ideea (aspectul important), în continuare dezvoltarea acesteia, citate, iar la sfîrşit, numele autorului, opera, numărul volumului, ediţia, locul apariţiei, anul şi pagina (între paranteze).

Pe o fişă pot fi consemnate ideile principale ale unei opere (planul simplu) sau ideile principale însoţite, schematic, de idei secundare (planul dezvoltat).

O idee poate fi notată

- sub forma unei întrebări (o propoziţie interogativă)
- sub forma unui titlu (de exemplu, într-o descriere în care pot fi stabilite tablouri)
- sub forma unei simple comunicări (o propoziţie)

De exemplu:

Niculaie ia premiul I

La serbarea de sfîrşit de an, învăţătorul Teodorescu anunţă că „premiul întîi la băieţi” este obţinut de Niculaie Moromete. Acesta, intimidat, apare în faţa scenei. Primeşte o coroană şi cîteva cărţi. Se pregăteşte să recite.

(Marin Preda, „Premiul întîi”, romanul „Moromeţii”, vol. I, ed. a VI-a, Bucureşti, 1981, p. 295-296)

2. Arătaţi cum aţi delimitat fragmentele textului studiat.

3. Recitiţi planul simplu alcătuit acasă şi comparaţi felul în care au fost formulate ideile principale şi conţinutul acestora.

4. Stabiliţi forma definitivă a planului simplu de idei.

5. Dezvoltaţi, la alegere, pe fişă, una dintre idei, sprijinindu-vă pe citate semnificative.

6. Schimbaţi fişele între voi şi, după ce le citiţi, faceţi observaţiile corespunzătoare.

ÎN AJUN¹ DE ANUL NOU

de Fănuș Neagu (n. 1932)

Ce e zăpada? Lacrimi înghețate,

O, căruțașule, să nu mă minți...

... cînta mama, de cu seară, în timp ce frămînta aluatul și-n casă mirosea a vanilie și-a scorțișoară, iar afară se pornise să ningă îndesat.

Bănică nu înțelegea nimic din acest cîntec vechi, privea pe fereastră, atras de jocul fulgilor care se roteau și cădeau pe sania lui rezemată de salcîmul gros în trunchiul căruia bunicul a înfipt două inele de fier pentru legat caii.

— Ce e zăpada... murmură el și rîse ușor pentru că i se păruse că ninsoarea capătă culoarea albastră și asta nu poate să fie adevărat.

S-a întors cu tot trupul și a întâlnit ochii mamei care-l priveau blind. Atunci el a întins pumnul și mama l-a mîngiat pe frunte. Mîna mirosea frumos a vanilie.

— Culcă-te, i-a spus ea, mîine-i ajunul Anului Nou și vrei să mergi cu uratul, cu George și cu Radu:

El ar fi vrut să-l mai aștepte pe tata, care trecuse în casa de alături, la bunici, să tragă vin în damigeni, dar somnul îl toropea², se strecură sub plapumă și adormi cu gîndul la colacul ca un porumbel pe care mama îl făcuse anume pentru el. La căpătîiul lui, dincolo de peretele de cărămidă, începea cîmpia și el o auzea în fiecare noapte cum se leagănă tăcută, aspră, închisă, simțea neliniștea vîntului și grava aplecare a buruienilor frînte sub viscol și toate-i plăceau. „I-auzi ce largă-i, să tot zboare cucuvăile crivățului“.

Spuse ceva prin somn și zîmbi. Visează, gîndi mama, apoi stinse lumina și trecu alături în odaie, lăsîndu-l pe băiat singur cu visul acela în care se făcea că el are un munte de colaci și doi saci de nuci poleite și-au venit să-i cînte sub geam o căprioară și patru iepuri.

*Și-am plecat să colindăm,
Pe la case să urăm...*

¹ *ajun* = zi înainte de un eveniment, preziua

² *a toropi* = a cuprinde, a copleși, a năpădi

Afară era frig, ninsoarea din albăstreie prinse o culoare albă, curată, și iepurii se atîrnaseră cu lăbuțele de cercevele și cîntau îndirjit, iar cel din stînga, mai prost, încurca vorbele, spunea ceva despre bușteanul uscat, atîrnat pe perete deasupra sobei. Era limpede că înghețau, și atunci Bănică deschise ușa și le făcu loc înăuntru. Căprioara intră întii. Purta la git o împletitură din ramuri verzi de brad și-n odaie se răspîndi miros de rășină. Iepurii se suiră pe scaune (toți aveau fulare înfășurate larg). Bănică le împărți colacul rumen și le puse dinainte un pahar de vin. Ei îl dădură peste cap și se dezmoțiră.

— Nuci nu ne dai? îl întrebară și el le făcu semn să ia din saci, cite patru fiecare, iar căprioarei îi prinse între cornițe doi canafi¹ de lînă, pe care-i făcuse el pentru ciinele Bujor.

„Lasă, promise el în gînd, lui Bujor o să-i dau covrigi“.

— Bănică, ceru iepurașul cel zevzec² care încurcase vorbele, mai dă-ne cite-o nucă. Trebuie să mergem și la George și la Radu, pe uliță la vale.

— Cu plăcere!

Bănică și căprioara pocniră o dată din picior. Iepurii își umflară pieptul și izbucniră din nou în cîntec:

*Busuioc verde pe masă,
Rămîi, gazdă, sănătoasă...*

¹ *canaf* = ciucure

² *zevzec* = prost, nălărău, năting

Și ieșiră pe ușă, în ninsoare, săltînd și dănțuind. Capetele fularelor, desfăcute de vînt, atîrnau în zăpadă și căprioara se ferea să nu le calce. La poartă se opriră să numere nucile, apoi coborîră în uliță.

— Bănică, hai!

Bănică recunoscuse glasul mamei și se ridică din pat.

— Scoală-te, c-a venit George și Radu să plecați cu uratul.

— Mamă, spuse băiatul, a fost aici o căprioară cu patru iepuri.

De-abia au plecat.

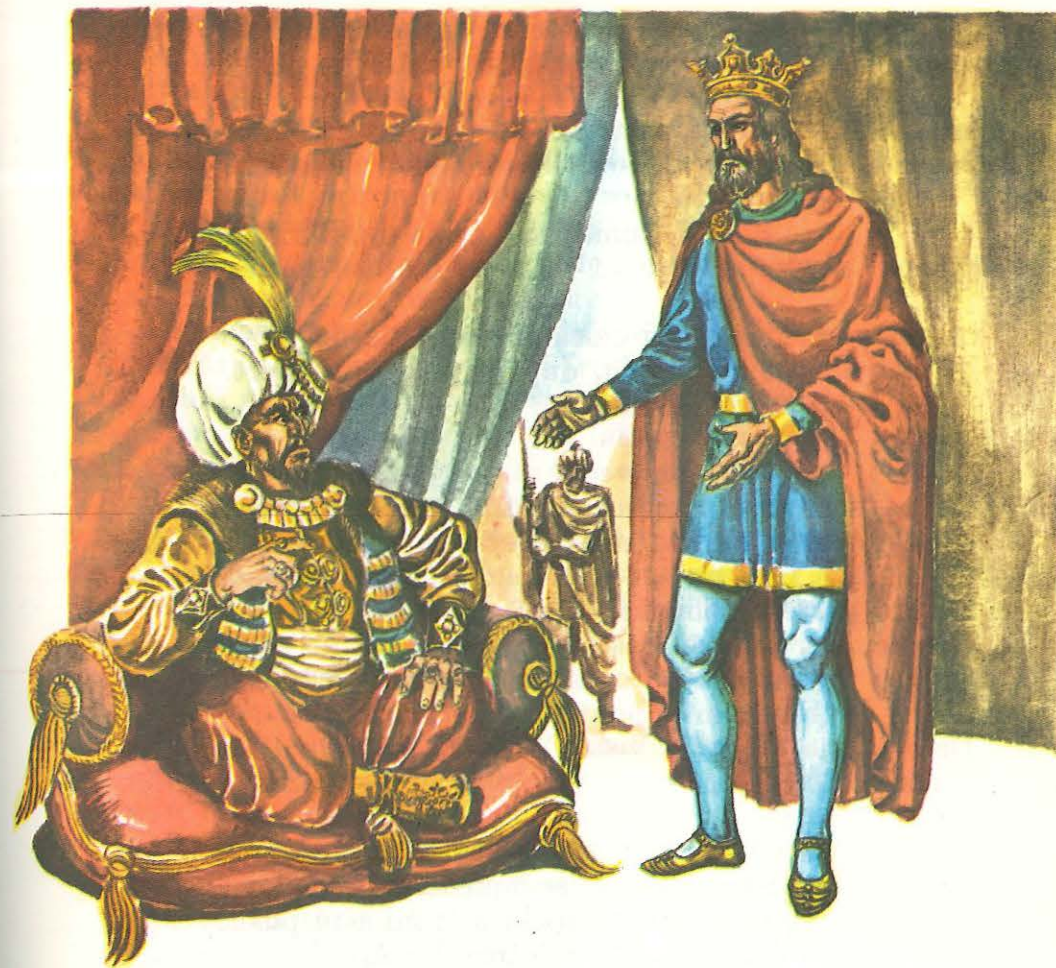
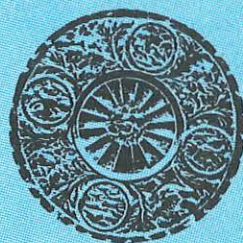
Mama se aplecă și-l sărută zgomotos pe frunte.

Sub geam, în zăpadă, Radu și George făceau repetiție:

Mîine anul se-nnoiește...

*

1. Prezentați atmosfera din familie în ajun de Anul Nou.
2. Ce visează Bănică în seara de dinaintea plecării cu uratul?
3. Spuneți, în clasă, versuri (urări, colinde etc.) rostite sau cîntate în zona voastră cu prilejul Anului Nou.

SCRISOAREA III

fragment

de *Mihai Eminescu* (1850—1889)

La un semn, un țărîm de altul, legînd vas de vas, se leagă
Și în sunet de fanfare trece oastea lui întreagă;
Ieniceri¹, copii de suflet ai lui Allah² și spahii³
Vin de-ntunecă pămîntul la Rovine în cîmpii;

¹ *ienicer* = soldat din vechea infanterie turcească

² *Allah* = nume pe care turcii îl dau lui Dumnezeu

³ *spahiu* = soldat din cavaleria otomană

Răspîndindu-se în roiuri întind corturile mari...
Numa-n zarea depărtată sună codrul de stejari.

Iată vine-un sol de pace c-o năframă¹-n vîrf de băț.
Baiazid, privind la dînsul, îl întreabă cu dispreț:

— „Ce vrei tu?”

— „Noi? Bună pace! Și de n-o fi cu bănat,
Domnul nostru-ar vrea să vadă pe măritul împărat“.

La un semn deschisă-i calea și s-apropie de cort
Un bătrîn atît de simplu, după vorbă, după port.

— „Tu ești Mircea?”

— „Da-mpărate!”

— „Am venit să mi te-nchini,

De nu, schimb a ta coroană într-o ramură de spini“.

— „Orice gînd ai, împărate, și oricum vei fi sosit,

Cît suntem încă pe pace, eu îți zic: Bine-ai venit!

Despre partea închinării² însă, doamne, să ne ierți;

Dar acu vei vrea cu oaste și război ca să ne cerți³,

Ori vei vrea să faci întoarsă de pe-acuma a ta cale,

Să ne dai un semn și nouă de mila Măriei tale...

De-o fi una, de-o fi alta... Ce e scris și pentru noi,

Bucuroși le-om duce toate, de e pace, de-i război.“

— „Cum ? Cînd lumea mi-e deschisă. a privi gîndești că pot

Ca întreg Aliotmanul⁴ să se-mpiedece de-un ciot?

O, tu nici visezi, bătrîne, cîți în cale mi s-au pus!

Toată floarea⁵ cea vestită a întregului Apus⁶,

Tot ce stă în umbra crucii, împărați și regi s-adună,

Să dea piept cu uraganul ridicat de Semilună.

S-a-mbrăcat în zale lucii⁷ cavalerii de la Malta⁸,

Papa⁹ cu-a lui trei coroane, puse una peste alta,

Fulgerele adunat-au contra fulgerului care

În turbarea-i furtunoasă a cuprins pămînt și mare.

¹ năframă = maramă, basma

² închinare (inv.) = capitulare, predare

³ a certa (inv. și reg.) = a înfrunta

⁴ Aliotman = turcime

⁵ floare = aici, partea cea mai aleasă, cea mai de seamă a luptătorilor Apusului;
elită

⁶ Apus = aici, țările din occident, Occidentul

⁷ luciu (adj., pl. lucii) = lucios, lucitor, scilpitor

⁸ cavalerii de la Malta = membrii unui ordin religios și cavaleresc creat la începutul secolului al XII-lea (Malta este o insulă în Marea Mediterană)

⁹ Papa = șeful bisericii romano-catolice cu sediul la Roma

N-au avut decît cu ochiul ori cu mîna semn a face

Și Apusul își împinse toate neamurile-ncoace;

Pentru-a crucii biruință se mișcă răzuri-rîuri,

Ori din codri răscolite, ori stîrnite din pustii;

Zguduind din pace-adîncă ale lumii începuturi,

Înnegrind tot orizontul cu-a lor zeci de mii de scuturi,

Se mișcau îngrozitoare ca păduri de lănci și săbii,

Tremura înspăimîntată marea de-ale lor corăbii!...

La Nicopole¹ văzut-ai cîte tabere s-au strîns

Ca să steie înainte-mi ca și zidul neînvins.

Cînd văzui a lor mulțime, cîtă frunză, cîtă iarbă,

Cu o ură ne-mpăcată mi-am șoptit atunci în barbă,

Am jurat ca peste dîșii să trec falnic, fără păs²,

Din pristolul³ de la Roma să dau calului ovăs...

Și de crunta-mi vijelie tu te aperi c-un toiag?

Și, purtat de biruință, să mă-mpiedec de-un moșneag?“

— „De-un moșneag, da, împărate, căci moșneagul ce privești

Nu e om de rînd, el este Domnul Țării Românești.

Eu nu ți-aș dori vreodată să ajungi să ne cunoști,

Nici ca Dunărea să-nece spumegînd a tale oști.

După vremuri mulți veniră, începînd cu acel oaspe,

Ce din vechi se pomenește, cu Dariu⁴ a lui Istaspe⁵;

Mulți durară⁶, după vremuri, peste Dunăre vrînd pod,

De-au trecut cu spaima lumii și mulțime de norod;

Împărați, pe care lumea nu putea să-i mai încapă,

Au venit și-n țara noastră de-au cerut pămînt și apă⁷ —

Și nu voi ca să mă laud, nici că voi să te-nspăimînt,

Cum veniră, se făcură toți o apă ș-un pămînt.

Te fălești că înainte-ți răsturnat-ai val-vîrtej

Oștile leite⁸-n zale de-mpărați și de viteji?

¹ Nicopole = oraș în nordul R.P. Bulgaria, unde oastea otomană condusă de Baiazid I a învins, în 1396, o armată aliată formată din cavaleri apuseni, unguri și români

² fără păs = nepăsător, indiferent

³ pristol = altar

⁴ Dariu = Darius I, rege persan; a purtat o campanie împotriva sciților, ajungînd pînă pe teritoriul actual al țării noastre, fapt despre care pomenește Mihai Eminescu

⁵ Istaspe = tatăl lui Darius

⁶ a dura = aici, a construi, a ridica, a zidi

⁷ pămînt și apă = în istoria popoarelor vechi, însemnele supunerii cerute de cuceritori

⁸ leit = aici, îmbrăcat în zale care cad perfect pe corp, turnat

Tu te lauzi că Apusul înainte ți s-a pus?...
 Ce-i mîna¹ pe ei în luptă, ce-au voit acel Apus?
 Laurii² voiau să-i smulgă de pe fruntea ta de fier,
 A credinții biruință căta orice cavaler.
 Eu? Îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul...
 Și de-aceea tot ce mișcă-n țara asta, riul, ramul,
 Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este,
 Dușmănit vei fi de toate, fără a prinde chiar de veste;
 N-avem oști, dară iubirea de moșie e un zid
 Care nu se-nfioarează de-a ta faimă, Baiazid!"

Și abia plecă bătrînul... Ce mai freamăt, ce mai zbucium!
 Codrul cloțoti de zgomot și de arme și de bucium,
 Iar la poala lui cea verde mii de capete pletoase,
 Mii de coifuri lucitoare ies din umbra-ntunecoasă;
 Călăreții implu cîmpul și roiesc³ după un semn
 Și în caii lor sălbateci bat cu scările de lemn,
 Pe copite iau în fugă fața negrului pămînt,
 Lănci scînteie lungi în soare, arcuri se întind în vînt.
 Și ca nouri de aramă și ca ropotul de grindeni⁴,
 Orizonu-ntunecîndu-l, vin săgeți de pretutindeni,
 Vîjîind ca vijelia și ca plesnetul de ploaie...
 Urlă cîmpul și de tropot și de strigăt de bătaie.
 În zadar striga-mpăratul ca și leul în turbare,
 Umbra morții se întinde tot mai mare și mai mare;
 În zadar flamura verde⁵ o ridică înspre oaste,
 Căci cuprinsă-i de pieire și în față și în coaste,
 Căci se clatină rărîte șiruri lungi de bătălie;
 Cad asabii⁶ ca și pîlcuri risipite pe cîmpie,
 În genunchi cădeau pedestrii⁷, colo caii se răstoarnă,
 Cad săgețile în valuri, care șuieră, se toarnă
 Și, lovind în față,-n spate, ca și crivățul și gerul,
 Pe pămînt lor li se pare că se năruie tot cerul...
 Mircea însuși mîna-n luptă vijelia-ngrozitoare,
 Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare;

¹ a mîna = aici, a conduce, a determina
² laur = dafin; (la pl.) frunzele dafinului, cu care se încununau odinioară eroii și poeții

³ a roi = aici, a se răspîndi în grupuri, pornind din același loc; a umbla de colo pînă colo, a forfoti

⁴ grindină (pl. grindine, grindeni) = piatră, precipitație atmosferică în formă de boabe de gheață

⁵ flamura verde = steagul turcesc

⁶ asab = soldat din corpul turcesc de oaste călare

⁷ pedestru (pl. pedestri) = soldat care luptă pe jos, infanterist

Durduind¹ soseau călării² ca un zid înalt de sulii,
 Printre cetele păgîne trec rupîndu-și large uliți;
 Risipite se-mprăstie a dușmanilor șiraguri.
 Și gonind biruitoare tot veneau a țării steaguri,
 Ca potop ce prăpădește, ca o mare turburată —
 Peste-un ceas păgînatatea³ e ca pleava⁴ vînturată.
 Acea grindin-oțelită înspre Dunăre o mîna⁵,
 Iar în urma lor se-ntinde falnic armia română.

Memorați versurile care v-au impresionat în mod deosebit.

*

Cînd pomenim de Călugăreni, Rovine sau Valea Albă, ne cutremurăm, uităm de noi, și nu trăim decît în aceia care au fost odinioară ostași, căpitani și voievozi!

Barbu Ștefănescu Delavrancea

¹ a durdui = a cutremura, a dudu, a zgudui

² călări = călăreți

³ păgînatate = mulțime de turci

⁴ pleavă = rămășițe de spice sau de păstăi rezultate din treieratul cerealelor sau al leguminoaselor

⁵ a mîna = aici, a alunga, a izgoni, a îndepărta

Strămoșii lui erau pămîntenii de la Rovine.

Mihail Sadoveanu

A vorbi despre poet este ca și cum ai striga într-o peșteră vastă... Nu poate să ajungă vorba pînă la el, fără să-i supere tăcerea. Numai graiul coardelor ar putea să povestească pe harpă și să legene, din depărtare, delicata lui singuratecă slavă.

Tudor Arghezi

Pe pămîntul vechii Dacii,
Cînd mai mare, cînd mai mic,
Dacă n-ar fi Eminescu
Viața nu ne-ar fi nimic.

Adrian Păunescu

ÎNDRUMĂRI

Fragmentul reprodus în manual face parte din poezia „Scri-soarea III”, remarcabilă creație a lui Mihai Eminescu.

Marele poet se oprește la unul dintre momentele eroice ale trecutului strălucit de luptă a românilor împotriva cötropitorilor, pe care îl reamintește cu îndreptățită mîndrie patriotică.

Întîlnirea dintre înțeleptul domnitor român și trufașul Baiazid, precum și episodul luptei de la Rovine evidențiază alesele însușiri ale strămoșilor noștri. Versurile oferă cîteva elemente semnificative ale istoriei poporului român, din care înțelegem cu emoție că „iubirea de moșie e un zid”, iar forțele naturii (rîul, ramul, codrul) reprezintă un sprijin de nădejde al acestuia în fața dușmanilor.

Mircea cel Bătrîn vorbește cu hotărîre în numele tuturor românilor, oameni însuflețiți de voința de libertate, de sentimentul celei mai sfinte datorii: apărarea țării. Pentru toți aceștia autorul a avut sentimente de adevărată admirație și respect.

ÎNTREBĂRI ȘI EXERCIȚII

1. Ce moment din istoria poporului nostru evocă Mihai Eminescu în „Scrisoarea III”? Delimitați principalele episoade ale acestuia.

2. Urmăriți înfățișarea, atitudinea, cuvintele și faptele personajelor. Prezentați contrastul dintre Mircea cel Bătrîn și Baiazid, citind versurile semnificative.

3. Alegeți din tabloul luptei cuvintele care indică zgomotul, mișcarea și culoarea. Cum descrie poetul, cu ajutorul acestora, bătălia de la Rovine?

4. Ce trăsături ale poporului român se desprind din această poezie?

5. Ce fel de război poartă românii? Dar turcii? Selectați din fragment cîteva versuri în sprijinul răspunsului vostru.

6. Ce semnificație au versurile:

- a) *Numa-n zarea depărtată sună codrul de stejari.*
- b) *Și de-aceea tot ce mișcă-n țara asta, rîul, ramul,
Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este...*
- c) *Mircea însuși mîna-n luptă vijelia-ngrozitoare...*
- d) *Peste-un ceas păgîndatea e ca pleava vînturată.*

EXERCIȚII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Indicați adjectivele care s-au format de la *spin*, *vijelie* și *a lăuda*. Formulați apoi cîte o propoziție cu fiecare dintre ele.

2. Cu ce cuvinte puteți înlocui expresiile arhaice *să ne cerți* și *mila Măriei tale*? Căutați în text și alte arhaisme.

3. Ce sens au termenii subliniați în versurile:

- a) *Vin de-ntunecă pămîntul la Rovine în cîmpii.*
- b) *... ca întreg Aliotmanul să se-mpiedece de-un ciot?*
- c) *... să dea piept cu uraganul ridicat de Semilună.*
- d) *Fulgerele adunat-au contra fulgerului...*
- e) *Printre cetele păgîne trec rupîndu-și large uliți.*

4. În versul „Cînd văzui a lor mulțime, cîtă frunză, cîtă iarbă”, cuvintele subliniate constituie o expresie din limba populară. Găsiți adjective corespunzătoare înțelesului acesteia. Ce grad de comparație vă sugerează construcția?

5. Arătați cu ce verbe se pot înlocui următoarele grupuri de cuvinte și formulați cîte o propoziție cu fiecare dintre ele: *să faci cale întoarsă*, *să dai un semn*, *s-au pus în cale*, *să dea piept*, *a face semn* și *a prinde de veste*.

6. a) Ajutîndu-vă de modelul de mai jos, alăturați alte cuvinte substantivului *codrul* și verbului *roiesc* pentru a obține alte imbinări:

codrul ← clocotește

roiesc ← călăreții

b) Observați sensurile diferite date de termenii aleși de voi noilor imbinări.

Rețineți:

Numele punctelor cardinale se scriu cu literă inițială mică: *răsărit*, *apus*, *miazăzi* și *miazănoapte*. În textul studiat, *Apus* exprimă noțiunea de „ținut, grup de țări din apus” și de aceea se scrie cu majusculă:

Toată floarea cea vestită a întregului *Apus*.

1. Copiați versurile din tabloul luptei de la Rovine care cuprind epiteze, comparații și repetiții. Precizați valoarea lor expresivă.

2. Citiți versurile de mai jos și indicați ce sunete se repetă și imită iureșul bătăliei de la Rovine; pornind apoi de la unele dintre aceste cuvinte, găsiți interjecții corespunzătoare exprimării diferitelor zgomote:

- Codrul clocoti de zgomot și de arme și de bucium;*
- Vijlind ca vijelia și ca plesnetul de ploaie...;*
- Durduind soseau călării...*

3. Comparați răspunsul bătrînului plăieș din opera „*Sobieski și românii*” de Costache Negruzzi cu cel dat de Mircea cel Bătrîn sultanului și stabiliți asemănările dintre ele.

*

ANTITEZA

I. a) Urmăriți așezarea pronumelor subliniate în versurile:

Eu îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul...
Tu te lauzi că Apusul înainte ți s-a pus?...

b) Ce persoane reprezintă aceste pronume? Ce substantive înlocuiesc ele?

c) Cum vă explicați folosirea acestora?

II. În poezia „*Scrisoarea III*”, Mihai Eminescu înfățișează în contrast două personaje: *Mircea*, care este imaginea domnitorului înțelept, demn și viteaz, întruchipare a patriotismului poporului român, și *Baiazid*, care are trăsăturile cuceritorului îngîmfat. De asemenea, scriitorul opune în acest fragment două situații: *lupta eroică* a românilor pentru apărarea moșiei străbune, care stîrnește admirația urmașilor, și *războiul nedrept*, dus de invadatori în goana lor după glorie.

Alăturarea a doi termeni (personaje, situații, idei, fenomene) care se pun reciproc în lumină, cu scopul de a sublinia și mai mult opoziția dintre ei, se numește **antiteză**.

EXEMPLE:

1. „*Întineric și lumină*” — titlul unui volum de povestiri de Ioan Alexandru Brătescu-Voinești.

2. Fata babei era slută, leneșă, ȕifnoasă și rea la inimă. Fata moșneagului era însă frumoasă, harnică, ascultătoare și bună la inimă.

(Ion Creangă, *Fata babei și fata moșneagului*)

EXERCIȚII

1. Căutați într-un text literar, la alegere, cîteva antiteze.

2. Recunoașteți procedeele artistice folosite în versurile de mai jos:

a. *Trecut-au anii ca nori lungi pe șesuri...*

(Mihai Eminescu, *Trecut-au anii*)

b. *Ea mînie, la iubire,
La suspin și chiuit,
După chiar a noastră fire
Graiul nostru e croit.*

(Bogdan-Petriceicu Hasdeu, *Să vorbim românește*)

c. *Jelui-m-aș și n-am cui,
Jelui-m-aș codrului,
Codrului voinicului...*

(Folclor)

d. *Peste dealuri zgribulite,
Peste țarini zdrențuite,
A venit așa, deodată,
Toamna cea întunecată.*

(George Topîrceanu, *Bălada unui greier mic*)

PERSONAJUL LITERAR ȘI CARACTERIZAREA LUI

„*Scrisoarea III*” este o operă epică.

În fragmentul studiat, Mihai Eminescu prezintă un moment eroic din viața poporului nostru.

În poezie apar *Mircea* și *Baiazid*, ale căror însușiri opuse sînt dezvăluite cititorilor prin înfățișarea, cuvintele și faptele lor. *Mircea* și *Baiazid* sînt personajele literare ale acestei opere. Prin figura domnitorului Țării Românești, reprezentare a patriotismului poporului român, autorul își exprimă gîndurile și sentimentele sale.

Desprinderea trăsăturilor caracteristice, fizice și morale, ale unui personaj, stabilirea locului pe care îl ocupă în operă și a relațiilor cu alte personaje înseamnă a caracteriza personajul literar.

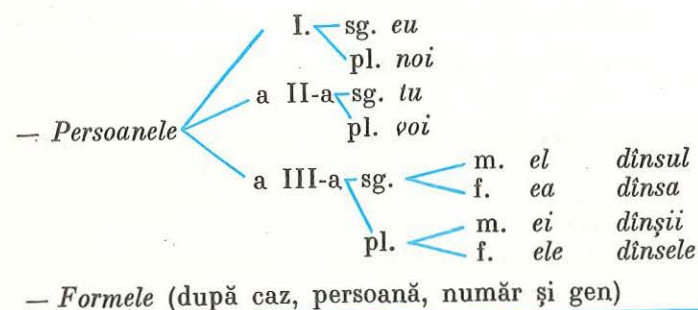
*

GRAMATICĂ

PRONUMELE

Pronumele este partea de vorbire flexibilă care ține locul unui substantiv.

Pronumele personal

Caz	Persoana I				Persoana a II-a			
	sg.		pl.		sg.		pl.	
	acc.	neacc.	acc.	neacc.	acc.	neacc.	acc.	neacc.
N.	eu	—	noi	—	tu	—	voi	—
Ac.	(pe)mine	mă m-	(pe) noi	ne	(pe) tine	te	(pe) voi	vă v-
D.	mie	îmi mi	nouă	ne ni	ție	îți ți	vouă	vă vi v-
G.	—	—	—	—	—	—	—	—
V.	—	—	—	—	tu	—	voi	—

Persoana a III-a

Caz	masculin				feminin			
	sg.		pl.		sg.		pl.	
	acc.	neacc.	acc.	neacc.	acc.	neacc.	acc.	neacc.
N.	el	—	ei	—	ea	—	ele	—
Ac.	(pe) el	îl l-	(pe) ei	îi i	(pe) ea	o	(pe) ele	le
D.	lui	îi i	lor	le li	ei	îi i	lor	le li
G.	(al, a ai, ale) lui	—	(al, a ai, ale) lor	—	(al, a ai, ale) ei	—	(al, a ai, ale) lor	—
V.	—	—	—	—	—	—	—	—

Folosirea formelor

a) de acuzativ

accentuate

însotite de prepoziția *pe* și asociate obligatoriu cu forme neaccentuate:

Pe mine mă ascultă.

însotite de alte prepoziții:

Aleargă după mine.

neaccentuate

— singure:

Mă trimite cu voi.

fără prepoziție, dar asociate obligatoriu cu formele neaccentuate:

Lui îi vorbește.

b) de dativ

accentuate

— singure:

I s-a spus acest lucru.

neaccentuate

Funcțiile sintactice

subiect

Ce vrei tu?

El este Domnul Țării Românești.

Ce-i mîna pe ei în luptă?

Mă așteaptă un coleg.

Merge cu mine.

Mi-e prieten numai mie.

nominativ

complement

acuzativ

dativ

Pronumele personal de politețe

persoana a II-a

sg.
N.Ac. *dumneata*
D.G. *dumitale*

pl.
dumneavoastră
dumneavoastră

persoana a III-a

sg.
m.
N.Ac. *dumnealui*
D.G. *dumnealui*
dumneasa
dumisale

pl.
m.f.
dumneaei
dumnealor
dumneaei
dumnealor

Folosirea: în adresare între

copii și părinți

frați mai mici și fratele sau sora mai mare

persoane de vîrstă diferită (cărora ne adresăm cu respect)

persoane care au legături oficiale

OBSERVAȚIE:

Regional, pronumele *dumneata*, *dumitale* au formele *mata*, *matale*.

Spune și *matale* ceva.

Ar trebui să-l chemi *mata*.

EXERCITII

1. Scrieți după dictare textele de mai jos și scoateți pronumele personale, grupând în două coloane formele accentuate și formele neaccentuate:

- a) Azi te-adorm cu dînsul eu,
Ieri — el m-adormea pe mine,
Și-adormi pe tatăl meu
Cînd era copil ca tine...

(Ștefan Octavian Iosif, *Cîntec sfînt*)

b) De aceea nu-ți dau cerbii pietre scumpe și urșii salate. Mie unuia știu că nu-mi suflă nimeni în borș...

(Ion Creangă, *Povestea lui Harap-Alb*)

2. Folosind abrevierile, completați cazul în dreptul fiecărui pronume personal din cele două coloane.

3. Rostiți pronumele împreună cu verbul indicat:

mă	ajută	mă	a ajutat	îmi	ajută	îmi	a ajutat
te		te		îți		îți	
îl		îl		îi		îi	

Ce modificări a suferit pronumele? Scrieți formele obținute.

4. Analizați pronumele personale din textele de mai jos, arătînd persoana, numărul, genul (pentru persoana a III-a) și cazul fiecăruia. Explicați oral ortografia formelor neaccentuate.

- a) Eroii nu ne părăsesc nicicînd, —
Li se aud profunzi, prin secolii, pașii.
Noi trecem toți, dar ei rămîn vibrînd
mereu contemporani cu toți urmașii.

(Alexandru Andrițoiu, *Eroii*)

- b) — Nu vrei să facem schimb? să-ți dau capra asta și să-mi dai gîsca.
— N-ai nimerit-o că nu-i gîscă, ci-i gînsac; l-am cumpărat de sămîntă.
— Da, dă-mi-l, dă-mi-l! că-ți dau și eu sămîntă bună.

(Ion Creangă, *Dănilă Prepeleac*)

c) Maimuța îngrijește puiul, îl leagăna, ... se joacă cu el și-l apără de primejdii.

(Zoologie, Manual pentru clasa a VI-a)

d) Anton avu noroc: lui și tunarilor cu care venise li se dădu o baterie anticar.

(Marin Preda, *Îndrăzneala*)

- e) Cîntecul ce-ades ți-l cînt
Cînd te-adorm în fapt de sară,
Puiule, e-un cîntec sfînt,
Vechi și simplu de la țară.

(Ștefan Octavian Iosif, *Cîntec sfînt*)

5. Stabiliți cazul și funcția pronumelor personale cu aceeași formă din exemplele următoare:

- a) Să ne dai un semn și nouă de mila Măriei tale...
b) Eu nu ți-aș dori vreodată să ajungi să ne cunoști.

6. Construiți două propoziții în care pronumele personal *vă* să se afle în dativ și în acuzativ.

7. Recunoașteți pronumele personale de politețe din următorul text și analizați-le:

Duduia Lizuca nu-i spune lui Patrocle „tu“, căci e mai bătrîn și-l stimează; nici „dumneata“, cuvînt rece, care pune distanță; și nici ceremoniosul „d-voastră“. Ea îi spune „mata“, cuvînt care arată perfect sentimentele ei pentru dînsul.

(Garabet Ibrăileanu, Mihail Sadoveanu, *Dumbrava minunată*)

8. Căutați în operele literare citite două fragmente în care apar pronumele personale de politețe și înlocuiți-le cu formele prescurtate.

9. Alcătuiți o scrisoare către profesoara (profesorul) voastră. Folosiți diferite forme ale pronumelui personal de politețe.

*

Funcțiile de nume predicativ și de atribut ale pronumelui personal

I. Citiți propoziția:

Cîștigătorii întrecerii sîntem noi.

Pronumele personal *noi* { este în cazul N.
arată persoana cu care se identifică subiectul
este așezat după verbul copulativ (sîntem) cu
care formează predicatul nominal

El are funcție de nume predicativ.

nominativ

II. 1. Citiți propoziția:

Cărțile sînt de la mine.

Pronumele personal *(de la) mine* { este în cazul Ac. cu prepoziția *de la*
formă accentuată
arată persoana de la care provin cărțile
este așezat după verbul copulativ (sînt) cu
care formează predicatul nominal

El are funcție de nume predicativ.

acuzativ

2. Citiți propoziția:

Florile pentru tine sînt roșii.

Pronumele personal (pentru) *tine* este în cazul Ac. cu prepoziția *pentru*
 formă accentuată
 determină un substantiv (florile)
 răspunde la întrebarea *care?*

El are funcție de atribut.

acuzativ

III. 1. Citiți propoziția:

Caietele sînt ale ei.

Pronumele personal *ale ei* este în cazul G. cu articol posesiv (genitival)
 exprimă posesia
 este așezat după verbul copulativ (sînt) cu
 care formează predicatul nominal

El are funcție de nume predicativ.

genitiv

2. Citiți propozițiile:

a) *Doi frați ai lor s-au întors în sat.*

b) *Către casa lui din peșteri
 necăjit moșneagul pleacă.*

(Octavian Goga, *Asfințit*)

Pronumele personal *ai lor* este în cazul G. cu articol posesiv (genitival)
 determină un substantiv fără articol hotărît (frați)
 răspunde la întrebarea *ai cui?*

Pronumele personal *lui* este în cazul G. fără articol posesiv (genitival)
 determină un substantiv cu articol hotărît (casa)
 răspunde la întrebarea *a cui?*

Pronumele personale *ai lor* și *lui* au funcție de atribut. genitiv

CAZURILE ȘI FUNCȚIILE SINTACTICE ALE PRONUMELUI PERSONAL

Schemă recapitulativă

Pronumele personal îndeplinește următoarele funcții sintactice:

nominativ:	subiect și nume predicativ
acuzativ:	complement, nume predicativ (însoțit de prepoziții) și atribut
dativ:	complement
genitiv:	atribut și nume predicativ
vocativ:	nu are funcție sintactică

EXERCII

1. Analizați pronumele personale din textele de mai jos, arătînd cazul și funcția sintactică a fiecăruia:

a) În seara aceasta, spectatorii sîntem noi, iar artiștii sînteți voi, colegii noștri din clasa a VI-a B. Interpreta doamnei Maria Popescu din „Vizită...” ești tu, Daniela, musafirul este el, iar Ionel sînt eu.

b) Apoi îți spun eu, stăpîne, că nici asta nu-i de noi.

(Ion Creangă, *Povestea lui Stan Pățitul*)

c) Întîi își zise că vina era numai a lui.

d) — Doamne, du-te și ne lasă. Oșteni ca noi se mai găsesc, voievod ca Măria ta, ba.

— Ba cu voi am să mor, fraților.

(Mihail Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*)

e) Cantemir a fost un mare învățat, pe cînd neamul lui agonisise prea puțină învățătură.

(Geo Bogza, *Cantemir*)

f) Îi ajungea doar că al lui era cerul, cerul întreg!

(Nicolae Iorga, *Aurel Vlaicu*)

2. Completați cu formele potrivite ale pronumelui personal următoarele comunicări:

Comandantul nostru de unitate este

Scrisoarea < de la este pe masă.
 pentru

Ne-a bucurat reușita <

Prietenii tăi sîntem.....

Trandafirii sînt < de la
 pentru
 ca
 ai

3. Construiți cîte două propoziții cu pronume personale de persoana a II-a și a III-a în cazurile:

a) acuzativ — cu funcție de < complement
 atribut
 nume predicativ

b) genitiv — cu funcție de < atribut
 nume predicativ

DECLINAREA PRONUMELUI PERSONAL*

Citiți propozițiile de mai jos, urmărind persoana, genul, numărul și cazul pronumelor personale:

- N. **Eu** citesc o povestire istorică.
El va pleca după-amiază. **Ea** rămîne.
Voi ați aflat rezultatul meciului?
- Ac. **Pe mine** **mă** interesează acest aparat.
Pe el **îl** însoțește fratele mai mare. **Pe ea** **o** ajutăm noi.
Pe voi **vă** cheamă!
- D. **Mie** **îmi** este cald.
Lui **îi** vom aduce un ierbar. **Ei** **îi** trimitem o carte poștală.
Vouă **vă** plac poveștile?
- G. — **Părinții** **lui** sînt cooperatori. **Frații** **ei** sînt elevi.
- V. — **Hei!** **Voi** de acolo, grăbiți-vă!

Pronumele personal se declină, schimbîndu-și forma după persoană, număr și caz, iar la persoana a III-a și după gen.
 Persoanele I și a II-a nu au forme pentru cazul genitiv.
 La acuzativ și dativ pronumele personal are forme accentuate și forme neaccentuate. Formele accentuate, construite cu prepoziția *pe*, sînt însoțite obligatoriu de formele neaccentuate ale aceluiași pronume.
 Cazul vocativ apare numai la persoana a II-a, singular și plural.

EXERCİTIU

Declinați în propoziții pronumele personale *tu, noi și ele*.

OBSERVAȚII:

1. Formele accentuate ale acuzativului *noi, voi, el, ei, ea, ele* sînt identice cu ale nominativului. La acuzativ aceste pronume sînt însoțite de o prepoziție.

N. *Noi mergem pe stadion.*

Ac. *Ileana vine cu noi.*

* Pentru înțelegerea problemelor discutate aici, urmăriți tabloul formelor pronomiale de la începutul capitolului.

2. Unele forme neaccentuate de acuzativ sau de dativ ale pronumelor personale pot fi deosebite ușor, dacă însoțiți aceste pronume de forma lor accentuată. De exemplu:

Îi duce la bunici. — *Îi duce pe ei la bunici.* (Ac.)

Îi duce o minge. — *Îi duce lui o minge.* (D.)

3. Formele vocativului sînt identice cu ale nominativului:

V. *Voi, copii!*

N. *Voi ați fost în grădină?*

4. La persoana a III-a, formele accentuate de dativ sînt identice cu formele de genitiv:

D. *Lui îi plac merele.*

G. *Prietenii lui l-au ajutat.*

5. Formele neaccentuate *ne, vă, v-, îi, i și le* sînt comune cazurilor acuzativ și dativ. De exemplu:

Ac. *Ne așteaptă în laborator.*

D. *Ne-a cerut un echer.*

EXERCİȚII

1. Găsiți pronumele personale din primele 25 de rînduri ale poeziei „*Scrisoarea III*”. Arătați persoana, numărul, cazul și forma fiecăruia.

2. Completați punctele cu unul din pronumele personale scrise în stînga paginii, ținînd seama de indicațiile date în paranteze:

<i>noi, ne</i>	Luminița merge la prietenii ... (pers. a III-a sg. f.). Astăzi ... (pers. I sg.)
<i>ție, îți</i>	ia și ... (pers. I sg.) ... (pers. a III-a sg. f.). Gelu ... (pers. I pl.)
<i>vouă, vă</i>	așteaptă în fața blocului. Știe că ... (pers. I. sg.) place să urmăresc
<i>pe mine, mă,</i>	repetițiile ... (pers. a III-a pl. m.) pentru spectacol ... (pers. a III-a pl. f.)
<i>îmi, cu ea,</i>	cunosc foarte bine poeziile lui Eminescu. Dar ... (pers. a II-a sg.) ...
<i>ei, ele, le, lor</i>	plac? ... (pers. I pl.) ... (pers. a III-a pl. f.) spunem în șoaptă, cu emoție. Am aflat că și ... (pers. a II-a pl.) ... place literatura.

*

Ortografia formelor neaccentuate ale pronumelui personal

În fragmentul din „*Scrisoarea III*” întîlnim forme neaccentuate ale pronumelui personal așezate lîngă verbe, înainte sau după acestea:

*îți zic
 să ne cunoști
 lor li se pare
 să-i încapă
 mi-e prieten*

Ele se rostesc separat de verb (într-un ritm mai lent) sau împreună cu verbul (într-un ritm mai rapid). În funcție de aceste situații, scrierea grupului verb — pronume prezintă anumite aspecte.

Pentru a înțelege situațiile de ortografie, urmăriți în exemplele de mai jos:

- locul pronumelui;
- lingă ce parte de vorbire stă;
- cu ce sunet începe cuvântul respectiv;
- cum se rostesc cele două cuvinte;
- ce se întâmplă cu forma pronumelui.

1. a) *ne cunoști, te găsește, mă arde*

Fiecare pronume se află înaintea unui verb.

Pronumele personale își păstrează formele și apar nelegate de verb, de obicei în situațiile în care acesta începe cu o consoană (mai rar cu o vocală).

b) *m-așteaptă, m-a ajutat, v-a recunoscut*

Fiecare pronume se află înaintea unui verb.

Formele neaccentuate ale pronumelor personale pierd vocala finală (*mă* > *m-*, *vă* > *v-*), când se rostesc împreună cu verbul sau cu auxiliarul *a avea*, deci când formează o silabă cu acesta.

c) *mi-e prieten, ți-a spus, le-arată*

Fiecare pronume se află înaintea unui verb.

Formele neaccentuate ale pronumelor personale rămân neschimbate și apar legate de verb, cu care se rostesc împreună.

Cratima (liniuța de unire) se folosește în toate împrejurările în care apare forma verbală *i* a verbului *a fi*: *ni-i* cald.

2. *mi-o arată, li-l trimite, vi-i aduce*

În aceste situații fiecare pronume în cazul dativ se află înaintea unui pronume în cazul acuzativ.

Înlocuiți în construcția *mi-arată cartea* substantivul în acuzativ cu pronumele personal corespunzător și legați-l de primul pronume în dativ. Ce formă ați obținut?

Grupul pronume — pronume este alcătuit din:

mi-o

- o formă neaccentuată a pronumelui personal în dativ
 - o formă neaccentuată a pronumelui personal în acuzativ
- care se rostesc împreună

3. Citiți exemplele de mai jos și precizați ce părți de vorbire sînt cuvintele subliniate:

a) *I-a spus o poveste.*

Victor ia o eprubetă.

b) *M-ai chemat?*

Liliacul înfloarește în mai.

În exemplul „a”

- i-a*
 - i-* = formă neaccentuată a pronumelui personal
 - a* = verb auxiliar
- ia* = verbul *a lua* la prezent, persoana a III-a singular

În exemplul „b”

- m-ai*
 - m-* = formă neaccentuată a pronumelui personal
 - ai* = verb auxiliar
- mai* = substantiv

Aceste cuvinte se rostesc la fel, dar se scriu diferit.

Pentru a scrie corect, trebuie să recunoașteți sensul fiecărui cuvînt. Formele neaccentuate ale pronumelor personale pot fi asociate cu formele accentuate:

(*lui*) *i-a* spus

(*pe mine*) *m(ă)-ai* chemat

4. Scrierea grupului pronume — verb auxiliar

pronume în acuzativ			pronume în $\begin{cases} \text{acuzativ} \\ \text{dativ} \end{cases}$				pronume în dativ		
—	te-am	l-am	—	v-am	le-am	i-am	—	ți-am	ales
m-ai	te-ai	l-ai	ne-ai	—	le-ai	i-ai	mi-ai	ți-ai	
m-a	te-a	l-a	ne-a	v-a	le-a	i-a	mi-a	ți-a	
m-ați	—	l-ați	ne-ați	v-ați	le-ați	i-ați	mi-ați	—	
m-au	te-au	l-au	ne-au	v-au	le-au	i-au	mi-au	ți-au	

EXERCII

1. Explicați ortografia formelor neaccentuate ale pronumelui personal din textele de mai jos:

a) De-amu bine că *mi-ai* spus, las' pe mine, că *ți-l* ieu eu la depănat.

(Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*)

b) Și pe cîmp *i-a* dus,
Și pe toți *i-a* pus
La lucrul pămîntului

.....

Și-și luă cojoc mișos,
Și mi-l îmbracă pe dos.

(Plugușorul)

c) Peste drum, l-am văzut pe tata. Aștepta. M-a dus acasă mai mult în brațe.
Îmi vorbea, dar nu-l înțelegeam.

(Ioan Grigorescu, Muzicuța)

d) Îngina-ne-vor c-un cînt
Singuratic izvoare.

(Mihai Eminescu, Dorința)

e) Nu v-a fost dor
De țara voastră?

(George Coșbuc, Vestitorii primăverii)

f) Ori te poartă cum ți-e vorba, ori vorbește cum ți-e portul.

(Proverb)

g) Îi cuprinse dreapta și i-o strînse cu prietenie.

2. Construiți două propoziții, în care să se găsească forme neaccentuate ale pronumelui legate de verbul auxiliar *a avea*.

3. Completați locurile libere cu pronume neaccentuate în cazul acuzativ:

I-... aduce astăzi.

V-... spune răspicat.

Ni-... pregătește cu răbdare.

Mi-... termină peste o oră.

4. Explicați de ce cuvintele subliniate se scriu diferit, deși se rostesc la fel:

Mia *mi-a* trimis *mia* împrumutată.

Vi-i dau *vii* pe toți.

V-a spus că *va* veni și tovarășul maistru?

Ții mult la cărți și *ți-i* greu să renunți la ele.

Sora mea *l-a* văzut pe Dumitru *la* strand.

S-au certat *sau* mi s-a părut?

COMPUNERE

CARACTERIZAREA UNUI PERSONAJ LITERAR

În operele literare studiate, în cărțile citite în timpul liber, ați cunoscut întâmplări reale sau imaginare cărora le-ați deslușit înțelesurile, stabilind apropieri cu elemente întâlnite în viață. V-au rămas vii în minte anumite personaje literare, pentru că faptele lor v-au produs puternice trăiri emotive, făcându-vă parcă să participați alături de ele la desfășurarea acțiunii, să așteptați triumful celor buni, cinstiți, curajoși, înțelepți.

În literatură, în operele epice și în piesele de teatru, personajul literar ocupă locul central. El are trăsături fizice și morale, apare într-un

anumit mediu, stabilește relații cu alte personaje. Unele au trăsături asemănătoare, altele sînt contrastante (opuse) — prin felul lor de a gândi, de a se purta și de a reacționa.

Prin personajele create, scriitorii își exprimă atitudinea (admirație, aprobare, dezacord) față de marile probleme ale vieții, ale societății în care trăiesc.

Există mai multe mijloace de caracterizare a unui personaj, dar nu le veți întâlni pe toate în aceeași lucrare.

Trăsăturile caracteristice ale unui personaj reies din:

- acțiune
- purtare (conduită)
- felul de a vorbi
- raporturile stabilite cu celelalte personaje

Uneori scriitorul precizează de la început anumite însușiri, alteori personajul însuși vorbește despre el, se prezintă sau îl cunoaștem din relatările altor personaje.

Elementele unei caracterizări sînt:

I. prezentarea generală:

- raportul personajului caracterizat cu realitatea < real
imaginar
- precizarea locului și a timpului în care apare
- mediul
- situația lui
- împrejurările în care este înfățișat
- relațiile cu celelalte personaje

II. desprinderea, pe rînd, a trăsăturilor caracteristice ale personajului și justificarea acestora cu sprijinul materialului oferit de operă

III. sintetizarea elementelor esențiale

IV. stabilirea atitudinii scriitorului față de personaj

Caracterizarea personajului principal Mircea cel Bătrîn

I. a) Raportul personajului cu realitatea

— domnitor al Țării Românești; figură pilduitoare a istoriei naționale; care a inspirat una dintre cele mai valoroase opere ale literaturii române;

„...el este Domnul Țării Românești“.

b) Locul în care apare

— într-o localitate a Țării Românești;

„... la Rovine în cîmpii...“

II. Trăsăturile caracteristice, evidențiate în ordinea în care apar

- c) Situația lui — voievod, adevărat erou popular;
 - d) Împrejurările în care este prezentat — în întâlnirea cu Baiazid și în timpul luptei de la Rovine;
 - e) Relațiile cu celelalte personaje — legătură profundă cu poporul său, ale cărui aspirații le reprezintă;
- aspect exterior
- port simplu, vorbă chibzuită, modestă;
- desprinse din convorbirea cu Baiazid
- se adresează sultanului cuviincios, pașnic, după datina străveche;
 - respinge demn pretențiile lui Baiazid de a-i închina țara;
 - sugerează, printr-o aluzie, posibilitatea evitării unui război;
 - răspunde cu demnitate la jignirile lui Baiazid;
 - rezumă luptele înaintașilor pentru păstrarea libertății și amintește simplu, bătrânește, soarta cوتropitorilor din veac;
 - înțelege cauzele războaielor nedrepte;
 - este pătruns de sentimentul dragostei de patrie și duce un război drept, de apărare;
 - exprimă puternica legătură cu țara; este conștient de avantajul de a lupta într-un loc cunoscut;
 - vorbește în numele întregului popor (ale cărui forțe morale le cunoaște) și opune dorinței de cucerire a sultanului dragostea de țară a românilor;

trăsătura dominantă: patriotismul

„Un bătrîn atît de simplu, după vorbă, după port“.

„Cît suntem încă pe pace, eu îți zic: Bine-ai venit!“

„Despre partea închinării însă, doamne, să ne ierți...“

„Ori vei vrea să faci întoarsă de pe-acuma a ta cale...“

— „...moșneagul ce pri-
vești
Nu e om de rînd, el este
Domnul Țării Romă-
nești“.

„După vremuri mulți
veniră...“

„Cum veniră, se făcură
toți o apă ș-un pămînt“.

„Laurii voiau să-i smulgă
de pe fruntea ta de fier...“

„Eu? Îmi apăr sărăcia
și nevoile și neamul...“

„...tot ce mișcă-n țara
asta, riul, ramul,
Mi-e prieten numai mie,
iară ție dușman este...“

„N-avem oști, dară iubi-
rea de moșie e un zid
Care nu se-nfiorează de-a
ta faimă, Baiazid!“

— desprinse din descrierea luptei de la Rovine

— Mircea este un adevărat exemplu pentru ostașii români pe care îi conduce la victorie;

— între vorbele sale înțelepte și faptele acestora există o potrivire deplină;

„Mircea însuși mină-n luptă vijelia-ngrozitoare...“

„Peste-un ceas păgînătatea e ca pleava vînturată“.

III. Sintetizarea elementelor esențiale (concluzii)

— procedeul folosit de autor pentru a sublinia trăsăturile morale caracteristice ale lui Mircea: antiteza permanentă cu Baiazid;

— Mihai Eminescu a întruchipat în acest personaj demnitatea de neclintit și patriotismul fierbinte al poporului român, care a luptat, veacuri de-a rîndul, pentru libertate națională;

IV. Atitudinea scriitorului

— sentimente de adîncă admirație, entuziasm, mîndrie patriotică pentru trecutul glorios de luptă.

EXERCIȚII

1. Citiți cu atenție planul prezentat în manual, dezvoltăți-l și realizați oral compunerea, avînd în vedere integrarea firească a versurilor în cadrul frazelor, trecerea de la un punct la altul și calitatea exprimării personale.

2. Pe baza planului discutați, alcătuiți o compunere cu titlul dat.

COMPUNERE

SUGESTII PENTRU CONSTRUIREA UNUI DIALOG

Dialogul (conversația, convorbirea, discuția) se realizează prin alternarea replicilor a două sau mai multor persoane. Fiecare dintre acestea transmite o informație, susține o idee, exprimă un anumit punct de vedere.

Voi conversați cu colegii, cu tovarășii profesori, cu părinții, cu rudele, cu vecinii, cu alte persoane. Trebuie să fiți preocupați de calitatea exprimării, de respectarea regulilor gramaticale învățate, de alegerea formulelor de adresare potrivite. Ultima cerință depinde de:

- situația în care are loc convorbirea
- vîrsta
- pregătirea
- starea sufletească a fiecăruia dintre participanți în raport cu ceilalți

Participînd la o discuție, ascultați cu atenție și intervențiile celorlalți, nu-i întrerupeți nepoliticos, formulați clar, corect și natural gândurile și sentimentele voastre.

Reamintiți-vă că, în funcție de împrejurări (starea de lucruri dintr-un anumit moment), de dispoziția (starea sufletească a cuiva) și de reacția (manifestarea ca răspuns la ceva) interlocutorului, de apariția în discuție a unui nou aspect, în comunicare intervin anumite elemente:

- modificări de ton: ferm, cald, afectiv, ridicat ș.a.
- pauze
- repetiții
- întrebări
- interjecții
- enunțuri incomplete
- preferințe pentru anumite forme pronominale (vorbire amicală, respectuoasă, solemnă; participare sufletească intensă: *Unde mi-ai fost?* etc.)

De asemenea, vorbitorul poate recurge la:

- indicarea cu privirea
- mișcări ale mâinilor (gesturi care însoțesc afirmația și negația)
- mișcări ale corpului

- expresia feței
 - satisfăcută
 - mirată
 - întrebătoare
 - îngrijorată
 - speriată

O exprimare firească, necăutată, dar îngrijită și expresivă, formularea unui punct de vedere personal atrag aprecierile celorlalți vorbitori sau ascultători.

*

- Vă rog, tovarășe diriginte, pot să vă pun o întrebare?
- Sigur că da. Te ascult.
- Credeți că eu pot controla temeale fratelui meu, Bogdan? El este elev în clasa a IV-a și în ultima vreme se descurcă greu la matematică.
- Încearcă să-și facă singur exercițiile și problemele?
- Nu, pentru că s-a obișnuit să-l ajute unul dintre părinți. Numai că tatăl vine mai târziu de la serviciu și...
- Explică-i tu cu răbdare anumite lucruri. Am observat că rezolvi multe probleme din gazeta de matematică.
- Nu ne prea înțelegem... Cum să-i vorbesc despre învățătură ca să nu-l supăr cu aerele mele de elev premiant?!

— Nimic mai simplu. Roagă-l să te ia mîine la cercul de aeromodelism, de la Casa Pionierilor, unde el este cel mai bun. Cere-i lămuriri, de altfel te va interesa, sînt convins. Va căpăta încredere și îți va vorbi deschis despre frămîntările lui. Tu singur mi-ai mărturisit că ții mult unul la celălalt.

— Așa este. Vă mulțumesc. Cred că știu ce trebuie să fac.

*

EXERCIȚII

1. Folosiți dialogul pentru a reproduce o scenă, o întîmplare petrecută în clasa voastră.

2. Realizați un dialog pe o temă la alegere, din cele de mai jos, pornind de la replica indicată:

a) ELEVI DE SERVICIU

— Cine a deschis fereastra?

b) O CARTE ÎNDRĂGITĂ

— Mihai, ai citit „Cireșarii” de Constantin Chiriță?

c) EXCURSIA LITERARĂ

— Tovarășă profesoară, am dori să stabilim traseul excursiei programate pentru duminica viitoare.

d) SURPRIZĂ

— Știți că se apropie aniversarea zilei de naștere a colegei noastre?

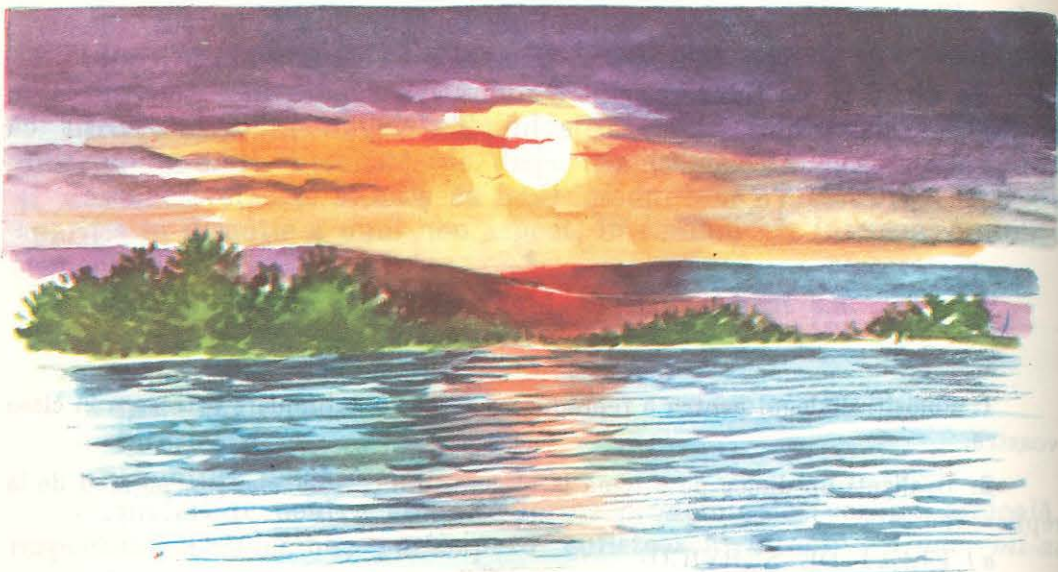
3. Luînd ca punct de plecare atitudinea unui coleg, construiți un dialog în care să susțineți diferite idei. Pentru exprimarea anumitor sentimente și păreri, folosiți câteva gesturi semnificative.

TEMĂ

Reproduceți la alegere:

- a) un dialog cu un prieten pe care l-ați reîntîlnit după trei ani, întîmplător, într-o gară;
- b) un dialog cu mama unui coleg care nu se află acasă în momentul vizitei;
- c) un dialog purtat în drum spre casă, la întoarcerea de la un spectacol.

DUNĂRE! DUNĂRE!

fragmente

de Zaharia Stancu (1902—1974)

Luna plină se ridicase în cumpăna¹ cerului și plutea prin văzduhul albastrui-gălbui ca o corabie rotundă de aur. O altă lună strîmbă căzuse în mijlocul apei, întinzînd pînă în stufurile malului o punte de argint vechi.

Mi s-a părut atunci că văzduhul se umple de ninsoare deasă și mărunță ca pulberea și că această ninsoare, căzînd peste apele întinse, le dă strălucirea stranie² pe care numai undele înghețate o au.

Pe asemenea nopți, pe jumătate numai luminate, cu milenii în urmă, oamenii cîmpurilor dunărene, încălțați cu opinci, strînși în cojoace albe, cu căciuli turtite de oaie trase peste urechi, înarmați cu sulii, cu săbii și cu arcuri, treceau pe gheața albă, tiptil, Dunărea, atacau posturile de pază de pe celălalt mal, măcelăreau ori luau robi soldații largi în umeri și înzăuați ai Romei, care le pîrjoliseră mai înainte așezările și-i trimiteau, în lanțuri, sus spre plaiuri și munți, să ridice, după meșteșugul lor, cetăți și orașe de piatră.

¹ *cumpăna* cerului = înaltul cerului

² *straniu* = ciudat, bizar, neobișnuit

*Dunăre, Dunăre,
Drum fără pulbere...*

Cîte a văzut Dunărea și cîte o să mai vadă!

Cîntecul Dunării, noaptea, era altul decît cîntecul cîmpului. Apele sușoteau lovindu-se de malul lin, strecurîndu-se printre spăngi¹ subțiri de trestie și printre tulpinile moi și poroase² ale papurii, legănînd velințe³ verzi de lîntiță⁴, atingînd uneori în treacăt vîrfurile îndoite ale crengilor de sălcii plîngătoare. Buhaii⁵ băteau parcă niște mari tobe înfundate. Cu capetele cu ochi holbați deasupra apei, broaștele bălților din apropiere, înnebunite de lună, orăcăiau ca o sălbatică hoardă beată de bucuria izbînzii. Pe mii de viori mici își suspinau ultimele triluri privighetorile ascunse în plop și-n sălcii.

Luna pogora⁶ încet spre apus. În curînd aveau să se arate, viorii, zorile. Privighetorile vor amuți și vor începe să chiuiască, ca niște mici clopote de argint atîrnate sus, în văzduh, ciocîrlile. Privighetorile cîntă frumusețea amurgului, minunile, dar și smoala nopții. Ciocîrlile, triumful răsăritului de soare.

Se prelingeau pe lîngă mine, foșnind prin ierburi și frunze, gușteri⁷ verzi, cu botul scurt și ochii bulbucați, șopîrle sprintene pe care le știam de culoarea pămîntului.

S-a subțiat, s-a îngustat puntea de argint de pe ape.

*Dunăre, Dunăre,
Drum fără pulbere,*

dincotro vii tu și încotro te duci? Izvorul tău țîșnește, undeva departe, dintr-o stîncă, în negre și întunecoase păduri. Aduni, de-a lungul atîtor felurite țări, izvoare și riuri și alergi neastîmpărată spre răsărit, să te arunci despletită în marea cea mare și amară. Se oglindesc în apele tale vinete-gălbui, senine ori zbuciumate de furtuni, ceruri. Se uită în apele tale și-și văd chipul leit⁸ munți și dealuri, arbori și oameni. Culegi zîmbete și culegi lacrimi și alergi mai departe, fără șovăială, spre răsărit, să te pierzi în marea cea mare și amară, să-ți faci apele una cu marile ape ale lumii.

Veghez pe țărmul tău treaz, în acest sfîrșit de noapte. Oare nu sînt și eu asemeni ție? Am plecat, bulgăre mic de gheață, de lîngă un prag

¹ *spangă* = sabie, spadă

² *poros* = afinat, pufos

³ *velință* = aici, covor, cuvertură

⁴ *lîntiță* = plantă de apă de formă rotundă, mică; formează pe suprafața bălților nenumărate colonii

⁵ *buhai* = bou-de-baltă

⁶ *a pogori* = a coborî

⁷ *gușter* = șopîrlă verde, cu coadă lungă

⁸ *leit* = aici, întocmai, adevărat

scund, în lume, spre răsărit. Acolo, încotro mă îndrept, mă așteaptă marea cea mare și amară, în care, totuși, voi căuta să nu mă pierd...

*Dunăre, apă vioară,
Face-te-ai neagră cerneală...*

— Nu. Chiar dacă tu, Dunăre, te-ai face neagră cerneală, cum spune vechiul cântec, și eu, ca un vrăjitor dintr-o necrezută poveste, aș avea putere să string nesfârșita pânză albastră a cerului și s-o schimb în fișii de hirtie și să mă așez aici, pe malul tău, și aș ști să scriu, și aș scrie întruna o mie și mai bine de ani, întingându-mi pana în cerneala ta, tot n-aș izbuti să povestesc oamenilor ce am de povestit.

— Și ce ai tu de povestit?

— Toate suferințele și toate zbuciumele. Toate izbutirile și toate neizbutirile pe care le-a avut, de la începutul începuturilor, neamul meu, care mereu a fost bătut și schingiuit, stors de vlagă¹ și silit să viețuiască în genunchi.

— Și cui ar folosi asta?

— Neamului meu. Ca să învețe a înlătura suferința. Ca să învețe să stea cu fruntea sus. Ca să ajungă să câștige biruința cea mare.

Cerul a început a se albi spre răsărit.

Numai Dunărea, neostenită, curge mereu șușotind. Ca astă-noapte. Ca aseară. Ca acum o sută de ani. Ca acum o mie de ani. Ca acum mii și mii de ani în urmă, când și-a croit, rozînd pământ și piatră, pentru întâia oară, drum larg printre aceste maluri.

*Frunză verde sălcioară,
Dunăre, apă vioară,
Face-te-ai neagră cerneală,
Să te scriu pe-o hirtioară...*

Nimic n-am uitat... Nimic din anii aceia n-a murit în mine... Dar cum să uit pe mama și pe tata? Cum să uit pe frații și surorile mele? Cum să uit neamurile noastre, și megieșii noștri, și satul? Cum să uit chipurile și faptele oamenilor? Nu. Nimic n-am uitat...

Zaharia Stancu

Gîndul fuge mai iute decît vîntul.

Simțul datoriei e cea mai luminoasă dovadă de sănătate a unui suflet.

Nicolae Iorga

¹ vlagă = forță, putere, vigoare

ÎNDRUMĂRI

Fragmentul face parte din capitolul al XIX-lea — *Florile pămîntului* — al operei literare „Descult” de Zaharia Stancu. Prin personajul Darie, copil de o sensibilitate deosebită, care își deapănă amintirile, sînt prezentate întâmplări din viața tragică a „desculților” din satul românesc dunărean, în primele decenii ale secolului al XX-lea.

În textul reproduș în manual sub titlul „Dunăre! Dunăre!”, îl însoțim pe Darie cu gîndul în timpul unui popas făcut noaptea pe țărmul Dunării. Prin mintea lui trec momente din istoria neamului nostru, care a avut de îndurat amare suferințe și zbucium permanent. Martorul acestei existențe milenare este Dunărea. Între curgerea fluviului și drumul lui Darie în viață — *marea cea mare și amară* — există o evidentă asemănare, mărturisită chiar de cuvintele eroului. Așa cum Dunărea aleargă fără șovăială spre răsărit, tot astfel tînarul are de îndeplinit o misiune incredințată de țărănimea asuprită: să povestească durerile acestor oameni cărora nu le pot fi înlănțuite demnitatea, setea de viață și încrederea în biruință.

Sensibilitatea lui Darie vibrează la farmecul peisajului, ale cărui aspecte (lumina lunii noaptea, cîntecul Dunării, vegetația și viețuitoarele) îi îmbogățesc viața interioară.

ÎNTREBĂRI ȘI EXERCIȚII

1. La ce persoană se face relatarea? Ce demonstrează acest fapt?
2. Care este momentul din istoria poporului nostru înfățișat în prima parte a fragmentului?
3. Alegeți din text aspectele naturii care v-au reținut atenția.
4. Prezentați imaginea Dunării, folosind în acest scop elemente din operă.
5. Care sînt propozițiile în care se precizează asemănarea destinului lui Darie cu cel al Dunării?
6. Recitați fragmentul în care apare dialogul personajului cu el însuși și rețineți cuvintele care v-au impresionat. Ce atitudine exprimă acesta?

EXERCIȚII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Alcătuiți familii de cuvinte pornind de la: *om*, *a culege* și *a povesti*.
2. Găsiți antonimele următorilor termeni: *apus*, *strîmbă*, *a se pierde*, *moi*, *întunecoase*, *suferințe* și *largi*. Construiți propoziții cu două dintre acestea.
3. Numiți obiecte care au însușiri exprimate de adjectivele de la exercițiul 2. Formați cu acestea propoziții.

4. Explicați sensul cuvintelor subliniate în propozițiile următoare:

- O altă lună strîmbă căzuse în mijlocul apei.*
- Apele șușoteau lovindu-se de malul lîn.*
- Privighetorile cîntă... și smoala nopții.*
- ... s-a îngustat puntea de argint de pe ape.*

Rețineți: În limba populară, substantivul *Dunărea* intră în alcătuirea unor expresii:

Dunăre de apă = cantitate mare de apă
Dunăre de mînios = foarte supărat, furios
a crește Dunăre = a crește peste măsură

T E M E

1. Explicați înțelesul versurilor:

*Dunăre, Dunăre,
 Drum fără pulbere...*

2. Recunoașteți în fragmentul studiat cîteva antiteze și notați-le pe caiete.

*

GRAMATICĂ

PRONUMELE DEMONSTRATIV ȘI ADJECTIVUL PRONOMINAL DEMONSTRATIV

I. Citiți următoarele propoziții:

- Acesta este fratele meu.*
- Aceea se numește violă.*
- El a rămas același.*

a) Cuvîntul *acesta* înlocuiește un substantiv, nume de persoană sau de ființă, de genul masculin, exprimă apropierea acesteia față de vorbitor este pronume

b) Cuvîntul *aceea* înlocuiește un substantiv, nume de lucru, de genul feminin, exprimă depărtarea acestuia față de vorbitor este pronume

c) Cuvîntul *același* înlocuiește un substantiv, nume de persoană, de genul masculin, arată că această persoană este identică cu ea însăși, adică e tot aceea dinainte este pronume

Pronumele care ține locul unui substantiv, arătînd apropierea sau depărtarea (în spațiu ori în timp), se numește **pronume demonstrativ**.

Felurile pronumelui demonstrativ (după înțeles)

- de apropiere: *acesta — aceasta, cestălalt — ceastălaltă*
- de depărtare: *acela — aceea, celălalt — cealaltă*
- de identitate: *același — aceeași*

Formele

- literare: *acesta — aceasta, acela — aceea* *Acela nu a fost sădit de noi.*
- din limba vorbită:
 - populare: *ăsta — asta, ăla — aia, ăstălalt — astălaltă, ălălalt — ailaltă* *Și cui ar folosi asta?*
 - regionale: *aista (ista) — aiasta, aistalalt (istalalt) — aiastă-laltă* *Aista-i cel de la Pră-vale-Baba.*

Declinarea se face după

- gen
- număr
- caz

a. de apropiere

	m.n.	singular	f.
N.Ac.	<i>acesta</i>	<i>ăsta</i>	<i>aceasta</i>
	<i>cestălalt</i>	<i>ăstălalt</i>	<i>ceastălaltă</i>
D.G.	<i>acestui</i>	<i>ăstui</i>	<i>acesteia</i>
	<i>cestuilalt</i>	<i>ăstuilalt</i>	<i>cesteilalte</i>

plural			
	m.		f.n.
N.Ac.	<i>aceștia</i>	<i>ăștia</i>	<i>acestea</i>
	<i>ceștilalți</i>	<i>ăștilalți</i>	<i>astelalte</i>
D.G.	<i>aceștora</i>	<i>ăștora</i>	<i>ăștora</i>
	<i>ceștorlalți</i>	<i>ăștorlalți</i>	<i>ăștorlalte</i>

b. de depărtare

singular			
	m.n.		f.
N.Ac.	<i>acela</i>	<i>ăla</i>	<i>aceea</i>
	<i>celălalt</i>	<i>ălălalt</i>	<i>cealaltă</i>
D.G.	<i>aceluia</i>	<i>ăluia</i>	<i>aceleia</i>
	<i>celuilalt</i>	<i>ăluilalt</i>	<i>celeilalte</i>

plural			
	m.		f.n.
N.Ac.	<i>aceia</i>	<i>ăia</i>	<i>acelea</i>
	<i>ceialți</i>	<i>ăilalți</i>	<i>celelalte</i>
D.G.	<i>acelora</i>	<i>ălora</i>	<i>acelora</i>
	<i>celorlalți</i>	<i>ălorlalți</i>	<i>ălorlalte</i>

c. de identitate

singular			
	m. n.		f.
N.Ac.	<i>aceiași</i>	<i>aceeași</i>	
D.G.	<i>aceluiiași</i>	<i>aceleiași</i>	

plural			
	m.		f. n.
N.Ac.	<i>aceiași</i>	<i>aceleași</i>	
D.G.	<i>acelorași</i>	<i>ăcelorași</i>	

OBSERVAȚII:

1. Pronumele demonstrativ are două forme distincte: una pentru N.Ac. și alta pentru D.G.

2. Pentru genul neutru se folosesc:

la singular — formele de masculin

la plural — formele de feminin

Ortografie:

1. După cum se observă din tabelul de mai sus, următoarele pronume demonstrative se scriu astfel:

<i>aceea</i>	<i>aceia</i>
(feminin, singular)	(masculin, plural)
<i>aceeași</i>	<i>aceiași</i>

2. Trebuie să evităm folosirea greșită a formei de masculin plural în locul celei de feminin singular:

(cartea) *aceea*, nu (cartea) *aceia*
aceeași (situație), nu *aceiași* (situație)

3. Se pronunță și se scriu: *cestălalt* și *celălalt*, nu *cestălant* și *celălant*.

Funcțiile sintactice ale pronumelui demonstrativ

1. *Iar* $\left\{ \begin{array}{l} \text{copiii} \\ \text{ceialți} \end{array} \right.$ s-au uitat la cel mic de la Prăvale-Baba.
 Cine s-a uitat? — *ceialți* (nominativ) subiect

2. *Interpretul* este $\left\{ \begin{array}{l} \text{Ionel} \\ \text{acesta} \end{array} \right.$
 Cine este interpretul? — *acesta* (nominativ) nume predicativ

3. a. *Ia* $\left\{ \begin{array}{l} \text{cărțile} \\ \text{astea} \end{array} \right.$ și pune-i-le undeva.
 Ce să iei? — *astea* (acuzativ fără prepoziție) complement

b. *Peste puțin timp i-a văzut* $\left\{ \begin{array}{l} \text{pe colegi} \\ \text{pe aceia} \end{array} \right.$
 Pe cine a văzut? — *pe aceia* (acuzativ cu prepoziție) complement

c. *Fetiței* $\left\{ \begin{array}{l} \text{Aceleia} \end{array} \right.$ nu i-a convenit răspunsul.
 Cui nu i-a convenit? — *aceleia* (dativ) complement

4. a. *Aveți creioane* $\left\{ \begin{array}{l} \text{roșii} \\ \text{ca acestea} \end{array} \right.$
 Ce fel de creioane? — *ca acestea* (acuzativ cu prepoziție) atribut

b. *Și fiecare a auzit numele* $\left\{ \begin{array}{l} \text{elevilor} \\ \text{celorlalți} \end{array} \right.$
 Ale cui nume? — (ale) *celorlalți* (genitiv) atribut

II. Citiți următoarele propoziții:

a) Veghez pe țărmul tău treaz, în *acest* sfârșit de noapte.

b) *Această* ninsoare... le dă strălucirea stranie.

c) *Acea* grindin-oțelită înspre Dunăre o mână...

Cuvintele $\left\{ \begin{array}{l} \text{acest} \\ \text{această} \\ \text{acea} \end{array} \right.$ însoțesc și determină substantivele $\left\{ \begin{array}{l} \text{sfârșit} \\ \text{ninsoare} \\ \text{grindină} \end{array} \right.$
 Ele se acordă cu aceste substantive în gen, număr și caz.

Ele sînt adjective pronominale demonstrative.

Locul adjectivului pronominal < după substantivul determinat: țara *aceasta*
înaintea substantivului determinat: *acest* popor
același nume

OBSERVAȚII:

1. Cînd este așezat după substantivul determinat, adjectivul pronominal demonstrativ are forme identice cu ale pronumelui demonstrativ.

2. Cînd este așezat înaintea substantivului determinat, adjectivul pronominal demonstrativ masculin pierde la N.Ac. particula finală -a: *acest* băiat. La forma de feminin, particula finală -a este înlocuită cu -ă: *această* fată.

3. Adjectivul pronominal-demonstrativ de identitate stă întotdeauna înaintea substantivului determinat: *aceeași* întrebare.

4. Adjectivul pronominal demonstrativ se acordă cu substantivul determinat în gen, număr și caz.

5. Evitați confuzia dintre adjectivul pronominal demonstrativ și pronumele demonstrativ:

cartea *aceasta* (acord în gen, număr și caz) → adjectiv demonstrativ

cartea *acestui* (*acestui* ține locul unui substantiv: *lui Petrescu*, de exemplu) → pronume demonstrativ

↑
G.

6. Evitați, de asemenea, confuzia dintre forma populară a pronumelui sau adjectivului demonstrativ *cel*, *cea* și formele identice ale articolului demonstrativ (adjectival):

Cel care nu e atent la lecție nu știe.

cel = pronume demonstrativ

Pe cel deal, pe cel colnic

Trece-o fată și-un voinic.

cel = adjectiv demonstrativ

Cea de-acolo e mai bună.

cea = pronume demonstrativ

Ne-am oprit în cea vale.

cea = adjectiv demonstrativ

Am admirat muntele cel înalt.

cel = articol demonstrativ

A intrat fata cea mică.

cea = articol demonstrativ

Funcția sintactică

Nimic din anii < *trști*
aceia *n-a murit în mine.*

Care ani? — *aceia* (se acordă în gen, număr și caz cu substantivul determinat)

atribut adjectival

EXERCIȚII

1. Recunoașteți pronumele și adjectivele pronominale demonstrative din textele de mai jos:

a) Cu cealaltă baba ținea o sfornică... Asta a fost, copii, cea dintîi oră de învățatură.

b) Din momentul acela el nu mai auzi nimic din serbare... Apoi adună cu aceleași mișcări line cărțile împrăștiate... Viri un braț sub picioarele chircite ale băiatului și, apucîndu-l cu celălalt peste mijloc, îl ridică de la pămînt. Se pare însă că această mișcare îi făcu rău bolnavului... Ce era cu Niculaie asta? De unde mai răsărise și el cu povestea asta a lui cu școala?

2. Analizați pronumele și adjectivele demonstrative din textele de la exercițiul 1, arătînd genul, numărul, cazul și funcția sintactică a fiecăruia.

3. Declinați în propoziții pronumele și adjectivele demonstrative *celălalt* și *aceeași*.

4. Înlocuiți punctele cu pronumele demonstrative indicate:
de apropiere: (N.sg.)... este cel mai bun prieten al meu. Intervenția ... (G.pl.) a fost hotărîtoare. Pe... (Ac. sg.) o stimează toți colegii. Prietena... (G. sg.) era mai mare decît ea.

de depărtare: Nu l-au văzut... (Ac. sg.) în sală. Și... (D.pl.) le va veni rîndul. Răspunsul... (G.sg.) a fost corect. Sora colegei... (G.sg.) nu venise.

5. a) Completați locurile libere cu adjective pronominale demonstrative de identitate:

.....oraș

.....pionieră

a.....scriitori

ale.....vacanțe

.....călători

al.....constructori

ale.....fetițe

.....pionieră

b) Alcătuiți propoziții cu aceste grupuri.

6. Construiți:

a) două propoziții în care să se afle substantivele *oameni* și *riuri* precedate de un adjectiv demonstrativ de depărtare;

b) două propoziții în care să se afle substantivele *cîmpie* și *piatră* la dativ sau genitiv singular precedate de adjectivul demonstrativ de identitate.

7. Prezentați o persoană pe care ați revăzut-o după o absență de cîțiva ani și care vi se pare neschimbată. Folosiți pentru aceasta adjective demonstrative de tipul „*același* zîmbet“, „*aceiași* ochi“ etc.

*

PRONUMELE NEHOTĂRÎT ȘI ADJECTIVUL PRONOMINAL NEHOTĂRÎT

I. Citiți următoarele propoziții:

- Alții au dat din cap cu da și cu ba.
- Elevului i se întâmplă ceva.
- Fiecare a auzit numele celorlalți.

Cuvintele *alții*, *ceva*, *fiecare* sînt pronume, deoarece înlocuiesc substantive. Ele nu arată însă nimic precis cu privire la ființele sau lucrurile denumite de aceste substantive.

Pronumele care ține locul unui substantiv, fără să dea vreo indicație precisă în legătură cu obiectul denumit de acesta, se numește pronume nehotărît.

Pronumele nehotărîte pot înlocui:

- nume de persoane $\left\{ \begin{array}{l} \text{un meșter} \\ \text{o femeie} \end{array} \right. \begin{array}{l} \text{— altcineva} \\ \text{— cineva} \\ \text{— oricine} \end{array}$
- nume de lucruri $\left\{ \begin{array}{l} \text{dulciuri} \\ \text{o cutie} \end{array} \right. \begin{array}{l} \text{— altceva} \\ \text{— ceva} \end{array}$
- nume de persoane și de lucruri $\left\{ \begin{array}{l} \text{(un om)} \\ \text{(musafiri)} \\ \text{(gază)} \end{array} \right. \begin{array}{l} \text{— altul} \\ \text{— cîțiva} \\ \text{— fiecare} \end{array} \begin{array}{l} \text{— (un pahar)} \\ \text{— (pomi)} \\ \text{— (obiect)} \end{array}$
oarecare
oricare
orice
vreunul
- Felul (după alcătuire) $\left\{ \begin{array}{l} \text{simple: altul, alta, unul, una} \\ \text{compuse: altceva, fiecare, oricine, vreunul} \end{array} \right.$
- Formarea pronumelor (nehotărîte compuse) $\left\{ \begin{array}{l} \text{un cuvînt} \left\{ \begin{array}{l} \text{care} \\ \text{ce} \\ \text{cine} \\ \text{cît} \end{array} \right. + \text{o particulă care nu se modifică, așezată} \left\{ \begin{array}{l} \text{înaintea} \\ \text{cuvîntului:} \end{array} \right. \begin{array}{l} \text{fie+care} > \text{fiecare} \\ \text{oare+cine} > \text{oarecine} \\ \text{ori+ce} > \text{orice} \\ \text{vre+unul} > \text{vreunul} \end{array} \end{array} \right.$
după cuvînt: $\text{cine+va} > \text{cineva}$
două cuvinte și o particulă: $\text{alt+cine+va} > \text{altcineva}$
două cuvinte legate prin și: $\text{oare+și+care} > \text{oareșicare}$
- Declinarea se face după $\left\{ \begin{array}{l} \text{gen} \\ \text{număr} \\ \text{caz} \end{array} \right.$

	singular		plural	
	m.	f.	m.	f.
N.Ac.	altul unul	alta una	alții unii	altele unele
		cineva fiecare oarecare oricare oricine	— — — — —	— — — — —
D.G.	altuia unuia	alteia uneia		altora unora
		cuiwa	— — — — —	— — — — —
	fiecăruia oarecăruia oricăruia	fiecăreia oarecăreia oricăreia		oricărorwa
	oricui		—	—

OBSERVAȚII:

1. Pronumele nehotărîte *altceva*, *ceva*, *orice* nu suferă schimbări în timpul vorbirii:

Altceva s-a întîmplat aici.

În carnet a notat altceva.

2. Pronumele nehotărîte *cineva* și *oricine* au forme numai pentru numărul singular:

Te-a căutat cineva acum cinci minute.

3. La pronumele nehotărîte alcătuite cu *care*, formele de gen se deosebesc numai la D.G. singular:

A dat fiecăruia (dintre băieți) cîte o minge.

masculin

Desenele fiecăreia (dintre eleve) au adus echipei cîte două puncte.

feminin

4. Pronumele nehotărîte alcătuite cu *cine* au forme distincte numai pentru caz:

Oricine poate realiza un asemenea aparat.

nominativ

Nu l-aș lăsa în grija oricui.

genitiv

Funcțiile sintactice ale pronumelui nehotărît

1. Ieri a venit $\left\{ \begin{array}{l} \text{Ileana} \\ \text{cineva} \end{array} \right.$

Cine a venit? — *cineva* (nominativ)

subiect

2. a. *Cu timpul el a devenit* $\begin{cases} \text{un ursuz} \\ \text{altul} \end{cases}$
Ce a devenit? — *altul* (nominativ) **nume predicativ**
- b. *Datoria de a păstra ordinea este a* $\begin{cases} \text{elevilor} \\ \text{fiecăruia} \end{cases}$
A cui este datoria? — (*a*) *fiecăruia* (genitiv) **nume predicativ**
- c. *Cărțile sînt pentru* $\begin{cases} \text{copii} \\ \text{oricare} \end{cases}$
Pentru cine sînt cărțile? — (pentru) *oricare* (acuzativ cu prepoziție) **nume predicativ**
3. a. *V-am adus* $\begin{cases} \text{un album} \\ \text{ceva} \end{cases}$
Ce v-am adus? — *ceva* (acuzativ fără prepoziție) **complement**
- b. *Căuta pe* $\begin{cases} \text{un coleg} \\ \text{cineva} \end{cases}$
Pe cine căuta? — (pe) *cineva* (acuzativ cu prepoziție) **complement**
- c. *Aleargă de la* $\begin{cases} \text{antrenor} \\ \text{unul} \end{cases}$ *la* $\begin{cases} \text{portar} \\ \text{altul} \end{cases}$
De unde
Pînă unde $\begin{cases} \text{aleargă?} \\ \text{— de la unul la altul} \end{cases}$ (acuzativ cu prepoziție) **complement**
4. *Scrisorile* $\begin{cases} \text{fraților} \\ \text{unora} \end{cases}$ *au sosit tîrziu.*
Ale cui scrisori? — (*ale*) *unora* (genitiv) **atribut**

II. Citiți următoarele propoziții:

- a. *O altă lună strîmbă căzuse în mijlocul apei.*
b. *Pe oricare băiat îl pasionează sportul.*

Cuvintele $\begin{cases} \text{altă} \\ \text{oricare} \end{cases}$ însoțesc și determină substantivele $\begin{cases} \text{lună} \\ \text{băiat} \end{cases}$

Ele se acordă cu aceste substantive în gen, număr și caz.

Aceste cuvinte sînt adjective pronominale nehotărîte.

Cele mai multe pronume nehotărîte — *atît(a)*, *ceva*, *cîteva*, *cîtiva*, *fiecare*, *oarecare*, *oricare*, *orice*, *oricît*, *oricîtă* — se întrebunțează și ca adjective nehotărîte:

Cîtiva copii adunau mușețel.

Orice băiat poate repara soneria.

- Sînt numai pronume $\begin{cases} \text{altceva} \\ \text{altcineva} \\ \text{careva} \\ \text{cineva} \\ \text{oricine} \end{cases}$ Sînt numai adjective pronominale nehotărîte $\begin{cases} \text{fiecare} \\ \text{niscai} \\ \text{niscaiva} \end{cases}$
- Cineva* vorbea despre concurs. Se supăra din *fiecare* vorbă.
- Pronumele nehotărîte $\begin{cases} \text{altul} \\ \text{alta} \\ \text{unul} \\ \text{una} \\ \text{vreunul} \\ \text{vreuna} \end{cases}$ devin adjective sub formele $\begin{cases} \text{alt} \\ \text{altă} \\ \text{un} \\ \text{o} \\ \text{vreun} \\ \text{vreo} \end{cases}$
- Dă-mi, te rog, altă carte.*
Ai vreo problemă?

OBSERVAȚII:

1. Adjectivele nehotărîte *un*, *o* au forme identice cu ale articolelor nehotărîte și ale numeralelor cardinale. Deosebirea dintre ele se face pe baza înțelesurilor diferite care rezultă din text (cuvintele *un* și *o* se pun în relație cu adjective nehotărîte, numere sau articole existente în text).

Un elev citește, alt elev scrie.

adjectiv nehotărît

O pionieră recită, altă pionieră cîntă.

adjectiv nehotărît

O elevă scrie, două eleve desenează.

numeral cardinal

Un elev rezolvă problema. Elevul acela este Emil.

articol nehotărît

2. Adjectivele nehotărîte pierd la D.G. singular și plural particula finală *-a*.

Unuia i s-a rezervat un loc.

Unui călător i s-a rezervat un loc.

Funcția sintactică

Silitorul $\begin{cases} \text{pionier} \\ \text{Fiecare} \end{cases}$ *își îndeplinește angajamentul.*

Care pionier? — *fiecare* (se acordă în gen, număr și caz cu substantivul) **atribut**

EXERCIIU

1. Indicați pronumele nehotărîte și adjectivele pronominale nehotărîte din textele următoare:

a) Tata ține la mine. Dacă ar auzi pe altcineva vorbind de mine în felul acesta, ar sări la el... Dar e necăjit cum poate nu e alt-om pe lume... Dacă mi-ar spune cineva

o vorbă bună, de trei ori m-aş da peste cap de bucurie... Fiecare cuvânt grosolan mă doare. E ca şi cum cineva ar bate în trupul meu viu şi firav cuie...

— Am mai adus ceva bani în casă acum o lună.

Tata e cu gindurile în altă parte.

(Zaharia Stancu, *Descult*)

b) Unul din ei a apucat spre păduri... doar a face pe vrul om să birfească..., pe altul să-şi chinuiască boii, altuia să-i rupă vrul capăt sau altceva de la car..., pe alţii să-i facă să se bată... şi cite alte bazaconii şi năzbtii.

(Ion Creangă, *Povestea lui Stăn Păpăruş*)

2. Faceţi analiza morfologică şi sintactică a pronumelor şi adjectivelor nehotărâte din textele de la exerciţiul 1.

3. Înlocuiţi formele din paranteze ale pronumelor şi adjectivelor pronominale nehotărâte cu cele cerute de acord:

Astăzi am participat la (alt) şedinţă a cercului de literatură. Intervenţia (fiecare) a fost apreciată. Spre sfârşit (cineva) i-a venit ideea să propună o serată costumată: pe (unul) îl vom prezenta drept Goe, (altul) i s-a dat rolul lui Fănuţă, iar pe (altul) i-am rugat să se hotărască până a doua zi. Ne bucură (orice) propunere făcută. Avem (atît) planuri pentru trimestrul al III-lea!

4. Alcătuiţi două propoziţii în care cuvîntul *oricare* să aibă valoare de pronume şi valoare de adjectiv nehotărît.

5. Analizaţi toate pronumele şi adjectivele pronominale învăţate pînă în prezent din textele de mai jos, arătînd felul, genul, numărul, cazul, forma şi funcţia sintactică a acestora în propoziţie:

a) Şi ne-o da această învăţătură nu pentru că trebuia şi i se plătea, dar... pentru că în acest suflet era ceva din credinţa şi din curăţenia unui apostol. Acolo, în colţul acela de ţară, putea să fie cum voia învăţătorul.

(Mihail Sadoveanu, *Domnu Trandafir*)

b) Şi se plimbau primprejurul mamei lor şi cînd îi striga: „Pitpalac!“ repede veneau lingă ea. [...] Vinătorul nu s-a luat după dînsul, socotind că nu face truda de a-l căuta prin lăstar. Țîlălţi pui nu s-au mişcat din locul unde-i lăsase prepeliţa.

(Ioan Alexandru Brătescu-Voineşti, *Puiul*)

c) Această încredere şi-o cîştigase Iancu prin judecăţile drepte, prin sfaturile, ţinuta şi învăţăturile pe care le împărtăşea... Pentru toate aceste calităţi, Iancu era numit „Crai“ de cei ce-l urmau. Este viaţa unui om mistuit de o flacără puternică, aceea a propriului său popor.

(Almanah *Flacăra*, 1982)

6. Folosind forme ale pronumelor şi ale adjectivelor pronominale învăţate, alcătuiţi o scurtă compunere în care să prezentaţi o întîmplare dintr-o excursie. Faceţi apoi analiza lor morfologică şi sintactică.

DUNĂREA ÎN VIAȚA POPORULUI ROMÂN

1. Reţineţi din fragmentele următoare anumite informaţii, amănunte şi expresii sugestive, în legătură directă cu subiectul compunerii:

a) Din ce depărtări scoboară şi cît a luptat Dunărea, ca să străbată-ncoace! A trebuit să spintece¹ munţii, să-şi sape albia în piatră de-a curmezişul Carpaţilor. A bătut — şi „Porţile de Fier“ s-au deschis în faţa puterii eterne a valurilor ei...

È plin locul acesta* de amintiri străvechi. Pe aici au curs, acum optsprezece veacuri, legiunile romane. Se văd şi astăzi căpătaile podului, care-a făcut nepieritor numele lui Apolodor din Damasc, ieşind din valuri, ca două braţe de gigant întinse spre cer.

(Alexandru Vlahuţă, *România pitorească*)

b) Colo Dunărea bătrînă, liberă-ndrăzneată, mare,
C-un murmur rostogoleşte a ei valuri gînditoare
Ce mişcîndu-se-adormite merg în marea de amar;

Dar pe-arcade² negre-naîte, ce molatec se-nmormîntă
În a Dunării lungi valuri ce vuiesc şi se frămîntă,
Trece-un pod, un gînd de piatră repezit din arc în arc;
Peste pod cu mii de coifuri trece-a Romei grea mărîre.
Soarele orbeşte-n ceruri de a armelor lucire,
Scuturi ard, carăle treier³ şi vuiesc asurzitor.

(Mihai Eminescu, *Memento mori*⁴)

c) Răsare soarele-n cîmpia românească
De mii de ani prin faldurii⁵ de rouă
Capul lui Decebal nu conteneşte să vorbească
Dunării şi Carpaţilor şi nouă.

(Adrian Păunescu, *Cîmpie românească*)

d) Peste Dunăre a prins să se întindă pod de vase. Oştile turceşti au şi pornit spre pedeapsa îndrăzneţului... Mircea şi-a strîns greimea⁶ oştirii şi a trimis-o înainte, spre Argeş. A lăsat în urmă doar cete de harţă⁷,

¹ a spinteca = aici, a străpunge

* Turnu-Severin

² arcadă = arc, boltă

³ a treiera = aici, a cutreiera

⁴ memento mori (în limba latină) = aminteşte-ţi că vei muri

⁵ fald(ur) (pl. falduri) = cută

⁶ greime = mulţime, gros (al unei armate)

⁷ harţă = hărţuială, încăierare

să amăgească¹ turcii cu sunetele buciurilor... La Rovine s-a întâmplat în oastea sultanului un amestec și un vâlmășag cumplit... Cu orice preț Baiazid își croia cale înapoi spre Dunăre... Când s-a văzut în preajma Dunării, fugea de minca pământului, în timp ce din păduri îl urmăreau, călări pe cai iuți ca vântul, oștile vitejiei. Însuși Mircea călărea în frunte, cu sabia grea și neiertătoare de-a gata ridicată.

(Eusebiu Camilar, *Poarta furtunilor*)

e) ...mirajul² portului și orașului Tulcea, al istoriei sale trecute și prezente, al canalelor și cherhanalelor³ deltei, al bălților cu stuf sau al circurilor de pelicani, al sălcilor ce-și plîng tristețile în umbrele apelor, al caselor mărunte de pescari sau al siluetei pescadoreanilor⁴, cargourilor⁵ și vapoarelor moderne ce fac legătura dintre Tulcea industrială și restul lumii, acostînd⁶ semețe în porturile deltei.

(Peisaje dunărene)

f) Pe parcursul celui de-al doilea sector din cursul inferior (carpatobalcanic), între Giurgiu și Ruse, s-a construit Podul Prieteniei, care asigură o legătură feroviară⁷ și rutieră⁸ directă între țara noastră și R.P. Bulgaria.

g) Înaintea noastră se-nalță, alb, strălucitor în bătaia lunii, podul. În liniștea nopții, sub cerul limpede și înstelat, frumusețea și măreția acestei puternice intrupări a geniului românesc ne dau impresia că sîntem într-o lume de vrăji, în fața unuia din acele minunate poduri de argint, de care ne vorbeau poveștile-n copilărie. Picioarele de sprijin, zidite-n piatră, sînt așa de departe unele de altele și-atît de înalte, încît toată uriașa împletitură de fier, pe care aleargă zguduitoarele trenuri, pare că plutește-n aer, ușoară ca o dantelă. Acum cele două maluri se împreună pentru totdeauna sub măiestria acestui nepieritor arc de triumf⁹ închinat bătrînului Danubiu* de poporul care atîtea veacuri a luptat alături cu el și de atîtea ori și-a amestecat sîngele-n undele lui pentru ocrotirea civilizației apusene.

(Alexandru Vlahuță, *România pitorească*)

¹ a amăgi = aici, a înșela

² miraj = farmec

³ cherhana = mică întreprindere destinată primirii, sortării, preparării și depozitării temporare a peștelui

⁴ pescador = navă specială de pescuit, cu instalații pentru depozitarea și prepararea peștelui

⁵ cargou = navă maritimă comercială

⁶ a acosta = a apropia o navă de țărm, de chei

⁷ feroviar = de cale ferată

⁸ rutier = care ține de drumuri și șosele

⁹ triumf = victorie, biruință, reușită

* Danubiu = Dunăre

h) Între Fetești și Cernavoda, peste Dunăre și Borcea, se înalță două poduri mixte — cale ferată (linie dublă) și șosea (patru benzi de circulație), una dintre cele mai importante lucrări inițiate la Dunăre în anii construirii societății socialiste multilateral dezvoltate.

Știați că...

... lucrările au fost începute la 19 martie 1977?

... aici, zilnic, 1400 de oameni ai muncii de diferite profesii au asigurat construirea marelui obiectiv?

... lungimea noului pod peste albia Dunării este de 1580 de metri, iar a viaductului¹ autostrada Dunărea de 2500 de metri?

... înălțimea totală a podului (de la talpa fundației la vârful tablîrului²) este de 90 de metri, ceea ce corespunde înălțimii unui bloc cu 30—35 de etaje?

... în categoria podurilor combinate feroviaro-rutiere, această nouă punte peste Dunăre se plasează pentru moment pe primul loc în lume?

2. Amintiți-vă alte opere literare studiate în clasă sau recomandate ca lectură suplimentară, adăugați cunoștințe de istorie și de geografie, impresii din excursii și diferite informații despre Dunăre.

3. Ordonăți ideile importante într-un plan.

4. Alcătuiți oral, în clasă, compunerea cu titlul „Dunărea în viața poporului român”. Redactați apoi acasă lucrarea, pe maculatoare, corectați greșelile, îmbogățiți conținutul și transcrieți forma definitivă. Puteți da voi înșivă un titlu sugestiv compunerii pe care o alcătuiți.

¹ viaduct = construcție de piatră, de beton sau de metal care susține o cale de comunicație terestră, traversînd o vale la mare înălțime

² tablîr = totalitatea grinzilor care formează sistemul de rezistență al unui pod metalic și care susține calea de circulație a acestuia

I. ȚĂRII MELE

de Vasile Voiculescu (1884—1963)

Deprins de veci cu nori și vijelie,
Stă pururi¹ trainic muntele de stîncă.
Ce-i pasă lui că-n aspra-i temelie
Șuvoaie² rod și ape iuți mîincă!

Știți voi ce fac în cremenea³ bătrînă
Atîtea ploi cu munca lor grozavă?
O spală doar de clisă⁴ și țărînă,
Dar lasă-ntreg străvechiul cheag⁵ de lavă.

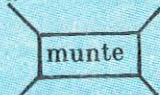
În van⁶ puhoiul⁷ spumegă și crește
Scobind prăpăstii fără de hotare:
Pe cît la poale ripa se-adîncește,
Pe-atît se-nalță muntele mai tare.

— O, țara mea, tu culme-ncremenită,
De-atîta sînge roasă și brăzdată,
Azi din adîncuri, grea și neclintită,
Te-nalți în slăvi mai sus ca niciodată!

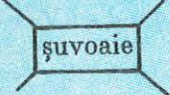
*

1. Căutați în primele trei strofe ale poeziei termenii apropiați ca înțeles de substantivele *munte* și *șuvoaie* și grupați-i în jurul acestora:

stîncă

ape

2. Ce semnificație au aceste două cuvinte?

3. Ce asemănări puteți stabili cu poezia „Țara mea” de Ioan Nenițescu, studiată în clasa a V-a?

¹ *pururi* = totdeauna, veșnic, mereu

² *șuvoi* = curent puternic de apă

³ *cremene* = varietate de rocă

⁴ *clisă* = pămînt, lut, argilă

⁵ *cheag* = aici, masă, embrion (de lavă)

⁶ *van, -ă* = zadarnic, inutil; *în van* = în zadar, degeaba

⁷ *puhoi* = șuvoi de apă, torent

II. SĂRACA ȚARA MOLDOVEI...

fragmente

de Geo Bogza (n. 1908)

Dacă munții ar putea să vorbească, nici unul n-ar avea atîtea de spus cît Ceahlăul. Nu e puțin lucru, mai ales pentru un munte legendar¹, să se pomenească deodată, după milenii² de singurătate, în tovărășia unui lac, ivit la poalele lui ca o oglindă din povești. În această oglindă, al cărei luciul îl fac apele Bistriței, oricine se privește se schimbă la față, devine mai înalt și mai frumos, iar inima îi bate mai puternic în piept.

Săraca Țara Moldovei... spusese pe vremuri cronicarul copleșit de obidă³. Iar astăzi, săraca țară a devenit o mare producătoare de energie electrică. Obținută din foc și din apă, aceasta pornește spre cele patru zări cu pașii gigantici, cu pașii de fier ai liniilor de înaltă tensiune⁴...

De atîtea ori le-am zărit, la marginea munților sau pe întinsul cîmpiei. Înalte, aeriene, sigure de forța lor și în același timp nu lipsite de o anume taină, legau un orizont de altul, dînd vechii lumi alte dimensiuni și alte perspective. Asemeni unor uriași, ele măsoară Moldova spre miazănoapte, spre răsărit și spre miazăzi, pentru ca în cele din urmă, adunîndu-și toată puterea, să pornească spre apus, trecînd peste munți în Transilvania, pe la Cheile Bicazului.

Cei care cunoașteți mai de mult acest defileu⁵ unic⁶, ai cărui pereți enormi se înfruntă unul pe altul tocmai în tîria cerului, asemeni unor vulturi de piatră, cei ce iubiți acest monument al naturii, înspăimîntător și solemn, să știți că de curînd, după eforturi de epopee⁷, în stîncile lui au fost infipți stîlpii metalici, cu creștet pentagonal⁸, ai unei puternice linii menite să ducă peste munți energia produsă în uzinele Moldovei.

Săraca Țara Moldovei... Iar astăzi săraca țară are atîta lumină, încît o trece cu forță și mîndrie în Transilvania, dublînd vechea grandoare⁹ a Cheilor Bicazului.

¹ *legendar* = de legendă, din timpuri străvechi; fantastic

² *mileniu* = perioadă de timp de o mie de ani

³ *obidă* (pop.) = aici, durere, mîhnire, amărăciune, jale

⁴ *linie de înaltă tensiune* = totalitatea stîlpilor metalici, a firelor și a dispozitivelor care asigură transmiterea curentului electric puternic la distanță

⁵ *defileu* = vale îngustă, adîncă și lungă, săpată de o apă curgătoare în regiunile muntoase

⁶ *unic* = aici, excepțional, incomparabil, care nu poate fi asemănat cu altul

⁷ *epopee* = aici, șir de fapte eroice și glorioase

⁸ *pentagonal* = cu cinci laturi și cinci unghiuri

⁹ *grandoare* = măreție, faimă, glorie, splendoare, strălucire

Dar și din Transilvania a fost adusă în Moldova flacăra albastră a gazului metan. Și o dată cu ea a început o nouă eră pe pământurile a căror poveste o spun.

Conducta de oțel prin care gazul metan din subsolul Transilvaniei se îndreaptă spre noile cetăți de pe fața Moldovei a trecut Carpații printr-un punct mai puțin sălbatec decât Cheile Bicazului și s-a oprit apoi pe Trotuș, într-un loc de mare rezonanță¹ istorică.

Pe vremuri aici nimerise în trunchiul unui stejar, intrat în legendă, săgeata lui Ștefan cel Mare...

Cinci secole mai târziu, în Borzești pe Trotuș, față în față cu biserica lui Ștefan, a fost ridicată una din ctitoriile² Moldovei de azi, o cetate a aburului și a electricității.

Sînt mulți ani de cînd, uimiți de extraordinarele forme de energie care dau năvală în istoria lumii, ne-am deprins să ne uităm la abur cu o anume condescendență³. Și totuși, acest veteran⁴ al erei industriale, care în tinerețea lui a revoluționat⁵ societatea omenească, e departe de a-și fi încheiat cariera⁶.

Pe valea Trotușului, un combinat chimic⁷, un combinat petrochimic⁸, o rafinărie⁹ de petrol și un întreg oraș primesc căldura de care au nevoie din cuptoarele termocentralei¹⁰ de la Borzești. Toată această parte a văii, în care au loc neobișnuite procese de producție, este străbătută ca de o coloană vertebrală cu măduva fluidă¹¹ și fierbinte de țevile de oțel înfășurate în bandaje termice¹² și suspendate deasupra pămîntului prin care aburul, mereu sub presiune, mereu impulsiv¹³, dă năvală spre locurile unde intervenția lui e necesară. Tot felul de mașini și de instalații, unele ca niște enorme broaște țestoase, iar altele ridicîndu-se zvelte spre

¹ rezonanță = răsunet, urmare, consecință

² ctitorie = aici, întemeiere, creație, așezare

³ condescendență = respect, considerație

⁴ veteran = aici, realizare de început

⁵ a revoluționa = a schimba, a transforma din temelii

⁶ carieră = aici, misiune, menire

⁷ combinat chimic = mare întreprindere industrială care prelucrează substanțe minerale (cărbuni, sare, petrol, gaze naturale)

⁸ combinat petrochimic = mare întreprindere industrială care prelucrează petrolul și gazele naturale

⁹ rafinărie = întreprindere în care se prelucrează petrolul

¹⁰ termocentrală = centrală producătoare de căldură, în care se folosesc drept combustibili cărbunele, păcura sau gazele naturale

¹¹ fluid = lichid, curgător

¹² bandaj termic = îmbrăcăminte specială aplicată în jurul țevilor unei termocentrale de aburi, pentru a evita pierderea căldurii

¹³ impulsiv = nestăpinit, violent, nestăvilit

cer, se încing datorită aburului și supun moleculele¹ materiei unui implacabil² proces de transformare [...]

Tablourile de comandă³ ale marilor combinate chimice par ale unor fantastice submarine, capabile să se scufunde la mari adîncimi în apa oceanelor, să le traverseze de la un capăt la altul și să revină la lumina zilei cu rodul mării lor îndrăzneli. Totul, ca și pe submarin, este concentrat sub privirile și în miinile unui singur om. Nimic nu se vede din ceea ce se petrece în măruntaiele sau la periferia aceluia vast mecanism de cuptoare, pompe și compresoare⁴ în plină acțiune, dar totul este semnalat pe tabloul de comandă. Eforturi, intensități⁵; durate, limite și tensiuni⁶, din cele mai îndepărtate și de neajuns stadii⁷ ale procesului de producție, pot fi urmărite clipă de clipă, iar atunci cînd în fluxul⁸ lui continuu ceva nu e în ordine, becuri de diferite culori semnaleză imediat, și simpla apăsare pe un buton oprește sau pune în mișcare mecanisme foarte complexe și de o putere extraordinară. Toate acestea transmit, foarte viu, foarte acut⁹, senzația că acolo se petrec fapte de o mare cutezanță, care uneori forțează legile firii; dar totul este controlat și ținut în friu prin veghea¹⁰ unui singur om.

Afară, Ceahlăul își înalță fruntea albă spre cer, zăpezile îl acoperă și apoi îl părăsesc, pădurile își pierd frunza și iarăși înverzesc, iar în tot acest timp, iarna și vara, ziua și noaptea, uriașele submarine ale petrochimiei navigă¹¹ într-un ocean vast și plin de taine, prefăcînd gazul metan în lînă și pregătindu-se pentru isprăvi și mai mari.

Ideea de a scoate lînă din gaz metan și cauciuc din gazele provenite de la cracarea¹² petrolului a transformat văile Trotușului și Bistriței nu numai în bulevarde pe care poate fi întîlnit cel mai mare număr de ingineri la suta de trecători, ci și în locuri a căror maximă¹³ frumusețe sînt uzinele.

¹ moleculă = cea mai mică parte dintr-o substanță care își păstrează compoziția chimică și proprietățile

² implacabil = aici, sigur, inevitabil

³ tablou de comandă = placă mare pe care sînt fixate aparatele și instrumentele necesare controlului procesului de producție într-un combinat

⁴ compresor = mașină cu piston și cu rotor, întrebuintată pentru ridicarea presiunii unui gaz

⁵ intensitate = tărie, putere, forță

⁶ tensiune = aici, presiune a vaporilor produși de un lichid într-un spațiu închis

⁷ stadiu = perioadă distinctă în procesul de producție

⁸ flux = succesiune a operațiilor în organizarea procesului de producție

⁹ acut = aici, puternic, vizibil

¹⁰ veghe = pază, supraveghere

¹¹ a naviga = a navighează (pers. a III-a) = a se deplasa

¹² cracare = procedeu industrial de descompunere a petrolului, la temperaturi și presiuni înalte

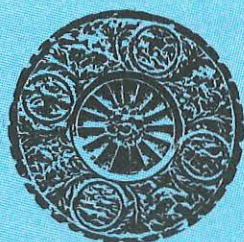
¹³ maxim = foarte mare

Din curtea lor se înalță clădiri și turnuri care par ieșite din fantezia¹ dezlănțuită a unui arhitect², dar în realitate au fost impuse de buna desfășurare a unor complicate și cutezătoare procese tehnologice³. Ele au dus la apariția acestor gigantice și uimitoare bijuterii⁴ de beton, de oțel și de sticlă [...]

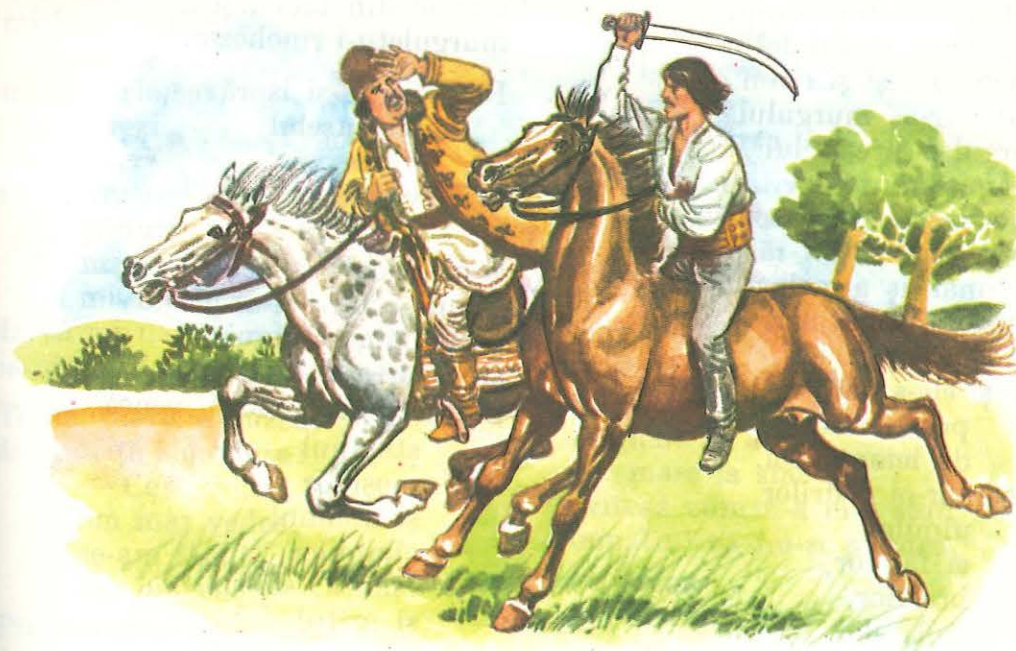
Noaptea, pe toate aceste construcții se aprind mii de lumini și atunci începe marea lor splendoare⁵. Vechile frumuseți ale Moldovei, îndată după amurg, intrau în întuneric și doar foșnetul li se mai putea auzi. Noua ei frumusețe abia la căderea nopții izbucnește, plină de forță și pe deplin triumfătoare asupra întunericului...

*

1. Citiți acest fragment.
2. Care sînt noile realități pe care le prezintă Geo Bogza?

¹ *fantezie* = închipuire, imaginație
² *arhitect* = specialist în știința și arta de a proiecta și de a construi clădiri
³ *proces tehnologic* = totalitatea procedeelor folosite pentru transformarea materiilor prime în semifabricate și în produse finite
⁴ *bijuterie* = aici, lucru de valoare deosebită
⁵ *splendoare* = frumusețe, strălucire, măreție

TOMA ALIMOȘ

Foicica fagului,
 la poalele muntelui,
 muntelui Pleșuvului,
 în mijlocul
 cîmpului,
 la puțul
 porumbului;
 pe cîmpia verde, ntinsă
 și de cetine¹ coprinsă,

șade Toma Alimoș,
 haiduc² din țeara de jos,
 nalt la stat³,
 mare la sfat⁴
 și viteaz cum n-a mai stat.
 Șade Toma tolănit
 și cu murgul priponit⁵
 în pripoane de argint,
 și mănincă frumușel,

¹ *cetină* = ramură, creangă de brad; brad
² *haiduc* = om răzvrătit împotriva asupririi, care își părăsea casa și trăia în păduri, singur sau întovărașit de alții, luînd de la bogați și ajutînd pe săraci
³ *stat* = înălțime, statură, trup omenesc
⁴ *mare la sfat* = cu judecată, înțelept, sfătos
⁵ *a priponi* = a lega cu o funie de un țăruș (pripon), înfipt în pămînt, un animal care paște

și bea vin din burdușel¹,
și grăiește în ăst fel:
„Închinar-aș² și n-am cui!
Închinar-aș murgului,
murgului sireapului³,
dar mi-e murgul vită mută,
mă privește și m-ascultă,
n-are gură să-mi răspundă.
Închinar-aș armelor
armelor drăguțelor,
armelor surorilor,
dar și ele-s fiare reci,
puse-n teci
de lemne seci.
Închinar-oi codrilor,
ulmilor
și fagilor,
brazilor,
paltinilor,
că-mi sînt mie frățiori,
de poteri⁴ ascunzători;
d-oi muri
m-or tot umbri,
cu frunza m-or înveli,
cu freamătul m-or jeli“.

Și, cum sta
de închina,
codrul se cutremura,
ulmi și brazi
se cletina,
fagi, și paltini
se pleca,
fruntea
de i-o răcorea,
mina
de i-o săruta;

¹ burdușel = săculeț făcut din piele, în care se păstra vinul

² a închina = a ridica paharul plin în cinstea cuiva

³ sireap = iute, vijelios, greu de stăpinit, sălbatic

⁴ poteri = ceată de oameni înarmați, însărcinată de stăpînirea din trecut cu prinderea răufăcătorilor și a haiducilor

⁵ a rînceza = a necheza

⁶ măre (mări) = interjecție folosită în limbajul popular, care exprimă mirare, surprindere, uimire

armele din teci ieșea,
murgulețu-i rînceza⁵.

Pină vorba-și isprăvea,
burdușelul
ridica,
vinișorul
că gusta

și-n picioare se scula.
Ochii-și negri d-arunca,
peste cîmpuri se uita
și departe ce-mi zărea?
Că-mi venea, măre⁶, venea

stăpînul
moșilor
și domnul
cîmpiilor,
Manea, slutul
și uritul,
Manea, grosul
ș-artăgosul;

venea, măre, ca vîntul,
ca vîntul și ca gîndul,
cu părul lăsat în vînt,
cu măciuca de pămînt.
Pin' la Toma cînd sosea,
din guriță mi-i grăia:
— Bună ziua, verișcane!
— Mulțămescu-ți, frate Mane!
— D-alei, Tomo Alimoș,
haiduc din țeara de jos

nalt la stat,
mare la sfat,

pe la mine ce-ai cătat?
Copile
mi-ai înșelat,

florile
mi le-ai călcat,
apele
mi-ai turburat,
livezi
verzi
mi-ai încurcat,
păduri
mari
mi-ai dărîmat.

Ia să-mi dai tu mie seamă,
ia să-mi dai pe murgul vamă¹.

Toma, măre, d-auzea,
din guriță-i cuvînta:
— Ce-ai văzut
om mai vedea,
ce-am făcut
om judeca;

Pin-atuncea, măi firtate²,
dă-ți minia la o parte
și bea ici pe jumătate
ca să ne facem dreptate.

Toma, pin' să isprăvească,
îi da plosca³ haiducească,
pe jumate s-o golească,
minia să-și potolească,
ca c-un frate să vorbească.

Manea stînga
'și-ntindea
să ia plosca
și să bea,
iar cu dreapta
ce-mi făcea?

¹ vamă = taxă plătită pentru trecerea unei mărfi dintr-o regiune a țării în alta (în trecut) sau dintr-o țară în alta; a da vamă = aici, a despăgubi

² firtat = aici, termen de adresare, care arată atitudinea prietenoasă a eroului

³ ploscă = vas de lemn, rotund și turtit, în care se ține băutura

⁴ paloș = sabie lată, cu două tăișuri, folosită în trecut

⁵ rogoz = plantă care crește prin mlaștini și prin locuri umede, cu tulpina lungă, subțire și în trei muchii

⁶ savai (săvai) = chiar, tocmai (în poezia populară servește la scoaterea în evidență a cuvîntului pe care-l precedă)

⁷ cumpăt = calm, stăpînire de sine (a-și pierde cumpătul = a-și pierde firea)

⁸ fecior de lele, pui de lele = șmecher, șiret, ticălos

Paloș⁴ mic că răsucea,
pîntecel
i-atingea,
mațele
i le vărsa
și pe cal încălica,
și fugea, nene, fugea:
vitejia
cu fuga!

Foicică de rogoz⁵,
savai⁶, Toma Alimoș,
haiduc din țeara de jos,
nalt la stat,
mare la sfat
și viteaz cum n-a mai stat,
cumpătul⁷ că nu-și pierdea,

mina
la rană
punea

și din gură cuvînta:
— D-alelei, fecior de lele⁸
și viteaz ca o muiere,
nu fugi, că n-am dat vamă,
nu fugi, c-o să-mi dai seamă!
Vreme multă nu pierdea,
mațele că-și aduna,
cu briu lat se încingea,
mijlocelul că-și strîngea
și la murgul se ducea,
și pe murg încălica,
iar din gură mi-i grăia:
— Murgule, murguțul meu,
datu-mi-te-a taică-tău

ca să-mi fii de ajutor
la nevoie și la zor¹,
să te-ntreci cu șoimii-n zbor
pînă-o fi ca să nu mor.
Tinerel că m-ai slujit,
dar ș-acum, îmbătrinit,
să te-ncerci la bătrînețe
cît puteai la tinerețe.
Azi te jur pe Dumnezeu
să mă porți ca gîndul meu
și s-ajungi p-âl cîine rău,
că mi-a răpus zilele,
zilele ca cîinele,
pentru tine, murgule.

Pînă Toma se gătește,
murgul coama-și netezește
și din gură mi-i grăiește:
— Lasă șaua, sai pe mine,
și de coamă țin-te bine,
ca s-arăt la bătrînețe
ce-am plătit la tinerețe!

Pînă Toma se ținea,
murgul, mare, și zbura;
și zbura tocmai ca vîntul,
fără s-atingă pămîntul.
Cît o clipă de zbura,
mult pe Manea-l întrecea.
Iară Toma, de-l vedea,
îndărăt se întorcea
și din fugă-i cuvînta:
— Maneo, Maneo, fiară rea,
vitejia ți-e fuga,
că, de m-ai junghiat hoțește,
mi-ai fugit și mișelește.²
Ia mai stai ca să-ți vorbesc,
pagubele să-ți plătesc,
pagubele
cu tăișul,
faptele
cu ascuțișul!

¹ zor = strimtoare, necaz, grabă mare

² mișelește = ca un mișel, ca un laș, ca un fricos; nedemn

³ vărsat = boală contagioasă, cu erupții pe pielea corpului, care, după vindecare,

Bine vorba nu sfîrșea,
murgulețu-și repezea
și cu sete mi-l lovea;
capu-n pulbere-i cădea,
iar, cu trupul sus, pe șa,
calu-n lume se ducea.

Foicică micșunea,
vreme multă nu trecea
și pe Toma-l ajungea
moartea neagră, moartea grea.
De pe cal descălica,

ochiul
se-mpăienjena,
capul
i se învîrtea

și-n des codru se pleca,
iar din gură ce-mi grăia?
— D-alelei, murgule,
d-alelei, drăguțule,
ce-am gîndit
am izbîndit,

dar și ceasul mi-a sosit.
Sapă-mi groapa din picior
și-mi așterne finișor,
iar la cap și la picioare
pune-mi, pune-mi cîte-o floare;
la cap floare

de bujor
să mi-o ia mîndra cu dor;
la picioare
busuioc

să mă plîngă mai cu foc.
Apoi, mare, să te duci,
drumu-n codri să apuci,
pîn' la Paltinii Trăsniți,
unde-s frații poposiți!
Nimeni friul să nu-ți puie,
nici pe tine să nu suie,
făr'd-un tînăr sprîncenat
și cu semne de vărsat³,

cu păr lung și gălbior,
care-mi este frățior,
frățior de vitejie,
tovarăș de haiducie.
Numai el friul să-ți puie
și pe tine să se suie;
tu să-l porți și pe el bine,
cum m-ai purtat și pe mine...

Bine vorba nu sfîrșea,
suflețelul că-și dedea;
codrul se cutremura,
ulmi și brazi
se cletina,
fagi și paltini
se pleca,

fruntea
de i-o răcorea,
mîna
de i-o săruta
și cu freamăt îl plîngea.

Murgul jalnic rînceza,
cu copita că-mi săpa,
groapa mică că-i făcea,
finișor îi așternea,
floricele că-i sădea,
cu trei lacrimi le stropea,
drumu-n codri c-apuca
și mergea, mare, mergea,
pîn' la Paltinii Trăsniți,
la voinicii poposiți.

(G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*)

Memorați, la alegere, un fragment din baladă.

Poezia populară înseamnă poezia cunoscută, răspîdită, cîntată, repetată, iubită, amestecată cu viața, înainte de a fi scrisă.

Nicolae Iorga

(Poezia populară) este un material scump istoriei. Ea ne spune vitejiile trecutului, minunata și avută imaginație a poporului, spiritul său satiric, inima sa bună și ospitalieră..., credințele și moravurile sale, într-un cuvînt geniul limbii și al neamului românesc, care va viețui în seculii seculilor.

Grigore Tocilescu

ÎNDRUMĂRI

Din cele mai vechi timpuri, poporul nostru a creat un neprețuit tezaur de opere în care se reflectă bogata sa experiență de viață, lupta pentru dreptate socială și libertate națională, legătura profundă cu locul în care s-a născut, cele mai alese gînduri și sentimente.

În balada „Toma Alimoș”, autorul popular prezintă cîteva momente importante din viața unui erou îndrăgit, haiducul, căruia îi atribuie însușiri caracteristice poporului nostru: omenie, demnitate, spirit de dreptate, vitejie, dragoste de natură. În opoziție cu Toma apare Manea, „stăpînul moșiilor și domnul cîmpiilor”. Urît, prefăcut, el se dovedește neomenos și laș, de aceea este aspru pedepsit pentru încălcarea normelor de comportare morală.

Impresionează aici dorința haiducului de comunicare cu semenii, armonia perfectă dintre sufletul său și elementele naturii ocrotitoare, prețuirea vredniciei haiducești.

ÎNTREBĂRI ȘI EXERCIȚII

1. Delimitați momentele principale ale acțiunii din această baladă.
2. Ce trăsături fizice și sufletești are Tomă Alimoș? Dar Manea? Indicați versurile semnificative pentru fiecare dintre acestea.
3. Din ce elemente este alcătuit cadrul natural în care se petrec întâmplările? Urmăriți unde apar în poezie aceste elemente.
4. Cum vă explicați dragostea haiducului pentru codru și pentru calul său?
5. Arătați care sint ultimele dorințe ale lui Toma Alimoș și semnificația lor.
6. Explicați înțelesul următoarelor expresii:

„vitejia ți-e fuga“
 „moartea neagră, moartea grea“
 „ochiul se-mpăienjena“
 „să mă plîngă mai cu foc“
 „numai el friul să-ți puie“
 „codrul se cutremura“

7. Ce moduri de expunere sint folosite în poezie?
8. Argumentați că poezia „Toma Alimoș“ este o baladă populară.
9. Stabiliți asemănări și deosebiri între basm și balada populară ținînd seama de:

- subiect
- categorii de personaje
- trăsături caracteristice
- prezența naturii
- elemente fantastice
- cuvinte și expresii specifice
- formule (de început, de mijloc, de sfîrșit)
- felul operei

EXERCIȚII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Arătați cum s-au format în limba română cuvintele: foicică, burdușel, frățior, murguleț, vinișor, guriță, floricele, frumușel și drăguș. De ce le-a folosit autorul anonim?

2. Citiți cuvintele subliniate din versurile de mai jos; stabiliți ce părți de vorbire sint și ce funcție sintactică au:

„și mîncă frumușel“
 „iar cu dreapta
 ce-mi făcea?“
 „să mi-o ia mîndra cu dor“
 „și cu semne de vărsat“
 „murgul jalnic rînceza“
 „pîn' la Paltinii Trăsniți
 la voinicii poposiți“

3. Găsiți sinonimele următoarelor cuvinte și grupuri de cuvinte: *mînie, pulbere, slut, a jeli, a cuvînta, a izbîndi, tolănit, îndărăt, a da seamă* și *a-și da sufletelelul*.
4. Alcătuiți propoziții cu termenii: *stat, poale, sfat, porți, coamă* și *a găti*, cu toate sensurile pe care le cunoașteți.
5. Numiți florile, ierburile și arborii la care s-a oprit creatorul popular în această baladă.
6. Comparați versurile următoare și arătați ce trăsătură comună au cele două personaje:

a. *Pin-atuncea, măi firtate,
 dă-ți mînia la o parte
 și bea ici pe jumătate
 ca să ne facem dreptate.*

b. *Orice gînd ai, împărate, și oricum vei fi sosit,
 Cît suntem încă pe pace, eu îți zic: Bine-ai venit!*

7. Amintiți-vă cîteva animale, plante și obiecte personificate în basmele și baladele populare cunoscute de voi.

T E M E

1. Citiți o baladă dintr-o culegere de poezii populare și notați în caiete momentele subiectului sau caracterizarea unui personaj (de exemplu: „Gruia lui Novac“, „Corbea“ etc.).
2. Explicați folosirea semnelor de punctuație și de ortografie din textul de mai jos:

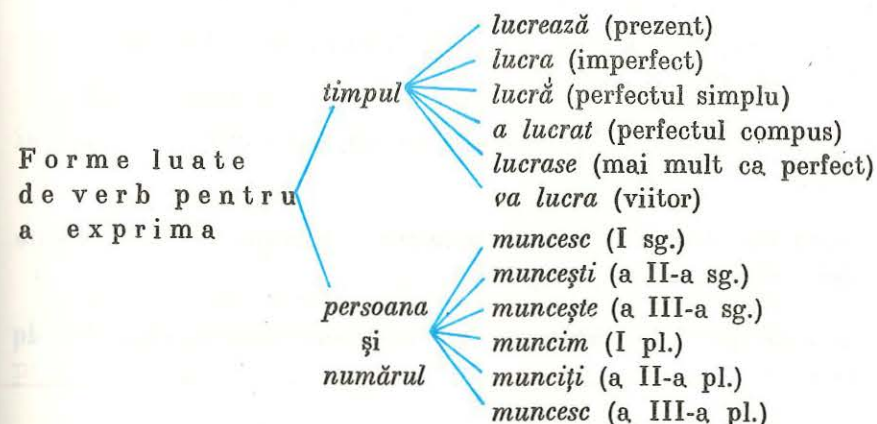
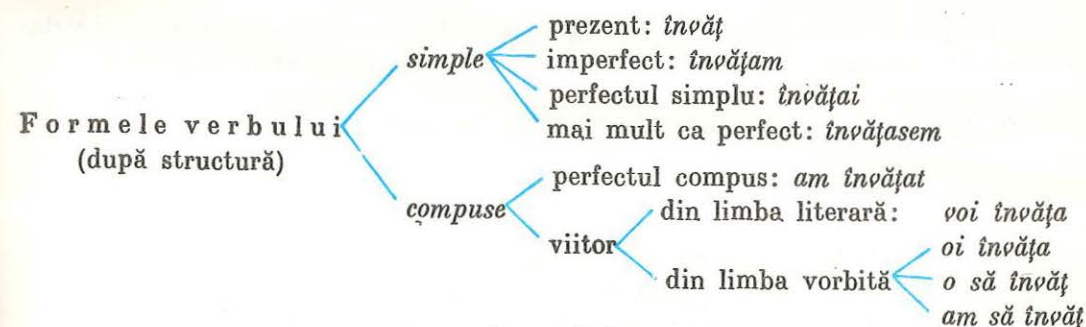
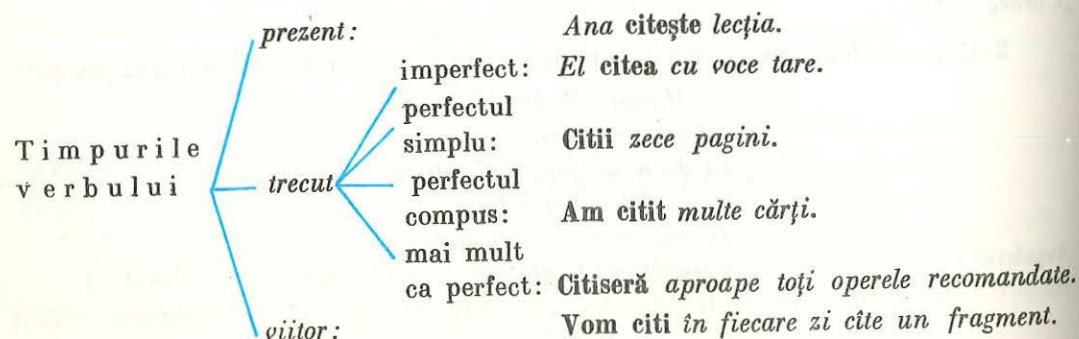
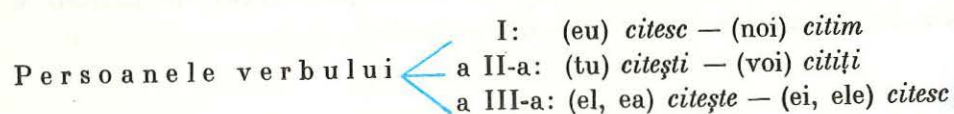
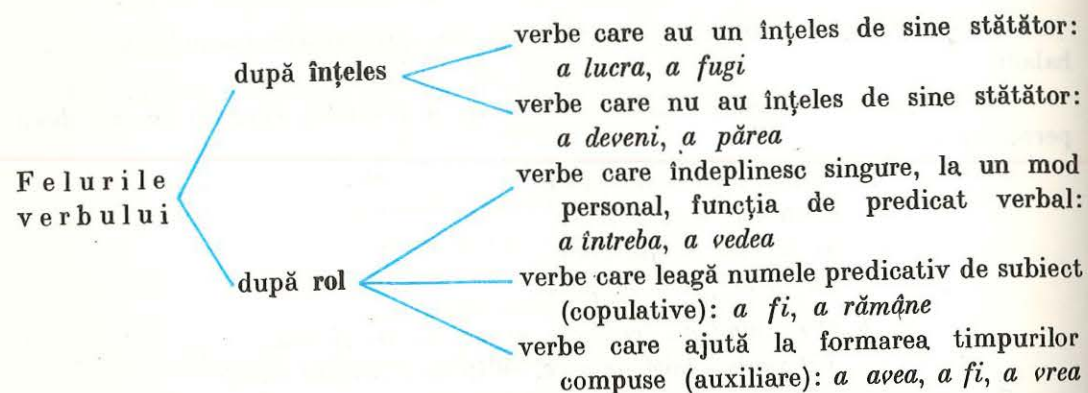
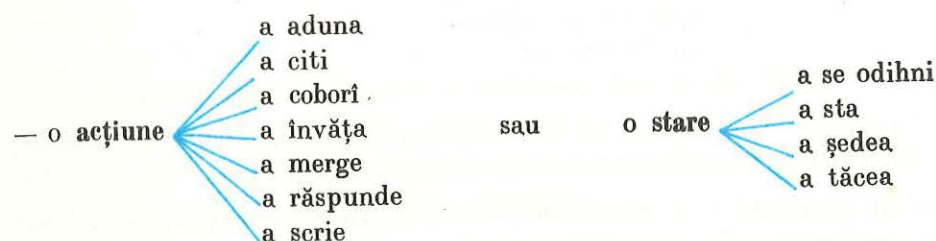
— Maneo, Maneo, fiară rea,
 vitejia ți-e fuga,
 că de m-ai junghiat hoțește,
 mi-ai fugit și mișelește.
 Ia mai stai ca să-ți vorbesc,
 pagubele să-ți plătesc...

*

GRAMATICĂ

VERBUL

Verbul este partea de vorbire flexibilă care exprimă:

Funcția sintactică a verbelor la modurile personale: predicat verbal: *Ieri am vizitat o fabrică de ulei.*

EXERCIȚII

1. Analizați verbele întrebuintate la modul indicativ în textele următoare, potrivit schemei:

verbul	timpul	persoana	numărul

a) Cum am zis, mergea încet și gânditor. Hațmanii lângă dînsul păzeau tăcerea, respectînd supărarea sa de care și ei se împărtășeau.

— Ce castel e acesta? întrebă Sobieski cînd, rădicînd capul, zări pe sprînceana dealului, înălțîndu-se trufașă dinaintea lui, cetățuia Neamțu.

b) Tu să-l porți și pe el bine,
Cum m-ai purtat și pe mine...

c) Ieșiră la șosea. Copilul mergea zgribulit și din cînd în cînd se oprea și-și strîngea brațele clănțănind, se închircea și dîrdîia parcă ar fi suflat crivățul peste el.

2. Alcătuiți cite o propoziție cu următoarele verbe la indicativ:

- a apropia* (prezent, pers. I, sg.)
- a citi* (perfectul simplu, pers. I și a III-a, sg.)
- a crea* (prezent, pers. a III-a, sg. și pl.)
- a efectua* (prezent, pers. a III-a, sg. și pl.)
- a înapoia* (prezent, pers. a III-a, sg. și pl.)
- a scrie* (prezent, pers. a II-a, sg.; pers. I, pl.; pers. a II-a, pl.)
- a ști* (prezent, pers. a II-a, sg.)

3. Treceți la toate timpurile indicativului, persoana I, singular, verbul *a veni* (în scurte propoziții).

4. Vorbiți despre una dintre activitățile pionierești, folosind verbe la diferite timpuri ale modului indicativ.

5. Stabiliți ce fel de părți de vorbire sînt cuvintele subliniate în exemplele de mai jos și explicați de ce s-au scris așa:

- Iei caietele de pe masă, cînd vin ei.*
- Eu iau de aici un set de diapozitive.*
- Pe ei i-au trimis acolo.*
- Ne-a scuturat hainele de nea.*
- Iar din gură mi-i grăia...*
- Pe Cîmpia Libertății s-au adunat mii de oameni.*

*

MODURILE PERSONALE (PREDICATIVE)

Modul imperativ

Citiți propozițiile și frazele următoare:

— Pune bureții jos.

(Zaharia Stancu, *Descult*)

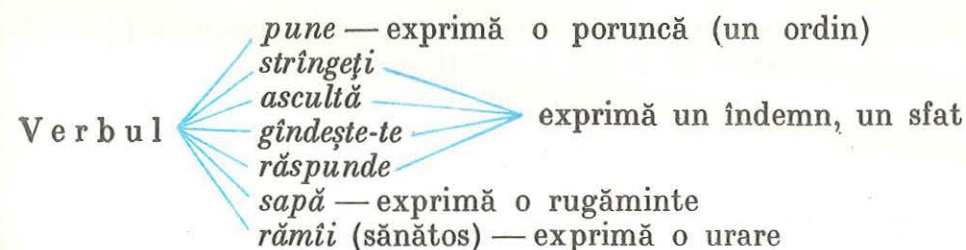
Stringeți piatra lucitoare...

— Șerban Postelnicu,... ascultă, gîndește-te și răspunde numai la ce întreb.

Sapă-mi groapa din picior...

Rămîi sănătos, stăpîne!...

(Tinerețe fără bătrînețe...)

Modul la care verbul exprimă o poruncă (un ordin), un îndemn, un sfat, o rugămintă sau o urare se numește **imperativ**.

El are numai forme de persoana a II-a, singular și plural:

sg.	pl.
<i>cîntă!</i>	<i>cîntați!</i>
<i>scrie!</i>	<i>scrieți!</i>
<i>ia!</i>	<i>luați!</i>

Nu trebuie confundat cu formele de persoana a II-a, singular și plural, ale indicativului, cu care se aseamănă, dar de care se deosebește prin intonație.

Cînd exprimă o poruncă (un ordin) și este folosit singur, cu valoarea unei propoziții, după el apare semnul exclamării:

Taci!
Du-te!
Oprește-te!

Imperativul este un *mod al adresării directe* și se folosește frecvent în dialog:

a) însoțit deseori de substantive în vocativ, izolate prin virgulă:

Costele, nu te juca acolo!

b) urmat de pronume personale:

- în nominativ: *Citește tu!*
- în dativ (formă neaccentuată): *Spune-mi!*
- în acuzativ (formă neaccentuată): *Cheamă-l!*
- în dativ și în acuzativ: *Adu-mi-l imediat!*
Spune-i-o acum!

Modul imperativ are două aspecte

- afirmativ: *Ajunge, Moromete!*
- negativ: *Nu fugi, c-o să-mi dai seamă!*

Cînd sînt folosite singure, verbele la modul imperativ au, în propozițiile în care se află, funcția de **predicat verbal**:

Mergi încet!

Însoțite de un nume predicativ, ele formează cu acesta un predicat nominal, avînd calitatea de verbe copulative:

Fii atent!

OBSERVAȚII:

1. Trebuie să accentuăm corect formele de imperativ ale unor verbe:

<i>făceți</i> , nu: <i>făcēți</i>	<i>duceți</i> , nu: <i>ducēți</i>
<i>puneți</i> , nu: <i>punēți</i>	<i>scrieți</i> , nu: <i>scriēți</i>

2. Nu trebuie confundate formele de persoana a II-a plural ale imperativului cu cele de persoana a II-a singular, urmate de pronumele personal -ți:

Scrieți următoarele propoziții! (imperativ, pers. a II-a, pl.)
Serie-ți temele! (imperativ, pers. a II-a, sg.)

Propoziția imperativă

Citiți propozițiile:

Deschideți cărțile!
Nu vorbiți în timpul lecției!

Fiecare dintre aceste propoziții are cîte un verb la modul imperativ (*deschideți*, *nu vorbiți*).

Propoziția construită cu un verb la imperativ se numește **propoziție imperativă**.

Ea exprimă, datorită verbului la imperativ, un ordin (o poruncă), un îndemn, un sfat, o rugămintă sau o urare (revedeți exemplele date la modul imperativ).

După propozițiile imperative care exprimă un ordin (o poruncă) sau un îndemn se pune de obicei semnul exclamării: *Închideți porțile!*

EXERCIȚII

1. Identificați verbele la modul imperativ din textele de mai jos:

a. *Lasă șaua, sai pe mine,*
și de coamă țin'te bine,

ca s-arăt la bătrînețe
ce-am plătit la tinerețe!

b. Ia astea și pune-i-le undeva... prăpăditul de el ... că nici nu spune...

2. Construiți propoziții cu predicatele exprimate prin următoarele verbe la imperativ (afirmativ și negativ): *a vorbi*, *a tăcea*, *a scrie*, *a veni*, *a da*, *a răspunde* și *a lua*.

3. Precizați care este deosebirea între cuvintele subliniate din propozițiile următoare:

Verificați centurile de siguranță! *Verifică-ți temele!*

Treceți azi pe la noi! *Trece-ți în caiet exemplele!*

Ajutați și voi la săpatul grădinii! *Ajută-ți colegul de bancă!*

Voi nu ascultați cu atenție. *Nu-i ascultați pe ei!*

4. Completați spațiile libere cu formele de imperativ (afirmativ sau negativ) ale verbului *a fi*:

Ioana, ... bună cu surioara ta!
Vom merge în excursie duminică, deci ... triști!
Ștefan, ... preocupat de altceva în timpul orei!
Oameni buni, ... înțelegători!

5. Alcătuiți un scurt dialog în care să folosiți propoziții imperative.

*

Modul conjunctiv

Citiți următoarele propoziții și fraze:

Ia mai stai ca să-ți vorbesc.

Să-mi spunei Doamna.

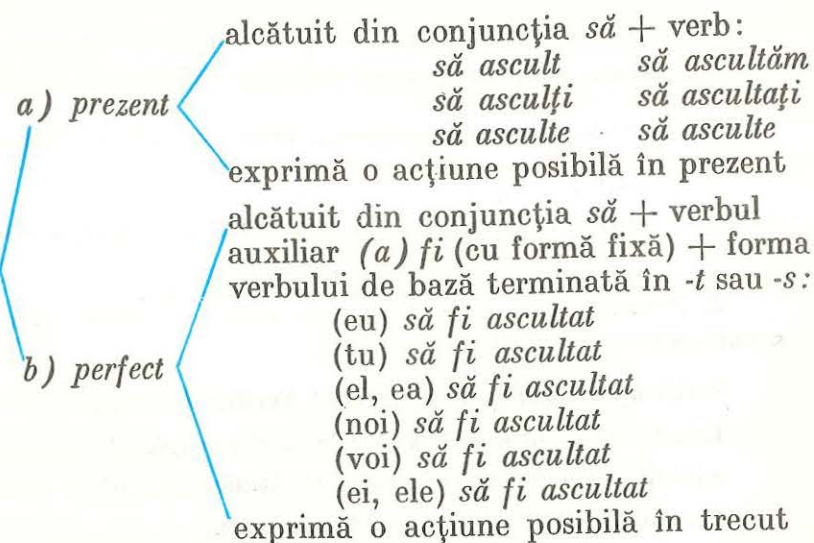
Să reluăm discuția începută ieri.

Verbele *să vorbesc*, *să spunei* și *să reluăm* exprimă acțiuni posibile, care se pot realiza fie în momentul vorbirii, fie într-un viitor apropiat.

Modul la care verbul exprimă o acțiune posibilă, realizabilă, se numește **conjunctiv**.

El are toate persoanele și se formează cu ajutorul conjuncției *să*, care devine semnul (marca) lui gramatical.

Timpurile modului conjunctiv

Uneori, intonat mai puternic, în propoziții independente, verbul la modul conjunctiv exprimă și o poruncă, un îndemn etc. De exemplu :

Ia să-mi dai pe murgul vată!
Să pleci imediat!

În unele situații, conjunctivul este lipsit de conjuncția *să* (în propoziții principale, la persoana a III-a):

Fie ce-o fi.
Facă ce-o vrea.
Meargă unde-o ști.
Ducă-se de-aici!
Fie-ți vorba dulce.

Conjunctivul prezent poate fi însoțit de:

a) o formă neaccentuată a pronumelui personal:

să-i scrii
să-ți arătăm

b) două forme neaccentuate ale pronumelui personal:

să mi le oprești
să i-l dai

Forma negativă a conjunctivului are negația *nu* după conjuncția *să*:

să nu vină
să nu trimită

Ea permite intercalarea unor cuvinte între negație și verb:

să nu mai vină
să nu mi-l mai trimită

Când sînt folosite cu sens de sine stătător, verbele la modul conjunctiv îndeplinesc în propoziție funcția de predicat verbal:

Au hotărît să meargă în excursie.

Însoțite de nume predicative, unele verbe formează cu acestea predicate nominale, avînd calitatea de verbe copulative:

Elevii să fie prezenți la orele 13.

Ortografie:

Verbele *a fi*, *a ști*, *a ține* și *a veni* se scriu la conjunctiv prezent, persoana a II-a singular, cu doi *-i*:

(tu) <i>să fii</i>	(tu) <i>să ții</i>
<i>să știi</i>	<i>să vii</i>

EXERCITII

1. Recunoașteți verbele la modul conjunctiv din textele de mai jos și indicați timpul, persoana și numărul acestora:

a) *Toma pîn' să isprăvească,*
ti da plosca haiducească,
pe jumate s-o golească,
mînia să-și potolească,
ca c-un frate să vorbească.

b) În cele din urmă, premiantul tuși și începu tare să spună o poezie, dar nu izbuti să recite decît două-trei versuri; elevul... înghiți greu și încercă să spună mai departe.

2. Construiți propoziții în care să folosiți verbele *a fi*, *a ști* și *a veni* la modul conjunctiv prezent, persoana a II-a singular.

3. Formulați fraze în care diverse verbe din propozițiile respective să fie la modul conjunctiv (timpurile prezent și perfect).

4. Alcătuiți trei propoziții cu verbe la modul conjunctiv, după următoarele indicații:

a) într-o propoziție verbul să exprime un îndemn;

b) în două propoziții verbele să fie însoțite de forme neaccentuate ale pronumelui personal.

5. Construiți propoziții sau fraze în care:

a) verbele la modul conjunctiv să fie fără conjuncția *să*;

b) verbele la modul conjunctiv — forma negativă — să aibă intercalări, după următoarele modele:

să nu te <.....

să nu-l <.....

să nu mi te

să nu-l mai

să nu mi te mai

să nu mi-l mai

6. Scrieți la conjunctiv prezent formele verbelor *a crea* și *a scrie*.

Modul condițional-optativ

Citiți propozițiile și frazele următoare:

Să-l văd venind, aș mai trăi o viață!
Dacă ai pleca acum, ai ajunge la timp.
Aș merge la munte.

Verbul *aș trăi* exprimă o acțiune a cărei realizare este condiționată de îndeplinirea acțiunii verbului din propoziția precedentă *să-l văd venind*.

Verbul *ai pleca* exprimă o condiție de a cărei îndeplinire depinde realizarea acțiunii redată de verbul *ai ajunge*.

Verbul *aș merge* exprimă o acțiune dorită.

Modul la care verbul exprimă o condiție sau o dorință se numește condițional-optativ.

Modul condițional-optativ are toate persoanele și în alcătuirea lui intră formele de auxiliar ale verbului *a avea*: *aș, ai, ar, am, ați, ar*, devenite semne (mărci) gramaticale ale acestuia.

alcătuit din formele de auxiliar ale verbului *a avea* + verbul de bază cu forma în care îl găsim în dicționar:

a) prezent

<i>aș asculta</i>	<i>am asculta</i>
<i>ai asculta</i>	<i>ați asculta</i>
<i>ar asculta</i>	<i>ar asculta</i>

exprimă o acțiune condiționată sau dorită în prezent

alcătuit din modul condițional-optativ prezent al verbului auxiliar *a fi* + forma verbului de bază terminată în *-t* sau *-s*:

b) perfect

<i>aș fi ascultat</i>	<i>am fi ascultat</i>
<i>ai fi ascultat</i>	<i>ați fi ascultat</i>
<i>ar fi ascultat</i>	<i>ar fi ascultat</i>

exprimă o acțiune condiționată sau dorită în trecut

Timpurile
modului
condițio-
nal-optativ

Uneori, forma de prezent a modului condițional-optativ este inversată (de obicei în limba populară):

a. *Închină-ar-aș și n-am cui!*

Închină-ar-aș codrului...

b. *Dunăre, apă vioară,*

Face-te-ai neagră cerneală...

c. *...lovi-te-ar moartea de Bisisică!*

Modul condițional-optativ prezent este însoțit uneori, ca și conjunctivul prezent, de formele neaccentuate ale pronumelui personal:

i-ar vorbi

l-ar ajuta

aș așeza-o

mi-ar trimite-o

Condiționalul prezent permite, ca și conjunctivul prezent, intercalarea unor cuvinte (adverbe și pronume) în interiorul structurii sale:

a) în ordine obișnuită

<i>n-ar mai vorbi</i>
<i>s-ar tot duce</i>
<i>nu l-ar mai da</i>

b) în ordine inversată

<i>mînca-l-ar tata</i>
<i>mînca-o-ar mama</i>

Cînd sînt folosite singure, cu sens de sine stătător, verbele la modul condițional-optativ îndeplinesc în propoziție funcția de predicat verbal:

Aș adăuga cîteva cuvinte.

Însoțite de nume predicative, unele verbe formează cu acestea predicate nominale, avînd calitatea de verbe copulative:

Dacă ar fi atenți, ar ști mai bine.

Ortografie:

a) Verbele *a fi, a ști* și *a veni* se scriu la condițional-optativ prezent cu un singur *-i*:

aș fi
aș ști
aș veni

b) Se scriu la condițional-optativ prezent:

— cu *-e*, nu cu *-ea*: *aș ține*, nu: *aș ținea*

— cu *-e*, nu cu *i*: *aș scrie*, nu: *aș scrii*

Propoziția optativă

Citiți propozițiile:

Aș pleca în excursie.
M-aș duce la bibliotecă.

Fiecare dintre aceste propoziții are câte un verb la modul condițional-optativ care exprimă o dorință (*aș pleca, m-aș duce*).

Propoziția construită cu un verb la modul condițional-optativ care exprimă o dorință se numește **propoziție optativă**.

După propozițiile optative se pune de obicei punct.

EXERCITII

1. Alegeți verbele la modul condițional-optativ din textele de mai jos și indicați timpul, persoana și numărul acestora:

a) Mai bine M[ăria] sa și-ar căuta de drum și ar da pace unor oameni care nu i-au făcut nimic.

b) Domnul nostru-ar vrea să vadă pe măritul împărat.
— Eu nu ți-aș dori vreodată să ajungi să ne cunoști...

c) Chiar dacă tu, Dunăre, te-ai face neagră cerneală, ... și eu ... aș avea putere să strâng nesfârșita pânză albastră a cerului... și aș ști să scriu și aș scrie întruna o mie și mai bine de ani,... tot n-aș izbuti să povestesc oamenilor ce am de povestit.

2. Construiți propoziții sau fraze în legătură cu participarea voastră la activități de muncă obștească, patriotică, în care unele verbe să fie la modul condițional-optativ (timpurile prezent și perfect).

3. Construiți trei propoziții cu verbe la modul condițional-optativ, după cum urmează:

a) într-o propoziție verbul să exprime o dorință;

b) în două propoziții verbele să fie însoțite de forme neaccentuate ale pronumelui personal.

4. Treceți la forma inversă a modului condițional-optativ prezent, persoana a II-a, singular, verbele: *a fi*, *a bate* și *a plesni*, însoțite de pronume personale cu forme neaccentuate.

5. Alcătuiți un text în care să fie și propoziții optative (în legătură cu activitatea școlară și pionierească).

*

Modurile

- indicativ
- imperativ
- conjunctiv
- condițional-optativ

sînt

- moduri personale, deoarece formele lor arată persoana care face acțiunea și
- moduri predicative, deoarece îndeplinesc în propoziție funcția de predicat

COMPUNERE

STUDIUL INDIVIDUAL

Cum să ne pregătim lecțiile?

La baza pregătirii temeinice a tuturor elevilor, a oricărui cetățean se află *studiul individual*. Fără studiu individual sînt imposibile progresele la învățatură, valorificarea posibilităților oamenilor în diferite domenii ale cunoașterii. Scopul studiului individual, realizat sub îndrumarea profesorilor, este de a aduna idei, informații în legătură cu un anumit subiect.

Studiul individual presupune:

a) învățarea după manual;

b) învățarea după notițe;

c) lectura suplimentară;

d) rezolvarea întrebărilor, a exercițiilor, a problemelor și a temelor din manuale sau a altora indicate de profesori.

1. Învățarea după manual

Cerințe:

a) orice învățare după manual este ușurată dacă lecția respectivă a fost bine înțeleasă, dacă se urmăresc cu atenție explicațiile profesorului, demonstrațiile, argumentele, aplicațiile etc.;

b) cunoașterea conținutului lecțiilor anterioare, a noțiunilor de bază fără de care nu se pot însuși noile cunoștințe;

c) înțelegerea fiecărei pagini a manualului, a ideilor esențiale; evitarea pierderii în amănunte ne semnificative.

2. Luarea notițelor și învățarea după notițe

Notițele:

a) să fie luate separat pentru fiecare disciplină;

b) să reproducă, în general, problemele lecției (să cuprindă pe scurt explicațiile profesorului, demonstrații, hărți, planșe, scheme, tabele);

c) să consemneze corect temele, ideile, problemele discutate, ceea ce se scrie pe tablă, ceea ce se spune, se explică, se argumentează etc.;
d) cunoștințele transmise de profesor să fie completate cu idei și informații rezultate din răspunsurile colegilor din clasă.

În luarea notițelor, puteți folosi diverse abrevieri (prescurtări) pentru cuvintele care intervin des.

3. Învățarea după alte surse de informare, de lectură

În cadrul lecțiilor și în manuale se fac recomandări de folosire și a altor surse auxiliare, de pregătire a lecțiilor, de largire a cunoașterii voastre în diferite domenii, în strânsă legătură cu temele studiate.

Folosirea acestor surse presupune, în prealabil, citirea capitolului sau a subcapitolului respectiv din manual, a notițelor, pentru a urmări ideile principale (sarcina aceasta privește mai ales studiul istoriei, al geografiei, al biologiei).

La limba română, lectura suplimentară a unor opere trebuie să fie făcută cu atenție pentru a înțelege gândurile și sentimentele autorului, caracterul personajelor, felul operei (lirică, epică) etc., modul în care prind viață personajele.

Etape ale studiului individual

- citirea notițelor;
- citirea capitolului (fragmentului) din manual de câte ori este necesar pentru înțelegerea faptelor, a noțiunilor, a definițiilor, a explicațiilor;
- înțelegerea ilustrațiilor (hărți, desene, scheme, grafice, fotografii);
- consultarea lecțiilor anterioare, dacă este cazul;
- cercetarea unor dicționare ale limbii române, atlase, culegeri de exerciții, de probleme;
- întocmirea unui plan cu ideile principale, generale, într-o succesiune logică, pentru a pune ordine în cunoștințele adunate din manuale, din notițe sau din alte surse.

EXERCIȚII ȘI TEME (la alegere)

1. Pornind de la conținutul unor lecții din manualele școlare și de la notițele luate în clasă pe marginea explicațiilor date de profesori, alcătuiți un plan de idei fundamentale la o lecție. Dezvoltați oral acest plan în clasă.

2. Faceți rezumatul unei lecții de istorie sau de geografie din manualele respective ale clasei a VI-a.

3. Organizați în clasă o mică expoziție cu cele mai bune caiete de notițe.

4. Alcătuiți schema (planul de idei) unei lecții de istorie, de geografie sau de fizică, orientându-vă după modelul de mai jos:

PORUMBELUL

- Mediul de viață:** țări din zona de climă temperată
- Descrierea:** corp
 - în formă de fus (aerodinamică)
 - acoperit cu
 - pene
 - puf
 - fulgi
- Alcătuirea corpului**
 - cap (mic și rotund, cu cioc)
 - trunchi
 - legat prin gît mobil de cap
 - oval, terminat cu coadă
 - membre
 - anterioare — aripi
 - posterioare — picioare cu degete și gheare
- Locomoția:**
 - prin zbor cu ajutorul aripilor puse în mișcare de mușchii pieptului și înlesnit de oasele pneumatice
- Hrănirea:**
 - cu grăunțe
 - traseul hranei: gură → faringe → esofag (gușă) → stomac glandular → pipotă → intestinul subțire:
 - în sînge (cea digerată)
 - în intestinul gros (resturi)
- Respirația:**
 - prin plămîni care comunică cu 9 saci aerieni, iar aceștia cu oasele pneumatice
 - prin ridicarea și coborîrea aripilor (în timpul zborului)
 - prin mișcările cavității toracice (în repaus)
- Înmulțirea:**
 - prin ouă, pe care perechea le clocește pe rînd, în cuib
- Foloase:**
 - frumusețe
 - carne
 - transmitere de mesaje
- Rase:**
 - numeroase, porumbelul
 - voiajor (călător)
 - coadă de păun (evantai)
 - cavaler

LECTURĂ SUPLIMENTARĂ

I. CÎNTECUL LUI MIHAI VITEAZUL

Auzit-ați de-un oltean,
De-un oltean, de-un craiovean
Ce nu-i pasă de sultan?

Auzit-ați de-un viteaz
Care veșnic șade treaz
Cît e țara la necaz?

Auzit-ați de-un Mihai
Ce sare pe șapte cai
De strigă Stambulul¹ vai?

El e Domnul cel vestit,
Care-n lume a venit
Pe luptat și biruit.

Spuie riul cel oltean,
Spuie vadul² dunărean
Și codrul călugărean

Cite lupte a privit,
Cite oști a mistuit³,
Cite oase a-nălbit

¹ Stambul = Istanbul (Constantinopol), vechea capitală a Turciei

² vad = loc unde albia riului e mai puțin adîncă, loc favorabil trecerii prin apă;

albie, matcă (la un riu)

³ a mistui = a distruge; a nimici, a prăpădi

Mulți ca frunzele de brad,
Ca nisipul de pe vad,
Ca gemetele din iad!...

Alelei! Mihai, Mihai!
Căci de noi milă nu ai
Să ne scapi de-amar și vai!

(Vasile Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*)

1. În ce categorie de poezii populare se încadrează „Cîntecul lui Mihai Viteazul“?
2. Desprindeți trăsăturile caracteristice ale personajului care a rămas în amintirea întregului nostru popor.
3. Găsiți repetițiile folosite de autorul anonim.
4. Ce vă reamintește „codrul călugărean“? (Știați că de la această mare victorie asupra dușmanilor țării Mihai a rămas în istorie cu numele de „Viteazul“?)

*

II. IANCU JIANU

fragmente

— Foaie verde-un dedețel¹,
Colo-n vale-n cornățel²,
S-a iscat d-un voinicel
Cu cizmele de vițel
Și cu cojocu de miel...

.....
Ăla e Iancu Jianu
Care-a-nspăimîntat Ardealu
Și ține pisma³ cu anu!
Mai sta Iancu ce mai sta,

.....
El în crîșmă că intra
Și potera mi-l afla.
Căpitanu ce-mi făcea?
Cu potera să ducea
Și crîșma mi-o-nconjura.
Căpitanu ce-mi făcea?
Înăuntru că-mi intra:
— Măi Iancule, dumneata,
Te dai, Iancule, legat,

Ori de nu, mori împușcat,
Din baine⁴ junghiat
Și e mai mare păcat!
— Căpitane, dumneata,
Eu îmi beau băutura,
Nu-s femeie cu năframă
Să mă dau de bună samă,
Și-s voinic cu pălărie,
N-am grije⁵ de voi o mie!
Mai bea Iancu ce mai bea,
Băutura termena
Și-nspre ușe să trăgea,
D-un fluieraș fluiera,
Calu că s-apropia,
Pin'la ușe că-mi venea,
Iancu pe el s-arunca,
Pintenii calului că-i da,
Peste garduri îmi sărea
Și de poteră-mi scăpa.
Mergea calu-mboiestrînd⁶,

¹ dedețel (dedețel) = plantă cu frunze păroase și cu flori mari, albastre-violete

² cornățel = plantă cu tulpina în patru muchii, cu flori albe sau verzi și cu fructe acoperite cu peri

³ pizmă (pop.) (pismă) = aici, dușmănie, ciudă, necaz, pornire

⁴ baionetă = armă în formă de sabie scurtă, care se poate fixa la țeava puștii militare

⁵ n-am grije = nu-mi pasă, nu mă tem

⁶ a merge în buiestru (imbuiestrînd) = a merge în trap mărunt

Din copite foc lăsînd.
 El la Olt s-apropie
 Şi la podar că-mi striga:
 — Măi podare, dumneata,
 Trage podul mai de-a drept,
 Că-ţi răcesc un glonte-n piept!
 Iar podaru ce-mi făcea?
 Se făcea că n-auza.
 Iară Iancu ce făcea?
 Cînd aşa că el vedea,
 Cu calu-n Olt s-arunca.

Mergea calu-mboiestrînd
 Şi frumuşel înotînd.
 Cînd fu la mijloc de Olt,
 Trage Iancu cîte-un foc,
 Potera-mi stătea pe loc.
 Mergea Iancu ce mergea
 Şi la margine-mi ieşea.
 Şi pe mal că s-arunca,
 Toţi băieţii mi-i strîngea
 Şi cartuşe le-mpărţea,
 Salvă de foc¹ că-mi trăgea.

.....
 (Balade populare româneşti)

*

Descrieţi scena imaginată între Iancu şi căpitanul poterii.

COMPUNERE

EXERCITII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII ORALE

Răspunsuri la întrebări

I. Răspundeţi, în ordine, la următoarele întrebări:

1. De ce este necesar să citim permanent şi cît mai mult?
2. Care este momentul cel mai emoţionant pe care l-aţi trăit în şcoală?
3. Ce vă interesează în mod deosebit în excursiile făcute cu părinţii sau cu prietenii?
4. Cum reacţionaţi cînd un coleg trece nepăsător pe lîngă un copil care s-a lovit şi plînge?
5. Cu ce intenţie a folosit poetul anonim cuvintele subliniate în versurile:

Auzit-aţi de-un viteaz
 Care veşnic şade treaz
 Cît e ţara la necaz?

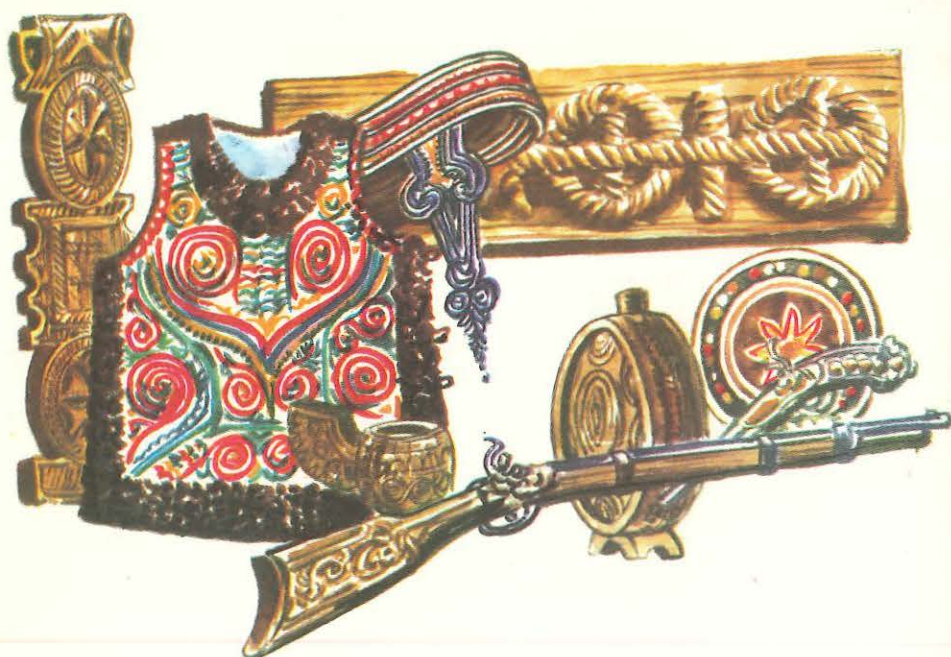
6. Din ce cauză nu se aude o pisică mergînd?

¹ salvă de foc = serie de lovituri de puşcă trase simultan

II. Concurs: Fiecare grupă (din cele trei organizate prin aranjarea voastră în bănci) va formula o întrebare şi va răspunde, printr-un reprezentant, la o întrebare adresată de colegii din clasă. Este câştigătoare grupa care formulează cea mai frumoasă întrebare (legată de preocupările voastre) şi care, în acelaşi timp, dă un răspuns corect, complet, nuanţat, într-un limbaj corespunzător. Repartizarea întrebărilor şi acordarea notelor pentru cele două probe vor fi făcute de profesor.

III. Răspundeţi în scris la o întrebare din manualele voastre (de la sfîrşitul lecţiilor din această săptămînă).

DOINE

UNDE-AUD CUCUL CÎNTÎND

Unde-aud cucul cîntînd
 Și mierlele șuierînd,
 Nu mă știu om pe pămînt!
 Eu zic cucului să tacă,
 El se suie sus pe cracă
 Și tot cîntă de mă seacă.
 Dar mai jos pe-o rămurea
 Cîntă și o turturea,
 Tristă ca inima mea.
 Cucul zice de pornire,
 Turturica de jeliere,
 Ș-al meu suflet de pieire!

(Vasile Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*)

FRUNZĂ VERDE LĂCRĂMIOARE

Frunză verde lăcrămioare,
 Cîtă boală-i pe sub soare
 Nu-i ca dorul arzătoare;
 Căci dorul unde se pune,
 Face inima tăciune;
 Face inimioara jar
 Și trăiește cu amar.
 Frunză verde și-o alună,
 Cîtă boală-i pe sub lună
 Nu-i ca dorul de nebună;
 Cîte boale-s pe sub soare
 Nici una nu-i omoritoare;
 Numai dorul und' se lasă
 Face lacrărilor casă.

.....
 De amar ce-am suferit,
 Inima mi s-a-mpietrit.
 Și de mult ce pătînesc,
 Nu mai plîng, nu mai simțesc
 Dar mereu mă prăpădesc!

(Grigore Tocilescu, *Materialuri folcloristice*)

VOINICUL

Cine-i tînăr și voinic
 Iese noaptea la colnic¹
 Fără par, fără nimic,
 Fără paloș, nici pistoale,
 Numai cu palmele goale!
 Cine-i tînăr și viteaz
 Bujor poartă pe obraz
 Și la potiră ș-arată
 Pieptul gol, fața curată,

¹ colnic = aici, cărare, potecă; colină, delușor; luminiș, poiană

Și cît scoate un cuvînt
Căd neferii¹, la pămînt,
Cum se scutur perele,
Perele și merele.

(Vasile Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*)

MAICĂ, MAICĂ, DRAGA MEA

Maică, maică, draga mea,
Eu mă duc, maică, de-acasă,
Nu plînge, ci fii voioasă,
Că de-o fi țara pe pace
Iar înapoi m-oi întoarce
Și de-o fi o răutate²
M-oi trage ling-o cetate
Ș-o scrie frumoasă carte³,
Carte-n patru cornurele⁴
Scrisă cu lacrimi de jele.

.....
Hoi, săraci feciori cum pleacă,
Prinde-i ochi-a lăcrăma
Și inim-a suspina.
Vine-o carte ș-o poruncă
Elu-i musai⁵ să se ducă,
Lasă frați, lasă surori,
Lasă doriți părinciori...
Cu ochii plini de dor,
Las-o albă de nevestă
Tot plîngînd pe la fereastă.

(Mihai Eminescu, *Literatura populară*)

¹ *nefer* = simplu soldat în corpul ienicerilor din armata turcă; aici, poteraș, soldat pămîntean făcînd parte din corpul arnăuților (al ostașilor cu leafă în serviciul poliției domnești)

² *răutate* = aici, necaz, nenorocire

³ *carte* = aici, scrisoare

⁴ *cornurele* = colțișoare, unghiulețe

⁵ *musai* (pop.) = trebuie, neapărat

CÎNTECUL STRĂINĂTĂȚII

Jalnică străinătate,
Mult ești fără dreptate:
Ocolii țările toate
Și de bine n-avui parte,
Că de mic am pribegit
Tot în străini am trăit
Și odihnă n-am avut...
Vine-mi dorul uneori
Să mă sui la munți cu flori,
Să mă jăluiesc în hori
Să-mi mai treacă de fiori;
Vine-mi dorul cîteodată
Să mă sui la munți cu piatră,
Să-mi fac ochii ca o roată,
Să mă uit la lumea toată
Pe unde-am îmblat odată,
Cînd eram la al meu tată.

.....
Vino, dragă turturea,
De-mi arată calea mea
Să pot trece Dunărea
Să văz dragă țara mea —
De-ar trăi măicuța mea
Sau vro dragă sora mea.

(Mihai Eminescu, *Literatura populară*)

Memorați, la alegere, una dintre cele cinci poezii.

*

Atît de trist răsună doina
Făr' de cuvinte înțeleasă!
Ce dor își spune cine-o cîntă
Și ce durere îl apasă?

Ascult-o bine cum adie
Din munții noștri pîn-in vale,
Și spune-mi dacă știi vrun cîntec
Mai dulce și mai plin de jale.

O. Carp

*

ÎNDRUMĂRI

Literatura populară (creată de autori anonimi, transmisă pe cale orală și îmbogățită din generație în generație) este strîns legată de trecutul nostru istoric, de întreaga experiență de viață a poporului român.

În cele cinci creații lirice cuprinse în manual, creatorii anonimi dau glas unor profunde stări sufletești: de jale, de dor răscolitor, de admirație pentru eroii populari luptători pentru dreptate, de tristețe și de singurătate a flăcăilor luați la oaste, de înstrăinare dureroasă de țară și de cei dragi.

Aceste comori de largă circulație ale simțirii românești impresionează prin varietatea sentimentelor exprimate, prin profunda legătură a omului cu natura, prin bogăția limbii folosite și prin valoarea lor artistică deosebită.

ÎNTREBĂRI ȘI EXERCIȚII

1. Ce aspecte ale vieții poporului nostru sînt oglindite în aceste opere lirice?
2. Ce elemente ale naturii se întîlnesc în poeziile de mai sus?
3. Căutați cuvintele și grupurile de cuvinte care se repetă și arătați ce comunică autorii populari cu ajutorul lor.
4. Alegeți pentru fiecare text versurile care exprimă în modul cel mai sugestiv sentimentul predominant și notați-le în caiete.
5. Indicați comparațiile, diminutivele și măsura versurilor folosite în aceste poezii.
6. Explicați înțelesul următoarelor versuri:

*Nu mă știu om pe pămînt!
Face lacrimilor casă.
Fără paloș, nici pistoale...
...Scrișă cu lacrimi de jale.
Că de mic am pribegit...*

EXERCIȚII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Stabiliți termenii de bază de la care s-au format cuvintele *măicuță*, *cornurele*, *omoritoare* și (a) *împietri*; precizați sufixele și prefixele adăugate acestora.
2. Găsiți sinonimele cuvintelor *cracă*, *tăciune*, *amar*, *a pătîmi* și *feciori*; alcătuiți apoi, cu ajutorul lor, un scurt text despre viața haiducilor.
3. Formați diminutivele cuvintelor *dor*, *alună*, *voinic*, *măr*, *țară*, *cetate*, *carte* și *frate*.
4. Folosiți în propoziții, cu toate sensurile cunoscute de voi, cuvintele *inimă*, *par* și *seacă*.

5. Stabiliți ce părți de vorbire sînt cuvintele subliniate din versurile de mai jos. Construiți apoi propoziții în care aceiași termeni să fie folosiți cu alte înțelesuri:

- a. *De amar ce-am suferit,*
Inima mi s-a-mpietrit.
Și de mult ce pătimesc,
Nu mai plîng, nu mai simțesc...
- b. *Iese noaptea la colnic*
Fără par, fără nimic.

TEMĂ

Citiți alte doine din colecția de poezii populare a lui Vasile Alecsandri.

DOINA

Cele cinci poezii transmit, în mod direct, propriile sentimente ale creatorilor anonimi. Ele sînt opere lirice:

Poeziile lirice populare în care sînt exprimate cele mai puternice și mai variate sentimente ale poporului nostru se numesc d o i n e.

Doinele sînt cele mai vechi, mai răspîndite și mai îndrăgite opere populare. Ele s-au transmis pe cale orală, prin cîntec.

În funcție de diversitatea sentimentelor, ele se pot grupa în:

- doine de jale: *Unde-aud cucul cîntînd*;
- doine de dor: *Frunză verde lăcrămioare*;
- doine de haiducie: *Voinicul*;
- doine de cătănie: *Maică, maică, draga mea*;
- doine de înstrăinare: *Cîntecul străinătății*.

Pe lîngă acestea, mai există < doine de dragoste
doine de păstorie

Din a doua jumătate a secolului trecut, doinele și baladele au început să fie culese și publicate de către unii scriitori și cercetători ai literaturii noastre populare. Printre cei care au prețuit poezia populară, amintim pe Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, Lucian Blaga, Simion Florea Marian, Ion Pop Reteganul, Grigore G. Tocilescu și G. Dem. Teodorescu.

*

Ați învățat că potrivirea sunetelor de la sfârșitul versurilor se numește *rimă*.

Poeziile populare studiate pînă în prezent au două feluri de rimă:

a. *rimă imperecheată* (potrivirea sunetelor finale a două versuri alăturate), ca în exemplele:

Venea mare ca vîntul
ca vîntul și ca gîndul,
cu părul lăsat în vînt,
cu măciuca de pămînt.

Căci dorul unde se pune,
Face inima tăciune;
Face inimioara jar
Și trăiește cu amar.

b. *monorimă* (potrivirea sunetelor finale a trei sau a mai multor versuri), ca în exemplele:

Închinat-aș și n-am cui!
Închinat-aș murgului,
Murgului sireapului.

Vine-mi dorul uneori
Să mă sui la munți cu flori,
Să mă jăluiesc în hori
Să-mi mai treacă de fiori.

Rima imperecheată este întîlnită și în poeziile culte (create de scriitori cunoscuți):

- Iat-o sanie ușoară care trece peste văi...
În văzduh voios răsună clinchete de zurgalăi.
- Mircea însuși mină-n luptă vijelia-ngrozitoare,
Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare.

Tot în poeziile culte găsim și alte feluri de rimă:

c. *rimă încrucișată* (potrivirea sunetelor finale ale versurilor întii și al treilea, al doilea și al patrulea), ca în exemplele:

Cu tine două fete stau
Și torc în rînd cu tine;
Sînt încă mici și tată n-au
Și George nu mai vine.

Apleacă-ți fruntea de stăpîn
Spre brazda noastră milenară,
Reînvîiat țaran român
Și făcătorule de țară!

d. *rimă îmbrățișată* (potrivirea sunetelor finale ale versurilor întii și al patrulea, al doilea și al treilea), ca în exemplele:

Hai în codrul cu verdeață,
Und-izvoare plîng în vale,
Stîncă stă să se prăvale
În prăpastia măreață.

(Mihai Eminescu, *Floare albastră*)

Pe vîrf de deal, în largul de zăpadă,
Bătrîn stingher stejarul e de pază,
Subt bolta lui vin corbii de s-așază
Cînd umbrele-nserării prind să cadă.

(Octavian Goga, *Stejarul*)

GRAMATICĂ

VERBUL

MODURILE NEPERSONALE (NEPREDICATIVE)

Modul infinitiv

Citiți următoarele propoziții:

A învăța este o datorie.

Grija voastră este de a păstra ordinea.

Cuvintele subliniate sînt verbe. Ele exprimă numele acțiunilor.

Modul la care verbul exprimă numele acțiunii sau al stării se numește *infinitiv*.

Infinitivul este forma de bază a verbului, pe care o găsim înscrisă în dicționare: *citi*, *cînta*, *cobori*, *face*, *lucra*, *tăcea* etc.

În limba română există două forme de infinitiv:

1. o formă de infinitiv scurt, precedată, de obicei, de prepoziția *a*, considerată semn caracteristic al infinitivului: *a cînta*, *a citi* etc.

Ea apare în vorbire în două situații:

a) fără prepoziția *a*:

- în structura viitorului: *voi alerga*, *voi cere*
- imperativului (cu aspect negativ): *nu alerga*, *nu cere*
- condiționalului-optativ prezent: *aș alerga*, *aș cere*
- după unele verbe: *poate învăța*, *știe lucra*

b) cu prepoziția *a*:

- la începutul unei propoziții: *A citi este pasiunea mea*.
- după unele verbe: *Nu meritați a muri de sabie*, *ci de ștreang*.
- după substantive: ... *acești viteji au avut norocirea a cîștiga fîgăduința marelui Sobieski*.
- după unele prepoziții ca *de*, *fără*, *pentru*. spre:
Gîndul de a termina cartea pînă mîine nu-mi dă pace.

2. o formă de infinitiv lung, formată din infinitivul scurt + sufixul -re: *cîntare, lucrare*. Ea era frecventă în limba română veche; cu timpul, s-a transformat în substantiv: *alergare, cerere, coborîre, vorbire* etc. Această formă se folosește și în structurile inversate ale modului condițional-optativ:

*cîntare-aș
dormire-ai*

OBSERVAȚIE:

Uneori, între prepoziția *a* sau adverbul de negație *nu* și forma verbală a infinitivului se intercalează adverbul *mai* și formele neaccentuate de acuzativ și de dativ ale pronumelui personal:

- scrise separat: pentru *a nu le mai vorbi*;
- legate prin cratimă: pentru *a-l mai vedea*; pentru *a nu mi-l mai vedea*.

Infinitivul (scurt) are două aspecte:

- un aspect afirmativ: *a alerga, a cere*;
- un aspect negativ (format cu ajutorul adverbului de negație *nu*): *a nu alerga, a nu cere*.

Funcțiile sintactice ale infinitivului

Citiți următoarele propoziții:

1. *Li s-a recomandat* < *recapitularea* < *a recapitula* < *verbul(ui).*

Ce li s-a recomandat? — *a recapitula* < *subiect*

2. *Datoria noastră este* < *învățătura* < *de a învăța* < *nume predicativ*

Care este datoria noastră? — *de a învăța*

3. *În ziua aceea avea plăcerea* < *plimbării* < *de a se plimba* < *atribut*

Care plăcere? — *de a se plimba*

4. a) *Voi ați dorit* < *chemarea* < *a-l chema* < *complement*

Ce ați dorit? — *a chema*

- b) *A venit* < *fără teamă* < *fără a se teme* < *complement*

Cum a venit? — *fără a se teme*

Ortografie:

1. Unele verbe se scriu la infinitiv

a crea, nu: *a creia*
a fi, nu: *a fii*
a lua, nu: *a loa*
a ploua, nu: *a ploa*
a scrie, nu: *a scri*
a vîji, nu: *a vîji*

2. Nu trebuie confundate în scriere prepoziția *a* (semn al infinitivului) + pronumele personal cu formele verbului auxiliar *a avea* (din alcătuirea perfectului compus și a modului condițional-optativ prezent) sau cu ale articolului posesiv (genitiv):

Verbul la infinitiv	Verbul auxiliar	Articolul posesiv
înainte de a-l cunoaște	—	<i>al</i> prietenului
înainte de a-i cunoaște	<i>ai</i> cunoscut (perf.c.) <i>ai</i> cunoaște (cond. opt.)	<i>ai</i> colegului
înainte de a-ți spune	<i>ați</i> spus (perf.c.) <i>ați</i> spune (cond. opt.)	—

EXERCIȚII

1. Găsiți verbele la modul infinitiv din textele de mai jos:

a) *E ușor a scrie versuri*

Cînd nimic nu ai a spune.

(Mihai Eminescu, *Criticilor mei*)

b) *Iaca, așa se poate înșela omul de multe ori, ... dacă nu știe a judeca bine.*

(Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*)

c) *Cită ambiție, cită dorință de-a învinge la băiețelul acesta de 11 ani!*

(Cutezătorii, 13 ianuarie, 1983)

2. Precizați care sînt funcțiile sintactice ale infinitivelor de la exercițiul 1.

3. Scrieți infinitivul verbelor: *alergasem, am văzut, coborau, fugim, să ceară.*

4. Construiți cinci propoziții în care să folosiți infinitivele verbelor de la exercițiul 3 cu funcțiile sintactice învățate.

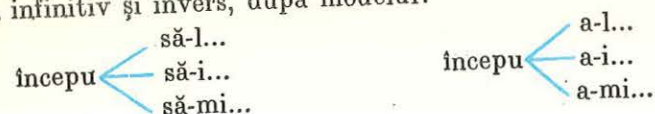
5. Alcătuiți propoziții sau fraze în care:

a) verbele la infinitiv să aibă forma lungă;

b) verbele la infinitiv să intre în structura viitorului, a condiționalului-optativ și a imperativului;

c) verbele la infinitiv să fie în construcții cu forme neaccentuate ale pronumelui personal;

d) să transformați unele construcții cu verbe la modul conjunctiv în construcții cu verbe la infinitiv și invers, după modelul:

Modul gerunziu

Citiți următoarele propoziții:

- Trecînd pe acolo, l-am întîlnit pe Ion.
- Apele șușoteau lovînd malul lin.
- Răspîndindu-se în roiuri întînd corturile mari.

Cuvintele subliniate sînt forme ale verbelor *a trece*, *a lovi*, *a se răspîndi* și exprimă acțiuni în curs de desfășurare.

Modul la care verbul exprimă acțiunea în desfășurare, în același timp cu a verbului determinat, se numește gerunziu.

Formele verbale la modul gerunziu se termină în *-înd* sau *-ind*.

OBSERVAȚII:

1. Gerunziul poate fi urmat uneori de formele neaccentuate de Ac. și D. ale pronumelui personal (în această situație verbul se termină în vocala *-u*):

ajutîndu-l	aducîndu-mi-l
vorbindu-ți	trimițîndu-ți-i

2. De la gerunziu s-au format unele adjective care se acordă în gen, număr și caz cu substantivele însoțite: ordine *crescîndă* sau *descrescîndă*, ruine *fumegînde*, rană *sîngerîndă*.

3. Trebuie să evităm folosirea frecventă a gerunziilor, deoarece, abuzîndu-se de ele, exprimarea devine mai puțin clară.

Gerunziul are două aspecte:

- aspect afirmativ: *citînd*, *lucrînd*
- aspect negativ (format cu ajutorul prefixului *ne-*): *necitînd*, *nelucrînd*

Funcțiile sintactice ale gerunziului

Citiți următoarele propoziții:

- Numai Dunărea, neostenită, curge mereu șușotînd.
Cum curge Dunărea? — șușotînd

complement circ.
de mod

b) *Baiazid, privind la dînsul, îl întreabă cu dispreț.*

Cînd îl întreabă? — privind

complement circ.
de timp

c) *Valuri cu creste spumegînd se loveau de stînci.*

Ce fel de creste? — spumegînd

atribut

Ortografie:

- Unele verbe se scriu la gerunziu

accentuînd,	nu: accentuînd
apropiînd,	nu: apropiînd
creînd,	nu: creînd
fiînd,	nu: fiînd
luînd,	nu: lund
plouînd,	nu: ploînd
scriînd,	nu: scrînd
știînd,	nu: ștînd
vîjînd,	nu: vîjînd

2. Cînd între prefixul *ne-* și forma de gerunziu afirmativ se intercalează adverbul de mod *mai*, structura rezultată se scrie într-un cuvînt:

nemaicînd
nemailucrînd

EXERCIȚII

1. Găsiți verbele la modul gerunziu din propozițiile de mai jos:

- ...rădicînd capul, zări pe sprinceană dealul cetățuia Neamțu.
Oastea se înșiră în două rînduri, lăsînd prin mijlocul ei loc (garnizoanei).
Atunci se văzură ieșînd șase oameni.
- ... îl vezi strălucînd pînă și prin noroiul drumurilor.
- Orizonu-ntunecîndu-l, vin săgeți de pretutîndeni...
Și gonînd biruitoare tot veneau a țării steaguri...

2. Precizați care sînt funcțiile sintactice ale gerunziilor de la exercițiul 1.

3. Scrieți gerunziile verbelor: *auzeam*, *cerusem*, *doboară*, *sunarăm*, *tăceți*.

4. Construiți cinci propoziții în care să folosiți gerunziile verbelor de la exercițiul 3, cu funcțiile sintactice învățate.

5. Alcătuiți propoziții cu:

a) gerunzii după verb și înaintea acestuia, după modelul:

Am venit	←	alergînd	Auzînd acestea,	←	s-a oprit
----------	---	----------	-----------------	---	-----------

b) aspectul negativ al verbelor „a ști” și „a putea” la gerunziu;

c) gerunzii însoțite de forme neaccentuate ale pronumelui personal.

*

Modul participiu

Citiți următoarele propoziții:

- a. A patra zi căzu **împușcat** însuși comandantul artileriei leșești.
b. Mai presus de acel briu muntos, se înalță două piramide de munți, cu crestele **încununate** de o vecinică diademă de ninsoare.

Cuvintele subliniate sînt forme ale verbelor *a împușca* și *a încununa*.

Aceste forme

- exprimă acțiuni încheiate și suferite de o ființă sau de un lucru
- seamănă cu niște adjective (fără a se confunda cu ele)
- se acordă în gen, număr și caz cu substantivele determinate:
 - *împușcat*: masculin, singular, nominativ, ca și *comandantul*;
 - *încununate*: feminin, plural, acuzativ, ca și *crestele*.

Modul la care verbele exprimă acțiuni terminate și suferite de o ființă sau de un lucru se numește **participiu**.

Modul participiu se termină în *-t* sau *-s*: *încununat*, *lovit*, *hotărît*, *făcut*, *tors*.

OBSERVAȚII:

1. Participiul se folosește în două situații:

- a) ca element de bază (verb de conjugat) în alcătuirea unor timpuri compuse
- perfectul compus: *am citit*, *am scris*
 - conjunctivul perfect: *să fi citit*, *să fi scris*
 - condiționalul-optativ perfect: *aș fi citit*, *aș fi scris*

În această situație, el nu-și schimbă forma după gen și număr și se ia împreună cu verbele auxiliare *am*, *să fi*, *aș fi*.

- b) ca element care determină substantivul (sau altă parte de vorbire)
- elev* ascultat
 - elevă* ascultată
 - elevi* ascultați
 - eleve* ascultate

În această situație, el se acordă în gen, număr și caz cu substantivul (întocmai ca adjectivul).

2. Trebuie făcută deosebireă între forma modului participiu și a adjectivului sau a adverbului provenit de la participiu, cu care este identică:

- a) *El a deschis geamul.* — verb la participiu, neacordat
— intră în structura perfectului compus (*a deschis*)
- b) *El poartă un costum deschis.* — adjectiv provenit din participiu
— determină un substantiv (*costum*), cu care se acordă în gen, număr și caz
- c) *Te rog să vorbești deschis.* — adverb de mod provenit din participiu
— determină un verb (*să vorbești*)

3. Participiul poate deveni și substantiv, cu ajutorul

articolului

- hotărît: *Rănitul deschise ochii.*
- nehotărît: *Un rănit deschise ochii.*
- adjectival: *Cel rănit deschise ochii.*

Participiul are două aspecte:

- aspect afirmativ — *pămînt lucrat*
— *cuvînt scris*
- aspect negativ (format cu ajutorul prefixului *ne-*) — *pămînt nelucrat*
— *cuvînt nescris*

Ortografie:

1. Unele verbe se scriu la participiu
- creat*, nu: *creiat*
 - luat*, nu: *loat*
 - plouat*, nu: *ploot*
2. Cînd între prefixul *ne-* și forma de participiu afirmativ se intercalează adverbul de mod *mai*, structura rezultată se scrie într-un cuvînt:

nemaiauzit
nemaivăzut

Funcția sintactică a participiului

Citiți propozițiile:

- a) ...*Să dea piept cu uraganul ridicat de Semilună.*
b) *M-am oprit în lunca cea bătută de soare.*
c) *Urmau douăsprezece tunuri trase de boi.*

Cuvintele *ridicat*, *cea bătută* și *trase* — sînt verbe la participiu
— determină substantivele *uraganul*, *lunca*, *tunuri*, cu care se acordă în gen, număr și caz

Ele au funcția sintactică de atribut.

EXERCIȚII

1. Găsiți verbe la modul participiu din textele de mai jos:

a) Vântul spulbera fulgii de zăpadă în vârtej și valuri repezite, sparte la răz-timpuri și împrăștiate fără căpătii în largul maidanelor.

(Barbu Ștefănescu Delavrancea, *Sorcova*)

b) Răsfoindu-le, bătrînul învățător se bucura ca de o zăpadă proaspăt căzută, neatinsă.

(Mircea Sîntimbreanu, *Se caută o greșeală*)

c) Recent ei au vizionat un documentar realizat de colegii lor de la cîneclubul pionieresc, dedicat activității arheologice de la Budureasca.

(Cutezători, joi 13 ianuarie, 1983, p. 5)

2. Arătați ce funcție sintactică au verbe la modul participiu din exercițiul 1.

3. Scrieți participiile următoarelor verbe: *cerne, ducem, învăț, scotea, sosiră*.

4. Construiți:

a) trei propoziții în care verbe la participiu să intre în structura timpurilor compuse;

b) trei propoziții în care verbe la participiu să determine substantive.

5. Alcătuiți propoziții sau fraze în care să folosiți:

- verbe la participiu;
- adjective și adverbe provenite de la participii.

*

Modul supin

Citiți următoarele propoziții:

a) *Și ce ai tu de povestit?*

b) *Ce este de făcut, tată?* întrebă tînărul vînător.

Cuvintele *de povestit* și *de făcut* sînt forme ale verbelor *a povesti* și *a face* exprimă acțiuni ce urmează să fie realizate au formă identică cu aceea a participiului (masculin, singular), precedată de prepoziția *de*

Modul la care verbe exprimă acțiuni ce urmează să fie realizate se numește supin.

Modul supin este alcătuit dintr-o formă verbală asemănătoare cu participiul, dar deosebită de acesta prin faptul că nu este variabilă

și este precedată de prepoziția *de* (sau de alte prepoziții — *după, la, pentru*):

de povestit

după tăiat (lemn)

la cules

Acțiunea exprimată de verb la modul supin poate fi înțeleasă ca:

— scop al altei acțiuni: *A venit pentru scuturat covoarele.*

— destinație a unui obiect: *Am cumpărat o mașină de cusut.*

OBSERVAȚIE:

De la supin s-au format în limba română multe substantive: de arat > *aratul*, de citit > *cititul*, de cules > *culesul*, de semănat > *semănatul*, de socotit > *socotitul*.

Supinul are două aspecte:

- aspect afirmativ

de conceput

de înțeles
- aspect negativ

de neconceput

de neînțeles

(cu ajutorul prefixului *ne-*)

Funcțiile sintactice ale supinului

Citiți propozițiile:

1. *E greu*

culesul

de cules

 cireșe(lor).

Ce este greu? — *de cules*

subiect

2. *Grîul este*

copt

de secerat

Cum este grîul? — (este) *de secerat*

nume predicativ

3. *A cumpărat o mașină*

pentru tricotaj

de tricotat

Ce fel de mașină? — *de tricotat*

atribut

4. a) *Am*

rezolvări de probleme

de rezolvat probleme

Ce am? — *de rezolvat*

complement

b) *S-a săturat*

de drum

de colindat

De ce s-a săturat? — *de colindat*

complement

EXERCITII

1. Găsiți verbe la modul supin în textele de mai jos:

a) ... Chiar mai dinioarea l-am văzut umblând prin târg cu cotul subsuoară, pentru cumpărat sumani, cum i-i negustoria, și trebuie să fie pe-aici undeva, ori în vro dugheană la băut adălmașul.

(Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*)

b) Costea o ducea bine ... Ajuta la țeșălat, la curățat, scotea vitele din grajd și le mina la fîntină, la adăpat.

(Ion Agârbiceanu, *Omul cu viața scurtă*)

c) Înaintea lui stau însemnate zilele de muncă, fălcile de arătură, de prașilă, de cosit și de secerat... pe bună dreptate, ar mai avea de luat, nu de dat.

(Alexandru Vlahuță, *Socoteala*)

2. Arătați ce funcții sintactice au verbele la modul supin din textele de la exercițiul 1.

3. Construiți patru propoziții în care să folosiți și verbe la modul supin cu funcțiile sintactice învățate.

MODURILE ȘI TIMPURILE VERBELOR

Modurile personale (predicative)

I. Modul indicativ

Prezent

cînt	văd	fac	citesc	hotărăsc
cînți	vezi	faci	citești	hotărăști
cîntă	vede	face	citește	hotărăște
cîntăm	vedem	facem	citim	hotărîm
cîntați	vedeți	faceți	citiți	hotărîți
cîntă	văd	fac	citesc	hotărăsc

Imperfect

cîntam	vedeam	făceam	citeam	hotăram
cîntai	vedeai	făceai	citeai	hotărai
cînta	vedea	făcea	citea	hotăra
cîntam	vedeam	făceam	citeam	hotăram
cîntați	vedeați	făceați	citeați	hotărați
cîntau	vedeau	făceau	citeau	hotărau

Perfectul simplu

cîntai	văzui	făcui	citii	hotărîi
cîntași	văzuși	făcuși	citiși	hotărîși
cîntă	văzu	făcu	citi	hotărî
cîntarăm	văzurăm	făcurăm	citirăm	hotărîrăm
cîntarăți	văzurăți	făcurăți	citirăți	hotărîrăți
cîntară	văzură	făcură	citiră	hotărîră

Perfectul compus

am cîntat	am văzut	am făcut	am citit	am hotărît
ai cîntat	ai văzut	ai făcut	ai citit	ai hotărît
a cîntat	a văzut	a făcut	a citit	a hotărît
am cîntat	am văzut	am făcut	am citit	am hotărît
ați cîntat	ați văzut	ați făcut	ați citit	ați hotărît
au cîntat	au văzut	au făcut	au citit	au hotărît

Mai mult ca perfect

cîntasem	văzusem	făcusem	citisem	hotărîsem
cîntaseși	văzuseși	făcuseși	citiseși	hotărîseși
cîntase	văzuse	făcuse	citise	hotărîse
cîntaserăm	văzuserăm	făcuserăm	citiserăm	hotărîserăm
cîntaserăți	văzuserăți	făcuserăți	citiserăți	hotărîserăți
cîntaseră	văzuseră	făcuseră	citiseră	hotărîseră

Viitor

voi cînta	voi vedea	voi face	voi citi	voi hotărî
vei cînta	vei vedea	vei face	vei citi	vei hotărî
va cînta	va vedea	va face	va citi	va hotărî
vom cînta	vom vedea	vom face	vom citi	vom hotărî
veți cînta	veți vedea	veți face	veți citi	veți hotărî
vor cînta	vor vedea	vor face	vor citi	vor hotărî

2. Modul imperativ

Afirmativ	cîntă	vezi	fă	citește	hotărăște
	cîntați	vedeți	faceți	citiți	hotăriți
Negativ	nu cînta	nu vedea	nu face	nu citi	nu hotări
	nu cîntați	nu vedeți	nu faceți	nu citiți	nu hotăriți

3. Modul conjunctiv

Prezent

să cînt	să văd	să fac	să citesc	să hotărăsc
să cînți	să vezi	să faci	să citești	să hotărăști
să cînte	să vadă	să facă	să citească	să hotărăască
să cîntăm	să vedem	să facem	să citim	să hotărîm
să cîntați	să vedeți	să faceți	să citiți	să hotăriți
să cînte	să vadă	să facă	să citească	să hotărăască

Perfect

să fi cîntat	să fi văzut	să fi făcut	să fi citit	să fi hotărît
să fi cîntat	să fi văzut	să fi făcut	să fi citit	să fi hotărît
să fi cîntat	să fi văzut	să fi făcut	să fi citit	să fi hotărît
să fi cîntat	să fi văzut	să fi făcut	să fi citit	să fi hotărît
să fi cîntat	să fi văzut	să fi făcut	să fi citit	să fi hotărît
să fi cîntat	să fi văzut	să fi făcut	să fi citit	să fi hotărît

4. Modul condițional-optativ

Prezent

aș cînta	aș vedea	aș face	aș citi	aș hotări
ai cînta	ai vedea	ai face	ai citi	ai hotări
ar cînta	ar vedea	ar face	ar citi	ar hotări
am cînta	am vedea	am face	am citi	am hotări
ați cînta	ați vedea	ați face	ați citi	ați hotări
ar cînta	ar vedea	ar face	ar citi	ar hotări

Perfect

aș fi cîntat	aș fi văzut	aș fi făcut	aș fi citit	aș fi hotărît
ai fi cîntat	ai fi văzut	ai fi făcut	ai fi citit	ai fi hotărît
ar fi cîntat	ar fi văzut	ar fi făcut	ar fi citit	ar fi hotărît
am fi cîntat	am fi văzut	am fi făcut	am fi citit	am fi hotărît
ați fi cîntat	ați fi văzut	ați fi făcut	ați fi citit	ați fi hotărît
ar fi cîntat	ar fi văzut	ar fi făcut	ar fi citit	ar fi hotărît

Modurile nepersonale (nepredicative)

1. Modul infinitiv

a cînta	a vedea	a face	a citi	a hotări
---------	---------	--------	--------	----------

2. Modul gerunziu

cîntînd	văzînd	făcînd	citînd	hotărînd
---------	--------	--------	--------	----------

3. Modul participiu

cîntat	văzut	făcut	citit	hotărît
cîntată	văzută	făcută	citită	hotărîtă
cîntați	văzuți	făcuți	citiți	hotăriți
cîntate	văzute	făcute	citite	hotărite

4. Modul supin

de cîntat	de văzut	de făcut	de citit	de hotărît
-----------	----------	----------	----------	------------

*

EXERCIȚII RECAPITULATIVE

1. Analizați verbele din textele de mai jos, în ordinea indicată în tabelul alăturat:

verbul	modul	timpul	persoana	numărul	funcția sintactică
--------	-------	--------	----------	---------	--------------------

a) Orice locuință trebuie să îmbrace, în acest anotimp, haina curățeniei. Deschizînd larg ferestrele dimineața, lăsăm radiațiile solare să pătrundă în locuință și să distrugă microbii. Astfel, aerul din încăperi se primenește. Aerisirea se face de două ori pe zi, dimineața și înainte de culcare.

(Cutezători, 13 ianuarie, 1983)

b) Într-o zi, se îngămădiseră... o mulțime de trebi pe capul mamei: niște sumani să-i scoată din stative; ... un teanc de sumane croite, nalt până-n grindă, aștepta cusutul; ... canură toarsă nu era pentru bătătură; țevi de făcut la sucală... Treabă era acolo, nu încurcălă.

(Ion Creangă, Amintiri din copilărie)

2. Scrieți formele de imperfect, perfectul simplu și mai mult ca perfect ale verbelor *a auzi*, *a coborî* și *a afla*.

3. Construiți propoziții în care verbul *a fi* să fie, pe rînd, verb predicativ, verb copulativ și verb auxiliar.

4. Puneți verbele din paranteză la modurile și timpurile potrivite, avînd în vedere ritmul și rima poeziei:

Chiar acum din crîng (a veni)

Și c-o veste bună!

Iarăși (a fi) concert, copii;

(a merge) și eu, și tu (a veni),

(a merge) împreună.

(a vrea) programă, lămurit?

(a sta) puțin (a căuta)...

Cucul, un solist vestit,

De printr-alte țări venit,

(a cînta) din flaut.

(George Coșbuc, *Concertul primăverii*)

5. Alcătuiți o scurtă compunere despre un spectacol văzut de curînd (serbare, emisiune TV, manifestare cultural-artistică etc.), folosind verbe la diferite moduri și timpuri.

COMPUNERE

COMPUNERE LIBERĂ

În timpul liber, în vacanțe, urmăriți cu interes cîteva programe prezentate la televizor. Emisiuni ca „1001 de seri”, „Desene animate”, „Călătorii spre viitor” (Emisiune concurs), „Noi în anul 2000”, „Cîntarea României”, „Lumea copiilor” sînt pe placul tuturor și sînt realizate chiar cu participarea unor șoimi și pionieri frunțași.

În funcție de preferințe, alcătuiți o compunere cu titlul „O emisiune îndrăgită”, în care să-i informați pe colegii voștri despre conținutul acesteia.

AMINTIRI DIN COPILĂRIE

fragment

de Ion Creangă (1839—1889)

Și satul Broștenii fiind împrăștiat, mai ca toate satele de la munte, nu se rușina lupul și ursul a se arăta ziua-meaza-mare prin el; o casă ici sub tihăraia¹ asta, alta dincolo de Bistriță, sub altă tihăraie, mă rog, unde i-a venit omului îndămină să și-o facă. Și Irinuca avea o cocioabă² veche de birne, cu fereștile cît palma, acoperită cu scînduri,

¹ tihăraie (pop.) = povîrniș pe coasta unui munte; ripă abruptă; loc răpos, sălbatic, acoperit cu vegetație deasă

² cocioabă = casă mică, sărăcăcioasă, dărăpănată

îngrădită cu răzlogi¹ de brad și așezată chiar sub munte, pe malul stîng al Bistriței, aproape de pod. Irinuca era o femeie nici tină, nici tocmai bătrînă; avea bărbat și o fată balciză² și lălie³, de-ți era frică să innop-tezi cu dînsa în casă. Noroc numai că de luni dimineața și până simbătă seara n-o mai vedeai; se ducea cu tată-său în munte, la făcut ferestrea⁴, și lucra toată săptămîna ca un bărbat pentru nimica toată: doi oameni cu doi boi, la vreme de iarnă, abia își puteau scoate mămăliga. Ba la mulți se întîmpla de veneau simbătă noaptea cîte cu un picior frînt sau cu boii stîlciți⁵, și aceasta le era cîștig pe deasupra.

Cocioaba de pe malul stîng al Bistriței, bărbatul, fata și boii din pădure, un țap și două capre slabe și rîioase, ce dormeau pururea în tindă, era toată averea Irinucăi. Dar și asta-i o avere, cînd e omul sănătos. Însă ce mă privește? Mai bine să ne căutăm de ale noastre.

Noi, cum a plecat bunicul, a doua zi ne-am dus la școală; și văzînd profesorul că purtăm plete, a poruncit unuia dintre școlari să ne tundă. Cînd am auzit noi una ca asta, am început a plînge cu zece rînduri de lacrimi și a ne ruga de toți dumnezeii să nu ne slujească⁶. Dar ți-ai găsit! profesorul a stat lingă noi, până ce ne-a tuns chilug. Apoi ne-a pus în rînd cu ceilalți școlari și ne-a dat de învățat, după puterea noastră...

Și unde nu ne trezim într-o bună dimineață plini ciucur⁷ de rîie căprească de la caprele Irinucăi! Ei, ei! ce-i de făcut? Dascălul nu ne mai primea în școală, Irinuca nu ne putea vindeca, pe bunicul n-avea cine-l înștiința, merindele erau pe sfîrșite, rău de noi!

Nu știu cum se întîmplă, că... unde nu dă o căldură ca aceea, și se topește omătul, și curg pîrăiele, și se umflă Bistrița din mal în mal, de cît pe ce să ieie casa Irinucăi. Și noi, pe căldurile cele, ne ungeam cu leșie⁸ tulbure, ședeam afară la soare cu pelea goală, până se usca cenușa pe noi, și apoi ne băgam în Bistrița de ne scăldam. Așa ne învățase o babă să facem ca să ne treacă de rîie. Vă puteți închipui ce vra să zică a te scălda în Bistrița, la Broșteni, de două ori pe zi... Și nici tu junghi, nici tu friguri, nici altă boală nu s-a lipit de noi, dar nici de rîie n-am scăpat. Vorba ceea: „Se ține ca rîia de om“.

Într-o zi, fiind Irinuca dusă în sat și avînd obicei a șede uitată, ca fata vătămănu⁹, noi n-avem ce lucra! Ne suim pe munte, la deal de

¹ răzlog = despicătură lungă din trunchiul unui copac, întrebuițată la facerea gardurilor

² balciz = urît, slut, pocit

³ lălie = bleg, moale, cu mișcări greoaie, leneșe, lipsit de grație

⁴ fereștea = chereștea, material lemnos, rezultat din tăierea buștenilor cu ferăstrăul mecanic

⁵ stîlci = zdrobit, strivit, schilodit

⁶ a sluți = a pocii, a urîți

⁷ (plin) ciucur (de...) = (încărcat) pînă la refuz (de...)

⁸ leșie = apă fiartă cu cenușă de lemn

⁹ vătămănu = conducătorul unui sat (în trecut), primar

casa ei, cîte c-o bucată de răzlog în mînă, și cum curgeau pîrăiele grozav, mai ales unul alb cum fi laptele, ne pune dracul de urnim¹ o stîncă din locul ei, care era numai înțînă², și unde nu pornește stîncă la vale, săltînd tot mai sus de un stat de om; și trece prin gardul și prin tinda Irinucăi, pe la capre, și se duce drept în Bistrița, de clocotea apa!... Ei, ei! ce-i de făcut? Gardul și casa femeii dărîmate la pămînt, o capră ruptă în bucăți, nu-i lucru de șagă³. Uitasem acum și rîie și tot de spaimă.

— Strînge răpede ce mai ai, până cînd nu vine baba, și hai să fugim cu pluta⁴ ceea la frate-meu Vasile, în Borca, zise Dumitru, căci plutele începuse a umbla.

Înșfăcăm noi te mieri ce⁵ mai aveam, ne ducem degrabă la plută, și plutașii, de cuvînt, și pornesc. Ce-a fi zis Irinuca, în urma noastră, ce n-a fi zis, nu știu; dar știu atîta, că eram cu gheața-n spate, de frică, pînă-am ajuns la Borca, unde ne-a fost și masul⁶.

*

Și cîte nu ne venea în cap, și cîte nu făceam cu vîrf și indesat, mi-aduc aminte de parcă acum mi se întîmplă.

Ion Creangă

Cartea lui a fost pentru mine mîngiere în multe ceasuri amare.

Mihail Sadoveanu

*

INDRUMĂRI

Fragmentul face parte din opera „Amintiri din copilărie“, în care marele scriitor humuleștean Ion Creangă ne-a oferit povestea celei mai fericite vîrste. Autorul prezintă o întîmplare plină de haz din perioada școlii urmate la Broșteni, în tovărășia unchiului său, Dumitru.

Imaginea satului de munte, viața grea a oamenilor săraci (aspectul casei Irinucăi, îndeletnicirile locuitorilor) și referirile la învățătură re-liefează trăsăturile unei lumi adevărate pe care povestitorul a cunoscut-o îndeaproape. Retrăind momentele de odinioară, Creangă amintește cîteva peripecii: întreruperea școlii din pricina îmbolnăvirii de rîie, încer-

¹ a urni = a mișca, a deplasa

² înțînă = care abia se ține; gata să cadă, să se dărîme

³ șagă = glumă (a fi lucru de șagă = a fi lucru neînsemnat, fără importanță)

⁴ plută = ambarcație ușoară construită din trunchiuri de copac, folosită la transportul lemnului pe ape curgătoare

⁵ te mieri ce = un lucru neînsemnat, mărunț, o nimica toată

⁶ mas = loc de popas peste noapte, găzduire

care de a se vindeca printr-un tratament băbesc, „isprava” care distruge gospodăria muntencei și fuga la Borca.

Întîmplările sînt înfățișate cu umor și duioșie, în graiul plin de farmec al moldovenilor, iar legătura cu cititorii-ascultători este realizată prin folosirea verbelor la persoana I. Amănuntele, ritmul narațiunii, repetițiile specifice vorbirii populare (interjecții, interogații) fac din acest fragment un episod captivant al „Amintirilor”, care ne dovedește, ca de altfel întreaga operă, talentul de povestitor al lui Creangă.

ÎNTREBĂRI ȘI EXERCIȚII

1. Care sînt ideile principale ale acestui fragment?
2. Cum trăia familia Irinucăi?
3. Prin ce peripeții trec cei doi școlari? Povesteți, pe scurt, dar expresiv, una dintre acestea.
4. Urmărind întîmplările relatate în text, precizați care dintre ele vi se pare povestită mai cu haz. De ce?
5. Citiți cu atenție rîndurile de mai jos și arătați care este atitudinea scriitorului:
 - a) *Noroc numai* că de luni dimineată și până sîmbătă seara n-o mai vedeai.
 - b) Ba la mulți se întîmpla de veneau sîmbătă noaptea cîte cu un picior frînt sau cu boii stîlciți, și *aceasta le era cîștig pe deasupra*.
6. Explicați înțelesul următoarelor expresii:

ziua-meaza mare
abia își puteau scoate mămăliga
a plînge cu zece rînduri de lacrimi
se ține ca rîia de om
a fi cu gheața-n spate, de frică

EXERCIȚII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Formați diminutivele următoarelor cuvinte: *urs, brad, frate, scîndură, capră, mîna, sat, pîrtiu și gard*.
2. Căutați în fragmentul studiat cîteva regionalisme și cuvinte populare. Pe care dintre acestea le-ați întîlnit și în alte texte literare?
3. Copiați textul de mai jos și subliniați cuvintele care exprimă ideea de viteză:
— Stringe răpede ce mai ai, până cînd nu vine baba, și hai să fugim cu pluta cea la frate-meu Vasile, în Borca, zise Dumitru, căci plutele începuse a umbla.
Înșfăcăm noi te mieri ce mai aveam, ne ducem degrabă la plută, și plutașii, de cuvînt, și pornesc.
4. Alegeți șase verbe din fragmentul „Amintiri din copilărie” și alcătuiți cu ele perechi de antonime.

5. În povestirile lui Ion Creangă, ca și în limba vorbită, întîlnim adesea grupuri de cuvinte de felul celor notate mai jos, ale căror sensuri sînt următoarele:

ți-ai găsit! = aș! de unde! nici gînd!

ca acela, ca aceea = mare, puternic

nici tu..., nici tu... = nimic din ceea ce ar trebui sau te-ai fi așteptat să fie
vorba ceea = expresie folosită în povestire pentru a introduce cuvintele spuse de cineva, o zicală, un proverb

Rețineți: După consoanele *d, l, n, r, s, t, ț, z* se scrie și se pronunță totdeauna diftongul *ea*, nu *ia*: *deal, leac, nea, rea, seară, teacă, țeavă, zeamă*.

T E M E

1. Descrieți satul Broșteni.
2. Povesteți, în scris, întîmplările care v-au reținut atenția în timpul lecturii operei „Amintiri din copilărie”.

*

GRAMATICĂ

PĂRȚILE DE VORBIRE NEFLEXIBILE

ADVERBUL

Adverbul este partea de vorbire neflexibilă care determină

un {
verb: Ne d ū c e m degrabă la plută.
adjectiv: Este un copil destul de c u m i n t e.
adverb: Pornește săltînd tot m a i s u s.

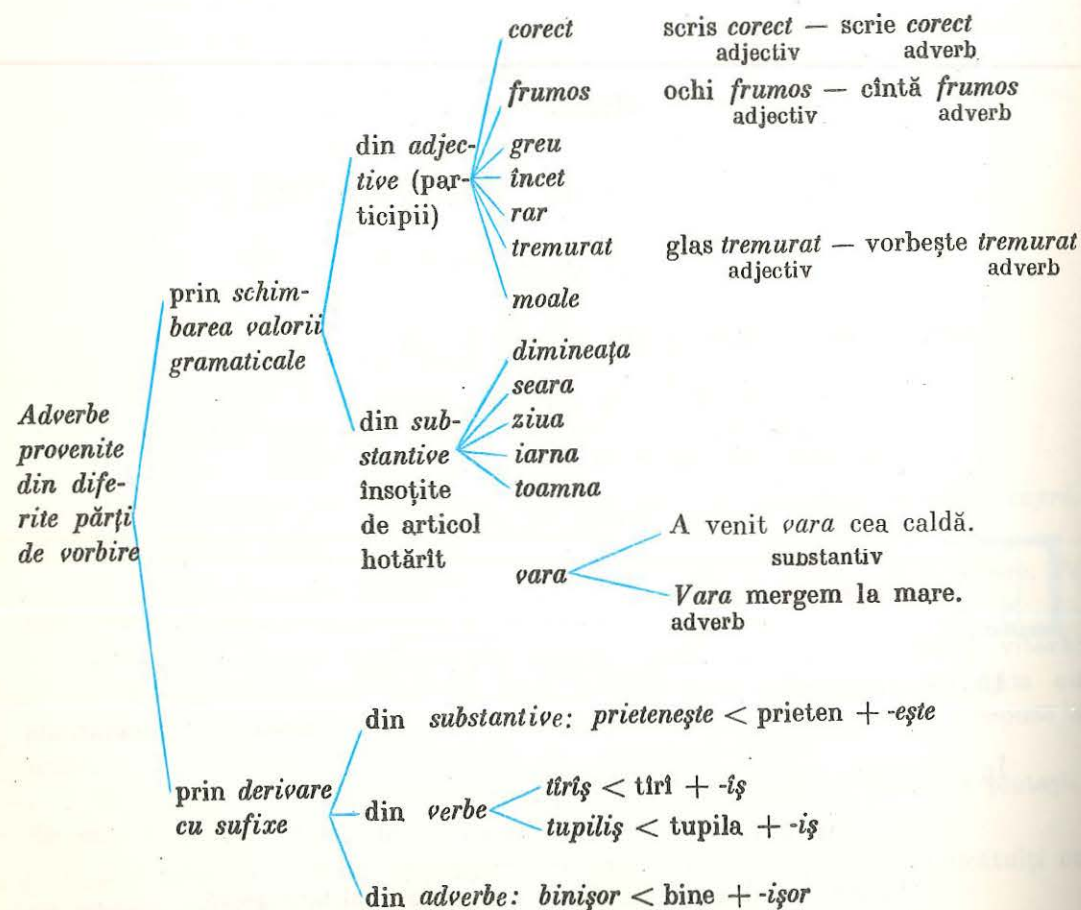
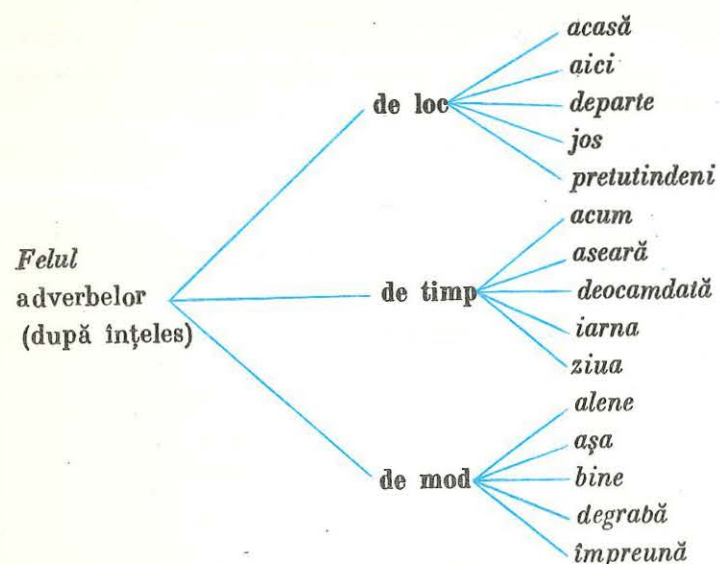
OBSERVAȚIE:

Uneori determină {
o interjecție: H a i a f a r ă !
un substantiv: P l e c a r e a a c o l o ne-a bucurat.

În jurul unui verb pot fi grupate:

a) două adverbe: I m e d i a t v i n e a c i e.

b) mai multe adverbe: A c u m i n v a ț ă m a i b i n e a c a s ă.

adverbe deosebiri adjective

- Adverbele exprimă caracteristici ale acțiunii verbelor. Adjectivele exprimă însușiri ale obiectelor denumite de substantive.
- Adverbele determină verbe (mai rar adjective, substantive, interjecții și alte adverbe). Adjectivele determină substantive (mai rar pronume și numere).
- Adverbele nu-și schimbă forma în vorbire (sînt părți de vorbire neflexibile). Adjectivele își schimbă forma în vorbire (sînt părți de vorbire flexibile).

Ortografie:

1. Adverbul *odată* (cu sensul „cîndva“, „odinioară“, „demult“, „în viitor“, „simultan“, „deodată“) se scrie într-un cuvînt, spre deosebire de *o dată* (substantiv cu articol nehotărît).

Trăia odată un viteaz fără pereche.
adverb

5 februarie este o dată importantă în viața mea.
substantiv

2. Adverbul *numai* (cu sensul „doar“) se scrie într-un cuvînt, spre deosebire de adverbele *nu* și *mai* așezate înaintea unui verb la un mod personal, cu aspect negativ:

Numai tu mă poți ajuta.

Nu mai vreau miere.

3. Adverbele formate cu sufixele *-îș*, *-îș* se scriu fără *-i* la sfîrșit: *fățîș*, *piepîș*, *îrîș*.

Nu confundați: *iarăși* și *totuși* sînt formate cu adverbul *și*, de aceea se scriu cu *-i* la sfîrșit.

EXERCIȚII

1. Scoateți cite patru adverbe de loc, de timp și de mod din fragmentul „*Amin-tiri din copilărie*“; arătați ce parte de vorbire determină fiecare și ce exprimă.

2. Precizați ce funcții sintactice au aceste adverbe.

3. Indicați care dintre cuvintele subliniate în propozițiile de mai jos sint adverbe:

Lunea este zi de repetiție la cor.

Lunea reîncepem activitatea.

Ne-am așezat sub un copac *falnic*.

...iar în urma ei se-ntinde *falnic* armia română.

Dormea pînă și *ziua*.

Ziua aceea mi s-a părut prea scurtă.

4. Construiți cîte două propoziții în care cuvintele *repede* și *amar* să fie folosite ca adverbe și ca adjective.

5. Dați cîte trei exemple de adverbe derivate cu ajutorul sufixelor.

6. Căutați în textele literare studiate adverbe grupate în jurul aceluiași verb.

GRADELE DE COMPARAȚIE ALE ADVERBELOR

1. Aduceți-l
 - aproape
 - mai aproape — comparativ de superioritate
 - la fel de aproape — comparativ de egalitate
 - mai puțin aproape — comparativ de inferioritate
2. Cîntă
 - tare
 - cel mai tare dintre toți — superlativ relativ
3. S-a întors
 - tîrziu
 - foarte tîrziu — superlativ absolut

Au grade de comparație, întocmai ca adjectivele:

a) cele mai multe adverbe de mod (identice ca formă cu adjectivele de la care provin): *adînc*, *repede* etc.

b) unele adverbe de loc și de timp: *aproape*, *departe*, *devreme*, *tîrziu* etc.

Adverbele *mai*, *puțin* și *foarte* ajută la formarea comparativului și a superlativului și intră în alcătuirea acestora.

EXERCITII

1. Căutați în fragmentul studiat adverbe care pot avea grade de comparație.
2. Treceți două dintre acestea, la alegere, la toate gradele de comparație, în propoziții.
3. Alcătuiți o scurtă descriere a unui peisaj, în care să folosiți adverbe la gradele:
 - comparativ de egalitate
 - comparativ de superioritate
 - superlativ relativ
 - superlativ absolut

ADVERBE SIMPLE ȘI ADVERBE COMPUSE

În textul studiat ați întîlnit mai multe adverbe, dintre care vom analiza două:

— *asa* — este alcătuit dintr-un singur cuvînt; el este adverb simplu

— *degrabă* — este format din

- prepoziția *de*
- substantivul *grabă*

 El este adverb compus.

Felul adverbelor

- simple: *abia*, *mîine*
- compuse: *îndelung*, *nicicînd*

 (după forma lor)

1. Adverbe compuse în care elementele s-au sudat perfect:

- elemente constitutive
- prepoziție + adverb: *deasupra*, *îndeaproape*, (mai) *prejos*
 - adjectiv + substantiv: *astăzi*, *bunăoară*, *rareori*
 - prepoziție + substantiv: *acasă*, *departe*, *devreme*
 - adverb + un element invariabil
 - fie — *fiecum*
 - oare — *oarecum*
 - ori — *oricînd*
 - va — *unde va*
 - vre — *vreodată*
 - adverb + și: *iarăși*, *totuși*
 - adverb + adverb: *nicicum*, *niciodată*, *niciunde*

Ortografie: Aceste adverbe se scriu într-un cuvînt.

2. Adverbe compuse în care elementele s-au alăturat, fără însă a se contopi:

elemente constitutive: prepoziție < întru / dintru > + adverb < într-adîns / dintr-adîns

Ortografie: Aceste adverbe se scriu cu cratimă (liniuță de unire).

Unele adverbe compuse au înțeles nehotărît. Ele indică anumite împrejurări, fără a da indicații sigure: *cîndva*, *cîteodată*, *niciodată*, *odată*, *oricît*, *vreodată* etc.

Ortografie: Aceste adverbe se scriu într-un singur cuvînt, ca și pronumele nehotărîte compuse.

În frază, unele adverbe leagă propozițiile secundare de alte propoziții:

Am găsit locul¹/ unde opriseră atunci²/.

M-am trezit¹/ cînd răsărea soarele²/.

Nu știa¹/ cum să facă problema²/.

În propozițiile pe care le introduc, adverbele *unde*, *cînd* și *cum* sînt părți de propoziție:

unde = complement circumstanțial de loc
cînd = complement circumstanțial de timp
cum = complement circumstanțial de mod

Funcția de atribut a adverbului

Citiți următoarele propoziții:

1. *Cînta încet.*

Cum cînta? — *încet*

complement

2. *Mersul încet este mai indicat.*

Ce fel de mers? — *încet* — determină un substantiv
și are funcție de atribut

Adverbul cu funcție de atribut poate fi:

— neînsoțit de prepoziție: *munca împreună*

— precedat de prepoziție: *iernile de odinioară*
mesteacănul de-afară

OBSERVAȚII:

1. Este greșită exprimarea „Mai te-a întrebat ceva?“, în care adverbul apare așezat înaintea formei verbale compuse și a pronumelui personal.

Formularea corectă este: *Te-a mai întrebat ceva?*

2. Unele adverbe se folosesc greșit cu forme acordate, ca adjectivele:

Fiind prea ușori îmbrăcați, au răcit.

Casele aveau ferestre largi deschise.

Ușor și larg determină participii.

corect $\left\{ \begin{array}{l} \text{ușor îmbrăcați} \\ \text{larg deschise} \end{array} \right.$

EXERCITII

1. Identificați adverbele din fragmentele de mai jos și arătați ce parte de vorbire determină fiecare:

a) Cînd au ajuns acasă, urechile le pocneau dureros și nu mai puteau descleșta fălcile. Încolo nu mai simțeau nimic... Mieii behăiau subțirel.

(Mircea Sîntimbreanu, *O temă grea*)

b) El pe sus că se uita,
Trei vulturi, vere, vedea.
El din gură că striga:
— Vulturilor
surilor,

Voi mai sus să vă suiți
Și mai jos să vă lăsați
La cea mică puntioară
C-acolo-i apă amară.

(Balade populare românești, *Trei frați și nouă zmei*)

2. a) Precizați care dintre adverbele de la exercițiul 1 pot avea grade de comparație.

b) Construiți propoziții în care să folosiți unul dintre aceste adverbe la toate gradele de comparație.

3. Arătați ce sînt și ce funcție au cuvintele subliniate în exemplele:

a) *Ziua* ninge, *noaptea* ninge, *dimineața* ninge iară.

b) Este *o noapte* minunată, cu puzderie de stele și tril de privighetori.

c) Pătruns de focul lui *cel blînd*,

Un strop s-aprinse, tremurînd.

(Panait Cerna, *Ideal*)

d) Îi privea *blînd*.

e) Pun mina streășină la ochiul tău

Și-l privesc *atent*.

(Marin Sorescu, *Cerul*)

f) Un elev *atent* a sesizat greșeala.

4. Găsiți adverbele din următorul text și arătați din ce elemente sînt formate:

Alaltăieri am fost la prietenii mei. Deseori ne-am întîlnit și am stat de vorbă îndelung. Aseară au venit ei pe la mine. Oricînd sînt bine primiți. Astăzi mergem împreună la film.

5. Analizați atributele exprimate prin adverbe din fragmentele de mai jos:

a) Întîi se ținu sprijinit în cele două picioare de dinainte, apoi... se rostogoli pe-o parte.

(Emil Gîrleanu, *Calul*)

b) Putură să contemple în abisul de dedesubt un adevărat ocean de lumină.

(Geo Bogza, *Porțile marelui*)

6. Completați locurile libere cu adverbele *numai* și *odată* sau cu termenii *nu mai* și *o dată*:

Mi-a citit... cîteva pagini și încerc să vă povestesc... prima parte. Se spune că... zmeii au ajuns în țara zinelor, dar n-au găsit decît paznici pitici. Aceștia... aveau timp să anunțe primejdia, așa că au pus... mîna pe armele lor de răchită;... furtuna, prietena lor, le putea veni în ajutor! Dar începea la... poruncită de crăiasă.

7. Construiți propoziții în care să se afle trei adverbe derivate cu sufixe și patru adverbe compuse.

I. LA MEDELENI

fragmente

de Ionel Teodoreanu (1897—1954)

— Tu dormi, Monica?

— Nu.

— Nici eu...

Se așeză pe scaun, peste rochița Monicăi, meditănd...

— Ascultă, Monica, am să-ți spun un secret.

— Spune.

— Ei, nu așa! dădu din cap Olguța, așezându-se pe patul Monicăi.

Mai întâi să te juri că nu spui.

— Eu *nu spun*! se revoltă Monica.— Nu te supăra! Te cred. *Dar* trebuie să juri.

— ...

— Te juri?

— Nu mă jur; eu *nu spun*, se încăpățână Monica.— Nu te juri?!
— Nu.

— Bine!

Olguța se ridică de pe pat. Începu să se plimbe prin odaie, ocolind-o pe Monica... Într-un târziu, se așeză pe marginea patului.

— Te-ai supărat, Monica? o dezmierdă Olguța.

— Nu! se împlânzi Monica... Da de ce nu mă crezi?

— Atunci te rog, jură-te!... Te rog, Monica: fă-mi mie plăcere! Haide, Monica!

— Bine... mă jur.

— Ei, vezi? Bravo!... Pe ce te juri?

— ...

Făcînd ocolul odăii, ochii Olguței se opriră o clipă deasupra mășurii de noapte. Monica zări privirea Olguței.

— Pe portretul bunicei? întrebă ea cu ochii mari.

— Nu! Asta nu! se apără Olguța... Atunci jură-te pe păpușa ta.

— Mă jur pe păpușa mea Monica... începu ea repede.

— Că n-am să spun la nimeni... formulă Olguța mai departe, bătînd tactul¹ cu degetul arătător.

— ... că n-am să spun la nimeni... repetă Monica, dînd din cap.

— ... ceea ce are să-mi spuie Olguța.

— ... ceea ce are să-mi spuie Olguța.

— Stai! se încruntă Olguța. Mai spune după mine!... Și dac-oi spune...

— ... și dac-oi spune... repetă Monica în silă, ridicînd din umeri.

— ... să-mi moară păpușa.

— ... să-mi moară păpușa. Ai isprăvit?

— Stai, așa nu-i bine... Spune încă o dată!... Și dac-oi spune... spui?

— ... și dac-oi spune, oftă Monica.

— ... îi dau voie Olguței...

— ... îi dau voie Olguței...

— ... să spargă capul păpușei mele Monica.

— ... să spargă capul păpușei mele Monica, repetă Monica, indignată...

— Ei, acum să-ți spun secretul!

Tăcu zîbind.

— Spui, Olguța?

— Spun! Așteaptă... Hai să-ți spun. Ridică-te și vino cu mine. O duse de mină pînă la gura sobei.

— Da n-ai să spui?... cercă Olguța să smulgă suprema² făgăduială.

— Vai! Olguța!

— Deschide și uită-te, îi dădu voie Olguța, c-un gest larg.

— Țasta era secretul?!
În umbra răcoroasă a sobei, ședeau două gavanoase³ de dulceată,

cu capete de hîrtie albă.

— Ce? Poate nu-ți place!... Să nu cumva să spui, Monica! gesticulă⁴ Olguța c-un deget spadasin⁵.

Olguța lăsă lingura în gavanos, gavanosul îl viri în sobă. Monica se viri în pat. Hotărîtă, Olguța porni spre ușa dintre odaia lor și a lui Dănuț, de unde răsunau bocăniturile.

— Cine-i acolo?

— Eu.

¹ *tact* = măsură, cadență² *suprem* = absolut; ultim³ *gavanos* (reg.) = borcan (pentru dulceată)⁴ *a gesticula* = a face multe gesturi (cu mâinile) în timpul vorbirii⁵ *spadasin* = aici, amenințător

— Cine, eu?
 — Eu, fratele tău.
 — Nu cred!
 — Dacă-ți spun!
 — Și ce vrei?
 — Să-ți spun ceva.
 — Spune.
 — Deschide ușa.
 — Pentru ce?
 — Ca să-ți spun.
 — Și ce-mi dai dacă deschid?
 — Spune tu, ce vrei?
 Olguța se-ncruntă. Nu mai înțelegea nimic.
 — Olguța, nu deschide! o îndemnă tainic Monica.
 — De ce să nu deschid?
 — Deschide, Olguța, răsună tare și grăbită vocea lui Dănuț.
 — Să-mi dai pușca ta.
 — Ți-o dau!
 — Jură-te.
 — Spun pe onoarea mea.
 — Spune: jur.
 — Deschide, Olguța. Jur pe onoarea mea.
 Olguța răsuci cheia, apăsă clanța și brusc deschizînd, răsări în prag.
 — Unde-i pușca?
 — Ia-o.
 Olguța desprinsese pușcă, nelăsîndu-l pe Dănuț să încalce hotarul.
 — Bufta!¹ îl încercă ea, înarmată cu pușca.
 — Poți să-mi spui! Nu mă supăr.
 — Atunci nu-ți mai spun.
 — Cum vrei tu.
 — Da tu ce vrei?
 — Olguța... vreau să mă împac.
 — Vrei să te-mpaci?
 — Da.
 — Spui drept?
 — Spun drept.
 — Atunci intră.
 Dănuț respiră.
 — Monica, și cu tine vreau să mă împac.
 — Ce bine-mi pare, Dănuț. Hai să ne sărutăm.

¹ bufta (fam. și glumeț) = copil gras

Se sărutară entuziasmați: Dănuț în vînt, din grabă, Monica-l sărută pe nas, din greșeală.
 — Ce facem? se-ntrebă Olguța.
 — Dă-i și lui, Olguța, cercă s-o înduplece Monica.
 — Tu zici să-i dau?
 — Da, Olguța, de ce să nu-i dai?
 — Ce vrei să-mi dați? se neliniști Dănuț.
 — Da juri? interveni Olguța.
 — Da n-am jurat?
 — Pentru pușcă!
 — Bine, jur!
 — Zi după mine: Mă jur...
 — Copii, voi nu dormiți? întrebă din capătul antretului¹ doamna Deleanu, pentru a doua oară.
 — Monica, spune tu că dormim; pe tine te crede.
 — ... Încă nu, tante Alice.
 — Noapte bună, Monica. Să știi că te-aud, Olguța!

¹ antret (antreu) = prima încăpere (de dimensiuni mici) a unei locuințe în care se intră venind de afară; hol, vestibul

— Mă jur... Hai, Olguța! Incepu Dănuț în șoaptă.
 — Așteaptă să gădesc!... să am crampe¹.
 — ... să am crampe...
 — Olguța, asta nu-i jurământ, asta-i blestem! se înfricoșă Monica.
 — Da? Foarte bine. Zi după mine... Ce-am spus?
 — Să am crampe... se strimbă binevoitor Dănuț.
 — ... și să stau în pat toată vacanța...
 — ... și să stau în pat toată vacanța...
 — ... și să mă puie doctorul la dietă²...
 — ... și să mă puie doctorul la dietă...se îngrijoră Dănuț.
 — ... fără de dulciuri...
 — ... fără de dulciuri... oftă el amar.
 — ... dacă oi spune cuiva...
 — ... dacă oi spune cuiva...
 — ... ce-are să-mi arate...
 — ... ce-are să-mi arate...
 — ... Olguța...
 — ... Olguța...
 — Amin!
 — Bagă de seamă!... Și-acum, poftim pușca înapoi.
 — De ce, Olguța?
 — E pușcă de copil! Mie nu-mi trebuie!
 — N-o primesc. Am dat-o.
 — Atunci o țin pentru Monica... Ai s-o pui în patul păpușelor.

Auzi, Monica?

... Albi pelerini³ ai căilor de lună pe covoare, trei copii desculți, în lungi cămeși de noapte — unul cu cozi blonde, doi cu plete brune — poposiră în jurul unui gavanos cu dulceață.

Și toți trei mîncău din aceeași lingură, subț privirea aceleiași bune, din dulceața acelorași uriași — jos, pe covor.

*

1. Care sînt personajele întîlnite în aceste fragmente?

2. Citiți pe roluri dialogul dintre cei doi frați.

Ce caracteristici ale dialogului observați în acest fragment?

3. Scriitorul Ionel Teodoreanu surprinde un moment din jocul continuu al copilăriei. De ce întîmplare din „Amintirile” lui Ion Creangă vă amintește descoperirea gavanoaselor cu dulceață?

4. Treceți în vorbire indirectă un fragment la alegere.

Arătați care dintre cele două moduri de expunere dă, în acest caz, impresia de fapt petrecut în fața noastră.

*

¹ *crampă* (pl. *crampe*) = aici, durere acută în stomac

² *dietă* = regim alimentar

³ *pelerin* = călător

II. AVENTURILE LUI HUCKLEBERRY FINN

fragment

de Mark Twain (1835 — 1910)

Am lăsat vorba și-am căzut pe gânduri. După cităva vreme, Tom rupse tăcerea:

— Mă Huck, ce tîmpiți am fost că nu ne-am gîndit la asta mai înainte! Pun prinsoare că știu unde-i Jim!

— Nu cred! Unde-i?

— În coliba aia de lingă jgheab. Ia ascultă, cînd eram la masă, n-ai băgat de seamă că un negru ducea acolo mîncare?

— Ba da.

— Pentru cine crezi că era mîncarea?

— O fi fost pentru vreun cîine.

— Așa credeam și eu, dar nu era pentru un cîine.

— De unde știi?

— Fiindcă era și o felie de pepene.

— Da, da, am băgat și eu de seamă. Cum de nu m-am gîndit că un cîine nu mîncă pepeni? Asta dovedește că poți să te uiți și să nu vezi nimic.

— Cînd a intrat acolo, negrul a deschis lacătul și, după ce a ieșit, l-a închis la loc. Cam pe la sfîrșitul mesei, i-a adus unchiului o cheie, pun rămășag¹ că era aceeași cheie. Pepene, va să zică om, lacăt, va să zică prizonier. Nu-mi vine să cred c-ar putea fi doi prizonieri pe-o plantație așa de mică, unde oamenii sînt atît de cumsecade și de buni la suflet. Sînt sigur că Jim e prizonierul și-mi pare bine c-am descoperit treaba asta ca niște detectivi². Nu dau doi bani pe alte metode. Și-acum, fă bine și gîndește-te la un plan pentru răpirea lui Jim. Am să mă gîndesc și eu și-apoi o să-l alegem pe ăl mai bun.

Ce cap avea băiatul ăsta! Păi, de-aș avea eu capul lui Tom Sawyer, nu l-aș da nici pentru rangul de duce, de secund de vapor, de clown³ într-un circ sau mai știu eu ce. M-am apucat să ticluiesc un plan, mai mult ca să mă aflu în treabă. Știam prea bine al cui o să fie ăl mai bun.

— Gata? mă întrebă Tom peste cîteva minute.

— Da.

— Ia să vedem!

¹ *rămășag* = prinsoare

² *detectiv* = agent secret

³ *clown* = artist comic de circ, măscărici, saltimbanc

— Uite ce m-am gândit eu. O să ne fie ușor să aflăm dacă Jim e acolo. După-aceea, mâine seară, mă duc cu barca și aduc pluta de la insuliță încoace. În cea dintii noapte întunecoasă șterpelesc cheia din buzunarul bătrînului, după ce s-o culca, și-l duc pe Jim cu pluta la vale. Ziua o să stăm ascunși, iar noaptea o să plutim, cum făceam și-nainte. Ce zici, merge?

— Nici vorbă că merge, dar e simplu ca bună ziua. E prea ușor. La ce-ți folosește planu dacă n-ai nici o primejdie în cale? Apă de ploaie! N-ar stirni vîlvă nici cit o spargere la o fabrică de săpun.

Am tăcut chitic, fiindcă m-așteptam la vorbele astea. Știam prea bine că o dată ce-și pune el în gînd ceva, nu-i chip să-l contrazici.

Mi-a vorbit apoi despre planul lui și mi-am dat numaidecît seama că era de cincisprezece ori mai bun ca al meu în ce privește stilul¹, și nu numai că-i asigura lui Jim libertatea, în aceeași măsură ca și planul meu, dar putea să ne coste și viața pe toți trei. Am fost încîntat și i-am zis c-ar fi bine să-ncepem. N-are rost să vă arăt despre ce era vorba, fiindcă tot n-avea să rămînă așa pîn' la urmă. Știam eu că Tom o să-l schimbe pe ici pe colo, adăugînd la tot pasul cite-un clenci² nou. Și chiar așa a fost.

Un lucru era sigur: Tom Sawyer nu glumea deloc și avea într-adevăr de gînd să mă ajute să-l răpesc pe negru din robie. Nu pricepeam în ruptul capului treaba asta. Îmi ziceam: „Uite un băiat bine crescut, de familie bună, care are-un caracter de pierdut, nu ca mine! E deștept, nu bătut în cap³, învățat, nu ageamiu⁴, bun la suflet, nu josnic. Și cu toate astea, lasă la o parte orice mîndrie și cinste și se apucă de o treabă ca asta, care-o să-l facă de rîsul lumii și pe el și pe-ai lui“. Nu puteam pricepe nici să mă tai. Era prea din cale-afară și, ca prieten adevărat, s-ar fi convenit să i-o spun și să-l îndemn să se lase păgubaș cît mai e timp. Mă pregăteam chiar să-i spun, dar el îmi tăie vorba:

— Ce, îți închipui că nu știu ce fac? M-ai auzit tu vorbind vreodată aiurea?

— Nu.

— N-am spus c-am să te-ajut să-l răpești pe negru?

— Ba da.

— Și-atunci?

Altceva n-a mai spus, și nici eu. N-avea nici un rost să-i mai spun ceva. Cînd zicea el c-o să facă o treabă, se ținea totdeauna de cuvînt. Dar tot nu pricepeam ce-i venise să se vîre într-o treabă ca asta — așa că l-am lăsat în pace, fără să-mi mai bat capul. Dacă ținea neapărat la chestia asta, n-aveam cum să-l opresc. La urma urmelor, treaba lui.

¹ stil = fel, metodă, mod, modalitate, manieră

² clenci (pop.) = aici, element de surpriză, dedesubt

³ bătut în cap = prost, greu de cap

⁴ ageamiu (fam.) = începător, necunosător

Cînd ne-am întors, toată casa amuțise, învăluită în beznă. Ne-am furișat pînă la coliba de lingă jgheab¹, ca s-o cercetăm. Am luat-o prin ogradă, ca să vedem cum au să se poarte dulăii. Ne cunoșteau, așa că n-au lătrat mai mult decît latră de obicei cîinii de la țară, cînd se-apropie cineva de ei, noaptea. Ajungînd lingă colibă, am cercetat-o și din față și de pe lături. În partea pe care n-o cunoșteam — cea dinspre miazănoapte — am văzut o ferestruică pătrată, foarte înaltă, cu o stinghie groasă bătută de-a curmeziș.

— Asta-i ce ne trebuie — am zis eu. Gaura asta-i destul de mare ca să treacă Jim prin ea, dacă scoatem stinghia.

— E simplu ca bună ziua și e ușor ca trasul la fit². Sper să găsim un mijloc ceva mai complicat, Huck Finn.

— Ce-ar fi atunci să tăiem stinghia cu ferăstrăul, așa cum am făcut eu, înainte de-a fi omorît?

— Așa mai vîi de-acasă — zise el. E plin de farmec, de mister și de primejdii. Dar pun rămășag că putem găsi un mijloc de două ori mai complicat. Nu-i nici o grabă. Ia să mai vedem.

Între colibă și gard era un șopron³ de scînduri în prelungirea aco-perișului; șopronul asta era la fel de lung ca și coliba, dar ceva mai îngust — să tot fi avut vreo doi metri. Spre miazăzi avea o ușă încuiată c-un lacăt. Tom merse pînă la cazanul de săpun și, după ce se uită cu bă-gare de seamă în jur, se întoarse cu drugul de fier cu care oamenii ridi-cau capacul cazanului. Cu ajutorul drugului el smulse unul din belciuge și lanțul căzu. Am deschis ușa și-am intrat înăuntru, închizînd-o la loc. Am scăpărat apoi un chibrit și-am văzut că șopronul era doar lipit de colibă, fără să comunice cu ea. Nu era podit și înăuntru nu se vedea ni-mic afară de niște gioarse⁴ ruginite: cazmale, sape, tîrnăcoape și-un plug șchiop. Cînd chibritul s-a stins, am ieșit afară și-am pus la loc belciu-gul, închizînd ușa la fel de bine cum fusese și-nainte. Tom era încîntat:

— Acu' sîntem pe drumul ăl bun. Săpăm un tunel și-l scoatem pe Jim afară. Săpatul o să ne ia vreo săptămînă.

Am pornit înapoi spre casă: eu am intrat pe ușa din dos, care se deschidea ușor, trăgînd de-o clampă de piele (în locurile astea ușile nu sînt zăvorîte), dar Tom, găsind că asta nu-i destul de romantic⁵, ținu morțiș să se cațere pe paratrăsnet. După ce se urcă de trei ori pînă la jumătate și căzu jos istovit, a patra oară fu cît pe ce să-și spargă capul; atunci se hotărî să se lase păgubaș. Dar după ce se odihni nițel, se apucă să-și mai încerce norocul o dată și izbuti să se cațere pînă sus.

¹ jgheab = șanț, canal de scurgere a apei

² a trage la fit = a chiuli

³ șopron = construcție de scînduri pentru adăpostirea uneltelor și a carului

⁴ gioarsă (fam.) = aici, obiect uzat

⁵ romantic = aici, interesant

A doua zi, în zori, ne-am trezit și ne-am dus la colibele negrilor ca să ne împrietenim cu ciinii și să ne punem bine cu negrul care-i aducea de mâncare lui Jim (dacă despre Jim era vorba).

Negrii tocmai sfîrșiseră masa de dimineață și se pregăteau să plece la cîmp. Negrul lui Jim umplea o strachină cu pîine, carne și alte merinde. În clipa cînd ceilalți ieșeau, cineva aduse din casă cheia.

Negrul ăla avea o față blajină și surizătoare și-și legase cu ață, în ciucurași, părul lînos, pasămite ca s-alunge vrăjitoarele¹. Zicea că de la o vreme vrăjitoarele nu-i dădeau pace deloc, înfățișîndu-i vedenii ciudate și aducîndu-i în urechi tot felul de vorbe și zvonuri năstrușnice. Cîcă în viața lui nu fusese vrăjit vreme atît de îndelungată.

Tot povestindu-și necazurile, se infierbîntă și uită ce avea de făcut.

— Pentru cine-i mîncarea asta? îl întrebă Tom. Pentru ciini?

Negrul surise și fața i se încreți toată, ca o băltoacă în care arunci o piatră.

— Da, dom' Sid — spuse el — pentru-un ciine, un ciine grozav. Vreți să-l vedeți?

— Da.

L-am înghiontit cu cotul pe Tom, șoptindu-i:

— Ce, te duci acolo, ziua-n amiaza mare? Nu era în planul nostru!

— Nu era, da-i acum.

Ce mai tura-vura², ne-am dus, dar mie nu-mi prea plăcea treaba asta. În colibă era întuneric beznă, nu vedeai nici la doi pași. Jim era de bună seamă acolo și ne văzuse, căci strigă:

— Huck! Tu ești? Doamne! Uite-l și pe dom' Tom!

Eram sigur că așa o să se întîmple. Nu știam ce să fac și chiar de-aș fi știut, totuna era, căci negrul ăla strigă:

— Doamne sfinte! Cunoaște pe dumneavoastră?

Acuma se vedea ceva mai bine. Tom se uită la negru fără să clipească și spuse, cu mirare în glas:

— Cine să ne cunoască?

— Negrul ăsta fugar.

— Nu cred că ne cunoaște! Cin' ți-a băgat în cap așa ceva?

— Cum cine? Păi n-a strigat el adineauri, ca și cum vă cunoaște? Tom zise atunci, și mai nedumerit:

— Ce tot vorbești? Cine-a strigat? Cînd a strigat? Ce-a strigat? Și întorcîndu-se spre mine, îmi spuse cît se poate de liniștit:

— Ai auzit pe careva strigînd?

Ce era să-i răspund?

— Nu, n-am auzit pe nimeni.

¹ vrăjitoare (în superstiții) = persoană care face farmece (vrăji)

² ce mai tura-vura = ce mai atita vorbă degeaba

Tom se întoarse apoi spre Jim și-l întrebă, uitîndu-se la el de parcă nu l-ar mai fi văzut pîn-atunci:

— Ai spus ceva?

— Nu, dom'le, n-am spus nimic.

— Nici o vorbă?

— Nu, dom'le, nici o vorbă.

— Ne-ai mai văzut vreodată?

— Nu, dom'le, nu țin minte.

Atunci Tom se întoarse spre negru, care părea buimac¹ și speriat din cale-afară, și-i spuse cu asprime în glas:

— Ce-ți veni? Ce te-a făcut să crezi c-a strigat cineva?

— O, e vrăjitoarele alea afurisite! Mai bine mor decît să trăiesc așa! O clipă nu mă lasă, dom'le, mă omoară cu zile, așa de tare mă sperie. Vă rog să nu spuneți la nimeni, că dacă află dom' Silas, mă ceartă. Dumnealui zice că nu se află pe lume vrăjitoare. Aș vrea să fie și dînsu'aici, ce-ar mai zice dacă le-ar vedea cu ochii lui? N-ar mai putea să zică nimic de data asta! Dar așa se-ntîmplă mereu, omu-ncăpățînat rămîne încăpățînat toată viața, nu vrea să vadă și să afle singur nimic, iar cînd tu afli și-i spui și lui, nu te crede.

Tom îi făgădui că n-o să spună nimănui și-i dădu un ban, sfătuindu-l să-și mai cumpere niște ață ca să-și lege părul. Apoi îmi spuse, uitîndu-se la Jim:

— Mă-ntreb dacă nenea Silas o să-l spînzure pe negrul ăsta. De-aș pune mîna pe un negru pe care l-ar răbda inima să fugă de la stăpîn, nu l-aș da stăpînului ...

Negrul se duse la ușă, ca să vadă banul la lumină, și începu să-l muște, ca să se încredințeze că-i bun. Tom îi șopti atunci lui Jim:

— Fă-te că nu ne cunoști. Dacă ai să auzi noaptea zăngănit de cazmale, să știi că noi sîntem. Vrem să te slobozim!²

Jim abia avu timp să ne strîngă mîna, căci negrul se întoarse lîngă noi. I-am spus c-o să venim și altă dată, dacă mai vrea. Negrul ne răspunse că i-ar face mare plăcere, mai cu seamă seara, fiindcă vrăjitoarele îl canoneau³ îndeosebi pe întuneric, și atunci nu strica să aibă pe cineva în preajmă.

*

Citiți în întregime opera literară „Aventurile lui Huckleberry Finn“ de Mark Twain.

*

¹ buimac = amețit, năucit, zăpăcit

² a slobozi = a elibera, a pune în libertate

³ a canoni = a chinui

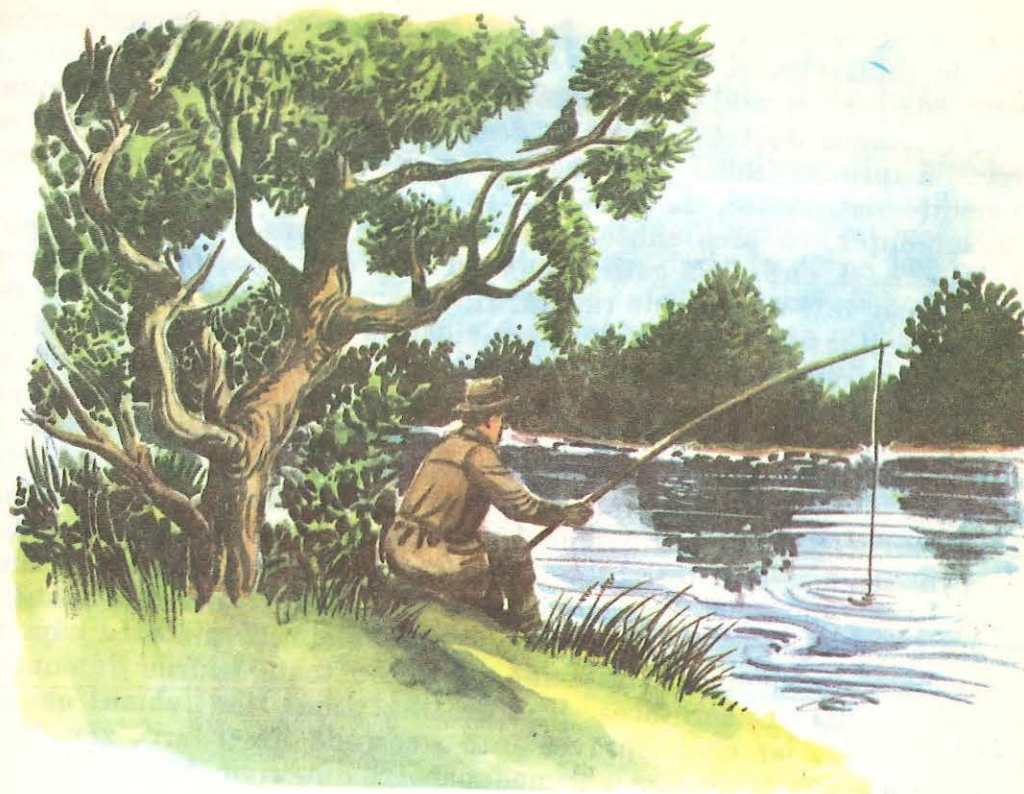
COMPUNERE LIBERĂ

În funcție de cunoștințele și preferințele voastre, alcătuiți o compunere căreia să i se potrivească unul dintre titlurile indicate mai jos:

- „Școala noastră“
- „Un personaj literar îndrăgit“
- „În grădina bunicilor“
- „Minunata împărăție a cărților“
- „Cîntecul haiducilor“
- „Povestea norilor“
- „Vorba dulce mult aduce“
- „O călătorie imaginară pe Dunăre“
- „Tristețea stiloului meu“
- „Inventatorul“

PRECIZĂRI:

1. Redactarea nu va depăși o pagină și jumătate.
2. Folosiți modurile de expunere învățate: narațiunea, descrierea și dialogul.
3. Stabiliți planul compunerii (dacă este cazul).
4. Aveți în vedere următoarele aspecte:
 - căutarea celor mai potrivite cuvinte care exprimă ideile și sentimentele pe care doriți să le comunicați;
 - evitarea frazelor lungi și a repetițiilor inutile;
 - utilizarea unor citate din operele literare și fragmentele cunoscute.

PRIVIGHETOAREA

de Ioan Alexandru Brătescu-Voinești (1863—1946)

— Ce ai, nene Iorgule? Parcă ai fi supărat.
 — Ei...
 — Ba nu, zău, ți s-a întîmplat ceva?
 — Mi s-a întîmplat o ticăloșie... Nici nu știu cum să-ți spui...
 Știi că prin fundul curții mele trece iazul¹, iazul morilor. Cînd n-am ce face, dau cu undița la pește. Am acolo, în stînga scării (c-am făcut o scară pentru scăldat), o adîncătură, în care arunc în toate serile cîte o bucată de mămăligă, ori cîte un pumn de grîu fiert: nadă² la pește... Și uneori, cînd e apa merie³, mai ales acum primăvara, se dă bine și

¹ iaz = lac artificial format prin stăvilirea sau prin abaterea unui curs de apă și destinat creșterii peștilor sau folosit pentru irigații, morărit etc.; heleșteu

² nadă = hrană care se aruncă în apa bălților sau care se pune într-o unealtă de pescuit pentru a ademeni și a prinde peștii; momeală

³ mieriș, -ie (reg.) = albastru-deschis

prinz... nu cine știe ce pești mari dar în sfârșit: clen¹, mrene²... Am prins de multe ori și măricei — așa, cât un cuțit de masă obișnuit... Tu nu ești pescar; n-ai dat cu undița niciodată... E plăcut... La mine acolo, e frumos de tot: o umbră deasă și răcoroasă, și apa aia care curge lin printre sălcii pletoase... Să vii odată să vezi... Acum, eu am undițe sistematice, de se strâng, se fac baston; dar aici în iaz nu le întrebunțez, că prea sunt lungi... Iau câte o nuia de alun, îi pun ață, plumb și cîrlig, și gata; iar cînd plec de acolo, înfășor ața pe nuia și o bag într-un tufiș de richită. În tufișurile astea și în sălcii de pe marginea iazului vin privighetori și cîntă toată noaptea... Foarte de multe ori, cînd stau liniștit la pescuit, vin săracele pînă lîngă mine, aproape de tot, să le prinzi cu mîna, parcă ar fi oarbe; umblă după ouă de furnici și după rîme... Ce e azi? Joi. Alaltăseară, marți, a venit pe la noi căpitanul Delescu cu nevastă-sa și am stat cu toții în pridvor să le ascultăm. Nu cînta una, cîntau zece, cincisprezece; răsuna tot zăvoiul³... Și cum era o lună ca ziua și mirosea liliacul... am petrecut o seară... să-l întreb pe el... Mai ales una, chiar în grădină la mine, într-o salcie pletoasă, cînta... Doamne, Dumnezeu!... De câte ori începea, făcea într-un fel nou. Încă Victorița, nevasta căpitanului, luase un condei, să însemne cu vorbe toate felurile de sunete pe care le scotea. Uneori făcea: fi, fi, fi, tiha! tiha! tiha! chiau! chiau! chiau! clings!... iar cînd isprăvea într-o cascadă de triluri⁴, zău dacă nu-ți venea s-o aplauzi ca pe-o primadonă⁵... Și din crivină⁶ îi răspundeau altele și altele... Frumoasă seară am petrecut, n-am s-o uit niciodată! Și ne întrebam cu toții: dacă o fi adevărat că toate viețuitoarele de pe pămînt se trag dintr-o tulpină și că s-au deosebit unele de altele numai silite de împrejurările deosebite prin care au trecut — ce fel de împrejurări au fost alea care au putut sili privighetoarea să ajungă să cînte așa, iar cîrsteiul⁷, bunioară, să hîrîie, ca un ceasornic de buzunar cînd îl întorci? Mare taină! El... Pe la douăsprezece ne-au plecat mosafirii, iar nevasta căpitanului, după ce ne-a zis nouă „bună seară“, a făcut bezele⁸ înspre salcia pletoasă, strigînd: „La revedere, puică, pe mîine-seară!“

Și au venit și aseară; dar în salcie nu mai cînta privighetoarea. Se auzeau în zăvoi, dincolo, peste iaz, o mulțime; aici însă nu... Ne

¹ *clean* (pl. *cleni*) = pește răpitor de apă dulce

² *mreană* (pl. *mrene*) = pește de rîu înrudit cu crapul

³ *zăvoi* = pădurice pe malul unei ape; luncă

⁴ *tril* = două sunete muzicale executate rapid (și prelungit) cu vocea sau cu un instrument; cîntecul unor păsări

⁵ *primadonă* = prima solistă a unui teatru de operă sau de operetă

⁶ *crivină* (reg.) = pădurice

⁷ *cîrstei* (reg.) = pasăre ce trăiește la cîmpie, în tufișurile de pe lîngă bălți

⁸ *bezea* (pl. *bezele*) = aici, sărutare simbolică trimisă cuiva cu vîrf de degetelor

gîndeam că poate și-a găsit soția și s-o fi dus după ea în zăvoi; și ne sileam s-o recunoaștem de pe cîntec; dar, ori că era prea departe și nu puteam deosebi toate sunetele, ori că nu cîntă toate la fel; dar lucru hotărît, lipsea un sunet; n-auzeam pe nici una făcînd: clings! clings! Așa nu-l auzeam și să vezi de ce... Azi dimineață, neavînd treabă, mă scobor la gîrlă. Lăsasem în ajun undița acolo într-un tufiș... O caut: nimic. Zic: să știi că mi-a furat-o cineva. Cînd mă uit mai bine, o văz mai departe pe jos. Dau s-o ridic: ața deșirată de pe băț și încurcată în richită. Mă iau după fir și ce să văz? Parcă și acum mi se sfișie inima... Lăsasem rîma în cîrligul undiței; și biata privighetoare, umblînd după demîncare, a înghițit cîrligul!... Sărăcuța! cât trebuie să se fi zbatut, cât trebuie să se fi chinuit!... Acuma sta moartă, cu aripioarele întinse, iar pe ochisorii ei, ca două mărgelile negre, năpădiseră furnicile... Pre legea mea! Sunt așa întîmplări absurde¹, care-ți turbură mintea, îți zdruncină credința... Auzi dumneata moarte: cu cîrligul înfipt în gușulița aia, care scotea sunetele alea dumnezeiești! Auzi dumneata, cum am răsplătit eu păsărica aia nevinovată, pentru că ne desfătase² cu vîersul³ ei! Cînd mă gîndesc, îmi vine nebunie; dar ce nebunie!... Ah! ochisorii ăia negri pe care năpădiseră⁴ furnicile!...

*

În a nopții liniștire o divină melodie
Ca suflarea unui geniu printre frunzi alin adie
Și tot crește mai sonoră, mai plăcută, mai frumoasă,
Pin' ce umple-ntreaga luncă de-o vibra-re-armonioasă.

E privighetoarea dulce care spune cu uimire
Tainele inimei sale, visul ei de fericire...
Lumea-ntreagă stă pătrunsă de-al ei cîntic fără nume...

Vasile Alecsandri

*

ÎNDRUMĂRI

Povestirea „Privighetoarea“ este o impresionantă mărturisire a unui personaj. Din cuvintele acestuia reconstituim o întîmplare tristă: privighetoarea care îi încîntase pe ascultători cu trilurile ei minunate a murit într-o împrejurare neprevăzută. Nenea Iorgu exprimă direct sta-

¹ *absurd* = care contrazice gîndirea logică; illogic, stupid; care nesocotește legile naturii

² *a desfăta* = a bucura, a încînta, a fermeca

³ *vîers* = melodie, cîntec; glas, voce

⁴ *a năpădi* = a cuprinde din toate părțile; a umple, a acoperi ceva

rea sa sufletească: durerea și părerea de rău trăite din momentul provocării, fără voie, a sfârșitului cumplit al ființei lipsite de apărare.

Titlul narațiunii reprezintă elementul care îl urmărește chinuitor pe erou și-i sporește amărăciunea pentru suferința privighetorii nevinovate.

Această operă literară ne transmite duioșia și dragostea scriitorului Ioan Alexandru Brătescu-Voinești față de viețuitoarele mici, lipsite de apărare, și față de natură.

ÎNTREBĂRI ȘI EXERCIȚII

1. Cum își petrece nenea Iorgu timpul liber? Descrieți pe scurt natura de la iazul morilor.
2. Căutați în text părțile de vorbire folosite de autor pentru a reproduce sunetele deosebite ale cîntecului privighetorii.
3. Ce simt personajele acestei povestiri ascultînd seara trilurile păsării?
4. Cum descoperă nenea Iorgu nenorocirea?
5. Citiți și explicați, cu alte cuvinte, înțelesul ultimului fragment.
6. Alegeți propozițiile în care personajul mărturisește direct starea sa sufletească. Ce semne de punctuație subliniază sentimentele sale?
7. Cum vă manifestați voi dragostea și grija față de păsărele?

EXERCIȚII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Înlocuiți formele cuvintelor *mosafiri*, *richită*, (eu) *să-ți spui*, *prinz*, *bunioară* și *oază* cu cele folosite în exprimarea literară.
2. Alcătuiți propoziții cu sensurile cunoscute ale termenilor *masă*, *lin* și *lună*.
3. Ce asemănări și deosebiri există între cuvintele *viers* și *vers*?
4. Scrieți cîteva nume de pești, păsări și animale cunoscute de voi. Alegeți pentru fiecare un adjectiv cu valoare de epitet.
5. Prezintă această întîmplare unei alte persoane, nenea Iorgu folosește în adresare anumite cuvinte. Descoperiți-le în text, arătînd ce părți de vorbire sînt și ce rol au ele în comunicare.
6. Expuneți oral subiectul unei povestiri despre viețuitoare, pe care o cunoașteți.

TEMA

Observați în timpul liber cîteva păsărele (în curte, într-un copac, în parc, la geam, într-o colivie etc.) și descrieți trupul, penele, culorile, mișcările, cîntecul sau ciripitul uneia dintre ele.

GRAMATICĂ

PREPOZIȚIA

Prepoziția este partea de vorbire neflexibilă care leagă:

- un atribut
- un complement

de cuvîntul determinat

Prepoziția

- exprimă raporturi numai între termenii unei propoziții
- este un cuvînt ajutător (instrument gramatical)
- intră în alcătuirea unei părți de propoziție
- nu are funcție sintactică

Prepoziția se analizează împreună cu cuvintele pe care le precedă.

Felul prepozițiilor (după formă)

- simple: *către, cu, de, din, fără, în, la, pe, pentru, peste, spre*
- compuse: *de către, de la, de pe, de pe lîngă, despre, înspre*

Majoritatea prepozițiilor se construiesc cu *acuzativul*:

Am fost	cu	substantiv	: <i>bunica</i>
	la	pronume	: <i>ea</i>
	pe la	numeral	: <i>doi (dintre ei)</i>

Locul prepoziției față de cuvîntul pe care îl introduce

- înainte : *printre sălcii*
- despărțită prin alte părți de propoziție : *printre aceleași sălcii*

OBSERVAȚII:

1. Numai două forme verbale au prepoziții în structură:
infinitivul: *a cere, a învăța*
supinul : *de cusut, de pescuit*

2. Prepozițiile *cu*, *de-a* se construiesc cu substantive articulate, când acestea nu sint determinate de alte substantive:

cu mama
de-a soldații

3. Sint greșite exprimări ca acestea:

- muzeul care l-am vizitat (în loc de: *pe care*)
- 50 pionieri (în loc de: *50 de pionieri*)
- de la 13—18 (în loc de: *de la 13 pînă la 18*)

Ortografie:

1. Prepoziția *după* se scrie și se pronunță cu *-ă* (*nu dupe*).
2. Prepozițiile *cu*, *dintru*, *întru*, *printru* pierd vocala *-u* în anumite situații:

<i>c-un deget</i>	{	<i>un</i> — articol nehotărît
<i>dintr-un volum</i>		numeral
<i>dintr-acestea</i>	{	<i>acestea</i> — pronume demonstrativ
<i>într-însul</i>		<i>însul</i> — pronume (aici începe cu vocala <i>î</i>)
<i>printr-însul</i>		

EXERCITII

1. Indicați toate prepozițiile din următoarele texte, arătînd care sint simple și care sint compuse:

a) Marți a venit pe la noi căpitanul Delescu cu nevastă-sa și am stat cu toții în pridvor... O privighetoare, chiar în grădină la mine, într-o salcie pletoasă, cînta...

b) Dire roșietice ca niște uriașe limbi de foc brăzdau înfricoșător un cer de smoală!... Oamenii de știință, dar mai ales cercetătorii de pe lingă observatoarele astronomice se considerau norocoși.

(Almanahul Magazin, 1983)

2. Scoateți din exercițiul 1 părțile de propoziții introduse prin prepoziții și stabiliți funcția lor sintactică.

3. Completați locurile libere cu prepoziția *la* sau cu grupul *l-a*:

S-a oprit grăbit... școală. Valeriu... întîmpinat cu o expresie îngrijorată. Ceilalți se uitau fix... planta adusă de peste mări. Pe Radu... străbătut un fior: nu au avut în vedere zgomotele, iar... ferestre nu au mai pus camuflajul.

4. Construiți cîte două propoziții în care prepozițiile *dintru* și *printru* să fie urmate de cuvintele: *acest*, *aceeași*, *alt* și *un*.

*

Cu rol de prepoziție se întrebuintează și unele *grupuri de cuvinte* (în care intră obligatoriu o prepoziție):

din pricina *alături de* *A întîrziat din pricina ploii.*
n fața *împreună cu* *A plecat împreună cu fratele ei.*
în jurul *referitor la*

ALTE CAZURI CERUTE DE PREPOZIȚII

În limba română există prepoziții *provenite din alte părți de vorbire*. Ele sint urmate de substantive în genitiv și în dativ. Astfel:

a) Se construiesc prepozițiile: *asupra*, (în) *contra* *Mergea contra vîntului.*

cu *g e n i t i v u l* prepozițiile provenite de la unele adverbe (cu forma articulată): *împotriva*, *împrejurul*, *înainte*, *îndărătul*, *înapoia* *S-a oprit înaintea casei.*

Observație: Cînd însă prepoziția provenită din adverb are formă nearticulată, ea se construiește cu pronumele neaccentuat în dativ:

Le-am așezat înainte-ți.

b) Se construiesc cu *d a t i v u l* prepoziții provenite de la unele substantive: *grație*, *mulțumită* *Grație muncii, a reușit la examen.*
prepoziții provenite de la unele adverbe: *aidoma*, *asemenea*, *conform*, *contrar*, *potrivit* *Am procedat conform înțelegerii.*
prepoziții provenite de la unele verbe (participii): *datorită* *A obținut rezultate bune datorită strădanilor sale.*

EXERCITII

1. Precizați valoarea de adverb sau de prepoziție a cuvintelor subliniate în exemplele:

a) Fulgerele adunat-au *contra* fulgerului...

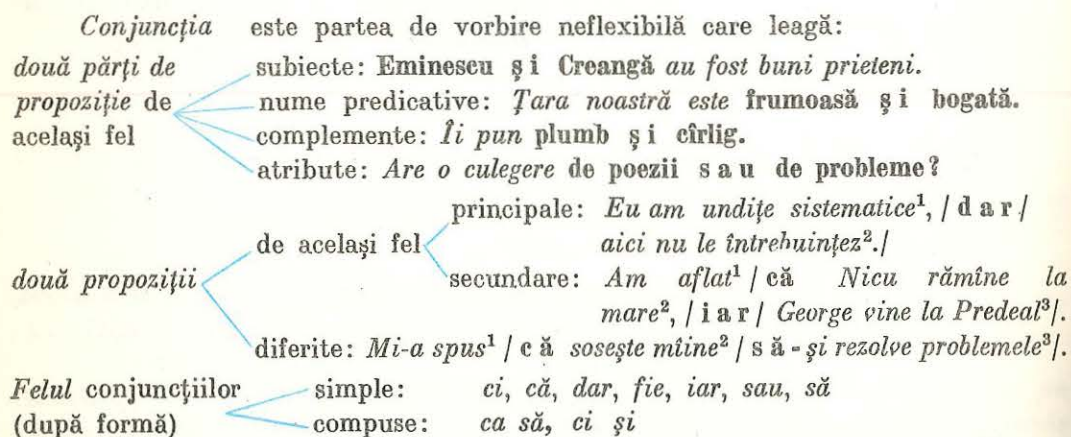
- b) Toți s-au pronunțat *contra*.
 c) Tot e alb pe cîmp, pe dealuri, *împregiur*, în depărtare.
 d) Pionierii s-au adunat *împrejurul* focului.
 e) Ei vin năvalnic *deasupra* brazilor.
 f) *Deasupra* se zăreau umerii stîncilor.

2. Stabiliți cazurile cu care se construiesc prepozițiile din textul de mai jos:

Mulțumită Alinei și lui Ion totul era pregătit. Înaintea casei au găsit flori proaspete. În sufragerie, deasupra bibliotecii, erau așezate darurile copiilor. Cei mici, potrivit programului de sărbătoare, purtau măști. Grație lor, buna dispoziție i-a molipsit pe musafirii de la Sibiu.

3. Construiți cîte o propoziție în care să se afle complementele introduse prin prepozițiile: *asemenea*, *datorită*, *împotriva* și *potrivit*.

CONJUNCȚIA

Conjuncțiile sînt numai cuvinte de legătură, instrumente gramaticale fără funcții sintactice.

Cu rol de conjuncție în frază (leagă propoziții), se întrebunțează și:

a) unele grupuri de cuvinte (în care intră obligatoriu o conjuncție):

<i>chiar dacă</i>	<i>în caz că</i>	<i>A plecat¹ / fără să</i>
<i>cu toate că</i>	<i>fie că</i>	<i>ia cartea² /</i>
	<i>pentru că</i>	
<i>fără să</i>	<i>pînă să</i>	

b) cuvintele	care, ce, cine (pronume)	<i>Am auzit¹ / ce ai spus² /</i>
	cînd, cît, cum, încotro, unde (adverbe)	<i>Au aflat¹ / unde se ascundea² /</i>

Deosebirea dintre conjuncție și prepoziție:

- 1) Conjuncția poate lega două propoziții. Prepoziția nu poate avea acest rol.
- 2) Prepoziția cere ca substantivul care urmează să fie în cazul acuzativ, dativ sau genitiv. Conjuncția nu are de-a face cu nici unul dintre cazuri.
- 3) Prepoziția face parte din structura complementului și a atributului, se analizează cu acestea. Conjuncția care leagă părți de propoziție sau propoziții de același fel nu face parte din nici o propoziție, se află între ele (numai conjuncția care leagă propoziția secundară de o altă propoziție, pe care o determină, face parte din propoziția secundară și trebuie analizată în cadrul ei).

OBSERVAȚII:

1. *Iar, nici, și* pot avea valoare de conjuncție sau de adverb. Sînt **a d v e r b e** atunci cînd le rostim accentuat și au înțeles de sine stătător:

<i>A venit i a r la noi.</i>	<i>iar</i> = din nou, iarăși
<i>Nu știe n i c i poezia aceasta.</i>	<i>nici</i> = măcar
<i>Se sperie ș i de umbra lui.</i>	<i>și</i> = chiar
2. Este greșită o construcție ca aceasta:
Aflați despre noi c ă c i sîntem sănătoși.
 (căci s-a folosit în locul lui *că*)
3. Conjuncțiile *dar* și *însă* nu pot fi folosite în aceeași propoziție, deoarece au același sens, sînt **sinonime**.

Ortografie:

Conjuncțiile: *așadar, deoarece, deși, fiindcă, încît, întrucît, precum, vasăzică* se scriu într-un cuvînt.

EXERCIIII

1. Scoateți pe coloane separate conjuncțiile și cuvintele (pronume, adverbe, grupuri de cuvinte) cu rol de conjuncții:

a) Am colindat prin pădurile din jurul Topliței, orașelul de pe Mureș unde am petrecut multe vacanțe ale copilăriei... Pădurea n-am uitat-o, după cum n-am uitat nici neamurile mii ce-i cresc sub poale, vorba poetului. Și nu i-am uitat freamătul de frunze, în care e viața codrului întreg..., fie că-s brazi mîndri și drepti, fie că-s stejari, fagi sau carpeni.

(România liberă, 14 ianuarie 1983)

b) Toate conductoarele se încălzesc cînd sînt parcurse de curentul electric, însă nu se încălzesc în mod egal chiar dacă fac parte din același circuit... Cu toate că degajarea de căldură în reșou și în fierul de călcat electric se face continuu, temperatura lor nu crește nelimitat.

(Fizică, Manual pentru clasa a VI-a)

2. Arătați ce leagă fiecare dintre conjuncțiile din textele de mai sus.
3. Precizați ce deosebire este între cuvintele subliniate în următoarele exemple:

Gabriel și Ionuț l-au și văzut.

Eu plec la meci, iar tu scrii. Iar ai luat-o de la început?

Stau în casă toată ziua, ca să termin lectura.

Mi-a adus un dar minunat. Am vrut să-i mulțumesc, dar plecase.

Deși l-am rugat stăruitor, nu a procedat așa. Prunii din livadă sînt deși.

Te va aștepta mama sau sora mea. Ceilalți s-au dus la circ.

4. Construiți două propoziții în care conjuncțiile să lege:

a) două nume predicative

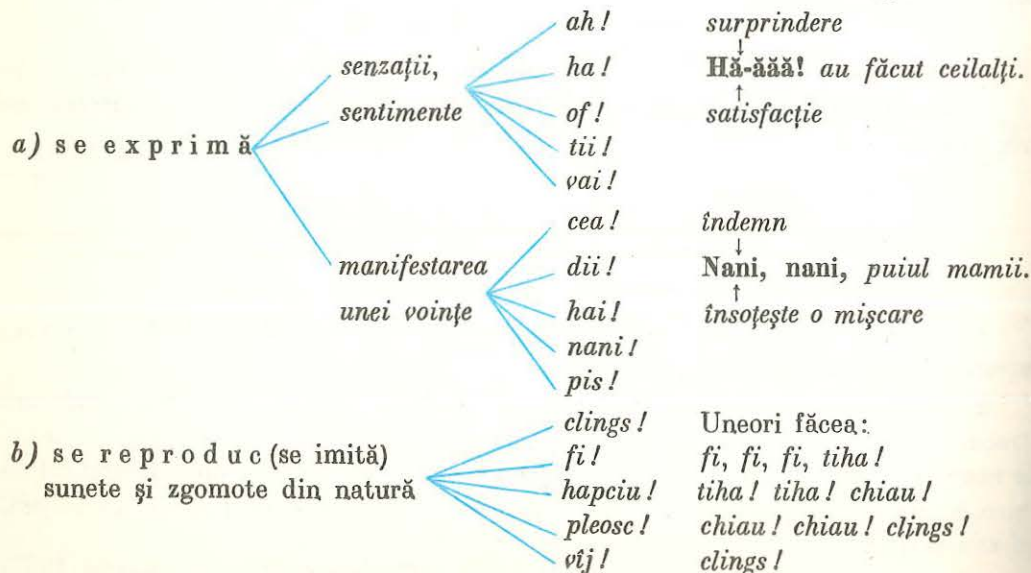
b) două complemente

5. Formulați patru propoziții și fraze în care cuvintele și, iar să aibă valoare de conjuncție și de adverb.

6. Alcătuiți o compunere cu titlul „Jocurile copilăriei“, în care să folosiți conjuncții simple și conjuncții compuse.

INTERJECTIA

Interjecția este partea de vorbire neflexibilă cu valoare exclamativă, prin care

OBSERVAȚII:

1. Foarte multe interjecții exprimă o diversitate de senzații și stări sufletești:

a! — mîhnire, deznădejde, uimire, surpriză, satisfacție

brr! — frig, teamă

of! — durere, nemulțumire, mîhnire, nerăbdare

2. Interjecțiile care reproduc (imită) diferite sunete, zgomote sau strigăte ale animalelor sînt cuvinte imitative (onomatopee):

pac!

poc!

sfor!

sfrr!

tic-tac!

toc!

chiaf!

cirip-cirip!

cri!

mîr!

oac!

piu!

3. Unele interjecții sînt folosite în locul unor verbe care arată o acțiune:

Iaca asta e litera a.

iaca = priviți

Punctuația

1. Interjecțiile se scriu urmate de:

folosirea izolată a unei interjecții:

— Ce ai, nene Iorgule? Parcă ai fi supărat.

— Ei...

a) semnul exclamării
în situații ca

folosirea în interiorul propoziției a unei interjecții:

Pupăza zbrrr! pe-o dugheană.

repetarea unei interjecții: Vail vail! ce-ai făcut?

serie de interjecții diferite: Cotcodac! cucurigu! ga-ga! se auzea pretutindeni.

după ultimul cuvînt al unei interjecții compuse din două sau trei elemente: cioca-boca! pu-pu-pup!

după fiecare element de același fel dintr-un grup: fi, fi, fi

mac, mac, mac

b) virgulă

după un grup format dintr-o interjecție urmată de un substantiv în vocativ: Mă Marine, lasă-l jos!

înaintea unei propoziții pe care o însoțește:

Ei, ce vești ne mai aduci?

2. Uneori, nu sînt izolate prin nici un semn de punctuație de cuvîntul următor:

Fac țuști din baltă ș-o iau la sănătoasa.

EXERCIȚII

1. Găsiți interjecțiile din textele de mai jos și arătați ce exprimă fiecare:

a) — Vouă vă plac poveștile?

— E-hei!

— Și le ascultați până când vine somnul. Și-atuncea faceți cum?

— Aaa! a căscat unul în tăcerea celorlalți...

— Dar cucoșul moșului ce făcea? Cînta. Cucurigu!

b) Cine nu o cunoaște, fie și numai după cîntecul bărbătușului: pit-pa-lac, pit-pa-lac... Codobatura galbenă cîntă cîteva strofe simple, repetate: srieh, srieh, srieh... Elegant colorat cu alb, ruginiu și negru..., glasul un „ak-ak-ak” repetat, căli-farul este o pasăre rară... Mică, vioaie, scoțînd la începutul zborului un strigăt: djep-djep-djep, becațina se întîlnește în număr mare în timpul migrațiunii... Pescărușului i se aude și glasul, țî-țî-țî, răsunător și subțire;... un cîntec monoton, mai subțire (ciric-ciric-tiec-tiec-tiec) la lăcarul țîrlîac; cîntecul lîi-lîi-lîi al privighetorii de baltă...

(Matei Tălpeanu, *Cuiburi și ouă*)

2. Arătați cu ce verbe se pot înlocui interjecțiile din următoarele exemple:

a) Eu țuști! la spatele lui Zaharia, și-ncepem a horăi...

(Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*)

b) N-a așezat-o însă cu grijă și în clipa următoare buf! la pămînt.

c) După ce ajunse acolo, zbîrr, în sus, zbîrr, în jos, intră în casa zmeoaicei.

(Petre Ispirescu, *Prîslea cel voinic și merele de aur*)

3. Construiți trei propoziții în care să se afle interjecții urmate de un substantiv în vocativ, așezate la începutul, în interiorul și la sfîrșitul comunicării.

INTERJECȚII DE ADRESARE

Citiți propozițiile:

1. a) *Ce-are, mă, băiatul tău?*

b) *Pîn'atuncea, măi fîrtate,*

dă-ți mînia la o parte...

2. *Iat-o sanie ușoară.*

Interjecțiile *mă* și *măi* sînt din limba vorbită, familiară
sînt folosite pentru a te adresa direct unei persoane
apar singure
însotite de un substantiv în cazul V.

Asemenea interjecții — *bre*, *fa*, *mă* — au în vorbire același rol ca și vocativul și urmează regulile de punctuație ale acestuia.

Interjecția *iată* este folosită în scopul de a atrage atenția cuiva asupra unui lucru; în același timp ea înlocuiește un verb.

Interjecții ca *ia!* *iacă!* *iată!* *iacătă!* *uite!* sînt urmate frecvent de:

— verb la imperativ: *Ia mai stai ca să-ți vorbesc...*

— conjunctiv: *Ia să-mi dai tu mie samă...*

— substantiv cu rol de complement: *Iată marea!*

— propoziție secundară: *Uite cum l-am dres de bine.*

(Ion Ghica, Nicu Bălcescu)

Ele nu se despart prin virgulă de cuvintele care le urmează.

Toate aceste interjecții se numesc interjecții de adresare.

INTERJECȚII CU SENS APROPIAT DE AL IMPERATIVULUI

Ați învățat că în limba română există interjecții care redau năni-festarea unei voințe sau a unei dorințe. Ele au un sens apropiat de al imperativului: *hai!* *haide!* („vino”); *hăis!* („mergi la stînga”); *ho!* („o-prește-te”); *marș!* („pleacă”); *na!* („ține”); *nani!* („dormi”); *ptru!* („opriți-vă”).

Aceste interjecții sînt urmate de:

— verb la conjunctiv: *Hai să dăm mîna cu mîna.*

— substantiv în vocativ: *Hai, I l i n c o, nu te mai uita.*

— interjecție: *Hai, mă!*

Ele exprimă un îndemn sau o poruncă adresată unei persoane ori unui animal.

Punctuația

După interjecțiile cu sens apropiat de al imperativului se pune vir-gulă numai în situațiile în care urmează un substantiv în cazul vocativ sau o interjecție de adresare.

INTERJECȚII PREDICATIVE

În mod obișnuit, interjecția nu are funcție sintactică.

În unele situații, ea este folosită ca *parte de propoziție*, cel mai des ca *p r e d i c a t*:

— *Hai acasă, nu mai sta aici!*

hai „vino”
primește complement (*acasă*) întocmai ca un predicat exprimat prin verb

— *Uite, conîță, Ionel nu s-astîmpără!*

uite „vezi”, „privește”
are valoarea unei propoziții, împreună cu vocativul *conîță*

Tot cu funcție de predicat sînt folosite unele onomatopee, precum și interjecțiile cu sens apropiat de al imperativului: *bildibic!*, *buf!*, *haide!*, *haț!*, *hîrșt!*, *iacă!*, *iacătă!*, *iată!*, *uite!*, *marș!*, *na!*, *pac!*, *pleosc!*, *poc!*, *zdranc!*, *zdup!*

OBSERVAȚII:

1. Multe verbe s-au format de la interjecții imitative, cu ajutorul sufixelor:

cirip + -i > <i>ciripi</i>	piu + -i > <i>piui</i>
ham + -(ă)i > <i>hămăi</i>	sfor + -(ă)i > <i>sforăi</i>
mîr + -(i)i > <i>mîrii</i>	zdup + -(ă)i > <i>zdupăi</i>

2. Unele interjecții au devenit substantive (cu sau fără ajutorul articolelor):

hop Mai avem de trecut un *hop*.
Acest *hop* e greu.
fiș Fișul este în rucsac.

Punctuația

1. Interjecțiile însoțite de substantive în cazul vocativ, singure sau cu atribute, urmează regulile de punctuație ale vocativului:

Iată, copii, școala.

2. Nu se pune nici un semn de punctuație după:

a) unele interjecții urmate de un complement:

Hiș de-a ici!

b) interjecțiile *ia*, *hai*, *haide* urmate de un verb la:

imperativ: *Ia privește și tu!*
conjunctiv: *Hai să mergem.*

EXERCIIȚII

1. Găsiți interjecțiile din textele de mai jos și arătați felul lor:

a) — Hai cu caii, Darie!...

— Hai!...

Pe sus, în noapte, începe să se tînguie un stol de cocori: *crau-crau-crau*. Tînguie-
tul lor seamănă cu al oamenilor.

— Poc, pac!...

Rup pămîntul spre noi tîlharii de pepeni. Cinci mogildețe aleargă spre noi.

— De ce dai, mă?

(Zaharia Stancu, *Desculț*)

b) Pufuleț cel jucăuș se da huța-ntr-un căuș și făcea mii de șotii, de se prăpă-
deau de ris o grămadă de copii...

— Hai iute, că uite gerul s-ascute!

(Victor Leahu, *Fulg de nea*)

2. Precizați de ce cuvinte sînt urmate interjecțiile de la exercițiul 1 și care dintre ele au funcție de predicat.

3. Pornind de la interjecțiile indicate, formați cu ajutorul sufixelor două verbe:

boc

dur

4. Compuneți un scurt dialog în care să folosiți interjecții de adresare și interjecții care exprimă un îndemn.

5. Alcătuiți o descriere a pădurii, în care să predomine cuvinte imitative.

COMPUNERE

ENUNȚURI ORALE URMATE DE REDACTARE

I. ...Pot mărturisi, fără sfială, data nașterii mele: 19 august 1881.

Mă trag din părinți români și m-am născut la Liveni, județul Do-
rohoi, în inima Moldovei...

Nimic mai felurit decît peisajul țării mele... Satul meu este ca multe
altele. Locuiam într-o casă mică, cu pridvor de lemn vopsit, unde se us-
cau funiile de ceapă la soare. Și acum mai văd țărani, în cămăși albe,
cu ilice albastre, cum cîntau în asfințit... Da, aceasta este cu adevărat
țara mea, iar imaginea ei am dus-o cu mine.

Sînt născut la țară. Tatăl meu era agricultor [...] Mama, era... ma-
ma! Aceasta spune tot. O mamă admirabilă, duioasă, prea iubitoare
poate. Dacă îndrăznesc să mă plîng este că nu am fost un copil răsfățat,
însă un copil iubit peste măsură.

(George Enescu, *Copilăria*)

II. ...Cum să nu ne iubim noi, românii, țara părinților! De optspre-
zece sute de ani acest pămînt a primit oasele atîtor părinți ai noștri. Pe
acest pămînt am dus-o și noi ca Făt-Frumos din poveste, care moare și
iar învie. Și totdeauna înviam mai frumoși de cum am fost, tot mai trai-
nici. Iar apa vie, care ne învia și pe noi ca pe Făt-Frumos, era iubirea
de neam, de limbă, de lege și de pămîntul acesta...

(George Coșbuc, *Din țara Basarabilor*)

III. ...Sînt fericit că sînt cetăţean al României. C nd sînt trist sau când nu sînt trist, c nd sînt inspirat sau numai obosit, — toate acestea le g ndesc  i le formulez în minunata limbă română [...]

Sîntem ceea ce iubim... Coloarea cea mai scumpă inimii mele este coloarea limbii române [...]

Dragii mei, ce frumoasă este România...

(Nichita Stănescu, *Cetăţean al patriei*)

EXPLICA IE:

Cele trei texte sînt mărturisiri emo ionante, străbătute de sinceritate  i de trăire ad nc .

George Enescu vorbește despre locul na terii sale, despre casa copilăriei  i despre părinți.

George Co buc  i dezvăluie sentimentele patriotice evoc nd trecutul zbuciumat al neamului nostru  i eviden iind trăsăturile morale ale  nainta ilor.

Nichita Stănescu exprimă cu intensitate dragostea sa pentru limba română, pentru România, adres ndu-se cititorilor în mod direct.

Cele trei personalita i ale culturii  i literaturii române ne spun cu căldură, folosind persoana I, ce g ndesc  i ce simt despre leagănul nostru statornic, patria.

EXERCII I

1. Realiza i, la alegere, o scurtă prezentare orală, la persoana  nt i, referitoare la:

- locul na terii voastre;
- chipul mamei  i al tatălui;
- casa bunicilor;
- obiceiuri din zonă;
- amintirea unor eroi intra i în con tiin a poporului;
- constructorii României socialiste;
- imagini edificatoare ale patriei de astăzi.

2. Reda i pe scurt, în scris, elementul cel mai important al expunerii voastre.

MAMĂ ȚARĂ

de Adrian Păunescu (n. 1943)

Cu lacrimi  i-a  scrie, b trina mea  ar ,
Un c ntec făcut dintr-un lut absolut¹,
Copiii să-  crească, du manii să-  piară,
Să fii viitor  i prezent  i trecut.

La tine eu vin înainte de luptă
 i stau în genunchi  i iertare   i cer
 i lancea   i jur să-mi r m n  nerupt 
 i dacă mi-o ceri, pentru tine să pier.

Ce ochi de lumină, ce ochi ai tu, mamă,
Pe noi în lumină  i milă ne cre ti
 i vorbele tale curate ne cheamă
Din toate străvechile  ari Românești,

¹ absolut = aici, perfect, des v r it

Eu mamă îți zic, dar aud că-ți zic țară
Cu lacrimă scriu neștirbit¹ jurământ
Lumina din ochii tăi buni să mă doară
Oricît s-o-ntîmpla să trăiesc pe pămînt.

Și cum să te dau pentru alta pe lume,
Comerț cum să fac cu un deal de strămoși?
Al tău sînt eu, țară, cu fapte și nume,
Ca-n colț de batistă, în steag să mă coși.

Dă-mi pietre să car, dă-mi pe limbă țărînă,
În oase răstornă-mi fiertură de stea.
Acoperă-mi ochii și taie-mi o mină,
Al tău sînt de-a pururi tu, mamă a mea.

*
Decît acest străbun pămînt
Ce oare-n lume ni-i mai sfînt?
Îl ocrotim de mii de ani
Stăpîni pe el și suverani
Și treacă ani mereu cu mia —
Aici va fi tot România.

Mihai Beniuc

Maica mea bună, Patrie de veac,
Cea care-a fost și care o să fie
Cît licări-vor stelele pe cer...

Ioan Alexandru

Cine sînt eu? Privește-te pe tine însăși.
Al tău sînt, Patrie.
Dintotdeauna.

Nichita Stănescu

ÎNDRUMĂRI

În poezia „Mamă Țară”, Adrian Păunescu, unul dintre poeții reprezentativi ai literaturii române de astăzi, exprimă sentimente de dragoste fierbinte față de țara noastră.

Patria — personificată prin cîteva elemente sugestive — constituie imaginea a tot ceea ce avem mai de preț și mai drag, mama însăși a existenței noastre.

¹ neștirbit = aici, neatins, nepătat

Autorul i se adresează pe un ton familiar, cu mărturisiri care arată intensitatea iubirii de țară, modul în care el înțelege să o slujească, sentimentul înalt al datoriei patriotice, semnificația oricărui sacrificiu în slujba patriei ai cărei fii sîntem.

ÎNTREBĂRI ȘI EXERCIȚII

1. Citiți versurile care cuprind urările adresate de poet țării noastre.
2. Scoateți din text cuvintele și grupurile de cuvinte care se repetă. Arătați ce semnificație are fiecare.
3. Căutați în poezie substantivele în cazul vocativ și formele pronominale frecvente. Încercați să precizați cu ce intenție au fost folosite.
4. Ce reprezintă pentru poet cuvintele *luptă* și *lance*?
5. Motivați titlul poeziei.

EXERCIȚII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Despărțiți în silabe cuvintele: *absolut*, *fiertură*, *neștirbit*.
2. Precizați înțelesul următoarelor versuri:
*Și vorbele tale curate ne cheamă
Din toate străvechile Țări Românești.*
3. Explicați ce sens au în poezie cuvintele: *ochi*, *lacrimi*, *lumină*, *milă* și *neștirbit*.
4. Despărțiți în propoziții ultima strofă a poeziei. Arătați ce rol au semnele de ortografie și de punctuație.
5. Ce deosebire există între cuvintele subliniate, în exemplele de mai jos, care se rostesc la fel:
a) „Comerț cum să fac cu un *deal* de strămoși?”
b) Cel *de-al* doilea este colegul Ioanei.

Rețineți: Următoarele cuvinte se rostesc conform notării accentului: *dușmăn*, *oricît*.

TE MĂ

Alcătuiește o scrisoare în care să înfățișezi unui copil dintr-o altă parte a lumii imaginea țării noastre de astăzi.

GRAMATICĂ

SINTAXA

SINTAXA PROPOZIȚIEI

Propoziția este o comunicare cu un singur predicat.

Exemple:

a) Acolo, mamă, te zăresc

Pe tine-ntr-o căscioară.

(George Coșbuc, *Mama*)

b) *Sînt bucuros de oaspeți.*

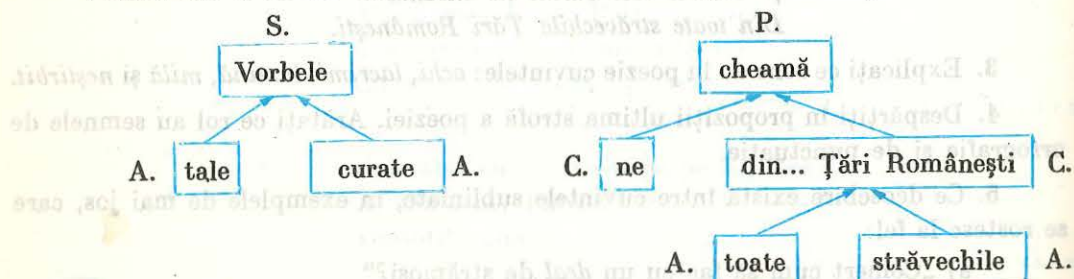
c) Atunci *iau* lepedea cu îngrijire, *î* bag mîna *î* și / *scot* pupăza vlăguită de atîta zbucium *î*.

(Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*)

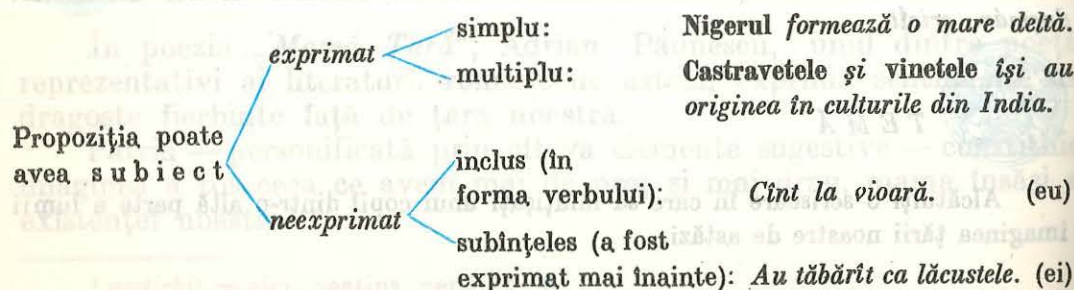
Partea de propoziție este un cuvînt sau un grup de cuvinte care îndeplinește o anumită funcție sintactică.

Ea reprezintă cea mai mică unitate sintactică.

Vorbele tale curate ne cheamă din toate străvechile Țări Românești.

Părțile principale ale propoziției: subiectul (Vorbele), predicatul (cheamă). Părțile secundare ale propoziției: atributul (tale, curate), complementul (din... Țări Românești).

Propoziții fără subiect:

Se înnoptează. Plouă.

Bate la ușă.

— fenomene naturale

— nu se indică precis persoana care face acțiunea

Propoziții (după ceea ce exprimă modul verbalului)
 imperative:
 optative:

Acoperă-mi ochii!

Cu lacrimi ți-aș serie, bătrîna mea țară.

OBSERVAȚII:

1. Vocativele, unele interjecții (care exprimă stări sufletești sau adresarea) și unele adverbe de mod (mai, numai, doar, exclusiv, tocmai, chiar, cam etc.) nu constituie părți de propoziție.

2. Articolul, prepoziția și conjuncția sînt instrumente gramaticale, deci nu au funcții sintactice în propoziție

EXERCITII

1. Precizați părțile de propoziție, principale și secundare, din următoarele exemple:

- Fusese primul la școală. Venise apoi comandantul detașamentului.
- Sub furnalul numărul unu erau doar cîțiva oameni.
- La furnalul doi animația crește.
- Le văd îmbrăcămintea aspră, protectoare.

2. Analizați subiectele și predicatele propozițiilor de la exercițiul 1.

3. Construiți două propoziții imperative și două propoziții optative.

4. Introduceți în propozițiile formulate de voi interjecții și substantive în vocativ.

CLASIFICAREA PROPOZIȚIILOR

Citiți cu intonația corespunzătoare propozițiile:

- Adunarea festivă începe la orele 17³⁰.* Se comunică o informație fără a se lua o atitudine.
- Ce nerăbdători sîntem!* Comunicarea este însoțită de o stare afectivă.

- c. *Iuliana a obținut trofeul „George Bacovia”?* Se formulează o întrebare (cerîndu-se o informație).
- d. *Va veni scriitorul Geo Bogza?!* La întrebare se adaugă bucuria, emoția vorbitorului.

În ordinea indicată, aceste propoziții sînt:

- a. *enunțiativă* (vorbitorul informează)
- b. *enunțiativă exclamativă* (vorbitorul exprimă și o anumită stare sufletească)
- c. *interogativă* (vorbitorul întreabă, cere o informație)
- d. *interogativă exclamativă* (vorbitorul formulează o întrebare, exprimînd totodată o anumită stare sufletească)

Clasificarea propozițiilor se face după:

1. scopul comunicării
- propoziții enunțiative
 - propriu-zise: *Al tău sînt eu, țară, cu fapte și nume.*
 - optative: *V-aș ruga ceva.*
 - imperative: *Deschideți manualele!*
 - propoziții interogative
 - propriu-zise: *Ce e azi?*
 - optative: *Ar veni și Mihai cu noi?*
2. aspectul (afirmativ sau negativ al) predicatului
- propoziții afirmative: *Ștefan merge la școală.*
 - propoziții negative: *Ștefan nu merge la școală.*

OBSERVAȚII:

1. În limba română, negația se exprimă prin adverbul de mod *nu*.

Nu poate fi întărit de alte cuvinte negative:

- a) adverb
- nici* *Nici de compot nu sînt bune.*
 - deloc, nicăieri, niciodată* *Nu merge nicăieri.*
- b) alte cuvinte: *nici unul, nimeni, nimic* *Nimeni nu m-a întrebat acest lucru.*
- Nu* și *nici* se iau împreună cu predicatul.

2. Nu trebuie confundată partea de propoziție negată cu propoziția negativă:

Nu el a spart geamul.
Nu aici le-a așezat.
Nu astăzi mergem acolo.
Nu așa vei proceda.

este
negat

subiectul
complementul
complementul
complementul

Aceste propoziții sînt afirmative, deoarece nu sînt negate predicatele lor.

3. structură (alcătuire)
- propoziții simple:
 - propoziții dezvoltate:

Bogdan citește.
Bogdan, colegul meu, citește foarte mult.

Propoziția în care apare numai subiectul sau numai predicatul este tot o propoziție simplă:

Mașina! Plouă.

Toate propozițiile neincluse în fraze sînt *propoziții independente* (ca în exemplele de mai sus).

OBSERVAȚII:

1. Unele interjecții izolate (*Na! Ei?*) și adverb de afirmație sau de negație (*Da. Nu.*) au valoarea unor propoziții în răspunsurile la propozițiile interogative:

- a) — *Ai fost acolo?*
 — *Da.* (cu înțelesul „am fost“)
- b) — *L-ai văzut pe Costel?*
 — *Nu (Ba).* (cu înțelesul „nu l-am văzut“)

2. Sînt propoziții simple și comunicările în care se află:

- a) un vocativ: *Viorele, trezește-te!*
- b) un subiect multiplu: *Elevii și elevele învață.*
- c) un nume predicativ
- simplu: *Merele sînt roșii.*
 - multiplu: *Fructele sînt dulci și zemoase.*

EXERCIȚII

1. Alcătuiți propoziții simple, folosind cîte două dintre următoarele cuvinte: *desenează, doi, eu, au plecat, povestesc, copilul.*
2. Transformați propozițiile simple în propoziții dezvoltate, folosind substantive, adjective și adverb. Scrieți-le în caiete.

3. Numerotați propozițiile din textele de mai jos și arătați felul fiecăreia după:

scopul comunicării
aspectul predicatului
structură

a) Cinstea este o floare aleasă. Lucrul bine început e pe jumătate făcut. Nimeni nu se naște învățat.

(Folclor)

b) —Vrei să mă iei la oaste, Măria ta? izbucni Mîndricel cu ochii sclipind de bucurie.

— Dar tu nu știi lupta!

— N-am spus că nu știu, Măria ta. Cioplesc săgeți, dar pot să le și slobod, făuresc paloșe, dar știu să le și mînuie; și știu să încalec și caii!

— Chiar așa, Mîndricel?

— Încearcă-mă, Măria ta!

(Petru Demetru Popescu, *Mîndricel*)

c) Acolo eu să mor aș vrea,

Acolo vreau eu să trăiesc.

(Ioan Nenițescu, *Țara mea*)

d) Cine sînt eu? Sună-ți cîmpiile...

Cine sînt eu? Mîngie-ți munții...

(Nichita Stănescu, *Patria*)

4. Construiți o propoziție interogativă optativă și o propoziție în care să fie negat complementul.

5. Alcătuiți două propoziții după schemă:

a) subiect + atribut + predicat + complement

b) complement + predicat + complement + atribut

6. Copiați următorul text, corectați greșelile și stabiliți punctuația:

Știți ultima veste nu despre ce este vorba ovidiu a înscris astăzi trei goluri nemai-pomenit și ce spuneau colegii lui fiecare ce simțea în acele momente măi băiatule tu ești cel mai mare sportiv al anului felicitări dragă ovidiu am dori să ne iei și pe noi la un antrenament haideți să-i pregătim o primire triumfală.

D-L GOE...

de Ion Luca Caragiale (1852-1912)

Ca să nu mai rămîie repetent și anul acesta, mam'mare, mamița și tanti Mița au promis tînarului Goe să-l ducă-n București de 10 mai.

Puțin ne importă¹ dacă aceste trei dame² se hotărăsc a părăsi locul lor spre a veni în Capitală numai de hatîrul³ fiului și nepoțelului lor. Des-tul că foarte de dimineață, dumnealor, frumos gătite, împreună cu tîna-rul Goe, așteaptă cu multă nerăbdare, pe peronul din urbea⁴ X, trenul accelerat care trebuie să le ducă la București. Adevărul e că, dacă se ho-tărăște cineva să asiste la o sărbătoare națională așa de importantă, tre-buie s-o ia de dimineață. Trenul în care se vor sui ajunge în Gara de Nord la opt fără zece a.m.⁵ D-l Goe este foarte impacient⁶ și, cu un ton de comandă, zice încruntat:

— Mam'mare! de ce nu mai vine?... Eu vreau să vie!

— Vine, vine acuma, pușorul mami! răspunde cucoana.

Și sărută pe nepoțel; apoi îi potrivește pălăria.

Tînarul Goe poartă un frumos costum de marinar, pălărie de paie, cu inscripția pe pamblică: „*le Formidable*“⁷, și sub pamblică biletul de călătorie înfipt de tanti Mița, că „așa țin bărbații biletul“.

— Vezi ce bine-i șade lui — zice mam'mare — cu costumul de ma-rinel?

— Mamițo, nu ți-am spus că nu se zice marinel?

— Da' cum?

— Marinal...

¹ a importa (la pers. a III-a, sg.) = aici, a interesa, a prezenta importanță (interes) pentru cineva

² damă (inv.) = doamnă, cucoană

³ hatîr (pop. și fam.) = plăcere, poftă; (inv.) de hatîrul (cuiva) = de dragul (cuiva), pentru a face plăcere (cuiva)

⁴ urbe (fam.) = oraș

⁵ a.m. = antemeridian, de dimineață, înainte de amiază

⁶ impacient = nerăbdător; neliniștit

⁷ le formidable (în lb. franceză) = formidabilul, teribilul

— Ei! ziceți voi cum știți; eu zic cum am apucat¹. Așa se zicea pe vremea mea, când a ieșit întâi moda² asta la copii — marinel.

— Vezi că sunteți proaste amîndouă? întrerupe tînărul Goe. Nu se zice nici marinal, nici marinel...

— Da cum, procopsitul³? întrebă tanti Mița cu un zîmbet simpatic.

— Mariner...

— Apoi de! n-a învățat toată lumea carte ca d-ta! zice mam'mare și iar sărută pe nepoțel și iar îi potrivește pălăria de mariner.

Dar nu e vreme de discuții filologice⁴: sosește trenul — și nu stă mult.

Trenul este plin... Dar cu multă bunăvoință din partea unor tineri politicoși, care merg pînă la o stație apropiată, se fac locuri pentru dame. Trenul a plecat... Mam'mare își face cruce, apoi aprinde o țigară... Goe nu vrea să intre în cupeu⁵; vrea să șadă în coridorul vagonului cu bărbații.

— Nu!... nu e voie să scoți capul pe fereastră, mititelule! zice unul dintre tineri lui d. Goe, și-l trage puțin înapoi.

— Ce treabă ai tu, uritul? zice mititelul smucindu-se.

Și după ce se strimbă la uritul, se spînzură iar cu amîndouă mîinile de vergeaua de alamă și scoate iar capul. Dar n-apucă să răspundă ceva uritul, și mititelul își retrage îngrozit capul gol înăuntru și-ncepe să zbiere:

— Mamițoo! mam'mare! tanti!

— Ce e? ce e? sar cucoanele.

— Să oprească! zbiară și mai tare Goe, bătînd din picioare. Mi-a zburat pălăria! să oprească!!!

Tot într-un timp, iacătă conductorul⁶ intră să vază cine s-a suit de la stația din urmă.

— Biletele, domnilor!

Cucoanele arată biletele dumnealor, explicînd d-lui conductor de ce nu poate și Goe să facă același lucru: fiindcă biletul era în pamblica pălăriei, și, dacă a zburat pălăria, firește c-a zburat cu pamblică și cu bilet cu tot. Dar avea bilet...

— Parol⁷! chiar eu l-am cumpărat! zice tanti Mița.

Conductorul însă nu înțelege, pretinde bilet; dacă nu, la stația apropiată, trebuie să-l dea jos pe d. Goe. Așa scrie regulamentul: dacă un

¹ a apuca (pop.) = aici, a se deprinde

² modă = obicei

³ procopsit (pricopsit) = aici (pop.), deștept, învățat, citit

⁴ discuții filologice = aici, discuții referitoare la folosirea corectă a cuvintelor

⁵ cupeu = aici, compartiment în vagonul de tren

⁶ conductor = controlor de bilete și supraveghetor de vagoane la căile ferate

⁷ parol (din lb. franceză) = pe cuvînt; serios, zău (limbă vorbită)

pasager¹ n-are bilet și nu declară că n-are bilet, i se ia o amendă de 7 lei și 50 de bani, și-l dă jos din tren la orice stație.

— Dar noi n-am declarat²? strigă mamița.

— Ce e vinovat băiatul dacă i-a zburat pălăria? zice mam'mare.

— De ce-a scos capul pe fereastră? eu i-am spus să nu scoată capul pe fereastră! zice cu pică³ uritul.

— Nu-i treaba dumitale! ce te amesteci d-ta? zice tanti Mița uritului...

— Uite ce e, cucoană — zice conductorul — trebuie să plățiți un bilet...

— Să mai plătim? n-am plătit⁴ o dată?

— Și pe deasupra un leu și 25 de bani.

— Și pe deasupra?...

— Vezi, dacă nu te-astîmperi? zice mamița și-l zguduie pe Goe de mîină.

— Ce faci, soro? ești nebună? nu știi ce simțitor⁴ e? zice mam'mare.

Și, apucîndu-l de mîna cealaltă, îl smucește de la mamița lui, tocmai cînd trenul, clătînînd din roate, trece la un macaz⁵. Din smucitura lu' mam'mare într-un sens, combinată cu clătînătura vagonului în alt sens, rezultă că Goe își pierde un moment centrul de gravitate⁶ și se reazimă în nas de clanța ușii de la cupeu. Goe începe să urle... În sfîrșit, n-au ce să facă. Trebuie să se hotărască a plăti biletul, pe care are să-l taie conductorul din carnetul lui. Păcat însă de pălărie!... Ce-o să facă d. Goe la București cu capul gol? și toate prăvăliile închise!... s-ar întreba oricine, care nu știe cîtă grijă are mam'mare și cîtă prevedere⁷. Cum era să plece băiatul numai cu pălăria de paie? Dacă se întîmplă să plouă, ori răcoare? Și mam'mare scoate din săculețul ei un beret⁸ tot din uniforma canonierii⁹ „le Formidable“.

— Te mai doare nasul, pușorule? întrebă mam'mare.

— Nu... răspunde Goe.

— Să moară mam'mare?

¹ pasager = călător

² n-am declarat², n-am plătit⁴ (forme verbale neliterare) = n-am declarat, n-am plătit

³ pică = ciudă, necaz, pornire, dușmănie (cu pică = cu ciudă)

⁴ simțitor = sensibil, emotiv

⁵ macaz = porțiune mobilă de cale ferată sau de linie de tramvai, care se îndepărtează sau se apropie cu ajutorul unui mecanism pentru a îndruma vehiculele pe o anumită linie; ac, (reg.) schimbător

⁶ gravitate (rar) = gravitație (fenomen de atracție reciprocă a corpurilor în funcție de masa acestora)

⁷ prevedere = grijă, atenție

⁸ beret (beretă) = bască

⁹ canonier = artilerist, tunar pe o canonieră (= navă mică de patrulare, de escortare, din serviciile de pază a coastelor și a fluviilor)

- Să moară!
- Ad' să-l pupe mam'mare, că trece!
- Și-l pupă în vârful nasului; apoi, așezându-i frumos beretul:
- Parcă-i șade mai bine cu beretul!... zice mam'mare scuiându-l să nu-l deoache, apoi îl sărută dulce.
- Cu ce nu-i șade lui bine? adaogă tanti Mița, și-l scuipe și dumneaei și-l sărută.
- Lasă-l încolo! că prea e nu știu cum!... Auzi d-ta! pălărie nouă și biletul! zice mamița, prefăcându-se foarte supărată.
- Să fie el sănătos, să poarte mai bună! zice mam'mare.
- Dar mamița adaogă:
- Da pe mamița n-o pupi?
- Pe tine nu vreau! zice Goe cu humor¹.
- Așa? zice mamița. Lasă!... și-și acoperă ochii cu mîinile și se face că plînge.
- Las' că știu eu că te prefaci! zice Goe.
- Ți-ai găsit pe cine să-nșeli! zice mam'mare.

¹ humor (umor) = veselie, haz

- Mamița începe să rîză; scoate din săculeț ceva și zice:
- Cine mă pupă... uite!... ciucalată!
- Mamița pupă pe Goe, Goe pe mamița, și luînd bucata de ciucalată, iese iar în coridor.
- Puîșorule, nu mai scoate capul pe fereastră!... E lucru mare, cît e de deștept! zice mam'mare.
- E ceva de speriat, parol! adaogă tanti Mița.
- Pe cînd Goe își mănîncă afară ciucalata, cucoanele se dau în vorbă de una, de alta... Trenul aleargă acum despre Crivina¹ către Periș.
- Ia mai vezi ce face băiatul afară, mamișo! zice mamița către mam'mare.
- Mam'mare se ridică bătrînește și se duce în coridor:
- Goe! Puîșorule! Goe! Goe!
- Goe nicăieri.
- Vai de mine! țipă cucoana, nu-i băiatul! Unde e băiatul... s-a prăpădit băiatul!
- A căzut din tren băiatul! Țațo, mor!
- Dar deodată, cu tot zgomotul trenului, se aud bubuituri în ușa compartimentului unde nu intră decît o persoană.
- Goe! maică! acolo ești?
- Da!
- Aide! zice mam'mare, ieși odată! ne-ai speriat.
- Nu pot! zbiară Goe dinăuntru.
- De ce?... te doare la inimă²?
- Nu! Nu pot...
- E încuiat! zice mam'mare, vrînd să deschidă pe dinafară.
- Nu pot deschide! zbiară Goe desperat.
- Vai de mine! îi vine rău băiatului înăuntru!
- În sfîrșit, iacăta conductorul cu biletul: primește paralele și liberează pe captiv³, pe care toate trei cucoanele îl sărută dulce, ca și cum l-ar revedea după o îndelungată absență. Și mam'mare se hotărăște să stea în coridor, pe un geamantan străin, să păzească pe Goe, să nu se mai întîmple ceva puîșorului. Puîșorul vede o linie de metal în colțul coridorului, care are la capătul de sus o mașină cu mîner. Se suie-n picioare pe geamantan, pune mîna pe mînerul mașinii și începe să-l tragă.
- Sezi binișor, puîșorule! să nu strici ceva! zice mam'mare.
- Trenul își urmează drumul de la Periș către Buftea cu mare viteză. Dar pe la mijlocul kilometrului 24, deodată s-aude un șuier, apoi semnalul de alarmă, trei fluieri scurte, și trenul se oprește pe loc, producînd o zguduitură puternică.

¹ Crivina, Periș, Buftea = numele unor gări (și localități) între Ploiești și București

² inimă (pop.) = stomac, burtă (te doare la inimă = te doare burta)

³ captiv = prizonier, prins

— „Ce e? ce e?“... Toți pasagerii sar înspăimîntați la ferestre, la uși, pe scări...

— Goe! pușorule! Goe! strigă tanti Mița și se repede afară din compartiment.

Goe este în coridor... De ce s-a oprit trenul?

Cineva, nu se știe din ce vagon, a tras semnalul de alarmă. Din ce vagon?... Asta e ușor de constatat; manivela semnalului nu se poate trage decît rupîndu-se ața innodată și cu nodul plumbuit. Personalul trenului umblă forfota, examinînd roatele tamponate cu toată presiunea, așa de tamponate că-i trebuie vreo zece minute mecanicului să-și încarce iar pompa de aer comprimat¹ și să poată urni trenul din loc. În toată vremea asta, conductorii și șeful trenului aleargă din vagon în vagon și cercetează aparatele semnalelor de alarmă.

Cine poate ghici în ce vagon era ruptă ața plumbuită și răsturnată manivela? Ciudat! tocmai în vagonul de unde zburase mai adineaori pălăria marinerului! Cine? cine a tras manivela? Mam'mare doarme în fundul cupeului cu pușorul în brațe. Nu se poate ști cine a tras manivela.

Trenul se pornește în sfîrșit și ajunge în București cu o întîrziere de cîteva minute. Toată lumea coboară. Mam'mare așază frumușel berețul lui Goe, îl scupă pe pușor să nu-l deoache, îl întrebă dacă-l mai doare nasul și-l sărută dulce.

Apoi cucoanele se suie cu pușorul în trăsură și pornesc în oraș:

— La bulivar², birjar! la bulivar!...

*

Așchia nu sare departe de trunchi.

Nu tot ce este îngăduit în familie este îngăduit și în societate.

Cei șapte ani de-acasă presupun o politețe a familiei și a membrilor ei unul față de altul.

Tudor Arghezi

*

ÎNDRUMĂRI

În operele sale în proză, de mică întindere, marele nostru scriitor I.L. Caragiale a prezentat aspecte semnificative din viața societății românești de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

În povestirea din manual, autorul relatează întîmplări din timpul călătoriei familiei lui Goe—personajul principal—la București. De fapt, felul

¹ aer comprimat = aer la presiune mai mare decît presiunea atmosferică

² bulivar (pronunțare greșită) = bulevard

în care prezintă purtarea celor trei eroine (mam'mare, mamița și tanti Mița) evidențiază intenția lui Caragiale de a surprinde contrastul dintre ceea ce vrea să pară această familie (educată, cinstită, cu un limbaj ales) și ceea ce este ea în realitate (incultă și cu un limbaj de mahala). Personajele își dezvăluie propria lor lipsă de educație, iar cititorul înțelege mai ușor de ce odrasla este leneșă și obraznică. În același timp, comportarea lui Goe ne amintește de relațiile dintotdeauna dintre copiii răsfățați, părinții și buncii lor.

Dialogul însuflețit, situațiile hazlii și atitudinea ironică a scriitorului sînt calități evidente ale scrisului acestuia.

ÎNTREBĂRI ȘI EXERCIȚII

1. Ce moment din viața lui Goe este înfățișat în această povestire?
2. Citiți cu atenție prima frază din text și precizați atitudinea familiei față de copil.
3. Povestiți, pe scurt, isprăvile lui Goe și arătați reacțiile celorlalte personaje.
4. Mam'mare, mamița și tanti Mița au trăsături asemănătoare. Realizați o caracterizare în paralel a acestor trei personaje.
5. De ce credeți că a intitulat Caragiale această povestire „D-l Goe...“?
6. Delimitați pe text modurile de expunere cel mai des folosite de scriitor.
7. Care este atitudinea autorului față de personaje?
8. În ce altă scriere a surprins Caragiale un aspect asemănător celui prezentat în „D-l Goe...“?

EXERCIȚII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Citiți expresiv, pe roluri, un fragment la alegere.
2. Explicați înțelesul următoarelor grupuri de cuvinte:
s-o ia de dimineată
clănțanind din roate
e ceva de speriat
umblă forfota
3. Găsiți în text cuvinte derivate cu prefixe și sufixe și formulați cu fiecare cîte o propoziție.
4. Ce diminutive se repetă în povestire? Încercați să motivați folosirea lor.
5. Precizați ce parte de vorbire este cuvîntul subliniat în propozițiile următoare și arătați funcțiile sintactice pe care le are:
... zice cu pică *urîtul*;
... se strimbă la *urîtul*;

... zice tanti Mița urttului;
— Ce treabă ai tu, urttule?

6. Imaginați-vă că ați călătorit împreună cu Goe. Relatați ce s-ar fi putut întâmpla cu el în timpul orelor petrecute la București.

TEME

1. Caracterizați personajul principal din această operă.
2. Explicați folosirea semnelor de ortografie și de punctuație în fragmentul următor:
— Ad' să-l pupe mam'mare, că trece! Și-l pupă în vârful nasului; apoi, așezându-i frumos beretul:
— Parcă-i șade mai bine cu beretul!... zice mam'mare scuipându-l să nu-l deoache, apoi îl sărută dulce.

SCHIȚA

„D-l Goe...” este o operă literară în proză, restrinsă ca dimensiune și cu puține personaje. Scriitorul ne povestește călătoria lui Goe și a familiei sale la București, așadar numai un moment din viața lor (cu secvențele: așteptarea pe peronul urbei X, purtarea lui Goe cu familia, pozele copilului în tren, sosirea în București).

Opera literară epică în proză, de scurtă întindere, care înfățișează un moment semnificativ din viața unuia sau a câtorva personaje, se numește **schiță**.

Ion Luca Caragiale a creat cele mai izbutite schițe din literatura română.

TEMA

Citiți, la alegere, schițe din operele lui Ion Luca Caragiale, Barbu Ștefănescu Delavrancea, Ioan Alexandru Brătescu-Voinești și Emil Gârleanu. Demonstrați că aceste opere literare sînt schițe.

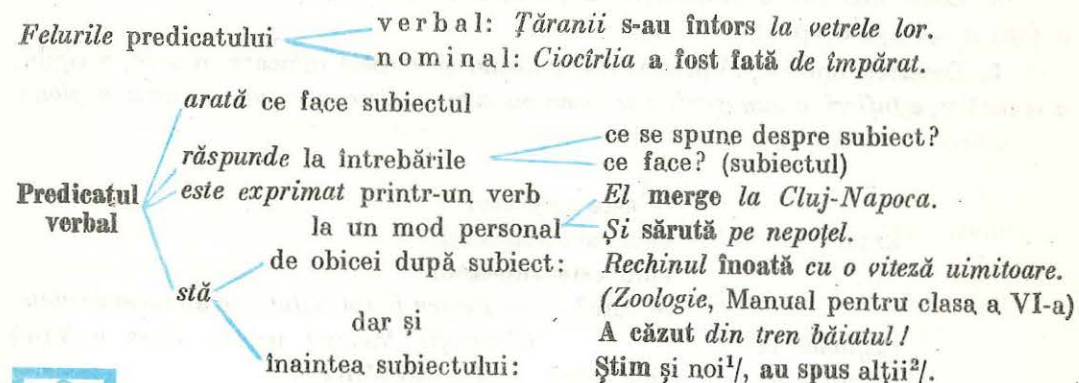
GRAMATICĂ

PREDICATUL

Predicatul este partea principală de propoziție care arată:

- ce face subiectul: *Cuza-Vodă s-a uitat țintă la moș Ion Roată.*
- ce este subiectul: *Nilul este o apă curgătoare permanentă a Saharei.*
- cine este subiectul: *Soldații erau leșii.*
- cum este subiectul: *D-l Goe este impacient.*

Predicatul este elementul esențial al propoziției, întrucît dă sens comunicării. După el ne orientăm în identificarea propoziției.

OBSERVAȚIE:

Verbul *a fi* formează singur predicatul unei propoziții atunci cînd apare folosit cu sensurile „a exista”, „a se afla”, „a se găsi”:
Copiii sînt în curte.

EXERCIIII

1. Găsiți predicatele verbale din textele de mai jos:

a) Și după ce se strîmbă la uritul, se spinzură iar cu amîndouă mîinile de vergeaua de alamă și scoate iar capul... Cucoanele arată biletele dîmnealor, explicînd d-lui conductor de ce nu poate și Goe să facă același lucru: fiindcă biletul era în pamblica pălăriei.

b) În genunchi cădeau pedestrii, colo caii se răstoarnă, Cad săgețile în valuri, care șuieră, se toarnă
Și, lovind în față, n spate, ca și crivățul și gerul,
Pe pămînt lor li se pare că se năruie tot cerul...

c) Elevului începură să-i clănțane dinții; mîna cu care se ținea de catedră îi tremura rău; încăpățînat, el încerca totuși să-și spună poezia.

d) Cetatea n-avem de gând să i-o dăm cu una, cu două, măcar că nu sînt în ea nici averi, nici merinde. Tot ce-i putem da este plumbul din pușcă, pe care i-l vom trimite noi de pe ziduri, fără să se mai ostenească să vie înăuntru.

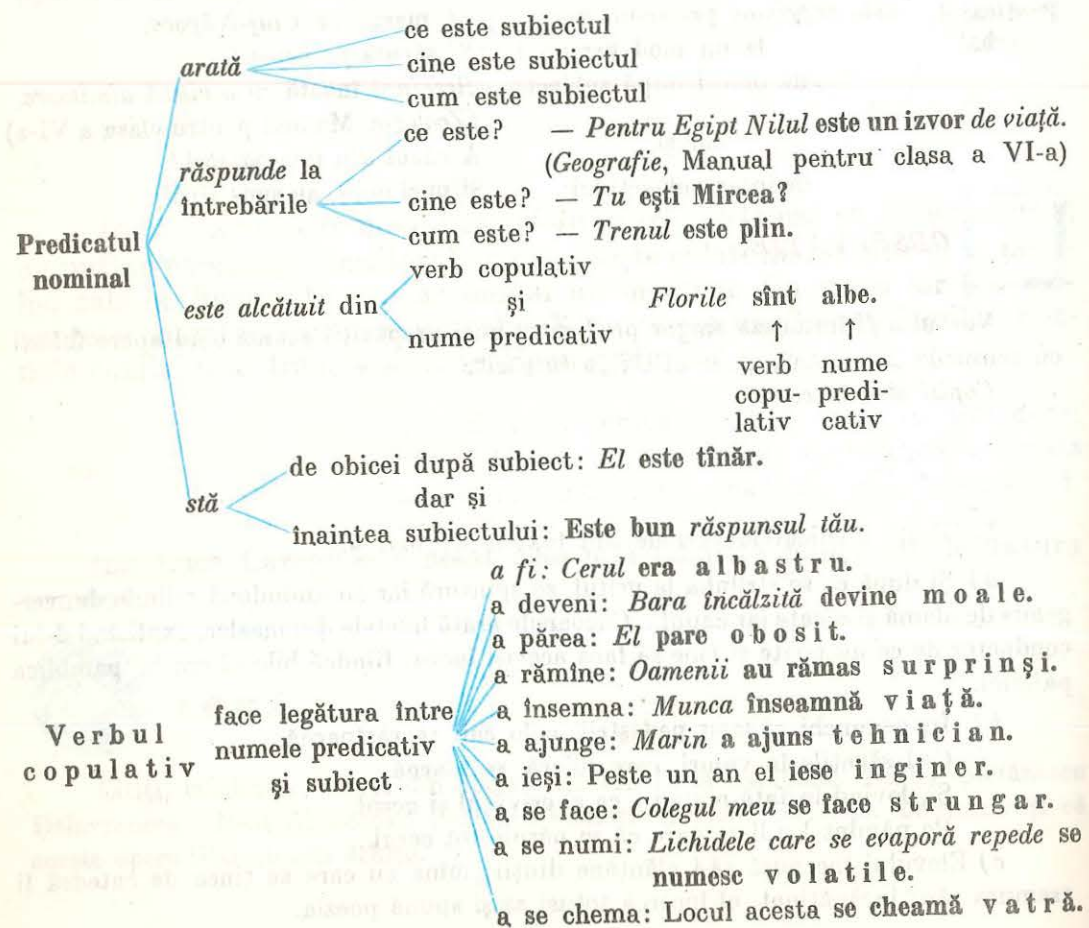
2. Copiați textul de mai jos, subliniați predicatul și analizați verbele prin care sînt exprimate, arătînd modul, timpul, persoana și numărul acestora.

— Du răspuns M[ăriei] sale, zise bătrînul, că laude și îngroziri de aste am mai auzit noi, și tot nu ne-am spăriet. Mai bine M[ăria] sa și-ar căuta de drum și ar da pace unor oameni care nu i-au făcut nimic.

3. Alcătuiți propoziții și fraze în care să se afle predicate verbale exprimate prin verbe la moduri și timpuri diferite.

4. Construiți cîte o propoziție cu predicat verbal exprimat prin verbele: *a fi*, *a ieși*, *a avea* și *a vrea*.

5. Descrieți anotimpul primăvara, folosind și verbele indicate: *a avea*, *a ciripi*, *a se încălzi*, *a înflori*, *a înmuguri*, *a se însenina*, *a se întoarce*, *a se juca*, *a lucra*, *a ploua*,

OBSERVAȚIE:

În alte împrejurări, aproape toate verbele care ajută la formarea unui predicat nominal, legînd numele predicativ de subiect, pot avea înțeles de sine stătător și pot îndeplini, la un mod personal, funcție de predicat verbal:

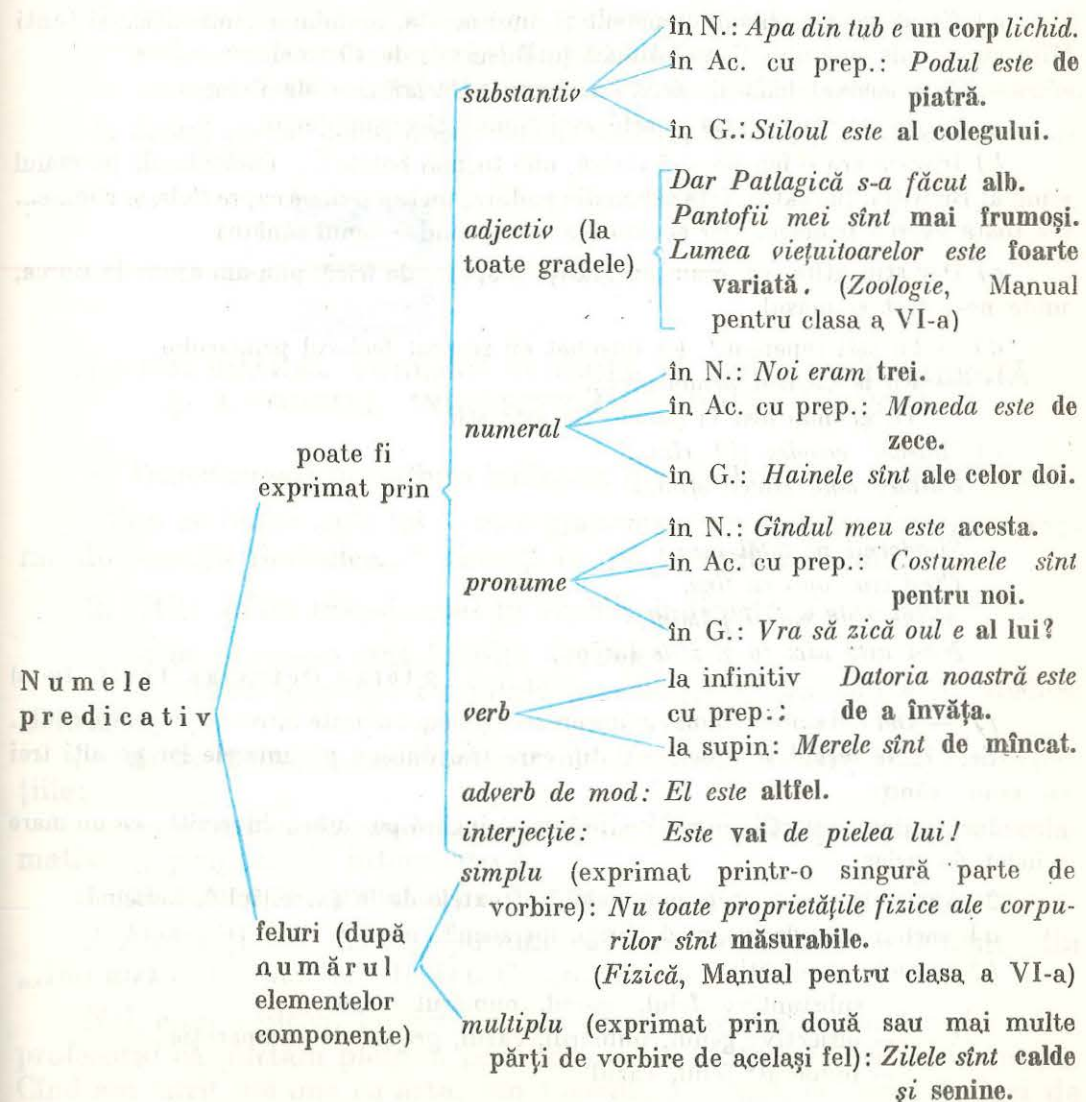
Biletul era în pamblica pălăriei („exista“, „se afla“).

Am rămas acasă („am stat“).

Părea că ninge („se părea“).

A însemnat totul cu creionul („a notat“).

A ajuns la timp („a sosit“).

OBSERVAȚII:

1. Între elementele numelui predicativ multiplu se pune **virgulă** sau **conjuncția** și:

*Și erau frumoși, cumini și ascultători.
Să fii viitor și prezent și trecut.*

2. În aceste exemple avem o singură propoziție, pentru că există un singur predicat, un singur verb copulativ.

EXERCITII

1. Indicați predicatele nominale din textele de mai jos:

a) Ca să nu mai rămlie repetent și anul acesta, mam'mare, mamița și tanti Mița au promis tinărului Goe să-l ducă în București de 10 mai...
— Ce e vinovat băiatul dacă i-a zburat pălăria? zice mam'mare...
— Să fie el sănătos, să poarte mai bun! zice mam'mare...

b) Irinuca era o femeie nici tinără, nici tocmai bătrână... Cocioaba de pe malul sting al Bistriței, bărbatul, fata și boii din pădure, un țap și două capre slabe și rioase... era toată averea Irinucăi. Dar și asta-i o avere, cînd e omul sănătos.

c) Dar știu atîta, că eram cu gheața-n spate, de frică, pîn-am ajuns la Borca, unde ne-a fost și masul.

d) — Tu ești repetent? l-a întrebat cu respect feciorul primarului...
— Eu 1s băiatul primarului...
— Tu ai mai fost la școală. De asta știi.

e) *Cîntecul ce-ades ți-l cînt...*
Puiule, e-un cîntec sfînt...
.....
Și-adormi pe tatăl meu
Cînd era copil ca tine.
Mîine cînd voi fi pămînt,
Nu-l uita nici tu și zi-le (doina).

(Ștefan Octavian Iosif, Doina)

f) — Dar noi sîntem numai nouăsprezece și asta-i o oaste întregă, observă unul...
Se văzură ieșind șase oameni, din care trei duceau pe umerele lor pe alți trei ce erau răniți.

Iar cetatea cu porțile deschise... rămase singură pe culmea înverzită, ca un mare schelet de uriaș.

2. Analizați predicatele nominale din textele de la exercițiul 1, indicînd:

a) verbul copulativ: mod, timp, persoană, număr

b) numele predicativ:

- substantiv: felul, genul, numărul, cazul
- adjectiv: genul, numărul, cazul, gradul de comparație
- numeral: felul, cazul

3. Completați cu numele predicative potrivite următoarele comunicări:

a) Pămîntul este <

b) Băiatul s-a făcut <

c) Acesta rămase <

d) Din depărtare munții păreau <

4. Construiți propoziții și fraze cu predicate nominale alcătuite din:

- verbe copulative la moduri și timpuri diferite;
- nume predicative exprimate prin cuvintele: *tipograf, optimist, cineva, a asculta.*

5. Scrieți cîteva rînduri despre familia voastră, folosind și predicate nominale.

COMPUNERE

TRANSFORMAREA VORBIRII DIRECTE ÎN VORBIRE INDIRECTĂ ȘI A VORBIRII INDIRECTE ÎN VORBIRE DIRECTĂ

1. Transformați în vorbire indirectă dialogul cuprins în fragmentul:
„Vezi ce bine-i șade lui — zice mam'mare...” pînă la „Dar nu e vreme de discuții filologice...”. Scrieți în caiete textul obținut.

2. Citiți textul transformat în vorbire indirectă și precizați:

- la ce persoană sînt folosite verbele;
- ce verbe introduc cuvintele personajelor, transpuse în vorbire indirectă;
- ce se întîmplă cu substantivele în cazul vocativ și cu interjecțiile;
- ce transformări suferă propozițiile principale, propozițiile exclamative și propozițiile interogative;
- ce semne de punctuație dispar.

3. Alcătuiți un dialog, pornind de la următorul fragment din „Amintiri din copilărie” de Ion Creangă:

Noi, cum a plecat bunicul, a doua zi ne-am dus la școală; și văzînd profesorul că purtăm plete, a poruncit unuia dintre școlari să ne tundă. Cînd am auzit noi una ca asta, am început a plînge cu zece rînduri de

lacrimi și a ne ruga de toți dumnezeii să nu ne slujească. Dar ți-ai găsit! profesorul a stat lângă noi până ce ne-a tuns chilug. Apoi ne-a pus în rînd cu ceilalți școlari și ne-a dat de învățat, după puterea noastră...

4. Continuați fraza „Pe cînd Goe își mănîncă afară ciucalata, cucoanele se dau în vorbă de una, de alta...” cu dialogul celor trei femei.

TEMA

Imaginați un scurt dialog între:

- doi colegi grăbiți să ajungă la ora de activități sportive;
- membrii familiei voastre;
- tovarășul director cu probleme educative și comandantii grupelor de pionieri din detașamentul clasei a VI-a.

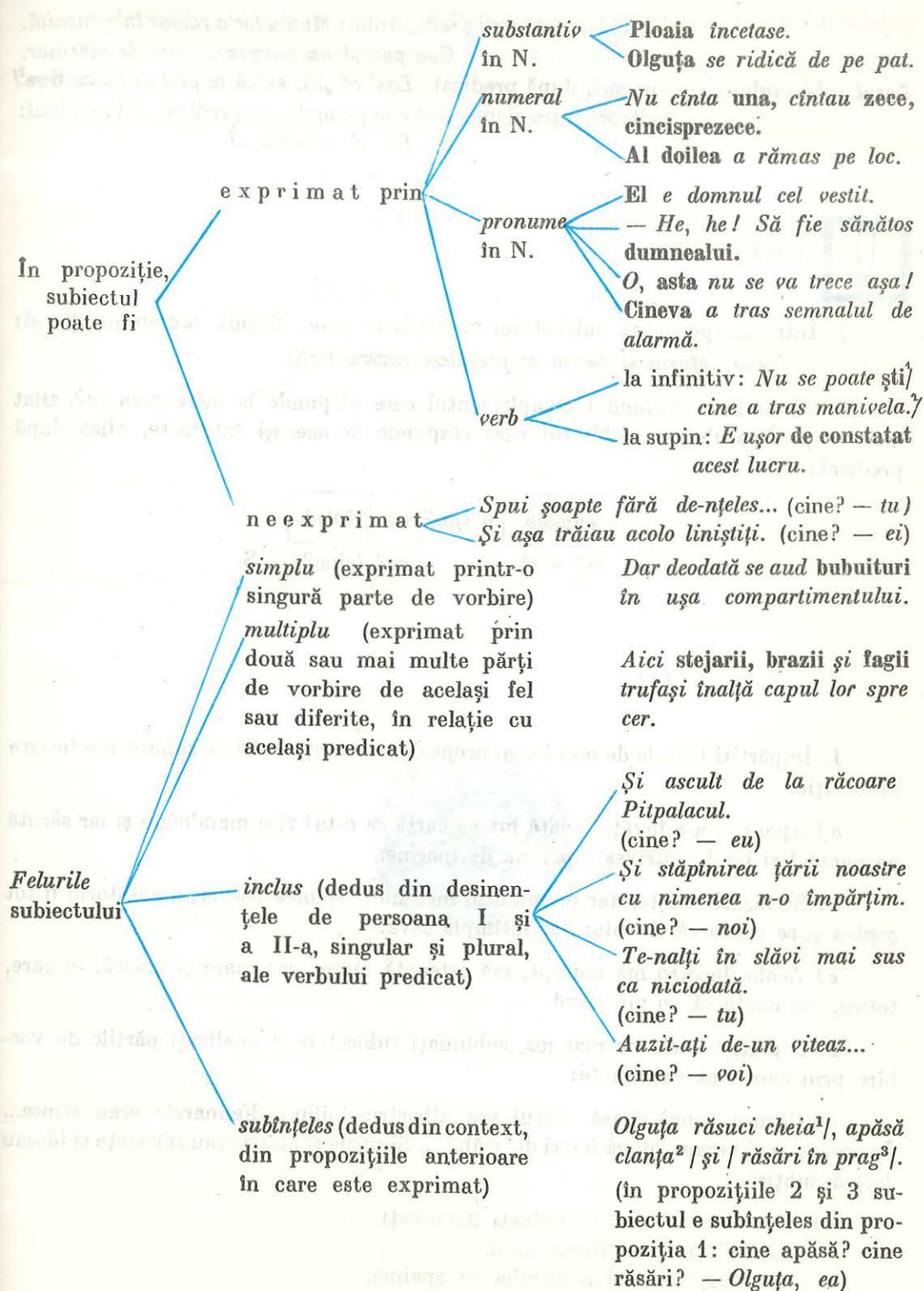
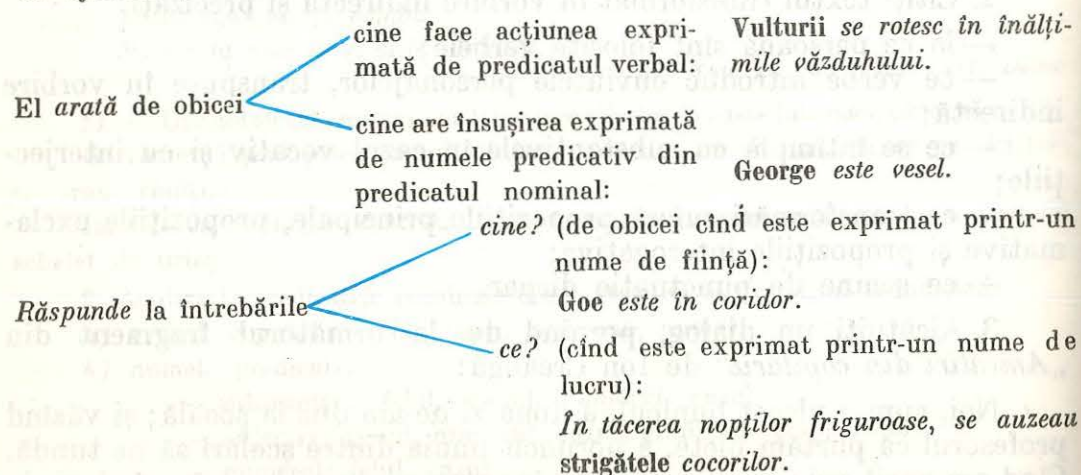
Treceți apoi dialogul în vorbire indirectă.

Treceți apoi dialogul în vorbire indirectă.

GRAMATICĂ

SUBIECTUL

Subiectul este partea principală de propoziție, despre care se spune ceva cu ajutorul predicatului.

de obicei înaintea predicatului: *Mama lor a rămas încrămențită.*
Goe poartă un frumos costum de marinar.
 Locul subiectului — uneori, după predicat: *Las' că știu eu/că te prefaci!* zice Goe?
 — alteori, între elementele componente ale predicatului nominal:
Să fie el sănătos...!

OBSERVAȚII:

1. Între componentele subiectului multiplu se pune virgulă sau conjuncția și:
Elena, Maria și Ioana se pregătesc pentru lecții.
2. Nu trebuie confundat complementul care răspunde la întrebarea *ce?*, aflat înaintea predicatului, cu subiectul care răspunde la aceeași întrebare, aflat după predicat:

Zăpada o spulberă **vîntul.**
 ce? — C. ce? (cine?) — S.

EXERCITII

1. Împărțiți textele de mai jos în propoziții. Arătați ce fel de subiect are fiecare propoziție:

a) Apoi de! n-a învățat toată lumea carte ca d-ta! zice mam'mare și iar sărută pe nepoțel și iar îi potrivește pălăria de marinier.

b) Se făcuse liniște, dar premiantul încă nu-și spunea poezia; învățătorul îi tot șoptea și se vedea că elevului i se întâmplă ceva.

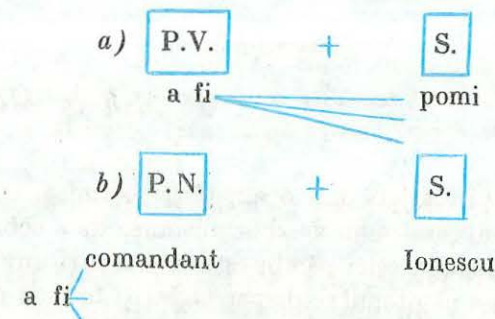
c) Acolo, încotro mă îndrept, mă așteaptă marea cea mare și amară, în care, totuși, voi căuta să nu mă pierd.

2. Copiați textele de mai jos, subliniați subiectele și analizați părțile de vorbire prin care sînt exprimate:

a) Căzuse brumă deasă. Cerul era albastru-siniliu... Felinarele erau stinse... În ograda școlii erau... două feluri de vrăbii ... Și unele și altele erau săltărețe și făceau larmă subțire.

b) Eu o să zbor; voi rămîneți nemișcați...
 Ea i-a numărat: lipsea unul.
 Iar noaptea..., el o întreba cu spaimă.

3. Căutați în textele literare studiate propoziții cu subiecte incluse și subînțelese.
4. Alcătuiți propoziții și fraze cu subiecte exprimate prin diferite părți de vorbire.
5. Formulați propoziții după următoarele indicații:

ÎNȚILNIREA

fragment

de Mihnea Moisesescu (n. 1930)

Astronava „Cutezanța”, aflată într-o expediție cosmică, sub comanda căpitanului Carpat, primește în al șaselea an de zbor misiunea de a cobori pe o planetă vie, cu o atmosferă aproape identică celei pămîntești. Treizeci și unu de membri ai echipajului, printre care și soția căpitanului, dispar înghițiți în mod nefiresc de solul planetei, în timpul unei vînători de animale pentru colecții. Rămîn în viață numai Carpat, care în acel moment se afla pe navă, și fiul său, Nirus. Două luni de zile tatăl studiază fenomenele de pe planeta-fiară și adună probe materiale. În drumul spre Pămînt, ei se opresc pe o platformă cosmică, unde cu puțin mai înainte aterizase nava „Steaua Speranței”, comandată de căpitanul Amir.

Fragmentul reprodus în manual prezintă această emoționantă întîlnire a celor doi căpitani și, mai ales, a copiilor născuți în cosmos, care descoperă pentru prima dată bucuria unei tovarășii cu cei de aceeași vîrstă și frumusețea jocului.

*

Căpitanul Carpat ceru coordonatorului¹ principal automat de pe platformă „cosmodrom² liber”. Făcu legătura cu ajutorul undelor luminoase, cele sonore neputînd să pătrundă prin zona de protecție. Pe un ecran al cabinei de comandă apărură scris răspunsul coordonatorului: „Coboriți pe cosmodromul B... Cosmodromul A ocupat... Anihilez³ zona de protecție ... Coboriți!”

Citind răspunsul, Nirus exclamă:

— Cosmodromul A e ocupat? Tată! Asta înseamnă...

— ... că pe platformă se află o navă, completă căpitanul cu o voce care nu trăda emoția ce pusesese stăpînire și pe el.

Cînd „Cutezanța” atinse platforma, în difuzorul cabinei de comandă răsună un glas bărbătesc, puternic, cald, în care se ghicea o nestăvilită bucurie:

— Salut „Cutezanța” și neînfricatul ei echipaj! Salut, căpitane Carpat! Te îmbrățișez, frate!

¹ coordonator = aparat care îndrumază activitățile navelor cosmice

² cosmodrom = teren special amenajat cu platforme, rampe și instalații de lansare a cosmonavelor și a sateliților

³ a anihila = a înlătura, a anula, a neutraliza

Tresărind, Carpat întrebă la început în șoaptă, apoi tot mai tare, aproape într-un strigăt:

— Ești „Steaua Speranței”? Ești tu, Amir?

— Chiar eu, vechiul tău prieten! Deschide televizorul!

Printr-o mișcare fulgerătoare, Carpat cuplă¹ aparatele de televiziune. Pe unul dintre ecrane apărură interiorul cabinei de comandă de pe nava „Steaua Speranței”, în care se afla un bărbat voinic, cu părul foarte blond, bogat și zbîrlit. Era căpitanul Amir. Alături de el stăteau o femeie frumoasă și un băiat.

Amir își aruncă brațele înainte, ca pentru o îmbrățișare. Vocea lui tună:

— Te salut cu toată dragostea, frate Carpat! Deci se mai întîmplă minuni și în vremea noastră! Numai aici nu mă așteptam să ne întîlnim... Ea e Selena, soția mea. N-ai avut ocazia să o cunoști.

— În schimb, eu te cunosc foarte bine, căpitane Carpat, spuse femeia. „Zbîrlitul” meu a vorbit de nenumărate ori despre tinerețea voastră „extraordinară”.

— Să știi că tonul ironic nu are nici un rost, i-o întoarse Amir. Tinerețea noastră a fost, într-adevăr, extraordinară!... Să ți-l prezint, prietene, și pe acest „copil al stelelor”. Se numește Sin și e...

— Fiul tău, completă Carpat. Nu trebuie s-o mai spui. E copia ta fidelă²... Iar el e băiatul meu, Nirus, bineînțeles tot un „copil al stelelor”.

— Dar soția ta și ceilalți membri ai echipajului?

Carpat nu răspunse. Cu un gest mecanic, îl prinse pe Nirus cu brațul pe după umeri. Căpitanul Amir înțelese. Plecă fruntea și rămase nemîșcat. Într-un tîrziu, rosti:

— Noi am avut noroc. Sintem toți teferi³. Planeta pe care am descoperit-o nu prezenta nici un pericol. Am reușit să...

Carpat îl întrerupse, exclamînd:

— Asta-i bună! Sintem la doi pași unul de celălalt și folosim televizorul! Ce mai aștepți? Fă-mi o vizită!

— Nu pot. Plecarea e fixată peste o jumătate de oră.

— Atunci... O să ne vedem pe Pămînt, cît mai repede cu putință.

Nirus, care stătuse neclintit lîngă tatăl său, privind țintă la băiatul de pe ecran, scoase un strigăt.

— Nu! Vă rog să nu plecați! Vreau să vorbesc cu el... cu Sin... Să vorbesc de aproape, nu la televizor... Și să ne jucăm puțin... Numai puțin! Vă rog!

¹ a cupla = a lega, a pune în legătură

² fidel = aici, exact, întocmai

³ teafăr (pl. teferi) = sănătos, întreg, nevătămat, zdravăn

Se alăturară imediat și rugămințile lui Sin. În cele din urmă, Carpat interveni și el:

— Amir! Amîndoi știm că atunci cînd un căpitan hotărăște ora plecării trebuie să o respecte. Dar... Nirus n-a mai văzut niciodată un alt copil.

— Înțeleg ... șopti căpitanul Amir. Da, înțeleg... Pentru așa ceva cred că merită să calc regula. O să plecăm cu cîteva minute mai tîrziu. Acum venim la voi!

În așteptarea vizitatorilor, căpitanul Carpat îi povesti lui Nirus că Amir îi era prieten din copilărie. Urmaseră împreună școala de piloți cosmici și împreună făcuseră prima călătorie în afara sistemului solar A.I.

— Amir e un căpitan excepțional și un prieten cum nu cred să existe mulți!

Nirus și tatăl său se aflau în coridorul prin care se pătrundea în navă. Băiatul stătea cu spatele lipit de peretele metalic. Auzea vocea căpitanului de parcă ar fi venit de departe. Trupul îi era crispat¹, respirația accelerată.

Taică-său îl muștră cu blîndețe:

— Nirus, stăpînește-te! Ești doar „copil al stelelor“. Trebuie să arăți că știi să-ți domini² emoțiile!

Dar Carpat călcă el însuși sfatul. După ce căpitanul Amir și Sin intrară în navă și-și scoaseră măștile de oxigen, cei doi bărbați se îmbrățișară prelung, fără ca vreunul dintre ei să-și ascundă emoția. În schimb, băieții rămaseră încremeniți, față în față. Nu știau ce să facă, ce să spună. Primul care reuși să lege cîteva cuvinte fu Sin:

— Tu... cîți ani ai?

— Doisprezece.

— Împliniți?

— Da.

— Eu îi împlinesc peste o lună.

Trecură în sera navei. Căpitanii se așezară pe o piatră mare, de lingă „lac“.

— Tu ai mai văzut copii? întrebă Nirus.

— Da. Pe „Steaua Speranței“ sînt două fete. Dar sînt mici. Băieți n-am văzut.

— Așa... Înseamnă că nu știi nici tu cum se joacă băieții între ei.

— Nu prea, recunosc Sin.

Tăcură iarăși... Nirus ar fi vrut să vorbească mult, mult de tot, dar o jenă³ neînțeleasă îl oprea.

¹ *crispat* = strîns, încheștat, contractat

² *a domina* = a stăpîni, a înfrîna

³ *jenă* = sfială, stinghereală, stînjeneală

— A! Uitasem! Ți-am adus un dar!

Sin deschise combinezonul¹ cosmic la piept și scoase un fel de balon. Din balonul acela își făcu apariția un animal minuscul² care amintea de un pește, dar avea picioare mici și groase. Spinarea animalului scînteia în cîteva culori, ca o constelație³.

— E de pe planeta-vie unde a ajuns nava noastră. E foarte blînd... Vezi cum i se aprind luminițele pe spinare? Dar cînd îl așezi jos, se sting. Știi, biocurenții⁴ din corpul meu îl îndeamnă să-și aprindă „steluțele“. Îți place?

— E foarte frumos, șopti Nirus.

Apoi tăcerea dintre cei doi „copii ai stelelor“ se prelungi iarăși. Devenise stîngenitoare, cînd tună vocea căpitanului Amir:

— Ce faceți, băieți?! Doar pentru voi am amînat plecarea! Spuneți că vreți să vă jucați puțin, și acum stați ca niște statui unul în fața celuilalt. Hai, jucați-vă!

— Cum, tată?

— Nu știm... adăugă Nirus. Dumneavoastră cum vă jucați cînd erați ca noi?

— Păi... Ne cocoțam pe munți... pescuim păstrăvi... ne jucam de-a astronautii⁵... Mda... Numai că voi nu vă puteți urca aici pe munți, nici să pescuiți n-aveți cum... și astronautii sînteți de cînd v-ați născut... Mda... Ar trebui... să vă luați la trîntă! Da, să vă luați la trîntă! se înflăcăra căpitanul Amir. E un joc strașnic, cu adevărat băiețesc! Mai ții minte cît ne plăcea nouă să ne luăm la trîntă, Carpat?

— Așa ceva nu se uită, bătrîne!

— Sigur că nu se uită. Prea era strașnic! Hai, băieți, luați-vă la trîntă acolo, pe iarbă.

— Cum adică... să ne luăm la trîntă? întrebă Nirus.

— Tii! Ce ți-e și cu „copiii stelelor“! Cunosce denumirile a sute de constelații și aștri, cunosce cosmofizică⁶, cosmobiologie⁷, dar nu știu unele lucruri simple, simple de tot! zise Amir. Să nu știe ei, băieți mari, ce-i aia o trîntă!

— Hai să le arătăm noi.

— Strașnică idee, frate Carpat! Oho! Ține-te bine! Bătrînețea nu m-a ajuns!

Cei doi căpitani, amîndoi adevărați uriași, se strînseră în brațe și începură să se salte cîte puțin, de pe podea. Băieții îi priviră la început

¹ *combinezon* = aici, salopetă, îmbrăcăminte de protecție

² *minuscul* = foarte mic, infim

³ *constelație* = grupare de stele în aceeași regiune a cerului

⁴ *biocurent* = curent electric prezent în țesuturile și organele animalelor

⁵ *astronaut* = cosmonaut

⁶ *cosmofizică* = disciplină care cercetează fenomenele fizice în cosmos

⁷ *cosmobiologie* = disciplină care cercetează problemele vieții în cosmos

cu ochi măriți de uimire, apoi se apucară să țină în jurul lor, să bată din palme și să strige:

— Nu te lăsa, tată!

— Trintește-l în iarbă, tată!

Căpitanii se desprinseră din îmbrățișare, rîzînd, și se așezară pe bolovanul de lingă „lac”.

— Acum e rîndul vostru, flăcăi! rosti Amir.

Băieții se priviră cîteva clipe cu ochi scînteietori, apoi trupurile li se înlanțuiră și în nava cosmică se încinse o trîntă în toată legea, o trîntă ca pe vremea străvechilor ciobani.

Căpitanul Carpat începu să-i povestească lui Amir întîlnirea „Cutezanței” cu misteriosul nor de praf cosmic.

Băieții luptau îndirjiți, cu forțe aproape egale. Se prăvăliseră în iarbă și se rostogoleau într-o parte și-n alta. Din cînd în cînd, scoteau cîte un chiot, dovadă a nemaiîncercatei bucurii pe care o trăiau.

După vreo zece minute, căpitanul Amir spuse:

— Gata, Sin! E timpul să plecăm!

Băieții se sculară din iarbă. O vreme continuară însă să se țină de mîini. După trînta aceea strașnică, simțeau că discuția s-ar fi legat atît de ușor, simțeau că ar fi fost în stare să nascocască multe și strașnice jocuri. Dar trebuiau să se despartă! Nici unul dintre ei n-ar fi îndrăznit să insiste ca nava căpitanului Amir să-și mai amîne plecarea. Cunoșteau bine legile zborurilor cosmice. Știau că și așa se făcuse pentru ei o excepție.

Despărțirea a fost simplă, cum sînt totdeauna despărțirile dintre adevărații bărbați: o îmbrățișare puternică a căpitanilor stelari, o îmbrățișare puțin prelungită a celor doi băieți...

Cu cîteva clipe înainte ca „Steaua Speranței” să-și ia zborul, televizoarele făcură iarăși legătura între nave.

— Zbor liniștit, Amir!

— Vă aștept pe Pămînt, frate Carpat!

— Zbor liniștit, Sin!

— Ne întîlnim pe Pămînt, Nirus! O să ne jucăm mult. Și, cînd vom fi mari, o să zburăm împreună pe aceeași navă. Vrei?

— Sigur că vreau! Zbor liniștit, Sin!

*

1. Care moment vi se pare cel mai emoționant în această povestire?

2. Precizați elementele reale și elementele neobișnuite din fragmentul citit.

3. Imaginați o altă desfășurare a acțiunii în care Nirus și Sin să fi călătorit împreună timp de un an.

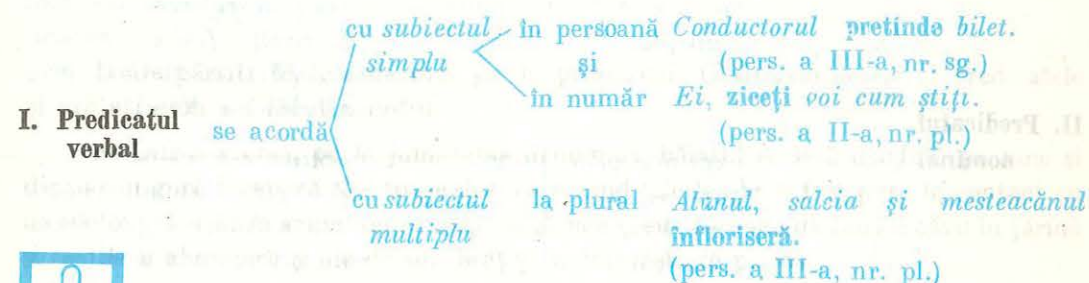
4. Alcătuiți o compunere despre lumea din afara planetei noastre, așa cum v-o imaginați pe baza informațiilor pe care le aveți din cărți citite, de la radio și TV.

5. Citiți povestiri din „Antologia literaturii de anticipație”.

GRAMATICĂ

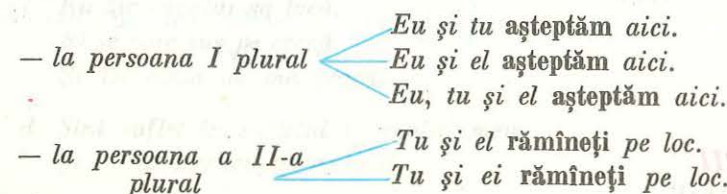
ACORDUL PREDICATULUI CU SUBIECTUL

Realizarea acordului predicatului cu subiectul este o regulă de bază a vorbirii și a scrierii corecte în limba română.

OBSERVAȚII:

1. Cînd subiectul multiplu este exprimat prin pronume personale la diferite persoane, acordul se face astfel:

2. Cînd înaintea elementelor componente ale subiectului multiplu apar cuvintele *și* și *nici* (care arată că toate aceste elemente îndeplinesc sau nu acțiunea exprimată de verbul predicat), acordul se face *la plural*:

Și tata, și mama citesc seara ziarele.

Nici Codruș, nici Monica nu și-au făcut temele.

3. Cînd înaintea elementelor componente ale subiectului multiplu apar cuvintele *ori*, *sau* și *fie* (care arată că acțiunea este făcută numai de unul dintre subiecte), acordul se face *la singular*:

Ori el, ori ea a greșit.

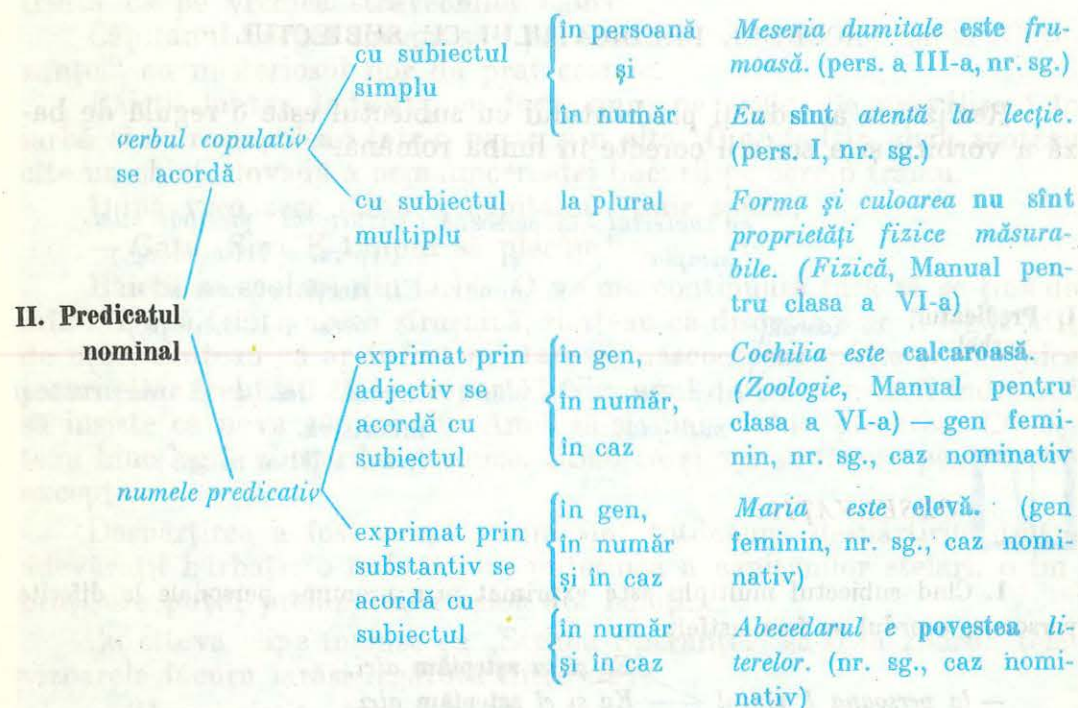
Sau el, sau ea va merge acolo.

Fie fratele, fie sora îi va însoți pe oaspeți.

4. În situațiile de la punctele 2 și 3 folosirea virgulei este obligatorie între elementele componente ale subiectului multiplu:

și..., și
nici..., nici
ori..., ori

sau ..., sau
fie ..., fie

OBSERVAȚII:

1. Acordul în gen al numelui predicativ, exprimat prin adjectiv, cu un subiect multiplu exprimat prin substantive, nume de ființe de genuri diferite (m. și f.) se face la masculin plural:

s.m.	+	s.f.	n.p.
			m.pl.

Băiatul și fata sînt harnici.

Băiatul și fetele sînt harnici.

Cîinele și pisica sînt jucăuși.

2. Acordul în gen al numelui predicativ, exprimat prin adjectiv, cu un subiect multiplu exprimat prin substantive, nume de lucruri de genuri diferite (m., f., n.), se face la feminin-neutru plural:

S.m. + s.f.	n.p.
Caisul și salcia	f.n.pl.
S.f. + s.m.	f.n.pl.
Salcia și caisul	f.n.pl.
S.m. + s.n.	f.n.pl.
Peretele și gardul	f.n.pl.
S.n. + s.f.	f.n.pl.
Caietul și cartea	f.n.pl.

EXERCITII

1. Despărțiți textele de mai jos în propoziții. Găsiți subiectele și predicatele și arătați cum s-a făcut acordul:

a. Într-o vreme, pe la jumătatea drumului, băiatul se lăsă deodată pe vine și dinții din gură începură să-i toace des, ca și cînd fălcile i-ar fi fost puse în contact cu un motor; clănțănea acum neîntrerupt și gemea greu; coroana de flori îi căzu în țărîină și cărțile îi alunecară și ele de sub braț și se împrăștiară pe jos.

b. Unde-i unul, nu-i putere

La nevoi și la durere.

Unde-s doi, puterea crește

Și dușmanul nu sporește.

(Vasile Alecsandri, Hora Unirei)

c. Eu zic cucului să tacă,

El se suie sus pe cracă

Și tot cîntă de mă seacă.

d. Sînt suflet în sufletul neamului meu

Și-i cînt bucuria și-amarul.

(George Coșbuc, Poetul)

2. Alegeți din paranteze forma corectă a verbelor pentru a realiza acordul predicatelor cu subiectele în propozițiile următoare:

(plecăm, plecați, pleacă) mai devreme eu, tu și Tincuța.

Tu, Ionel și eu (citim, citiți, citesc) expresiv.

(venim, veniți, vin) după-masă eu și ele.

Tu și eu (scriem, scrieți, scriu) corect.

Noi și voi (lucrăm, lucrați, lucrează) cu spor.

El, ea și ei (culegem, culegeți, culeg) plante medicinale.

Voi, colegii voștri și ele (ascultăm, ascultați, ascultă) muzică.

3. Faceți acordul numelor predicative, notate în paranteză, cu subiectele propozițiilor:

Trandafirul și micșuneaua sînt (înfloriți, înflorite).

Mesteacănul și garoafa sînt (albi, albe).

Paltonul și jacheta sînt (albaștri, albastre).

Sacul de voiaj și geamantanul sînt (grei, grele).

4. Înlocuiți punctele cu formele corespunzătoare ale unuia dintre verbele *a scrie* și *a crea*, făcînd acordul predicatelor cu subiectele propozițiilor respective:

Voi ... un articol.

Tu ... corect.

Noi ... citeț și frumos.

Noi ... modele în atelierul de croitorie.

Voi, în schimb, ... costume pentru echipa de dansuri.

Eu ... o bucată muzicală pentru serbare, în timpul liber, Ștefania ... poezii, iar tu ... proză.

5. Realizați acordul predicatelor cu subiectele în următorul text:

Roxana, Răzvan și sora cea mai mică a lui Daniel, elevă în clasa a III-a, (a citi) expresiv.

Eu și Cătălina (a merge) la școală.

Tu și el (a scrie) temele.

Tu și Teodora, colega din clasa a VI-a C, (a învăța) la matematică.

Paul, Ana, Liviu și Mihaela, pionieri frunțași la învățătură, (a fi cunoscut) ca filателиști.

6. Puneți verbele la modul și timpul indicat în paranteză:

Acolo, I- (*a ști* — cond. opt. perf.) ca lingă dînsa. Dar pînă la ele (*a fi* — ind. imperf.) de străbătut locuri pline de primejdii. Căprioara (*a-și azvîrli* — ind. prez.) picioarele în fugă fulgerătoare, în salturi îndrăznețe, (*a încerca* — conj. prez.) puterile iedului...

Iedul (*a se avînta* — ind. prez.) ca o săgeată și, (*a behăi* — ger.) vesel, (*a zburda* — ind. prez.) de bucurie...

Și- (*a merge* — ind. perf. c.) mult așa pînă ce (*a da* — ind. perf. c.), în sfîrșit, de luminîș.

(Emil Gîrleanu, Căprioara)

CÎNELE ȘI CĂTELUL

de Grigore Alexandrescu (1810 — 1885)

„— Cît îmi sînt de urîte unele dobitoace,
Cum lupii, urșii, leii și alte cîteva,
Care cred despre sine că prețuiesc ceva!

De se trag din neam mare,

Asta e o-ntîmplare:

Și eu poate sînt nobil¹, dar s-o arăt nu-mi place.

Oamenii spun adesea că-n țări civilizate

Este egalitate.

Toate iau o schimbare și lumea se cioplește²,

Numai pe noi mîndria nu ne mai părăsește.

Cît pentru mine unul, fieștecine știe

C-o am de bucurie

¹ *nobil* = persoană care făcea parte din boierime, din nobilime

² *a se ciopli* = aici, a căpăta deprinderi civilizate, a se civiliza, a se cultiva, a se cizela

Cînd toată lighioana măcar și cea mai proastă¹,
Cîine sadea² îmi zice, iar nu Domnia voastră.“

Așa vorbea deunăzi cu un bou oarecare
Samson, dulău de curte ce lătra foarte tare.

Cățelul Samurache, ce ședea la o parte,

Ca simplu privitor,

Auzind vorba lor,

Și că nu au mîndrie, nici capriții³ deșarte⁴,

S-apropie îndată

Să-și arate iubirea ce are pentru ei:

„— Gîndirea voastră, zise, îmi pare minunată
Și sentimentul vostru îl cinstesc, frații mei.“

„— Noi, frații tăi“, răspunse Samson plin de mînie.

„Noi, frații tăi, potaie⁵!

O să-ți dăm o bătaie

Care s-o pomenesci.

Cunoști tu cine sîntem și ți se cade ție,

Lichea⁶ nerușinată, astfel să ne vorbești?“

„— Dar ziceați...“ „— Și ce-ți pasă? Te-ntreb eu ce ziceam?

Adevărat vorbeam

Că nu iubesc mîndria și că urăsc pe lei,

Că voi egalitate, dar nu pentru căței.“

Aceasta între noi adesea o vedem

Și numai cu cei mari egalitate vrem.

Fugi de omul cu două fețe, ce unele-ți grăiește și altele gîndește.

Oamenii se cunosc după fapte, nu după vorbe.

ÎNDRUMĂRI

În această istorioară în versuri, Grigore Alexandrescu povestește o întîmplare din lumea animalelor, prezentată sub forma unui mic spectacol cu trei personaje: dulăul Samson, cățelul Samurache și „un bou oarecare“.

¹ prost = aici, de jos, de rînd, simplu

² sadea = care nu este amestecat cu altceva, pur, curat; adevărat, veritabil, autentic

³ capriciu (inv. caprițiu) = moft, sclifoseală, toană

⁴ deșert = aici, amăgitor, nefolositor, zadarnic

⁵ potaie = cîine slab, jigărit, javră

⁶ lichea = netrebnic, secătură

Narațiunea este simplă. Ea începe cu afirmațiile pretențioase și nesincere ale dulăului Samson despre egalitatea între toate „dobitoacele“. Afișînd, în discuția cu bou, o falsă modestie și condamnînd în mod fătarnic mîndria unor animale pentru originea lor nobilă, își schimbă însă brusc tonul la intervenția frățească a cățelului Samurache, care se dovedește prea lesne încrezător în spusele dulăului.

În felul acesta, autorul dezvăluie contrastul între ceea ce sînt în realitate unii oameni și ceea ce vor să pară, din dorința de a pătrunde într-o altă lume, spre folosul lor personal. Ei îi nesocotesc pe cei simpli și naivi, din mijlocul cărora încearcă să se ridice. Grigore Alexandrescu evidențiază astfel categorii de personaje opuse, care i-au reținut atenția în acea perioadă.

„Cîinele și cățelul“ conține elemente caracteristice limbii vorbite, replici vii, naturale și o învățătură finală sub formă de concluzie, care cuprinde înțelesul întregii poezii.

ÎNTREBĂRI ȘI EXERCIȚII

1. Care sînt personajele acestei opere? De ce credeți că autorul le-a luat din lumea animalelor?
2. Citați versurile care exprimă atitudinea dulăului și a cățelului.
3. Remarcați contrastul dintre tonul folosit de Samson în discuția cu bou și cel cu care i se adresează lui Samurache.
4. Ce tipuri de oameni reprezintă aceste personaje-animale?
5. În ce versuri este concentrată învățătura acestei istorioare?
6. Care este atitudinea poetului Grigore Alexandrescu față de personajele prezentate?

EXERCIȚII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Precizați mijloacele de formare a cuvintelor: *bucurie*, *fieștecine* și *privitor*.
2. Citiți pe roluri această poezie.
3. Explicați înțelesul următoarelor versuri:
 - a) ...Samson, dulău de curte ce lătra foarte tare.
 - b) Cit îmi sînt de urite unele dobitoace.../
Care cred despre sine că prețuiesc ceva!
 - c) Și eu poate sînt nobil, dar s-o arăt nu-mi place.
 - d) Cățelul Samurache, ce ședea la o parte...

4. Formulați trei propoziții în care să apară personificări.
5. Comentați, la alegere, unul dintre cele două proverbe reproduse înainte.
6. Transformați în vorbire indirectă dialogul dintre Samurache și Samson.

*

FABULA

„Ciinele și cățelul” de Grigore Alexandrescu:

- a) este o narațiune în versuri, de dimensiuni reduse, care se poate ușor transforma într-o mică piesă (scenetă);
- b) conține personaje puține, din lumea animalelor, care — prin procedeul personificării folosit de poet — vorbesc și se comportă ca oamenii;
- c) critică defecte omenești, fapte și atitudini (minciuna, ipocrizia, falsa modestie, mândria nejustificată, naivitatea), urmărind scopuri educative, moralizatoare (cultivă respectul pentru adevăr, cinste și modestie; înțelegerea pentru oamenii simpli);
- d) ne învață că în viață trebuie să-i cunoaștem pe oameni nu după vorbe, ci după faptele lor.

Povestirea scurtă, în versuri sau în proză, în care scriitorul critică anumite trăsături morale sau comportarea unor oameni, cu ajutorul animalelor, al plantelor sau al obiectelor și care are valoare educativă se numește **fabulă**.

De obicei, în structura unei fabule distingem:

- a) o povestire propriu-zisă;
- b) o morală (învățătură, îndemn, recomandare) care exprimă pe scurt atitudinea autorului față de realitățile prezentate.

Au scris fabule:

— în literatura română: Grigore Alexandrescu, Alecu Donici, Anton Pann, George Topirceanu, Tudor Arghezi, Marcel Breslașu, Aurel Baranga și alții;

— în literatura universală: Esop, La Fontaine, Krilov.

EXERCITII ȘI TEME

1. Citiți fabule din volumul „Fabule” („Biblioteca școlarului”), Editura „Ion Creangă”, București, 1983.
2. Prezentați, oral, structura unei fabule și sensul învățăturii (moralei).
3. Organizați un concurs de recitări de fabule din literatura română. Consultați, în acest scop, antologia de mai sus.

GRAMATICĂ

ATRIBUTUL

Atributul este partea secundară de propoziție care determină:

- un substantiv: Asta-i patria română.
- un pronume: Acesta de sus este mai bun.
- un numeral: Trei dintre ei mi-au fost colegi.

Întrebări: care? ce fel de? al cui? a cui? ai cui? ale cui? cîți? cite? al citelea? a cita? > puse cuvîntului determinat

Este exprimat prin: substantiv; adjectiv; numeral; pronume; verb (la un mod nepersonal); adverb:

Limba noastră-i graiul pînii.
Limba noastră-i limbă sfîntă.
Drumul trecea printre două dealuri acoperite de păduri.
Și mam'mare scoate din săculețul ei un beret.
Dorința de a călători mă stăpînește.
Linia de metal are la capătul de sus o mașină.

este exprimat prin substantiv în cazurile: nominativ (fără prepoziție):

acuzativ (cu prepoziție):

dativ (cu prepoziție) rar:

genitiv — fără prepoziție:

— cu prepoziție:

Cățelul Samurache s-apropie îndată.
(care cățel?)
Încă Victorița, nevasta căpitanului, luase un condei.
(care Victorița?)
Tînărul Goe poartă un frumos costum de marinar.
(ce fel de costum?)
Zborul, asemenea unui bolid, ne-a impresionat pe toți.
(care zbor? sau ce fel de zbor?)
Dar deodată se aud bubuituri în ușa compartimentului.
(a cui ușă?)
Beretul lui Goe era tot din uniformă canonică.
(al cui beret?)
Lupta împotriva dușmanilor a fost grea.
(care luptă?)

locul: de obicei, după cuvîntul determinat: A sosit vremea seceratului.

punctuația: • de obicei, nu se desparte prin virgulă de cuvîntul determinat (excepție: atributul substantival în N.)
• mai multe atribute substantivale care deter-

mină același cuvânt se despart între ele prin virgulă sau se leagă prin conjuncția și:
L-a cuprins dorul de glasul livezii, al fluierului de păstor, al satului și al dimineților însoțite de vară.

OBSERVAȚII:

1. Articolul posesiv (genitiv), care precedă substantivul în genitiv cu funcție de atribut, se acordă cu termenul determinat de atribut în gen și număr:

acest caiet al elevei

această servietă a elevului

2. Atributul substantival în genitiv, exprimat prin substantiv propriu, de genul masculin, primește înaintea articolului hotărât articolul posesiv:

Această carte a lui Ștefan am citit-o și eu.

EXERCIȚII

1. Găsiți în textele de mai jos atributele substantivale și arătați ce cuvinte determină:

a) Astfel, s-au ridicat pe pământurile din jurul Carpaților noile centre de viață, noile focare de cultură, care au dus mai departe evoluția țării noastre...

De pe pământul Transilvaniei își înalță furnalele spre cer Reșița și Hunedoara, cele două cetăți ale fierului, ale metalurgiei grele.

(Geo Bogza, *Sate și orașe*)

b) De la cele patru porți ale cetății, un drum pornea pe valea Dâmboviței.

(Eusebiu Camilar, *Povestiri eroice*)

c) Rădicind capul, zări pe sprinceană dealului cetățuia Neamțu.

2. Analizați atributele substantivale din textele de la exercițiul 1.

3. Completați spațiile libere dinaintea atributelor substantivale cu articolele posesive corespunzătoare:

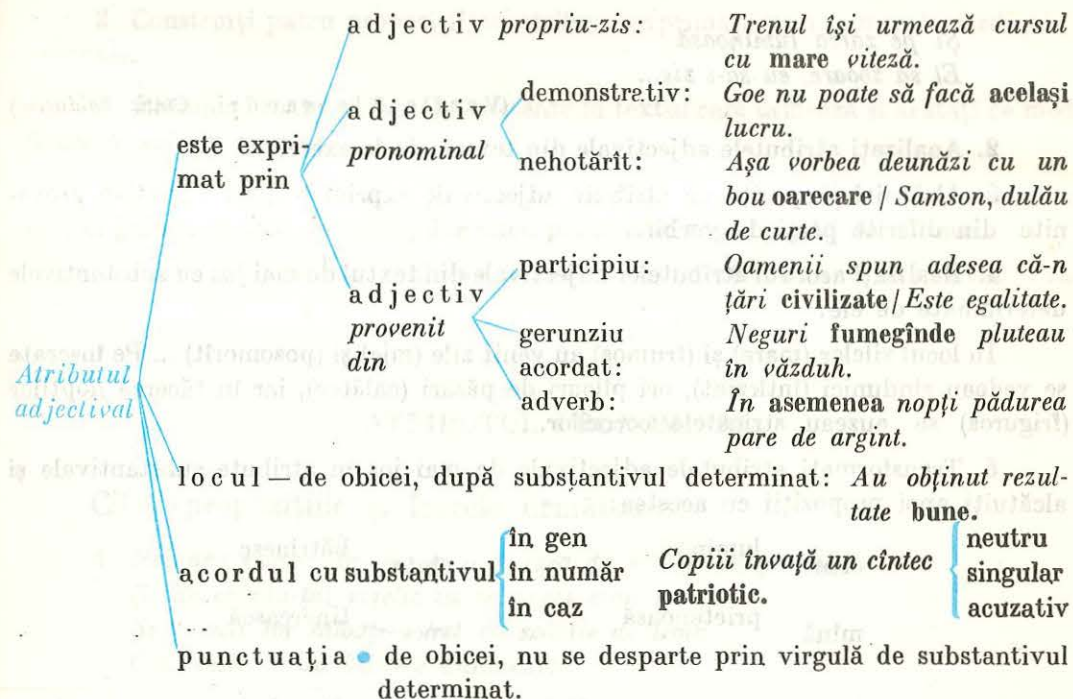
țară ... românilor, alei ... parcului, cîntec ... ciocîrlei, trăsături ... personajelor, prieteni ... școlii, bucurie ... copilăriei.

4. Completați grupurile indicate mai jos cu atribute substantivale corespunzătoare și alcătuiți cu ajutorul lor propoziții:

copii ai ...; strigătul de ... al ...; noi, ...; adăpost contra ...; lucrări de ... ale ... și ...
 ...; carte cu ... a...

5. Alcătuiți propoziții în care să se găsească atribute substantivale în diferite cazuri.

*

OBSERVAȚIE:

În structura unui atribut adjectival intră și elementele care ajută la formarea gradelor de comparație:

...Și tabloul cel mai încîntător farmecă vederea.

EXERCIȚII

1. Identificați în textele de mai jos atributele adjectivale și arătați ce cuvinte determină acestea:

a) Un briu de munți ocolește... toată această țară și dintr-însul, ici-colea, se desfac, ca niște valuri proptitoare, mai multe șiruri de dealuri nalte și frumoase, mărețe pedestaluri înverzite...

b) Și pe coama-i cea pletoasă

Să-mi dismierd murgul voinic,

Și pe zarea luminoasă
El să zboare, eu să-i zic...

(Vasile Alecsandri, *Cîntic haiducesc*)

2. Analizați atributele adjectivale din textele de la exercițiul 1.
3. Alcătuiți propoziții cu atribute adjectivale exprimate prin adjective provenite din diferite părți de vorbire.
4. Realizați acordul atributelor adjectivale din textul de mai jos cu substantivele determinate de ele:

În locul zilelor (mare) și (frumos) au venit zile (mic) și (posomorît) ... Pe înserate se vedeau rîndunici (întîrziat), ori pîlcuri de păsări (călător), iar în tăcerea nopților (friguros) se auzeau strigătele cocorilor.

5. Transformați atributele adjectivale de mai jos în atribute substantivale și alcătuiți apoi propoziții cu acestea:

ochi < luminoși
mină < prietenoasă
cîntec < bătrînesc
voce < tinerească

Atributul exprimat prin numeral

- cardinal** (înaintea sau în urma substantivului determinat)
 - fără prepoziție: *Îi trebuie vreo zece minute mecanicului.*
 - cu prepoziție: *A pierdut o bancnotă de cincizeci.*
 - cu articol demonstrativ: *Părerile celor doi trebuie reținute.*
- ordinal** (înaintea sau în urma substantivului determinat)
 - fără articol demonstrativ: *Al doilea zbor a fost noaptea. Se urcase la etajul al treilea.*
 - cu articol demonstrativ: *Scrisul celui de-al treilea este mai îngrijit.*

Punctuația: Nu se desparte prin virgulă de substantivul determinat.

EXERCITII

1. Recunoașteți atributele exprimate prin numerele în textele:
 - a) Cetatea a fost ridicată de primii voievozi români, pe la începutul secolului al XIII-lea. În al XIV-lea secol era cetatea de sprijin a lui Basarab...
 - b) Cei trei drumeți se opriră. Doi copii îi salutară și îi conduseră în două camere rezervate oaspeților.

(O.G. Lecca, *Dicționar istoric, arheologic și geografic al României*)

2. Construiți patru propoziții cu atribute exprimate prin numerele cardinale și ordinale.

3. Eliminați toate atributele existente în textul care urmează și arătați ce modificări a suferit acesta:

După trei săptămîni i-au ieșit niște pui drăguți, nu goi ca puii de vrăbie, îmbrăcați cu puf galben ca puii de găină, dar mici, parcă erau șapte gogoși de mătase.

(Ioan Alexandru Brătescu-Voinești, *Puiul*)

ATRIBUTUL PRONOMINAL

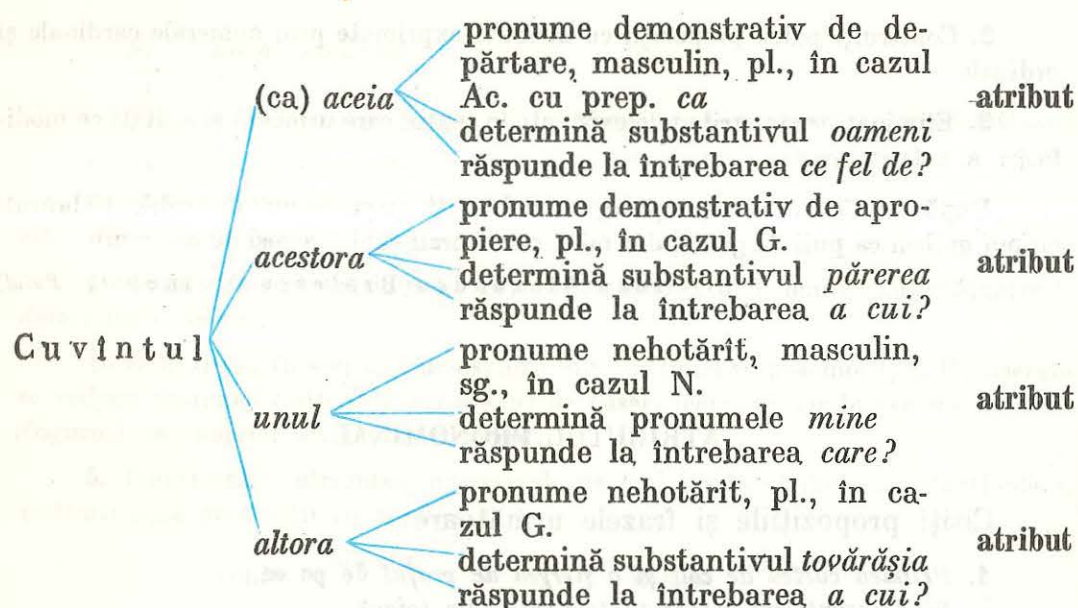
Citiți propozițiile și frazele următoare:

1. *Prindea cartea de colț și o ștergea de praful de pe ea. Și de crunta-mi vijelie tu te aperi c-un toiag? Și în caii lor sălbateci bat cu scările de lemn. Cucoanele arată biletele dumnealor.*
2. *N-am mai văzut oameni ca aceia. Să ascultăm și părerea acestora.*
3. *Cît pentru mine unul, fieștecine știe/C-o am de bucurie... Mîndru e ciulinul, mai ales cînd se găsește în tovărășia altora.*

(Ion Simionescu, *Flora României*)

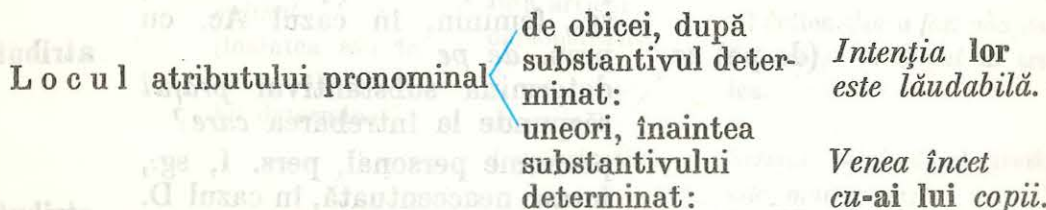
Cuvîntul

- (de pe) ea**
 - pronume personal, pers. a III-a, sg., feminin, în cazul Ac. cu prep. *de pe* atribut
 - determină substantivul *praful*
 - răspunde la întrebarea *care?*
- mi**
 - pronume personal, pers. I, sg., forma neaccentuată, în cazul D. atribut
 - determină substantivul *vijelie*
 - răspunde la întrebarea *care?*
- lor**
 - pronume personal, pers. a III-a, pl., în cazul G. atribut
 - determină substantivul *caii*
 - răspunde la întrebarea *ai cui?*
- dumnealor**
 - pronume personal de politețe, pers. a III-a, pl., în cazul G. atribut
 - determină substantivul *biletele*
 - răspunde la întrebarea *ale cui?*

Atributul exprimat prin pronume (personal, demonstrativ sau nehotărît) se numeşte **atribut pronominal**.

El se află în alt caz decît substantivul determinat.

Punctuaţia atributului pronominal: nu se desparte prin virgulă de substantivul determinat.

EXERCIȚII

1. Găsiţi atributele pronominale din propoziţiile şi frazele de mai jos şi analizaţi-le:

Olguţa porni spre uşa dintre odaia lor şi a lui Dănuţ.

Tatăl strigă din colţul lui...

Cînd am auzit noi una ca asta, am început a plînge...
...urnim o stîncă din locul ei, care era numai înţînată.

2. Înlocuiţi punctele de suspensie cu atributele pronominale corespunzătoare şi analizaţi-le:

Colegii ... (pron. dem.) l-au ajutat de la început.

Dorinţa ... (pron. nehot.) era să învingă.

Părinţii ... (pron. pers.) s-au întors devreme.

Fratele ... (pron. pers.) citea în sufragerie.

3. Alcătuiţi propoziţii în care formele pronominale *lui, acesteia, altora*, (pentru) *dînşii*, (ca) *acesta* şi (de) *voi* să aibă funcţie de atribut.

4. Formulaţi cîteva fraze în care să întrebuinţaţi şi atribute pronominale.

ATRIBUTUL VERBAL

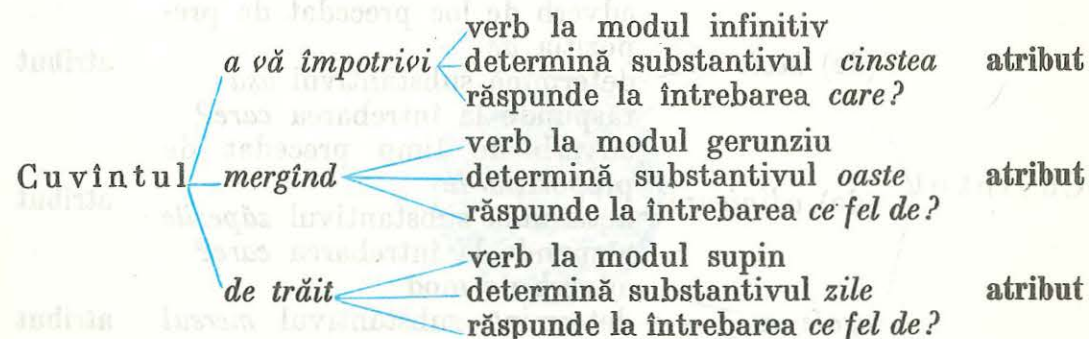
Citiţi propoziţiile şi frazele de mai jos:

1. ...Aţi avut cîntecul a vă împotrivi cinci zile regelui de Polonia.

2. Pe la sfîrşitul lui septembrie 1686, se vedea o oaste mergînd.

3. De-oi mai scăpa şi din asta cu viaţă, apoi tot mai am zile de trăit.

(Ion Creangă)

Atributul exprimat prin verb (la modurile infinitiv, gerunziu şi supin) se numeşte **atribut verbal**.

Locul atributului verbal: obligatoriu, după substantivul determinat.

Punctuaţia atributului verbal: nu se desparte prin virgulă de substantivul determinat.

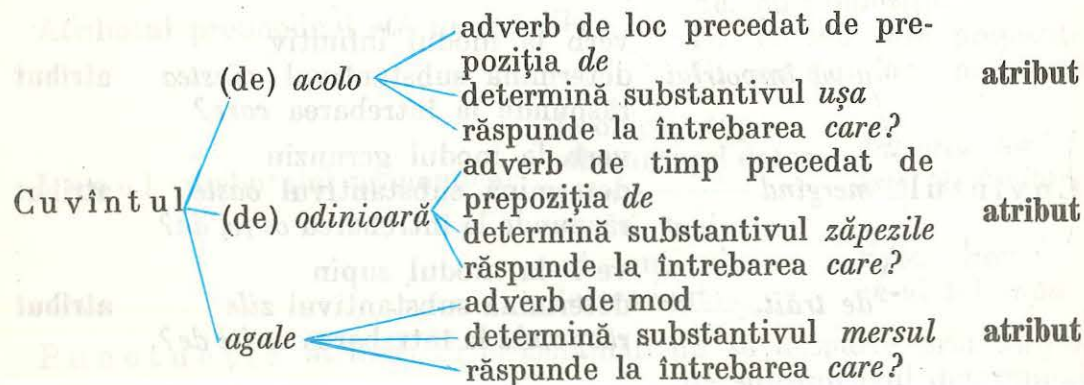
EXERCIȚII

- Găsiți atributele verbale din propozițiile și frazele de mai jos și analizați-le:
 Au avut norocirea a câștiga făgăduința marelui Sobieski.
 Fântina avea numai o scară de coborât pînă la apă.
 (Ion Creangă, *Povestea lui Harap-Alb*)
 Crengile de măr, atîrnînd pînă la pămînt, formau o boltă impresionantă.
 Hotărîrea de a merge cu ei am luat-o împreună.
- Completați spațiile libere cu atributele verbale corespunzătoare și analizați-le:
 Gîndul ... (infinitiv) nu-mi da pace.
 Pe stradă se văd niște copii... (gerunziu).
 Bunica are o mașină... (supin).
- Alcătuți propoziții în care formele verbale *de a discuta*, *scîlpînd* și *de călcat* să aibă funcție de atribut.
- Formulați fraze în care să întrebuințați diferite atribute verbale.

ATRIBUTUL ADVERBIAL

Citiți propozițiile următoare:

- Ușa de acolo este deschisă.*
- Unde sînt zăpezile de odinioară?*
- Mersul agale îi era caracteristic.*

Atributul exprimat printr-un adverb (de loc, de timp sau de mod), cu sau fără prepoziție, se numește **atribut adverbial**.

Locul atributului adverbial: întotdeauna după substantivul determinat.

Punctuația atributului adverbial: nu se desparte prin virgulă de substantivul determinat.

EXERCIȚII

- Găsiți atributele adverbiale din propozițiile de mai jos și analizați-le:

Aceasta le era cîștig pe deasupra.

Locurile de-aici sînt mai bune.

Ziua de astăzi a fost frumoasă.

S-a hotărît trecerea repede peste rîu.

- Completați spațiile libere cu atributele adverbiale corespunzătoare și analizați-le.

Partea ... (adverb de loc cu prepoziție) e mai bine lucrată decît partea ... (adverb de loc cu prepoziție).

Ziua ... (adverb de timp cu prepoziție) a fost mai senină decît ziua ... (adverb de timp cu prepoziție).

- Alcătuți propoziții în care adverbele *înainte*, *înapoi*, (de) *aseară*, (de) *întîine*, *încet* să aibă funcție de atribut.

- Formulați cîteva propoziții în care să aveți atribute adverbiale.

LECTURĂ SUPLIMENTARĂ

I. CUIUL

de Tudor Arghezi (1880—1967)

Într-o vreme la-nceput
Și-ntr-un leat¹ nemaștiut,
Care nu pot să insemn²,
Casele erau de lemn
Și ulucile de scinduri,
Ca și azi, întinse rînduri,
Puse strîmb și cap în cap
Și proptite cu proțap³.
Dar zburau cu fiecare

Vint mai tare,
Case, garduri și pătule⁴;
Și în timpurile toate
Grijile erau destule.
Le-adunai împrăștiate
Și-ncepea din nou și iar
Truda muncii în zadar,
Ca să scoli din clătinare
Iarăși doagele⁵-n picioare

¹ leat (Inv.) = an

² a insemna = aici, a preciza

³ proțap = prăjină, drug

⁴ pățul = hambar pentru cereale, porumbar

⁵ doagă = aici, scindură

Și din nou să le anini¹
Cu te miri ce rădăcini.
Năzdrăvan, cum altul nu-i,
Un băiat al nimănui
Născoci, atunci, un cui.
Și l-a scos și arătat.
Cuiul nou o săptămînă
A umblat din mînă-n mînă.
A fost strîns și pipăit,
Pus pe limbă, mirosit,
Nici un om nu înțelege

Cuiul țeapăn cum să lege,
Fără funii și curele,
Scîndurile între ele.
Năzdrăvanul și golanul²
Îl înfipse cu ciocanul.

Zice unul: „— Dragul meu,
Așa cui făceam și eu,
Poate chiar mai dichisit,
Însă, vezi, nu m-am gîndit“

*

1. Ce fel de poezie este „Cuiul”? Argumentați afirmația voastră.
2. Ce „născocitori” importanți din istoria omenirii cunoașteți?
3. Știți vreun proverb care se potrivește situației înfățișate în această poezie?
4. Arghezi însuși definea fabula drept „geamănă cu gluma, păcăleala și povestea...”. Care dintre aceste elemente apare în textul studiat?
5. Citiți și fabulele:

Bivolul și coșofana — de George Topîrceanu

Tîlharul pedepsit — de Tudor Arghezi

Fabula criticei — de Aurel Baranga

Preșul și covorul — de Ionel Gologan

II. SINGUR PE LUME

fragment

de Hector Malot (1830—1907)
scriitor francez

Mi se părea tare severă doamna Milligan și, cu toate astea, vorbea fără mînie, ba chiar cu dragoste.

— De ce mă amărăști și nu înveți lecțiile?

— Nu pot, mamă, zău nu pot.

Și Arthur începu să plîngă. Dar doamna Milligan nu se lăsă înduplecată de lacrimile lui, deși părea mișcată și chiar amărită, așa cum spusese.

¹ a anina = (pop.) a agăța, a lega, a prinde, a ține

² golan = aici, necunoscut, anonim, om simplu

—Am avut de gînd ca în dimineața asta să te las să te joci cu Rémi și cu cîinii, urmă ea, dar nu te vei juca decît cînd vei ști fabula pe dinafară, fără nici o greșeală.

Spunînd asta, îi dădu cartea lui Arthur și făcu vreo cîțiva pași, ca și cum ar fi vrut să intre în cabina ei, lăsîndu-și fiul acolo...

Cum putea oare doamna Milligan să fie atît de aspră cu bietul copil, pe care părea totuși că-l iubește din tot sufletul? Dacă nu se simțea în stare să-și învețe lecția, nu era el vinovat, boala* lui era de vină. Cum putea să plece fără să-i spună o vorbă de mîngiere? Dar nu plecă; în loc să intre în cabină, se întoarse lingă el.

— Hai să încercăm s-o învățăm împreună! zise ea.

Se așază și, luînd din nou cartea, începu să spună rar fabula care se chema „*Lupul și mielul*“. Arthur repeta după ea, vorbă cu vorbă. După ce i-o citi de trei ori la rînd, îi dădu băiatului cartea, spunîndu-i să învețe acuma singur, iar ea se duse în cabina ei. Arthur se apucă numaidecît să citească și, de la locul unde stăteau, îl vedeau cum mișcă buzele. Era vădit¹ că învăța și că își dădea toată osteneala. Dar această silință nu ținu multă vreme; peste puțin își luă ochii de pe carte, buzele lui se mișcară mai încet, apoi deodată se opriră de tot. Nu mai citea și nu mai spunea pe de rost. Ochii lui, care rătăceau încoace și încolo, se întîlniră cu ai mei. Îi făcui semn cu mîna, ca să-l îndemn să-și vadă de lecție. El îmi zîmbi blînd, ca și cînd mi-ar fi mulțumit că-i atrăgeam atenția, și ochii îi coborîră din nou pe carte. Dar curînd și-i ridică iar, plimbîndu-și-i cînd pe un mal, cînd pe celălalt al canalului. Fiîndcă mă ocolea cu privirea, m-am sculat în picioare și, silindu-l să se uite la mine, i-am arătat cartea. El o reluă cam rușinat. Din nenorocire, cîteva clipe mai tîrziu, un pescăruș, iute ca o săgeată, străbătu canalul pe dinaintea vasului, lăsînd în urma lui o diră albăstruie. Arthur ridică ochii ca să-l urmărească. După ce năluca² pieri, se uită la mine. Apoi îmi spuse:

— Nu pot să învăț, deși crede-mă că vreau.

M-am apropiat de el.

— Dar fabula nu-i chiar așa de grea, i-am spus eu.

— Ba e foarte grea.

— Mie, dimpotrivă, mi s-a părut chiar foarte ușoară și ascultînd-o pe mama dumitale adineauri cînd ți-o citea, cred că am și învățat-o.

Începu să zîmbească, neîncrezător.

— Vrei să ți-o spun?

— Ce să-mi spui, că nu se poate!

— Ba se poate; vrei să încerc? Ia cartea.

* boala lui Arthur se numește *cozalgie* = tuberculoză (boală infecțioasă și contagioasă) a articulației șoldului

¹ *vădit* = clar, evident

² *năluca* = aici, apariție, imagine fugară

El luă din nou cartea, iar eu am început să-i spun fabula pe dinafară; n-a fost nevoie să mă corectez decît de vreo trei-patru ori.

— Păi vād c-o știi! strigă el.

— Nu tare bine, dar acuma cred că aș spune-o fără greșeală.

— Cum ai făcut ca s-o înveți?

— Am ascultat-o pe mama ta cînd ți-o citea, dar am ascultat-o cu atenție, fără să mă uit la ce se întîmplă în jurul nostru.

Se înroși și plecă ochii; apoi, după o clipă, zise:

— Acum înțeleg cum ai ascultat și voi încerca să ascult și eu ca tine; dar cum ai făcut să ții minte toate cuvintele astea care mie mi se amestecă în cap?

Într-adevăr, cum? Nu prea știam nici eu, căci nu mă gîndisem la asta: totuși încercai să-l lămuresc, lămurindu-mă totodată și pe mine.

— Despre ce este vorba în fabula asta? spusei eu. Despre o oaie. Încep deci să mă gîndesc la oi. După aceea mă gîndesc la ce fac oile: „*Niște oi stăteau la adăpost în țarc*“. Vād oile culcate și dormind în țarc, deoarece sînt la adăpost, și, vāzîndu-le, nu le mai uit.

— Bine, zise el, le vād și eu: „*Niște oi stăteau la adăpost în țarc*“. Vād și albe, și negre; vād și oi, și miei. Vād chiar și țarcul: e făcut din nuiiele împletite.

— Atunci n-o să-l mai uiți?

— Nu.

— De obicei, cine păzește oile?

— Cîinii.

— Cînd n-au nevoie să păzească oile, pentru că sînt în siguranță, ce fac cîinii?

— N-au nimic de făcut.

— Atunci pot să doarmă; spunem deci: „*Cîinii dormeau*“.

— Așa e! Ce ușor îmi vine acuma!

— Nu-i așa că-ți vine foarte ușor? Acuma să trecem la altceva. Afară de cîini, cine mai păzește oile?

— Ciobanul.

— Cînd oile sînt în țarc, ciobanul n-are nici o treabă. Ce face el atunci?

— Cîntă din fluier.

— Îl vezi?

— Da.

— Unde-i?

— La umbra unui ulm înalt.

— E singur?

— Nu, mai sînt și alți ciobani, vecini.

— Atunci, dacă vezi oile, țarcul, cîinii și ciobanul, nu poți spune pe de rost, fără greșeală, începutul fabulei?

— Ba cred că acum am să pot.

— Hai, încearcă.

Auzindu-mă vorbind astfel și explicându-i cât de ușor putea fi învățată o lecție care la început părea atât de grea, Arthur mă privi cu emoție și teamă, de parcă nu avea încredere în ceea ce îi spuneam; totuși, după câteva clipe de șovăire, se hotărî:

— „Niște oi stăteau la adăpost într-un Țarc; cîinii dormeau, iar ciobanul, la umbra unui ulm înalt, cînta din fluier cu alți cîțiva ciobani“. Uite c-o știu! strigă el, bătînd din palme. Și n-am făcut nici o greșală.

— Vrei să înveți acum și restul fabulei, tot așa?

— Da, cu tine sînt sigur c-o învăț. Vai, ce bucuroasă are să fie mama!

Și se puse să învețe și restul fabulei, așa cum învățase începutul. Nu trecuse nici un sfert de ceas și o știa foarte bine. Tocmai o mai repeta o dată fără greșală, cînd maică-sa se ivi în spatele nostru. În primul moment, văzîndu-ne împreună, se încruntă crezînd că ne jucăm, dar Arthur n-o lăsă să deschidă gura:

— Acum o știu toată! strigă el. M-a învățat Rémi.

*

Citiți în întregime opera literară „Singur pe lume“ de Hector Malot.

*

COMPUNERE

RELATAREA

Deseori, în viața de toate zilele, oameni de diferite vîrste sînt puși în situația să relateze o întîmplare, un eveniment, un fapt oarecare, o convorbire, conținutul unei comunicări, al unei cărți etc. Dar ce înseamnă a relatea?

A relatea înseamnă

- a prezenta (ceva)
- a expune
- a povesti
- a istorisi

Ca să verifice pregătirea voastră zilnică pentru lecții, modul în care v-ați însușit cunoștințele predate, profesorii vă adresează întrebări, vă solicită „să vorbiți“ sau să scrieți despre ceva. Sînt multe situații în școală cînd răspunsul vostru nu se poate rezuma la o propoziție sau la câteva fraze. Unele întrebări presupun răspunsuri mai largi, care cer mici expuneri, adică prezentări, relatări — oral și în scris.

De exemplu, vi se poate solicita:

să relațați

- modul în care s-a desfășurat o activitate pe lotul școlar, în laboratorul de fizică sau de biologie;
- impresiile despre o carte citită, despre un spectacol, despre o excursie, despre o vizită etc.
- desfășurarea unor evenimente de care ați luat cunoștință la lecțiile de istorie;
- modul de funcționare a unor aparate, a unor utilaje etc.
- desfășurarea unei activități pionierești, a unei serbări etc.

Relatările voastre se bazează pe informații culese din diferite surse, pe lectură, pe constatări și observații proprii.

Condițiile pe care trebuie să le îndeplinească o relatare

Ca orice comunicare orală sau scrisă, *relatarea* (prezentarea, expunerea, povestirea, istorisirea) trebuie:

- să dea informații exacte, corecte despre întîmplarea (situația, faptul, evenimentul) ce se înfățișează;
- să nu omită aspectele importante, esențiale, și nici acele amănunte care îl ajută pe cel care ascultă sau citește să-și facă o imagine clară și cât mai cuprinzătoare despre ceea ce îl interesează;
- să înfățișeze lucrurile (aspectele) în succesiunea în care au avut loc;
- să prezinte clar, logic, coerent informațiile și impresiile; să respecte normele și regulile exprimării corecte.

*

EXERCIȚII

Respectînd aceste cerințe, relațați (prezentați) detaliat (la alegere):

- a) modul în care s-a desfășurat o manifestare culturală în școală sau în localitatea voastră;
- b) o excursie plăcută și plină de învățăminte la care ați participat;
- c) o experiență de laborator;
- d) o întîmplare pe care ați trăit-o voi înșivă sau pe care ați auzit-o;
- e) subiectul unei opere literare;
- f) o zi din viața voastră de familie.

Concentrați (sintetizați, reduceți) relatarea respectivă la elementele esențiale.

LUAREA GRIVITEI

de Mihail Sadoveanu (1880—1961)

Dragii mei, ziua de treizeci august a fost o zi de groază și de sînge. Nici o minte omenească nu-și poate închipui cîtă vrednicie s-a desfășurat atunci și cîți flăcăi de-ai noștri au căzut ca să nu se mai scoale!

O ploaie rece și subțire cădea neînterupt și-n văi și pe dealuri plutea ceață lăptoasă. Pămîntul desfundat era moale și cleios. Prin văzduhul închis veneau, de departe, împușcături înăbușite. Tunurile izbucneau des fără să se știe unde; se auzea numai șuierul ascuțit, ca de bici, al ghiulelelor¹.

Batalioanele noastre porniseră, la ceasurile trei, cu dorobanții² din Regimentul 10 în frunte. Flăcăii erau tăcuți și cu fețele îngrijate, dar în toate rîndurile se simțea o îndîrjire sălbatică. Fiorul cald al așteptării umplea toate piepturile. Ofițerii tineri erau foarte ațîțați, neconținți se plecau spre semiplutoanele lor, le zvrleau vorbe repezi cu

¹ ghiulea = proiectil folosit la tunurile de tip vechi

² dorobanț (inv.) = soldat din infanterie

glasuri înăbușite, apoi își îndreptau piepturile, căutau să pătrundă negura depărtării, își pipăiau revolverele de la coapsă și-și întăreau în jurul pumnului lațul dragonului¹.

Măntăile dorobanților, ale „opincarilor“, și tunicile infanteriștilor erau ude și presărate de pulberea albă a bureii².

Așa înaintară prin umezeala rece. Suiră, jumătate de ceas, dealul spre redută³. Acolo, tăcere. În redutele turcești, nici o mișcare. Și de-acolo, de pe coastă, văzură cu toții valea la care nu se aștepta nimeni, Valea Singelui.

Coborîră repede în vîlcea, își alcătuiră din nou rîndurile și prinseră a sui costișa⁴ cealaltă. Suiș greu: se cățarau de tufe, se sprijineau în baionetă, își dădeau unii altora mîna, — dar mergeau cu grabă, se apropiu în tăcere de dușman.

Deodată izbucniră cele dintîi focuri ale păgînilor, drept de deasupra. Parcă ar fi strigat cineva: Înainte! Toți se zvriliră spre creastă cu înverșunare. Maiorul Șonțu căzu; dorobanții apărură într-un salt fierbinte pe culme, tăcuți, încruntați, cu căciula buhoasă⁵ pe ochi, cu baioneta lungă amenințătoare. Turcii din șanțul de dinafară se traseră îndărăt, în întărituri.

Și, pe cînd puștile turcilor pocneau repede, năvălitorii ajunși pe culme văzură și celălalt lucru grozav la care nu s-așteptau: două redute în loc de una, două redute în care mișunau păgînii, în care fulgerau oțelele, de unde trebuia să se prăvălească moartea, ca un vifor.

Ce era de făcut? Înainte! Ofițerii își înălțară glasurile, băieții se avîntară! Atunci reduta dinainte parcă se înălță în picioare. Un șir de păgîni se zvrili pe parapet⁶, alte două șiruri rămaseră dedesubt, tunurile încărcate cu șrapnele⁷ își dezlănțuiră trăsnetele, și trei șiruri ucigătoare de foc începură a doborî rîndurile noastre. Era un uragan de gloanțe, de sfărîmături de schijă, de urlete, de răcnete, de valuri de fum, de licăriri de fulgere și de trăsnete: parcă venise sfîrșitul lumii! Pămîntul dudu, văzduhul se zgudui ca într-un geamăt uriaș, flăcăii se izbiră într-un iureș cumplit, — dar se retraseră amețiți îndărăt. Pămîntul umed se umplu îndată de sînge; morții rămaseră în tină⁸ grămădiți asupra armelor, răniții căzuți îndreptau ochi de foc spre gura de iad care zvrilea trăsnet și flacără, ceilalți se întoarseră cu fețele încrețite de mînie și de durere.

¹ dragon = aici, șiret din fir metalic prins la mînerul sabiei

² bură = ploaie mărunță și deasă (însoțită de ceață), burniță

³ redută = fortificație înconjurată de șanțuri, folosită în trecut pentru apărarea unui centru militar

⁴ costișă = coastă, pantă, povîrniș

⁵ buhos = ciufulit, deranjat, zbirlit

⁶ parapet = perete întărit al redutelor, pentru protejarea luptătorilor

⁷ șrapnel = proiectil încărcat cu gloanțe a cărui explozie era reglată de trăgători

⁸ tină = lut, nămol, noroi, pămînt moale

Dincolo, alt iureș, cu batalionul 2 de vînători în frunte, se zdrobi de urgia păgînă. Trecuseră flăcări peste piedici, fărmaseră totul pînă la marginea șanțului, suflarea lor arzătoare ajunsese la creasta meterezelor¹, — dar mai înainte nu putură merge, se traseră în vilcea² ca să mai răsufle. Mulți ofițeri și soldați căzuseră. Cei rămași se uitau în tăcere unii la alții, parcă-și spuneau cu ochii numele celor doborîți sus, la asalt. Ofițerii începură a înjura cu minie pe păgîni, apoi tăcură și se așezară încruntați la dreapta sfărîmăturilor de plutoane. Iar flăcări așteptau încordați fără nici o vorbă.

La ceasurile patru, o frămîntare și un murmur trecu. Ofițerii ridicară săbiile, soldații își plecară armele, comandele înăbușite trecură ca fioruri prin rînduri, — al doilea atac porni ca un vîrtej amenințător spre păgîn. Dar trăsnetele izbucniră iar mai cumplite, voinicii căzură în valuri de foc și fum și rîndurile rărite se traseră iar îndărăt.

Ofițerii se puseră jos osteniți. Căpitanii scrișneau. Își murmurau încet numele căzuților. Soldații își ștergeau de pe frunte sudoarea fierbinte și șopteau, gîfîind:

— Mă, cumplit foc zvîrl păgînii, bată-i Dumnezeu să-i bată!

Sergenții înjurau printre dinți și scui-pau în două cu funingine. Prinseră a vorbi apoi cu glasuri încete despre moartea vrednică a celor care rămăseseră sus. Mulți săriseră în șanțuri tîrînd cu ei pe împușcătorii de deasupra parapetului. Dar curînd minia le închise glasurile. Tăceau și așteptau...

Și iar porniră... Căzu un rînd, căzură două, plutoanele se cumpăniră, ofițerii strigară: Înainte! Într-o prelungă fierbere de răcnete și de gemete, opincarii și vînătorii se prăbușiră încă o dată spre redută; ajunseră la parapet; împușcătorii de sus se zvîrliră în șanțuri îngroziți. Urlete: Allah! Allah! umplură văzduhul. Imamii³ se ridicară pe parapet, înălțară brațele spre cer urlînd; rînduri nouă⁴ de trăgători se cățară din șanț, tunurile zguduiră pămîntul, — și flăcări șovăiră.

Erau toți plini de fum, de sînge și de noroi; le sticleau ochii într-o cumplită minie și îndîrjire. Erau palizi de trudă; stăteau cu minile încheștate pe arme și nu mai ziceau nimic. Amurgul piclos⁵ și trist îi înfășura ca o pînză întunecoasă, întunericul venea repede, și era frig și ploua încet, — și, în reculegerea⁶ plină de mîhnire a tuturor, inimile se muieră o clipă și gîndurile se întoarseră spre frații rămași sub șanțul redutei,

¹ *meterez* = parte superioară a parapetului ce întărea reduta, a zidului și a turnului de apărare al unei cetăți

² *vilcea* = vale îngustă și puțin adîncă

³ *imam* = preot turc

⁴ *nouă* (inv.) = noi

⁵ *piclos* = cețos, înnegurat

⁶ *reculegere* = aici, moment în care se păstrează tăcere în semn de omagiu pentru ostașii care au murit

ciuruiți de gloanțe și plini de sînge încheștat... Frigul îi cuprinsese, stăteau cu capu-n tina rece și umedă, cu minile înțepenite pe armă, cu ochii crunți deschiși sub cerul negru. Și o tăcere adîncă ca înaintea unei furtuni se întinse în rîndurile flăcăilor. Se auzeau în depărtări tușind tunurile răpciugoase, se auzeau vaietele mai slabe și mai înăbușite, însoțite de pîrîirea neregulată a împușcăturilor, undeva în întunericul înserării. Apoi un călăreț veni, ofițerii se ridicară, se adunară în jurul comandantului. După cîteva vorbe schimbate, se întoarseră și comande în șoaptă înfiorară rîndurile:

— Drepti! Vine domnu general!

Un pîlc de călăreți învăluiți în mîntăli¹ se apropie prin umbra posomorită. Cel dinainte, înfășurat în negru, cu chipiul pe ochi, era comandantul.

Ofițerii întrebau, cu glasuri mișcate:

— Sînteți gata, băieți?

— Gata, domnule locotenent!

Generalul nostru porni cu ceilalți înainte, se cufundă în negura serii. Trupele prinseră iar a se frămînta. Plutoanele soseau călcînd greu și lunecînd prin noroi. Se rînduiau în tăcere.

Comandanții șopteau:

— Încă o dată, flăcări!...

Iar flăcări treceau cu inimile împietrite.

În sfîrșit, porniră a patra oară.

Așa de iute se cățară pe culme, încît ofițerii cei sprinteni de abia se puteau ținea de ei. Și sus, se zvîrliră pe parapet într-o tăcere așa de înfiorătoare și de minioasă, și într-un avînt așa de sălbatic, încît pămîntul se zgudui. O volbură² de foc se deschise. Nu era o pîrîitură de arme, ci un tunet neîntrerupt; parcă toată reduta, presimțind ceva grozav, se ridicase în picioare și zvîrlea foc și moarte.

Imamii gemeau cu brațele la cer, ostașii păgîni stăteau neînduplecați în picioare în fulgerul orbitor al împușcăturilor. Dar, prin umbra deasă a înserării, șuvoiul negru de flăcări venea zguduind pămîntul plin de apă; veneau cumpliti ca răzbunarea; venea puterea cea mare și cea din urmă a răbdării sleite. Intrară în șanțul dinafară, se zvîrliră la metereze, se suiră deasupra. Acolo se dezlănțui minia lui Dumnezeu! Pușca avea două capete: stratul³ și baioneta; omul avea două brațe: unul cu pușca și unul cu pumnul care cădea ca un buzdugan de plumb. A fost izbitură de trăsnet. Împușcăturile conteniră. Cei de pe creasta parapetului se prăvăliră deodată în șanț. Flăcări săriră după ei, cu ochii mari, răcnind, scrișnind, izbind. O furnicare repede, o învălmășeală cu

¹ *manta* (pl. *mantale*, pop. *măntăli*) = palton de uniformă militară

² *volbură* = aici, val, vîrtej

³ *strat* = aici, patul puștii

INDRUMĂRI

Marele nostru scriitor Mihail Sadoveanu a închinat tulburătoare pagini eroilor anonimi ai neamului, însuflețiți, în zbuciumul istoriei, de fierbinte dragoste de țară și spirit de sacrificiu.

În „*Luarea Griviței*“, autorul descrie atacurile repetate asupra cumpitei redute turcești, cucerite cu mari jertfe la 30 august 1877, „zi de groază și de sînge“. Faptele înfățișate cu simplitate sînt adunate în jurul acestui eveniment memorabil din lupta poporului nostru pentru libertate și independență. Scriitorul urmărește stările sufletești ale ostașilor și ne oferă un portret moral impresionant al oamenilor din popor, care, înfruntînd moartea în Valea Sîngelui, au grăbit victoria finală. Ei sînt „puterea cea mare și cea din urmă a răbdării sleite“ de veacuri.

Mihail Sadoveanu elogiază îndeosebi actele de eroism ale românilor în lupta pentru independență, căci amintirea timpurilor de vitejie freamătă în el „ca un sînge al celor dispăruți...“.

ÎNTREBĂRI ȘI EXERCIIII

1. Citiți fragmentul care reprezintă expozițiunea. Ce elemente cuprinde?
2. Indicați, cu ajutorul unor scurte citate, asalturile asupra redutei Grivița. Povestiți momentul care v-a impresionat cel mai mult.
3. Care sînt personajele acestei opere?
4. Selectați fragmentele care arată dîrzenia ostașilor noștri. Cum evoluează sentimentele lor?
5. Explicați înțelesul următoarelor îmbinări de cuvinte:
glasuri mișcate
șuvoiul negru de flăcăi
puterea cea mare și cea din urmă a răbdării sleite
o ploaie fierbinte de sînge
6. Căutați în text repetiții și enumerații și arătați rolul acestora în operă.
7. Precizați care este semnificația ultimei fraze:
„Toți își dădeau arma în primire, precum ca să se știe că n-au lepădat-o la primejdie.“
8. Imaginați-vă că sînteți ghizi și prezentați vizitatorilor „Valea Sîngelui“. Ce le puteți spune despre comportarea ostașilor români?

EXERCIIII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Explicați formarea următoarelor cuvinte: *reculegere*, *opincari*, *împușcături*, *îndrjire*, *năvălitori*, *arzătoare*, *incrunțați*, *prelungă*, *ațintiți* și *a(se) rîndui*.

tălăzuiri¹ adînci, o ploaie fierbinte de sînge. Din șanț, soldații turci se năpustiră îndărăt. Dar mînia tăcută a flăcăilor nu-i lăsă. O înfricoșată izbucnire spre ei le cutremură rîndurile slăbite; dușmanii se risipiră ca suflați de vifor.

Acum începură împușcăturile noastre. Cei din urmă dușmani cădeau; cei dinainte fugeau. Ai noștri puseră mîna pe tunuri. Intrară în șanțuri, scoaseră la margine nenumăratele leșuri² turcești, se așezară în întăriturile cucerite cu atîta trudă și sînge, își pregătiră armele și așteptară.

Sublocotenenții rămași erau nebuni de bucurie. Se îmbrățișau, răcneau: — Mă! Românii noștri, săracii! și altceva nu puteau zice. Iar flăcăii tăceau neînduplecați și mînioși. Și noaptea neagră și neguroasă se întinse pretutindeni, și ploaia subțire tot cădea și fioruri de durere treceau parcă prin văzduhul de păcură. Se aprinseseră felinare și luminile lor se deschideau ca niște ochi triști și singeroși în durerea nopții. În roatele de lumină se vedeau sentinelele drepte, negre, veghind neadormite și grupele celorlalți flăcăi, care stăteau deștepți și tăceau cu ochii ațintiți.

Tunurile mugeau în văi. Cîte un strigăt nedeslușit se auzea departe, în ceață. Într-un tîrziu, porniră ambulanțele³ noastre și toată noaptea rătăciră felinare în preajma redutei și în Valea Sîngelui, și toată noaptea fură cărați spre spitale flăcăii răniți. Toți își dădeau arma în primire, precum ca să se știe că n-au lepădat⁴-o la primejdie.

Flăcăi vrednici, cu suflute potolite! Voi umiliților și nebăgaților în samă! sub pasul vostru s-a cutremurat pămîntul străin. Voi ați răbdat și-ați suferit, ați lăsat în urmă căminuri pustii și lacrimi; dar cumplita voastră vitejie a suflat negura de pe moșia părinților noștri.

Mihail Sadoveanu

Eroi au fost, eroi sunt încă
Și-or fi în neamul românesc...

Ioan Nenițescu

Astăzi lumea ne cunoște: Român zice, Viteaz zice.

Vasile Alecsandri

¹ *tălăzuire* = agitație, clocot, frămîntare, vîiet

² *leș* = cadavru

³ *ambulanță* = vehicul special amenajat, folosit în spatele frontului, pentru transportul răniților

⁴ *a lepăda* (pop.) = a lăsa din mîină, a arunca, a părăsi

2. Găsiți și scrieți sinonimele termenilor următori: *trudă*
 (a) *înălța*
ceas
 (a-și) *închipui*

Din inițialele acestora veți obține cuvântul pe care îl folosim ori de câte ori ne gândim la ostașii noștri.

3. Alegeți din text substantivele care indică stările sufletești ale luptătorilor români.

4. Indicați cuvintele de la care s-au format termenii subliniați în exemple:

- a) Un șir de pagini *se zefrli* pe parapet.
 b) Pământul *dudui*.
 c) Puștile *pocneau* repede.

Ce părți de vorbire sînt cuvintele de bază?

5. Eliminați atributele din al doilea alineat al povestirii. Arătați ce modificări a suferit acest text.

TEME

1. Aduceți în clasă albume cu imagini care prezintă eroismul poporului nostru în Războiul pentru Independență.

2. Citiți poezii care evocă patriotismul și jertfele poporului român în lupta pentru cucerirea independenței țării noastre.

Recomandări: „Balcanul și Carpatul” de Vasile Alecsandri

„Povestea căprarului”, „Dorobanțul” de George Coșbuc

*

GRAMATICĂ

COMPLEMENTUL

Complementul este partea secundară de propoziție care determină un verb: *O ploaie rece cădea neîntrerupt.*

OBSERVAȚIE:

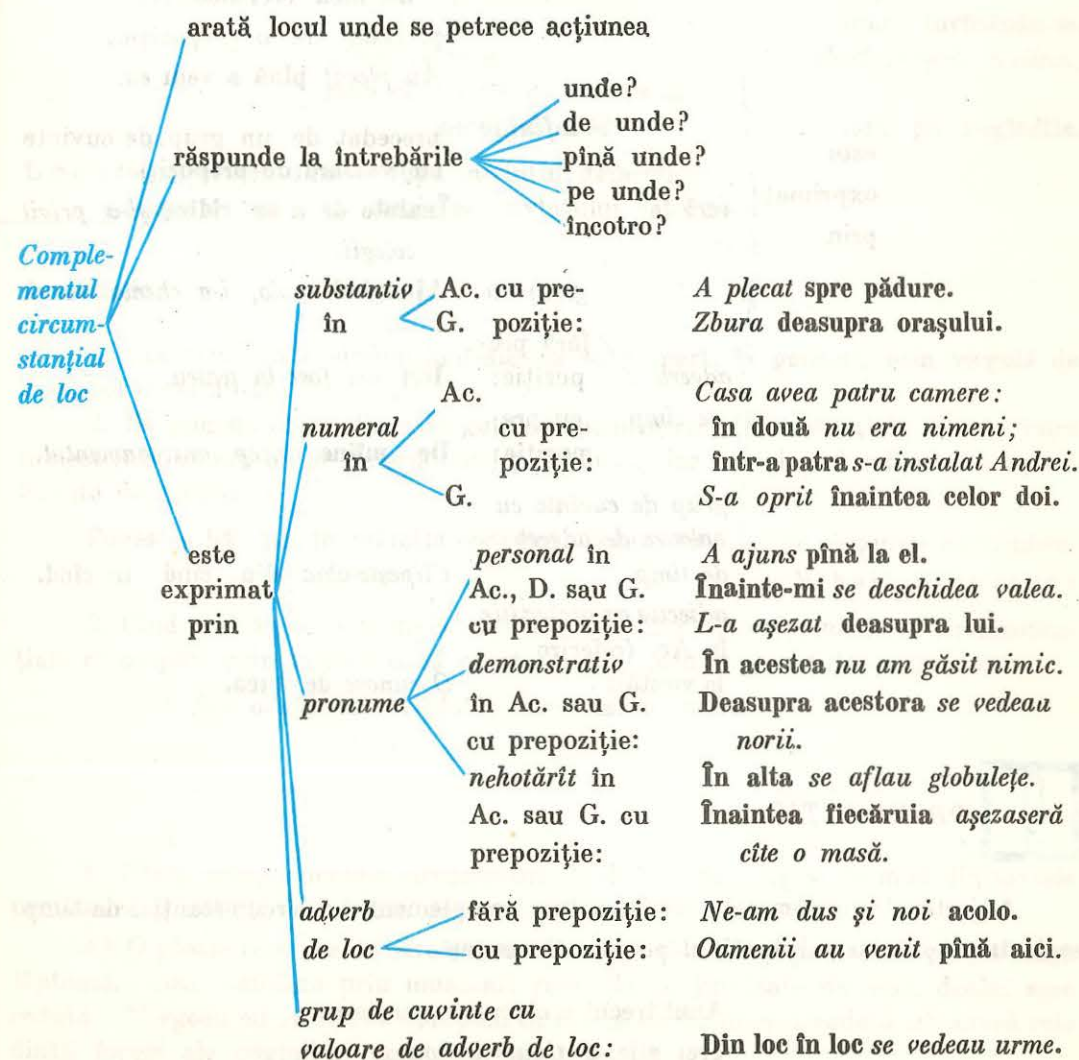
- Uneori, poate determina
- un adjectiv: *Mi s-a întâmplat un lucru absolut senzational.*
 - un adverb: *În dicționar cuvintele sînt așezate strict alfabetic.*
 - o interjecție cu funcție de predicat: *Rîndunica zbră! pe-o creangă.*

Clasificarea complementelor

- circumstanțiale* — arată împrejurarea (circumstanța) în care se săvîrșește o acțiune
- necircumstanțiale* — arată obiectul asupra căruia se exercită direct acțiunea verbului sau căruia i se atribuie acțiunea

*

A. COMPLEMENTELE CIRCUMSTANȚIALE

Complementul circumstanțial de timp

arată timpul în care se petrece o acțiune

răspunde la întrebările
când?
de când?
până când?
cât timp?

este exprimat prin

substantiv în
Ac. cu prepoziție:
G.

A venit la prinz.

La Tărtăria au fost descoperite trei tăblițe cu o scriere folosită înaintea erei noastre.

precedat de o prepoziție:
Au plecat până a veni eu.

infinitiv
precedat de un grup de cuvinte cu valoare de prepoziție:
Înainte de a se ridica și-a privit colegii.

gerunziu: *Ajungind acolo, i-a chemat la el.*

adverb
fără prepoziție:
de timp cu prepoziție:
Ieri am fost la teatru.
De mâine încep antrenamentul.

grup de cuvinte cu valoare de adverb de timp:
Clipește-abia din când în când.

adjectiv cu prepoziție în Ac. (referire la vîrstă):
O cunosc de mică.

OBSERVAȚIE:

Adjectivul sau numeralul din structura complementului circumstanțial de timp se ia împreună cu substantivul pe care îl însoțește:

Anul trecut a obținut o mențiune.

Trei zile a ținut ninsoarea.

Complementul circumstanțial de mod

arată cum se desfășoară o acțiune
cum se înfățișează o însușire

răspunde la întrebările
cum?
în ce fel?
în ce chip?
cît?
cît de?

este exprimat prin
substantiv în Ac. cu prepoziție:
D.
numeral în acuzativ cu prepoziție:
verb la infinitiv, precedat de prepoziția fără:
la gerunziu:
adverb de mod:
grup de cuvinte cu valoare de adverb de mod:

Lucrează în tăcere.
A procedat conform ordinului.

L-a împărțit în trei.
Mergeau fără a simți oboseala.
Înainta învîrtindu-se.
Coborîră repede în vilcea.

A sosit pe negîndite.

Locul complementului circumstanțial
după cuvîntul determinat
înaintea cuvîntului determinat

Punctuația:

1. Complementele circumstanțiale nu se despart, în general, prin virgulă de cuvîntul determinat.

2. Se pun de obicei între virgule complementele circumstanțiale așezate între subiect (însoțit sau nu de determinări) și predicat, dar numai cînd subiectul e așezat înainte de predicat:

Povestea bătrînă, în măreția codrului, aduce înfiorări pe chipurile lor trudite.

Mihail Sadoveanu

3. Cînd apar în serii de două, trei sau mai multe, complementele circumstanțiale se despart prin virgulă dacă nu sînt legate prin conjuncțiile *și*, *sau*, *ori*:

A fost odată ca niciodată, într-o iarnă, seara...

EXERCIȚII

1. Găsiți complementele circumstanțiale de loc, de timp și de mod din textele următoare și arătați ce cuvinte determină fiecare:

a) O ploaie rece și subțire cădea neîntrerupt și-n văi și pe dealuri plutea ceață lăptoasă... Așa înaintară prin umezeala rece. Suiră, jumătate de ceas, dealul spre redută... Mergeau cu grabă, se apropiu în tăcere de dușman. Deodată izbucniră cele dintîi focuri ale păgînilor, drept de deasupra.

b) Urc mereu... Alerg mai repede și în față-mi se ridică culmea ierboasă a muntelui. Sus de tot, pe pajiști, stă nemișcată o formă albă. Peste puțin timp un cioban se înalță cu tot trupul în cerul senin, apoi prin soare coboară spre un izvor, la umbră de brad. Înainte de a răspunde, mă cercetează de la cap pînă la picioare, mai stă puțin.
(Simion Mehedinți—George Vâlsan, *Lecturi geografice*)

c) Merse numai pe razele luminii ce străbăteau din fereastră pînă la el. Ajungînd la casă, niște ciini începură a lătra...
— Eu sînt! zise Petru răsufînd o dată cu greu... Am rătăcit prin pustiu și n-am unde să dorm peste noapte.
(Ioan Slavici, *Zina Zorilor*)

2. Spuneți prin ce părți de vorbire sînt exprimate complementele circumstanțiale din textele de la exercițiul 1.

3. Căutați în manualul de zoologie cîte trei exemple de complemente circumstanțiale de loc și de mod și analizați-le.

4. Urmărind indicația din paranteză, completați propozițiile cu complementele circumstanțiale potrivite:

a) Plecăm (unde?)....
(cum?)....
(cînd?)....

b) Privighetorile cîntă (cînd?)....
(unde?)....
(cum?)....

c) (cum?)
.... (cînd?) se aude un zgomot.
.... (unde?)

5. Alcătuiți cîte două propoziții cu complementele circumstanțiale învățate, exprimate prin diferite părți de vorbire precedate de prepoziții.

B. COMPLEMENTELE NECIRCUMSTANȚIALE

La capitolele „Substantivul“, „Pronumele“ și „Numeralul“ s-a studiat funcția sintactică de complement care arată:

- obiectul asupra căruia se exercită direct acțiunea verbului;
- obiectul căruia i se atribuie o acțiune, o stare, o însușire.

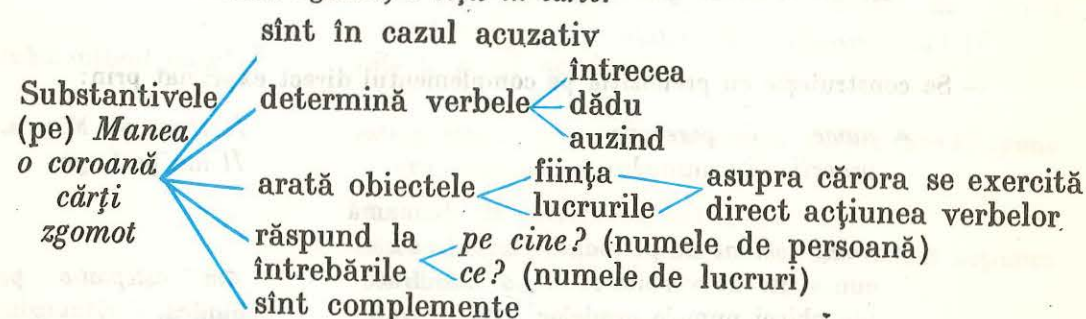
Aceste complemente nu exprimă circumstanța (împrejurarea) în care se săvîrșește acțiunea; de aceea au fost numite **complemente necircumstanțiale**.

Ele sînt reprezentate de complementul direct
complementul indirect

COMPLEMENTUL DIRECT

Citiți propozițiile:

... mult pe Manea-l întrecea.
Apoi îi dădu o coroană și cîteva cărți.
Auzind zgomot, a ieșit în curte.

Complementul care arată obiectul (ființă, lucru, fenomen) asupra căruia se exercită direct acțiunea verbului determinat se numește **complement direct**.

Cazul complementului direct: **acuzativ**

Întrebările

pe cine? — cînd este exprimat prin nume de persoane
ce? — cînd este exprimat, mai ales, prin nume de lucruri

Cuvîntul determinat

verb:

interjecție:

substantiv acuzativ în cu prepoziția pe: fără prepoziție:

pronume personal: demonstrativ: nehotărît:

Se exprimă prin

numeral cu prepoziție

verb la infinitiv: gerunziu: supin:

Locul de obicei, după verbul determinat înaintea verbului determinat

Am primit o scrisoare.

Lupul haț! pe ied de git.

Îl aud pe Tudor.

Am întîlnit elevi din clasa voastră.

Le duci astăzi.

Auzeam acestea.

Iau ceva.

Am înlocuit pe trei cu x.

Pe-al doilea l-a ajuns din urmă.

Încep a citi.

Am auzit strigînd.

Am terminat de învățat.

OBSERVAȚII:

a) Un verb poate avea în aceeași propoziție două sau mai multe complementele directe:

Ei au semănat grâu și porumb.

b) Construirea complementului direct

— Se construiește cu prepoziția **pe** complementul direct exprimat prin:

- nume proprii de persoane de animale

*Îl chem pe Mircea.
Îl iau pe Lupu.*

- nume comune de persoane cunoscute de vorbitori (de obicei numele gradelor de rudenie)

mamă
soră
frate
tată
bunic
unchi

Am așteptat-o pe bunica.

- nume de profesii

miner
inginer
doctor
profesor

L-am văzut pe profesor.

- formele accentuate ale pronumelui personal

*Pe tine te va întreba.
Pe aceștia i-am mai auzit.*

- formele pronumelor demonstrative referitoare la nehotărâte

ființe

Pe unii îi întâlnesc zilnic.

lucruri

Pe acestea le așezăm aici.

Puneți-l pe fiecare la locul lui.

— Se construiește fără prepoziția **pe** complementul direct exprimat prin:

- nume de animale plante lucruri persoane necunoscute de vorbitori

*Am legat ciinele.
Am cules trandafiri.
Cumpăr o carte.
Aștept un coleg.*

- formele neaccentuate ale pronumelui personal

Te ascult.

- formele pronumelor demonstrative referă la lucruri

Astea le-am mai auzit.

Nu mănâncă orice.

— Nu trebuie confundat complementul direct cu subiectul, atunci când amândouă aceste părți de propoziție răspund la întrebarea **ce?**

Fiorul cald al așteptării umplea toate piepturile.

substantivul **fiorul** răspunde la întrebarea **ce?**
arată **cine** săvârșește acțiunea exprimată de verbul predicat
este în cazul **nominativ**
are funcție de **subiect**
este **partea principală** de propoziție despre care se spune ceva cu ajutorul predicatului

substantivul **piepturile** răspunde la întrebarea **ce?**
arată **obiectul** asupra căruia se exercită direct acțiunea verbului predicat
este în cazul **acuzativ**
are funcție de **complement direct**
este o **parte secundară** de propoziție care determină un verb

— Complementul direct poate fi anticipat (anunțat) sau reluat prin formele neaccentuate ale pronumelui personal.

C.
Este anticipat, când se află după verb: *Îl văd pe Dan în fiecare zi.*
reluat, când se află înaintea verbului: *Pe Dan îl văd în fiecare zi.*
C.

Punctuația:

Complementul direct nu se desparte prin virgulă de verbul determinat.

Ortografia:

Formele neaccentuate ale pronumelui personal în acuzativ, cu funcție de complement direct, se asociază în pronunțare cu:

a) formele de auxiliar ale verbului **a avea**

Se scriu:

— din structura perfectului compus

{ m-a trimis
i-a văzut

— din structura modului condițional-optativ

{ m-ar trimite
ne-ar vedea

b) semnul **a** din structura unui verb la infinitiv

{ pentru a-l primi
fără a-i cunoaște

- c) semnul să din structura unui verb la conjunctiv
 d) un verb la imperativ
 e) un verb la gerunziu

să-i anunțe
 s-o învețe
 ajută-mă!
 lasă-i!
 lovindu-l
 întâlnindu-te

EXERCITII

1. Scoateți complementele directe din textele următoare și arătați ce cuvinte determină:

a) Pentru mine, Patria începe din casa părintească... Știu aceste zări domoale, aceste păduri de stejar și mesteacăn, cunosc după miros și gust flora și fructele acestui pământ, cunosc truda zilnică a tatălui meu din zori pînă seara ca să ne poată îmbrăca și hrăni, aud războiul de țesut pînă al mamei...

(Ioan Alexandru, *Temeiurile iubirii mele*)

b) După aceea, Flăminzilă a început a striga ... și a azvîrli cu ciolane în oamenii împărătești.

(Ion Creangă, *Povestea lui Harap-Alb*)

c) Se aplecă ..., dar nu mai zări cămășida. Ușa bucătăriei avea o clanță nouă, strălucitoare, de alamă...

Apucă apoi clanța și o apăsă ușor, dar imediat își retrase mina de parcă ar fi curentat-o.

(Octav Pancu-Iași, *Clanța*)

d) Îndată, trunchiul a început a se împuternici, a trimite ramuri în lături, cum e felul fagului, iubitor de lumină și lărgime.

(Simion Mehedinți, *Fagul*)

2. Arătați prin ce parte de vorbire este exprimat fiecare complement direct din textele de la exercițiul 1.

3. Alcătuiți cîte două propoziții cu complemente directe exprimate prin pronume personale, pronume demonstrative și pronume nehotărîte.

4. Dați cîte două exemple de complemente directe, exprimate prin verbe la infinitiv, supin și gerunziu, în cadrul unor propoziții.

5. Completați comunicările de mai jos cu complemente directe exprimate prin pronume personale în acuzativ, forme neaccentuate:

a) ... a văzut imediat.

b) ... ai opri
 ... ar ajuta
 ... ați auzi

c) Ajută ... !
 ... !

d) Bucuria de a ... însoți este foarte mare.

e) Abia aștept să ... întîlnesc.

Scrieți patru dintre aceste propoziții.

*

COMPLEMENTUL INDIRECT

Citiți propozițiile:

1. Ei se apropiau în tăcere de dușman.

Substantivul cu prepoziție de dușman

- răspunde la întrebarea de cine?
- este în cazul acuzativ
- determină verbul predicat
- (se apropiau)
- arată obiectul asupra căruia se răsfrînge indirect acțiunea verbului

complement

2. Îți dau o carte foarte interesantă.

Pronumele personal îți

- răspunde la întrebarea cui?
- este în cazul dativ
- determină verbul predicat (dau)
- arată obiectul căruia i se atribuie acțiunea verbului

complement

3. S-au ridicat împotriva acestora.

Pronumele demonstrativ de apropiere acestora, precedat de prepoziția împotriva

- răspunde la întrebarea împotriva cui?
- este în cazul genitiv
- determină verbul predicat
- (s-au ridicat)
- precizează obiectul asupra căruia se răsfrînge indirect acțiunea verbului

complement

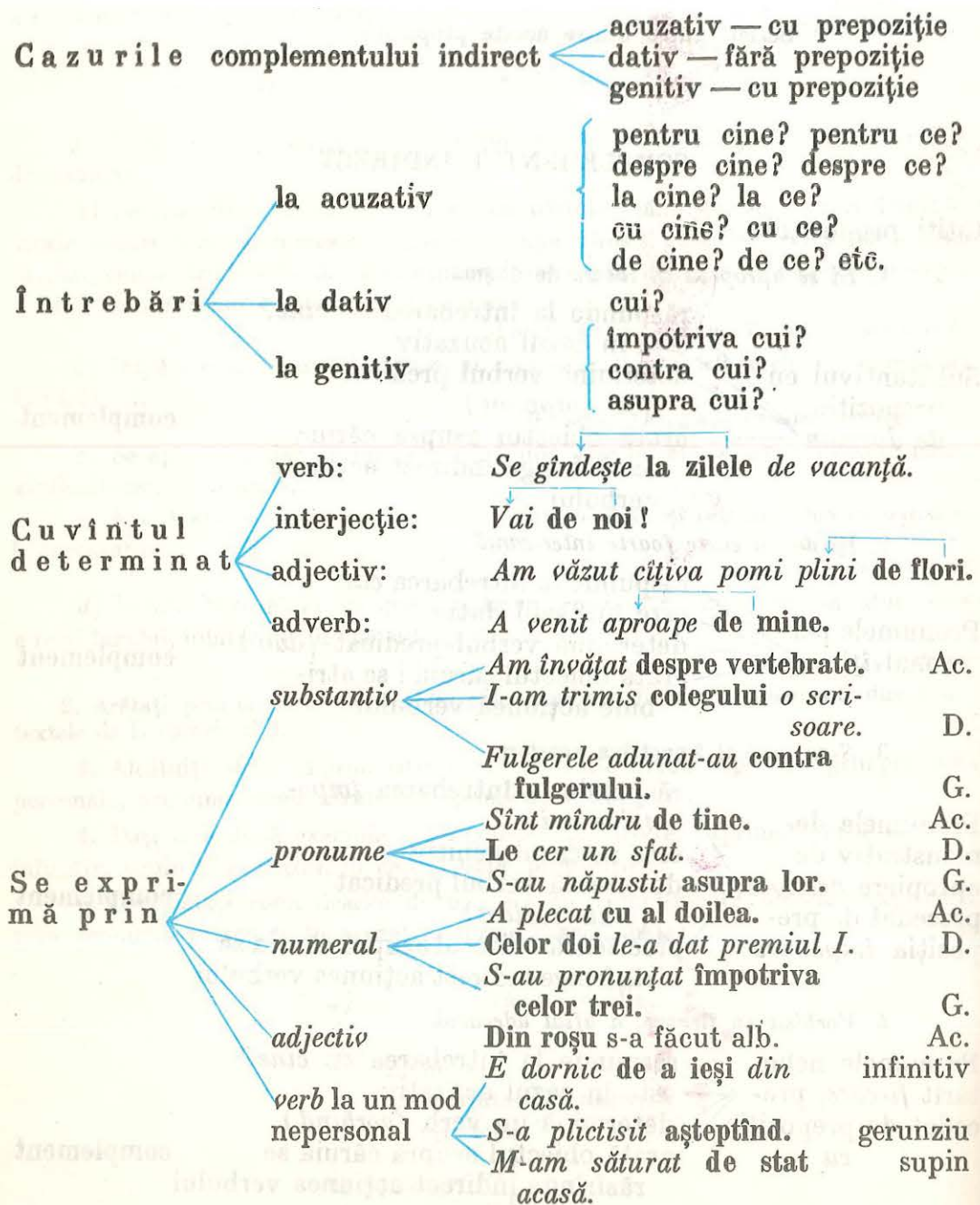
4. Vorbind cu fiecare, a aflat adevărul.

Pronumele nehotărît fiecare, precedat de prepoziția cu

- răspunde la întrebarea cu cine?
- este în cazul acuzativ
- determină un verb (vorbind)
- arată obiectul asupra căruia se răsfrînge indirect acțiunea verbului

complement

Complementul care arată obiectul asupra căruia se răsfrînge indirect acțiunea verbului sau căruia i se atribuie o acțiune, o însușire sau o caracteristică exprimată prin cuvîntul determinat se numește complement indirect.

Observație:

Funcția de complement indirect a infinitivului, gerunziului și supinului se poate recunoaște ușor după felul în care se construiește de obicei cuvîntul determinat. Astfel:

e dornic *de a ieși* → e dornic *de ceva*
 s-a plictisit *așteptînd* → s-a plictisit *de ceva*
 m-am săturat *de stat* → m-am săturat *de ceva*

Locul complementului indirect: de obicei, după cuvîntul determinat.

OBSERVAȚII:

1. În unele construcții, verbul determinat poate lipsi:

O mai mare atenție examinării preparatelor! (să acordăm)

Țării cît mai mult cărbune! (să-i dăm)

Laudă limbii române. (aducem)

2. Unele verbe și adjective cer, în construcții cu un complement indirect, anumite prepoziții:

a colabora < cu
la

încercător în

a se mulțumi cu

mulțumit < cu
de

a rezulta din

a scăpa de

3. Nu trebuie confundat complementul indirect în dativ, care răspunde la întrebarea *cui?*, cu atributul în genitiv, care răspunde la întrebările *al cui?* *a cui?* *ai cui?* și *ale cui?*

a) *Am oferit colegului o carte.*

b) *Cartea colegului este pe bancă.*

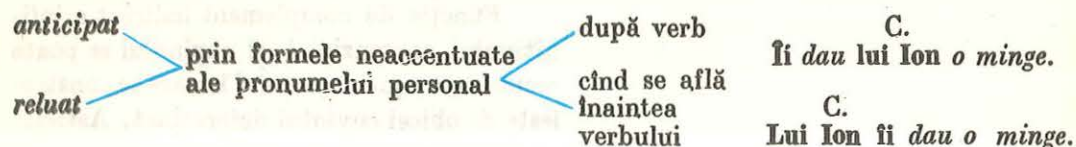
substantivul colegului (a)

- răspunde la întrebarea *cui?*
- determină verbul predicat *am oferit*
- stă în cazul *dativ*
- arată obiectul căruia i se atribuie ceva prin acțiunea verbului
- are funcție de complement indirect

substantivul colegului (b)

- răspunde la întrebarea *a cui?*
- determină substantivul *cartea*
- stă în cazul *genitiv*
- arată posesorul cărții
- are funcție de atribut substantival

4. Complementul indirect poate fi:

Punctuația: • Complementul indirect nu se desparte prin virgulă de cuvîntul determinat.

• Două sau mai multe complemente indirecte în același caz se despart între ele prin virgulă sau se leagă prin conjuncția și:

Mariei, Cristinei și băieților le-am adus discuri.

EXERCITII

1. Recunoașteți complementele indirecte din exemplele de mai jos și cuvintele determinate de acestea:

a) Astfel ocrotit de vecinul cel posac,... fagul înalță peste virful măracinilor un mugur lunguieț și roșcat.

...Mugurașul, dezmiardat de căldura soarelui, începu a se umfla de bucurie...

Dar cine se luptă de mic cu nevoile crește vinjos... Și astfel, după ani și ani... el sta pentru toți codrii și toată suflarea adăpostită în satele acelor văi ca o mărturie neclintită a vremurilor de mult trecute.

(Simion Mehedinți, *Fagul*)

b) ...V-am rămas dator cu povestirea despre sfîrșitul lui Horea.

...Pentru bani, un nemernic a arătat urmăritorilor adăpostul. Și așa cei trei conducători ai mării răscoale țărănești au fost prinși. Le-au legat mîinile și picioarele în cătușe de fier și i-au pornit spre Alba-Iulia. Soldați călări, armați cu bice și puști, îi trăgeau de lanțuri, legate de gît.

Foarte, foarte ostent, Horea mai mult se tîra decît mergea. Gleznele îi sîngerau din pricina cătușelor...

(Dumitru Almaș, *Povestiri istorice*)

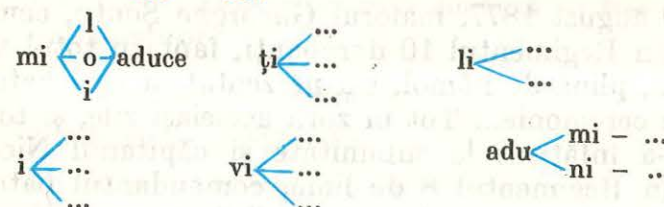
2. Căutați în textele literare studiate cinci complemente indirecte și arătați prin ce sînt exprimate.

3. Descrieți camera în care locuiți, folosind complemente directe și indirecte exprimate prin diferite părți de vorbire.

4. Explicați scrierea pronumelor cu funcție de complemente indirecte în textul de la exercițiul 1b.

5. Folosind modelul din manual, alcătuiți propoziții cu pronume personale neaccentuate în dativ, în așa fel încît să formeze silabă cu pronume personal în acuzativ, formă neaccentuată.

Ti - **I** împachetez imediat.
D. Ac.

COMPUNERE

COMPUNEREA NARATIVĂ

I. Orice povestire cuprinde cîteva elemente prezentate într-o anumită ordine:

- locul unde se petrece întîmplarea și momentul legat de eveniment;
- acțiunea propriu-zisă, desfășurată în mod gradat prin intermediul felului de a se comporta și al atitudinii personajelor;
- sublinierea ideilor și sentimentelor dominante; aprecierile povestitorului.

II. Realizați o narațiune cu titlul „Luarea Griviței”, avînd în vedere următoarele îndrumări și sugestii:

- Porniți de la textul citit și discutat în clasă.
- Planul simplu poate fi chiar poezia de mai jos:

*La ceasul trei pornirăm iuți,
Dar ne-am întors în văi bătuți.*

*Din nou am dat asalt erou,
Dar ne-am întors bătuți din nou.*

*De-al treilea rînd deschis-am drum,
Dar n-am bătut-o nici acum.*

*Ne-am dus de-a patra oar-apoi
Și-acum răzvim și-i batem noi.*

[George Coșbuc, *Raport* (Luarea Griviței, la 30 august 1877)]

3. Surprindeți și trăsăturile celor două personaje din fragmentul de mai jos, ale căror nume sînt legate de evenimentul istoric amintit:

În zorii zilei de 30 august 1877, maiorul Gheorghe Șonțu, comandantul batalionului 1 din Regimentul 10 dorobanți, fapt cu totul strănu pentru o zi ploioasă, plină de nămol, s-a prezentat în fața batalionului purtînd ținuta de ceremonie... Tot în zorii aceleiași zile, și tot în ținuta de ceremonie s-a înfățișat la subunitate și căpitanul Nicolae Valter Mărăcineanu, din Regimentul 8 de linie, comandantul batalionului din susținerea asaltului. Ambii știau că turcii îi vinează îndeosebi pe ofițeri, că în luptele corp la corp... se aruncă asupra ofițerilor încercînd să-i prindă cu cîngile... De asemenea, ambii ofițeri, excelenți profesioniști, știau că ducîndu-și trupele la asalt, ei fiind în primele linii, au foarte puține șanse să scape nevătămați.

Ținuta de ceremonie... era de-a dreptul o sfidare adusă inamicului și morții, era un gest de bărbătească demnitate, expresia exterioară a unui sentiment profund: patriotismul. Șonțu și Mărăcineanu și-au condus trupele în foc, mereu în fruntea lor...

Povestea este simplă și zguduitoare. Șonțu și Mărăcineanu au trecut în moarte, din moarte în simbol și în veșnicia memoriei colective. Deci în istorie.

(Radu Theodoru, *Bărbăteasca demnitate*)

GRAMATICĂ

SINTAXA FRAZEI

F r a z a

Citiți următoarele exemple:

S. P. C. / A.

a) Flăcări treceau cu inimile împietrite.

b) Erau palizi de trudă¹; stăteau cu mîinile încleștate pe arme² și / nu mai ziceau nimic³.

exemplul „a” este o comunicare cu un singur predicat
o propoziție are părți de propoziție principale: S. și P.
secundare: C. și A.

exemplul „b” este o imbinare de trei propoziții (comunicare cu trei predicate)
cele trei propoziții sînt de același fel: principale
legătura între propoziții se realizează prin:
— simpla alăturare [marcată în scris prin (;)]
— conjuncție

F r a z a este unitatea sintactică formată din două sau mai multe propoziții reunite prin înțelesul lor.

Delimitarea propozițiilor din frază se face avînd în vedere următoarea ordine a operațiilor:

1. citirea atentă a textului;
2. sublinierea predicatelor;
3. căutarea și încercuirea conjuncțiilor care fac legătura între propoziții;
4. delimitarea propozițiilor și numerotarea acestora în ordinea în care se află în text.

Felul propozițiilor în frază (după înțeles)

- principale
 - cu înțeles de sine stătător, nu depind de alte propoziții
 - de obicei, se află înaintea secundarelor
- secundare
 - depind ca înțeles de alte propoziții din frază
 - de obicei, se află după propozițiile principale

principală | Puișorul vede o linie de metal în colțul coridorului¹;
secundară | care are la capătul de sus o mașină cu mîner².

Alcătuirea frazei

- numai din propoziții principale: În lumea schimbată vibrau cîntecele, zumzețele, glasurile muncii¹; tremurau colorile cîmpiilor² și / unduiau ogoarele și lanurile³.
(Mihail Sadoveanu, *Cioctrlia*)

dintr-una sau mai multe propoziții principale și una sau mai multe propoziții secundare: Văd¹ / că ai urmat sfatul² / pe care ți l-au dat părinții³.

Locul propoziției secundare

- înaintea de propoziția al cărei înțeles îl întregeste: Dacă citești de mai multe ori¹, reții textul².
- după: Eu încerc¹ / să te ajut² /.
- intercalată în: Rolul¹ / pe care l-ai ales² / este foarte frumos¹.

Legătura dintre propoziții se realizează prin

- conjuncții: și, dar, iar, însă, ori, sau, fie, deci, așadar, să, că, fiindcă, încît etc.
- pronume: care, cine, ce, cîți, cîte
- adverbe: cînd, unde, cum, cît, încotro, oricînd, oriunde, oricum, oricît, oriîncotro

Punctuația: se pune virgulă între propoziții de același fel, dacă nu sînt legate prin conjuncțiile și, ori, sau.

OBSERVAȚIE:

În unele fraze pot fi și propoziții cu predicatul verbal sau cu verbul copulativ neexprimat:

- a) *Ne-a povestit¹ / cînd² / și unde l-a cunoscut³.* (cînd l-a cunoscut)
 b) *Acolo, tăcere¹ / , aici nu poți auzi nimic² /.* (acolo este tăcere)
 c) *Fructele acestea sînt coapte¹ / , acelea, crude² /.* (acelea sînt crude)

EXERCITII

1. Subliniați predicatele, despărțiți textele în propoziții și numerotați-le:

a) Iată sfatul meu, iubite tinere, care te bucuri de venirea vacanței pentru a te odihni. Trebuie să te folosești de ea și trebuie să nu o lași să se scurgă fără să te ducă și pe tine măcar cu un pas mai departe de unde erai.

(Ion Simionescu, *Din ale naturii*)

b) Fata cea mică, Ilinca, ieși din tindă, unde făcea mîncare, și, cînd îl văzu pe tatăl ei cu Niculaie în brațe, se sperie. Întrebă ce s-a întîmplat. Moromete, în loc să-i răspundă că băiatul e prins de friguri, întoarse capul în altă parte, nemulțumit, și spuse că băiatul a luat premiul întîi.

2. Arătați care dintre propozițiile din textele de mai sus sînt principale și care sînt secundare.

3. Stabiliți propozițiile intercalate și explicați cum s-a folosit virgula.

4. Căutați în textul unei lecturi suplimentare o frază alcătuită numai din propoziții principale și o frază alcătuită din propoziții principale și propoziții secundare.

5. Completați fragmentul următor folosind cuvintele de legătură potrivite:

Cinstim numele lui Mihai ... îl iubim mai ales ... el a fost cel dintîi voievod ... a unit toți românii într-o singură țară, sub aceeași ocîrmuire.

... unească la un loc cele trei țări române, Mihai Viteazul a trebuit... înfrîngă pe mulți împotriviți.

(Dumitru Almaș, *Mihai Viteazul, voievod al tuturor românilor*)

*

PROPOZIȚIA REGENTĂ ȘI PROPOZIȚIA SUBORDONATĂ

Citiți fraza:

Experiența arată¹ / că prezența diferitelor impurități favorizează condensarea² /.

(Fizică, Manual pentru clasa a VI-a)

Fraza — propoziție principală: *Experiența arată*
 — propoziție secundară: *că prezența diferitelor impurități favorizează condensarea.*

Propoziția nr. 1 — este o propoziție principală
 — are un înțeles independent
 — de al propoziției nr. 2, nu depinde de aceasta
 — de ea depinde propoziția nr. 2
 se numește propoziție regentă

Propoziția nr. 2 — este o propoziție secundară
 — întregeste înțelesul primei propoziții
 — singură (izolată) nu are înțeles
 — depinde de propoziția nr. 1
 se numește propoziție subordonată

Propoziția de care depinde (căreia îi este subordonată) o altă propoziție poartă numele de regentă.

Propoziția care depinde de o altă propoziție se numește subordonată.

Propoziția regentă poate fi — o propoziție principală
 — o propoziție subordonată

Te-am întrebat¹ / unde ai pus cărțile² / de care am nevoie³ /.

- 1 — propoziție principală, regentă a propoziției 2
 2 — propoziție subordonată, regentă a propoziției 3
 3 — propoziție subordonată

OBSERVAȚII:

1. Subordonatele depind de cele mai multe ori de verbul predicat, mai rar de o altă parte de vorbire din propoziția regentă.

2. Cuvîntul determinat de propoziția subordonată se numește *element (termen) regent* (în fraza de mai sus, elementele regente sînt: verbul *am întrebat* și substantivul *cărțile*).

3. Propoziția subordonată corespunde unei părți de propoziție a regentei:

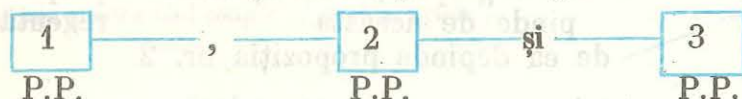
Te-am întrebat¹ / unde ai pus cărțile² / de care am nevoie³ /.

ceva (complement) necesare (atribut)

Relațiile sintactice dintre propozițiile unei fraze pot fi reprezentate grafic printr-o schemă:

1. Coborîră repede în vilcea¹/, își alcătuiră din nou rîndurile²/ și / prinseră a sui costișa cealaltă³/.

- Cele trei propoziții sînt principale (P.P.)
- Între ele se stabilește un raport de egalitate.

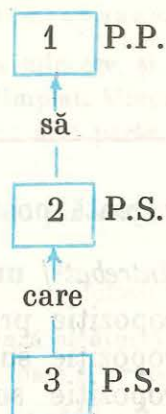

- Raportul este marcat prin virgulă (între 1 și 2)
conjunția și (între 2 și 3)

2. Pentru explicarea unui fenomen este necesar¹/ să descoperim cauzele²/ care îl determină³/.

(Fizică, Manual pentru clasa a VI-a)

- Cele trei propoziții sînt diferite.
- Propoziția nr. 1 este principală (regentă pentru 2).
- Propoziția nr. 2 este subordonată față de 1 și regentă față de 3.
- Propoziția nr. 3 este subordonată față de 2.
- Între propozițiile 2 și 1, 3 și 2 se stabilește un raport de inegalitate, de dependență, exprimat cu ajutorul:
 - conjuncției *să* (propozițiile 2 și 1)
 - pronumelui *care* (propozițiile 3 și 2)

EXERCIIII

1. Despărțiți în propoziții frazele din textul următor și stabiliți care sînt principale și care sînt subordonate:

Mi-ar plăcea să fiu poetul satului meu natal și oamenii din Dragomirești să mă considere poetul satului lor, iar eu să am puterea de a scrie toată viața doar ce se întîmplă în satul nostru, ce se petrece cu oamenii și cu destinul lor istoric într-unul din satele maramureșene, asemănător multor sate din țara aceasta, care și-a numit pe cei mai vechi dintre muncitorii ogoarelor: *oameni de la țară*.

(Luceafărul, anul XXV, 10 iulie, 1982)

2. Arătați care este elementul regent al subordonatelor de mai sus și prin ce se realizează legătura dintre ele.

3. Explicați punctuația folosită.

4. Alcătuiți schema următoarei fraze:

Îl aștepta un vehicul ca o lacrimă albastră-și băiatul se bucură la gîndul că-1 vor lăsa, poate să țină și el volanul, să încerce „beția vitezei” despre care citise în microfilmoteca astronautei.

(Ion Hobana, *Ploaia de seară*)

5. Transformați propozițiile următoare în fraze, stabilind între ele diferite raporturi exprimate cu ajutorul unor conjuncții și grupuri de cuvinte cu rol de conjuncții:

Ieri a fost foarte cald. Am plecat cu prietenii la plajă.
Ne-am sculat devreme. Aveam de mers pe jos doi kilometri.
Era o apă minunată. Toți înotau cu plăcere.
Apoi ne-am instalat cortul. Dormim cel puțin o oră.
Seara ne-am dus la teatru. Am fost invitați de Veronica.

6. Adăugați propozițiilor date alte propoziții subordonate:

Alexandra ar fi dorit să ...
Cînd ..., copiii aleargă la prietenii lor.
Cu o mișcare ce ... își îndepărtă părul de pe frunte.
Nu vei ajunge la timp, pentru că ...
În vreme ce ..., ceilalți se odihneau.

7. Alcătuiți fraze:

- formate numai din propoziții principale;
- formate din propoziții principale și propoziții secundare; subliniați propozițiile secundare.

8. Construiți fraze în care:

- propoziția regentă să fie o propoziție principală;
- o propoziție regentă să fie o propoziție subordonată.

ÎNTOARCERE LA BRAZDĂ

de Tudor Arghezi (1880—1967)

Pământ al țării mele și al meu,
Nu m-ai uitat? E pasul meu. Sînt eu,
Cea mai nevrednică odraslă¹ de plugar.
Primește-mă, preabunule, în brațe, la hotar.

Am hoinărit² pînă la Marea mare,
Peste mai multe rînduri de hotare,
Cu fluierul, cu clinele-asmuțitul³,
În briu și cu tovarășul cuțitul.
C-am învățat din vreme, de la tata,
Să-l sufăr fără teacă și de luptă gata.

Am tras și eu în tine o brazdă, nu degeaba.
Mă asuprea nevoia, mă-nghesuise graba.
Am pus altoaie⁴-n spin și mărăcine.
Primește-mă, Pământule, cu bine.

Fusei un pom hoinar în lumea toată,
Cu poamele mai rumene citeodată,
Simțindu-le din ramuri cum se coc
Și-ntinerit, dar trist de-atît noroc.

Mai ridicat cu poamele-n lumină,
Copacul mă durea din rădăcină,
Căci scînteiat de stelele streine,
Pământule de-acasă, ea rămăsese-n tine.

¹ odraslă = copil, urmaș; (inv. și pop.) vlăstar, ramură tinăra

² a hoinări = a umbla, a călători mult, a colinda, a cutreiera

³ asmuțit = întăritat, stîrnit

⁴ altoi = ramură mică, detașată dintr-o plantă-mamă, folosind la altoire

Memorați versurile care v-au plăcut mai mult.

Țăranul ... se simte zămislit și născut din acest pământ, ca o plantă fermecată care nu se poate stîrpi în vecii vecilor. De aceea pământul e însuși rostul lui de a fi. Pământul nostru are un glas pe care țăranul îl aude și-l înțelege.

Liviu Rebreanu

ÎNDRUMĂRI

Poezia „Întoarcere la brazdă” comunică dragostea de om, pământ și țară a poetului, reprezentînd sugestiv, în limba străbunilor, dorul de vatra părintească, aceea care i-a hotărît destinul.

Autorul este urmașul acelor truditori care au făcut glia să rodească din veac. Încleștarea lor cu viața (dorul, căutarea, lupta, munca, suferința, aspirația) este prețuită de poet pentru că în țărani a văzut temelia țării. „Cea mai nevrednică odraslă de plugar”, cum singur se numește, mărturisește emoționant neîncetata sa întoarcere la brazda în care își are „rădăcina”.

ÎNTREBĂRI ȘI EXERCIȚII

1. Ce reprezintă *brazda* pentru poetul Tudor Arghezi?
2. Cum explicați tonul familiar al autorului?
3. Recitați ultimele patru versuri și arătați ce înțeles au ele.
4. Care este sentimentul exprimat de poet? În ce operă studiată în clasa a V-a apare un sentiment asemănător?

EXERCIȚII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Indicați sinonimele următoarelor cuvinte: *nevoie*, *grabă*, *poame*, *hoinar*, *scînteiat* și *a asupri*.
2. Extrageți din poezie termenii folosiți în limba vorbită.
3. Urmăriți cuvintele care rimează și grupați-le pe părți de vorbire. Găsiți alți termeni decît cei din poezie care să rimeze cu:

mare	coc	lumină
.....		
.....		

4. Alegeți construcțiile imperative și precizați sensul lor.

5. Realizați o compunere în care să exprimați sentimentele voastre față de cei care asigură plinea țării.

RITMUL ȘI FELURILE LUI

Ați învățat că repetarea regulată a silabelor accentuate și neaccentuate dintr-un vers se numește *ritm*.

Unitatea ritmică (metrică) a unei poezii este silaba. O silabă accentuată se notează ˘, iar o silabă neaccentuată ˘.

În poeziile studiate întâlnim două feluri de ritm:

a) *ritm trohaic* (coboritor), când unitatea metrică ce se repetă este *troheul* (format din două silabe, dintre care prima este accentuată ˘ ˘):

Pa-tri-/a ne-a/ fost pă-/mîn-tul/

Frun-ză/ ver-de/ lă-cră-/mioa-re/

b) *ritm iambic* (suitor), când unitatea ce se repetă este *iambul* (format din două silabe, dintre care a doua este accentuată ˘ ˘):

Pă-mînt/ al ță-/rii me-/le și/al meu/

În va-/duri a-/pe re-/pezi curg/

A-co-/lo es-/te ța-/ra mea/

EXERCITIU

Stabiliți ce ritm au poeziile: „Toma Alimoș“, „Limba noastră“ și versurile lui Eminescu din poezia „La mijloc de codru des“ (indicate la lectura suplimentară).

COMPUNERE

SCRISOAREA FAMILIALĂ

I. Grivița, 15 august 1983

Petre, dragul mamei,

Nici nu știi cu câtă bucurie am citit cartea poștală ilustrată! Mi se părea că ești aici și glasul tău se aude din dudul de lângă poartă...

Îmi spui că primele zile de tabără te-au încântat și că petreci bine — așa cum meriți la sfârșitul vacanței mari. Să fii ascultător și să nu intri prea mult în apă!

Acasă vei regăsi totul ca în ziua plecării. Ba nu! Avem o surpriză: vărul tău, Alexandru, a anunțat că vine în vizită în curînd. S-ar putea să ajungeți odată, de aceea spune-ne sigur ziua sosirii ca să vă aștepte tata la gară.

Știi că Irina a adus acasă ciinele? Nu voia să fii trist și în curînd veți alerga din nou împreună spre malul riului.

Noi ne-am ocupat de grădină cu mare grijă și legumelor le merge bine. Tovarășul președinte al cooperativei agricole de producție a vorbit într-o ședință despre munca ta în timpul verii. Am fost mîndră de tine, băiatul meu, pentru că ne-ai ajutat mult, ai lucrat cot la cot cu ceilalți tineri din sat.

Aștept cu nerăbdare să te revăd, bronzat și... mai înalt,

Mama

*

II.

Constanța, 20 august 1983

Scumpa mea mamă,

Am găsit plicul astăzi la prînz și ți-am recunoscut scrisul. Mi-e dor de tine, mai ales că niciodată nu am fost plecat aproape două săptămîni de acasă.

Peste patru zile vom aprinde ultimul foc de tabără și apoi vom porni spre cei dragi. A fost minunat la mare și am legat multe prietenii.

De două ori ne-am plimbat cu vaporul sub soarele de amiază și mi-am amintit poveștile pe care mi le spunea tata despre marinari și locuri minunate în care ajung corăbiile lor. Ieri, după ce ne-am înapoiat de la Eforie-Nord, ne-am fotografiat lângă statuia lui Ovidiu.

Mamă, simt chiar de aici mirosul de pîine fierbinte de casă, cu coaja rumenă, rumenă, cum nimeni altcineva în afară de tine nu știe să facă. M-am convins că nicăieri nu este mai bine decît acasă.

Pe drum am stat la fereastră și am privit tot timpul cîmpia. Știi că în nici un loc nu am văzut grîu mai frumos ca cel de la noi? La întîlnirea cu scriitorii, organizată de pionierii constănțeni, un poet ne-a spus că țărani români sînt „voievozii grîului“. Mi-a plăcut mult și în aceeași clipă mi te-am închipuit în mijlocul lanului, cu chipul ars de soare și cu mîinile bătătorite și crăpate de atîta muncă, strîngînd recolta.

Te rog să-i îmbrățișezi pe toți din partea mea, iar Irinei îi mulțumesc și îi adun multe scoici. Am vorbit cu Alexandru la telefon și mi-a spus că vine în aceeași zi cu mine. Sosim joi, 25 august, cu trenul care ajunge la gară la 18²⁵.

Cu drag,

Petrică

EXPLICAȚIE:

Cele două scrisori aparțin membrilor unei familii (mama și fiul) și cuprind informații legate de casă, de o împrejurare (tabăra de la Constanța), vești de interes strict familial, impresii, stări sufletești.

Așa cum ați învățat anul trecut, în structura unei scrisori se observă formulele introductive, cuprinsul (comunicarea propriu-zisă) și încheierea. În exemplele de mai sus, exprimarea este ca în limba vorbită (orală), cu:

- propoziții exclamative;
- propoziții interogative;
- formulări întrerupte;
- o anumită ordine a cuvintelor (impusă de sentimentele expeditorului).

Textul compus în formă de scrisoare, adresat copiilor, părinților sau unor rude, prin care se transmit informații referitoare la viața personală, de familie, se numește scrisoare familială.

EXERCIȚII

1. Redactați o scrisoare adresată părinților, în care să vă referiți la:

- o întâmplare din zilele de vacanță;
- impresii din tabără, dintr-o călătorie.

2. Alcătuiți o scrisoare în care să împărtășiți unui frate aflat în altă localitate o veste deosebită.

SOLDATUL NECUNOSCUȚ

fragment

de Dumitru Radu Popescu (n. 1935)

Știrbul se așază pe spate în nisip și se uită la cer. Era multă lumină și el închise ochii și se gândi că acum două zile, când trecuse frontul¹ pe lângă sat, tot așa stătuse în beci, cu ochii închiși. Bubuiturile îl înspăimintaseră și de atita frică adormise. Habar n-avea cât durase lupta. Auzise a doua zi în drum, la copii, că nemții nu voiseră să plece de pe deal, că tunurile lor bătuseră șoseaua și izlazul², că românii îi ocoliseră

¹ front = locul unde se dau lupte în timp de război; trupele care operează pe cîmpul de luptă

² izlaz = loc cu iarbă destinat vitelor; pășune, imaș

și-i înconjuraseră, că fuseseră și tancuri și motociclete. El nu văzuse nimic. Dar nu mărturisea nimănui, să nu ridă copiii de el c-a adormit de frică.

Se acoperi cu nisip, tot, numai ochii și nasul îi rămăseseră afară. Nisipul îl ardea, moleșindu-l. Mutul și pistruiatul se bălăceau în riu. Nu li se mai vedeau decât ochii și gura, parcă-i înghițise apa. Pe știrb parcă-l înghițise pământul.

Se auzea un cîntec fără cuvinte, lălăit¹. Fetele se pripeau² la soare.

Ieșiră din apă, se uscară și se îmbrăcară, fetele, mutul și pistruiatul. Își luă și știrbul cămașa. Veniră fetele și toți mîncară mere, stînd în nisip.

— Ce fac boii?

— Or fi intrat în trestii, nu se mai văd.

Se ridicară toți în picioare și fiecare strigă, făcînd cu mîinile pîlnie la gură:

— Lunilăă...

— Mărțooi...

— Miercanee...

— Joianee...

— Vioreanee...

— Sîmboanee...

— Dumanee...

Strigară de cîteva ori, dar nu se auzi nici un muget. Boii parcă se înecaseră în baltă, prin trestii.

— Hai mai bine să ne jucăm de-a ceva, zise știrbul.

— De-a ajumita³...

— Da' cu boii ce facem?

— Îi lăsăm în baltă, zise știrbul.

— Bine, zise cîrna.

De fapt veniseră singuri. Fără boi. Veniseră din obișnuință, așa cum veniseră cu boii în fiecare zi, înainte de a trece frontul prin sat. Veniseră fără boi, fiindcă boii fuseseră luați de nemți. Ei însă se prefăcuseră că nu știu, că sînt tot cu boii și-i duc la păscut. Și se jucaseră ca altădată. Dar se jucaseră fără să se prefacă, pe malul apei. Apa n-o luaseră nemții. Umbrele plopilor se legănau în ea. Rămăseseră și cîmpia, și cerul la fel ca înainte și tot ca înainte copiii se jucau. Nemții nu putuseră să ia totul. Luaseră boii, fiindcă, așa auzise știrbul, îi bagă în cazane⁴ și-i mîncă. În sat numai la cîte-o nuntă se mîncea un bou,

¹ a lălăi (fam.) = a cînta la nesfîrșit o melodie, folosind în loc de cuvinte silaba la repetată; a fredona, a îngîna

² a se pripi (pop.) = a se încălzi la soare, a se expune la dogoarea soarelui

³ de-a ajumita (joc de copii) = de-a v-ați ascuns(elea)

⁴ cazan = vas mare de metal

dar numai unul singur și doar tot satul petrecea atunci. Nemții îi luaseră pe toți.

— Cine ajoame¹?

— Tu, că ești cîrnă.

Fata se duse lîngă plopul retezat cel mai apropiat. Închise ochii și își lipi fața de frunzele lui palide. Băieții fugiră să se ascundă în porumbi, în lucerna² de dincolo de spini³, iar fetele intrară în stufăriș, printre trestii.

— Gata? întrebă cîrna.

— Nu, nu...

Știrbul se culcă în lucernă, la zece pași de cîrnă. Mirosea lucerna și te adormea... Cîrna nu putea să-l vadă. Îi despărțeau tufișurile încăl-cite de spini, de la marginea drumului.

— Gata? întrebă a doua oară cîrna.

— Nu, nu! răspunseră fetele, ieșind din trestii, căci li se păruse că umblă cineva prin ele, poate vreun șarpe. Se pitiră la rădăcina unor ploi.

— Gata? întrebă a treia oară cîrna.

— Cucu...

Cîrna deschise ochii și se uită atent în jur, fără să se miște. Mai întrebă o dată.

— Gata?..

— Cucu...

— Cucu...

Cîrna întrebase înadins, să audă de unde vin vocile. Plecă încet spre porumbi. Fetița cu codițe și cea cu ochi albaștri țîșniră de lîngă rădăci-nile plopilor și ajunseră, dintr-o dată, la locul unde ajumise cîrna.

— Ptiu...

— Ptiu, scuipară ele de cîteva ori locul și începură să ridă, bucu-roase că nu mai puteau fi prinse.

Cîrna le întrebă din ochi unde sînt ceilalți. Ele nu-i răspunseră. Cîrna se făcu că n-a auzit nimic și întrebă:

— Gata?

— Cucu...

Cîrna, ținîndu-se pe brînci⁴, o luă spre porumbi. Îi surprinse pe mut și pe pistruiat stînd ciuciți⁵. Era gata-gata să-i atingă cu palma. Ei o luară la fugă spre lucernă, se ridică și știrbul și se ținu după ei. Fata

¹ a ajumi = aici, a pune mîinile la ochi în jocul „de-a ajumita“, pentru a nu vedea unde se ascund ceilalți copii

² lucernă = plantă leguminoasă folosită ca furaj pentru vite

³ spin = plantă cu țepi (cu ghimpi)

⁴ brîncă (reg.) = mîna (în expresia *pe brînci* = sprijinit pe mîini)

⁵ a se ciuci (reg.) = a se piti, a se ghemui, a se chirici (pentru a nu fi văzut în jocul „de-a ajumita“; *ciucit* = ghemuit, chiricit, pitit)

era la doi pași în urma lor. Dacă se împiedica unul în lucernă, îi prindea. Fugeau toți, sărind cât mai sus, să nu se împiedice, și rîdeau. Deodată, știrbul se opri. Mutul și pistruiatul se izbiră de el. Uitară într-o clipă de cîrna care îi bătuse victorioasă cu palma pe spate, pe toți trei.

— Gata, zise ea.

— Sst! Iși duse știrbul degetul la buze.

Și atunci fata se uită înainte și văzu la doi pași, în lucernă, un soldat.

— Doarme — zise știrbul — să nu-l sculăm...

— S-o fi rătăcit...

— Ssst!...

Soldatul stătea întins pe spate, în lucernă, cu casca pe ochi. Pușca era lîngă el, iar ranița la un pas.

— Ce e, mă? se auzi glasul fetei cu ochi albaștri.

— Ați găsit un arici? Întrebă cea cu codițe, apropiindu-se.

— Un locotenent — zise pistruiatul — doarme.

— Nu-i locotenent, e căprar¹, zise cîrna.

— Eu cred că e general...

— Generalii n-au cască...

— E sergent.

— Hai să-l întrebăm.

— Lasă-l să doarmă.

— E român, e de-al nostru, și e general atunci...

— Taci, mutule, că-l trezești și-ți cîrpește o palmă de nu mai vorbești deloc.

— Ssst! Poate ne aude și se preface că doarme, să vadă ce zicem...

— De știam, îl puneam să ajoamă. Nu ne mai găsea el... cu toată armata lui! zise cîrna și făcu repede cu ochiul celorlalți: dacă ascultă, baremi² să audă generalul și să-i fie necaz.

— Știți ce — le șopti știrbul — hai să jucăm o horă în jurul lui. Dacă ne ascultă, să vadă că nu sîntem proști să-l credem... Așa, să jucăm în jurul lui, să ridă toată armata de el, c-am jucat în jurul lui...

Se prinseră de mină și făcură horă.

— Tot pe loc, pe loc, pe loc...

— Să răsară busuioc! zise pistruiatul, bătînd îndrăcit³ lucerna cu picioarele.

Se învîrtiră în jurul lui, în goană, de trei ori, de șapte ori, degeaba. Soldatul nu-i lua în seamă și asta îi necăjea și mai mult.

— Hai să-l golim de cartușe.

¹ căprar (pop.) = caporal (grad inferior în armată)

² barem(i) = cel puțin, măcar

³ îndrăcit = infocat, aprins, grozav

— Nu... Mai bine să vedem ce are în raniță, propuse știrbul și toți se adunară în jurul lui. O desfăcură și scoaseră tot din ea: o cutie de conserve, la care se uitară nedumeriți, o jumătate de pîine uscată, o carte fără poze, pe care o puseră deoparte, doi ciorapi de lînă, rupți în călcîie, și un măr. Puseră apoi totul la loc și se ridicară în picioare, supărați că soldatul nu le dădea nici o atenție.

— Cum te cheamă, soldate? îl întrebă știrbul. Ion?

— Ba-l cheamă Nicolae...

— Soldat Haralambie, rîse mutul, știind că e soldat și că nu putea fi general.

Îi ziseră înainte general, ca să ridă de fete și să-l facă pe soldat să se scoale și să stea de vorbă cu ei. Acuma puteau să vorbească, nu era nici un fel de luptă.

— Nu răspunde..., parcă n-ar avea nume, se prefăcu supărat pistruiatul, doar-doar l-o convinge el pe soldat să se ridice.

Dar soldatul nu-i lua în seamă. Sta, lungit pe spate, cu casca pe ochi și cu mîna dreaptă aproape de tîmplă, de parcă saluta întruna, ca la armată, cerul. Adormise salutînd, sau poate o fi salutat prin somn, cerul, pămîntul, apa și plopii. Copiii nu știau cum să-l facă să le vorbească despre crov¹, ce fusese acolo, bombă, grenadă sau obuz?

— Hai să-l speriem, propuse cîrna și toți fugiră în drum, luără bolovani și începură să arunce pe rînd, spre el, fără să-l lovească.

— Bum!

— Piu, piu!...

— Buf! Pum!

Pietrele și bolovanii zburau spre soldat și cădeau în jurul lui, în lucernă. Copiii porniră la atac:

— Uraaa!... Uraaa!...

Dar soldatul nu-i băgă în seamă. Știrbul, care se apropie de el în fugă, se opri mai speriat ca prima dată. Se gîndi la frate-său. Dacă era el? Atunci avea să primească o mamă de bătaie, să-i treacă lui de glume pe toată vara!

— Stați, îi opri el pe ceilalți, infricoșat.

Dar în aceeași clipă simți un gol în el, de parc-ar fi leșinat scaldîndu-se, de parcă i-ar fi supt apa toată puterea. Îngălbeni și se uită la ceilalți. Dar dacă era mort?!

— Dacă e mort? bolborosi².

— Hă?!...

La asta nu se gîndiseră nici unul. Mutu dădu din cap în semn că nu, și zise:

— E întreg, nu-i nici măcar rănit... Doarme.

¹ crov = scobitură în pămînt, depresiune circulară sau alungită

² a bolborosi = aici, a vorbi nedeșlășit, a îngăima, a bligui; a murmura

Știrbul se apropie de soldat, călcând în vârful degetelor. Toți îl urmară în tăcere. Știrbul ingenunche la capul soldatului și puse mîna pe cască și o ridică încet. Ochii soldatului, deschiși, priveau cerul. O furnică neagră coborî repede fruntea soldatului. Copiii nu mai scoaseră un cuvînt. Se făcuse liniște. Se auzea doar apa bolborosind în crov.

Umbrele plopilor se lungiseră pînă peste lucernă, ca niște gîturi întinse. Copiii se uitau și ei la soldat. Și apa curgea, și lucerna grasă creștea încet. Soldatul sta nemișcat. Ochii erau plini de o lumină înfri-coșătoare, ciudată. Poate privise cerul înainte de a muri și numai în ultima clipă își acoperise fața cu casca, să nu-l bată soarele și ploile, să nu-l năpădească muștele. Își pusese casca pe față, ca pe-o pălărie, ca și cum nu s-ar fi culcat în cîmp...

Copiii se ridicară în picioare. Știrbul pusese casca la loc. Cîrna aruncă peste soldat o mină de lucernă înflorită. Aruncă și pistruiatul, și fata cu ochi albaștri, și cea cu codițe, și mutul. Se răspîndiră toți și veniră cu poalele cămășilor pline de iarbă, cu lucernă și cu flori. Se mai duseră o dată, luară flori albe de pe marginea drumului, măciulii de papură, pădării, flori galbene de pe malul pîriului, flori de baltă, mohor¹, lucernă și flori albastre, albastre de tot, și le puseră peste soldat.

Albastrul cerului devenea vînat și mormîntul creștea, și copiii tot nu mergeau acasă, își umpleau întruna poalele cămășilor cu lucernă și flori. Verdele cîmpului se făcea negru și peste pămînt se așternea seara. Copiii acopereau soldatul, mormîntul creștea, vinețiul cerului se subția, se schimba în negru și ziua apunea. Lucerna se innegrise, seara umplea cerul adusă de vîntul ce bătea moale, mișcînd umbrele plopilor, în apa pîriului. Răsăriseră trei stele. Luna trecea peste cîmp, galbenă și slabă. Ca o arătare. Copiii nu plîngeau și nu le era frică. Plecară spre sat...

Și cum se îndepărtau, mormîntul nu se mai vedea, intra în pămînt. Parcă îl acoperea pămîntul încet.

*

Singele vărsat și jertfele nu sînt niciodată zadarnice.

Mihail Sadoveanu

Munți cit Carpații sînt eroii
Acestui neam etern, român,
De-aceea, sub arcada ploii,
Cît veșnicia, ei rămîn.

Ion Crînguleanu

*

¹ mohor = plantă furajeră cu frunze liniare, ascuțite, și cu flori stacojii

ÎNDRUMĂRI

În povestirea „Soldatul necunoscut”, scriitorul Dumitru Radu Popescu înfățișează o întîmplare simplă, dar impresionantă prin profunda semnificație a întîlnirii dintre copilărie și moarte.

În timpul războiului, care întunecă existența oamenilor și aduce nenumărate suferințe, copiii se desprind de realitatea aspră și continuă jocul. Într-unul din aceste momente, ei vor descoperi moartea eroică. Sensul unor aspecte (lumina, ochii ațintiți spre cer, apa, jocul de-a ajumita, elementele naturii, liniștea) se clarifică la sfîrșit, o dată cu omagiul tulburător adus soldatului necunoscut. Acesta este EROUL căzut la datorie pentru libertatea și independența țării, iar copiii și ei fără nume — reprezintă însăși viața care înfruntă vitregia istoriei.

Condamnarea războiului este evidentă și autorul analizează consecințele lui în felul copiilor de a înțelege și de a simți marile probleme ale vieții și ale morții.

ÎNTREBĂRI ȘI EXERCIȚII

1. Citiți expresiv fragmentul care v-a impresionat și povestiți, pe scurt, conținutul acestuia.
2. Stabiliți ideile principale ale povestirii „Soldatul necunoscut”.
3. Ce momente înregistrează jocul copiilor? Subliniați, pe bază de scurte citate, legătura dintre starea lor sufletească și aspectele naturii.
4. Cum reacționează copiii în clipa în care descoperă că soldatul din lucernă este mort? Recitiți ultimele trei alineate ale povestirii și observați transformarea naturii în aceste împrejurări, care parcă participă la trista întîmplare și amplifică durerea.
5. Ce semnificație au în text cuvintele *nisip*, *cer*, *apă*, *pămînt*, *flori*, *un plop retezat*?
6. Explicați ce imagine a dorit scriitorul să prezinte chiar de la început cu ajutorul următoarelor propoziții:
(Știrbul) se acoperi cu nisip, tot... Nisipul îl ardea moleșindu-l. Pe știrb parcă-l înghițise pămîntul.
(Pe mut și pe pistruiat) parcă-i înghițise apa.
Boii parcă se înecaseră în baltă.
7. Extrageți din text enumerații și comparații și arătați cu ce scop le-a folosit autorul.

EXERCIȚII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Alegeți din text trei cuvinte derivate și trei cuvinte compuse și arătați din ce elemente s-au format.

2. Găsiți sinonimele următoarelor grupuri de cuvinte:

a avea habar (de ceva) *a da din cap*
a băga de seamă *a-i fi frică*
a lua în seamă *a-i fi necaz*

3. Citiți propozițiile și frazele de mai jos și precizați ce părți de vorbire sint cuvintele subliniate și ce funcție sintactică îndeplinesc. Formulați apoi cîte o propoziție cu fiecare dintre ele, dar cu altă valoare decît cea avută în text:

Știrbul se așează pe spate în nisip.

Se uită atent în jur.

Îi surprinse pe mut și pe pistruiat stînd ciuciți.

...Taci, mutule, că-l trezești...

Albastrul cerului devenea vîdnăt.

Verdele cîmpului se făcea negru.

Vîntul ... bătea moale.

4. Urmăriți dialogul copiilor în cele două situații:

- jocul de-a ajumita;
- încercarea de a comunica neapărat cu soldatul din lucernă.
Ce trăsături distincte descoperiți pentru fiecare?

5. În fragmentul studiat, remarcăm folosirea în mai multe rînduri a substantivului *ochi*. Alcătuiți cîteva propoziții în care acest cuvînt să aibă diferite sensuri.

6. Explicați scrierea următoarelor vocative:

- Lunilăă...
- Mărțooi...
- Miercanee...
- Joianee...
- Vioreanee...
- Sîmboanee...
- Dumanee...

TEME

1. Închipuiți-vă că ați stat de vorbă cu soldatul necunoscut înainte de a muri. Relatați ce v-a povestit acesta.

2. Selectați, la alegere, fragmente în care apare vorbirea directă și transformați-le, în scris, în vorbire indirectă.

*

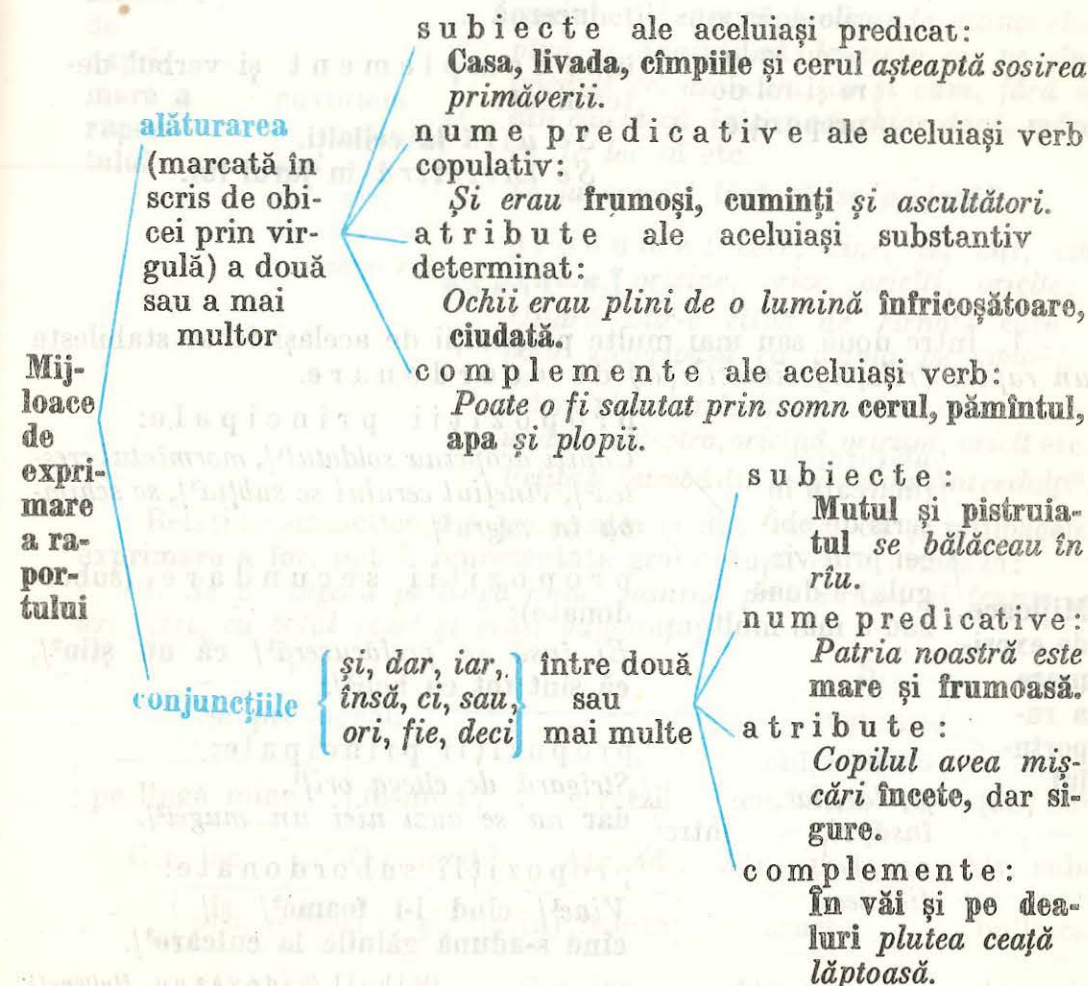
GRAMATICĂ

RAPORTURILE (RELAȚIILE) SINTACTICE DIN PROPOZIȚIE ȘI DIN FRAZĂ

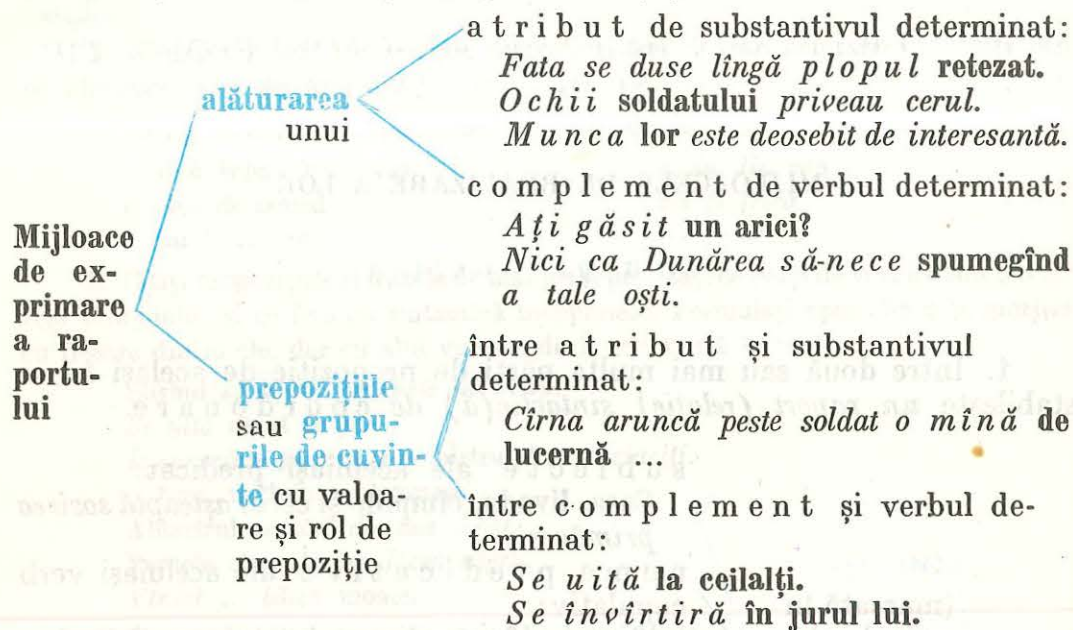
MIJLOACELE DE REALIZARE A LOR

A. În propoziție

1. Între două sau mai multe părți de propoziție de același fel se stabilește *un raport (relație) sintactic(ă) de coordonare*.

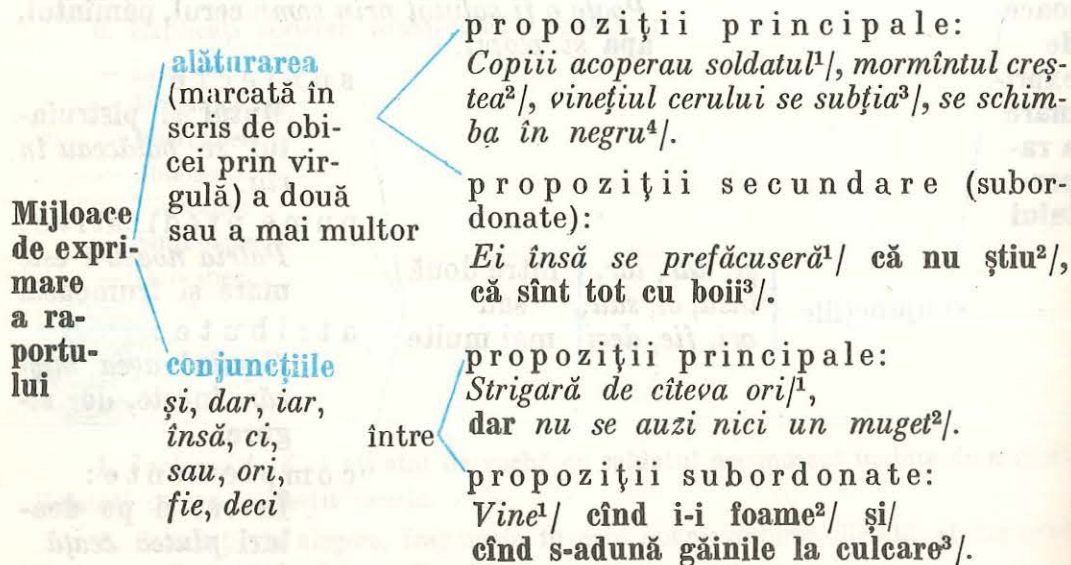

2. Între o parte de propoziție secundară și cuvântul determinat se stabilește un raport (relație) sintactic(ă) de subordonare.

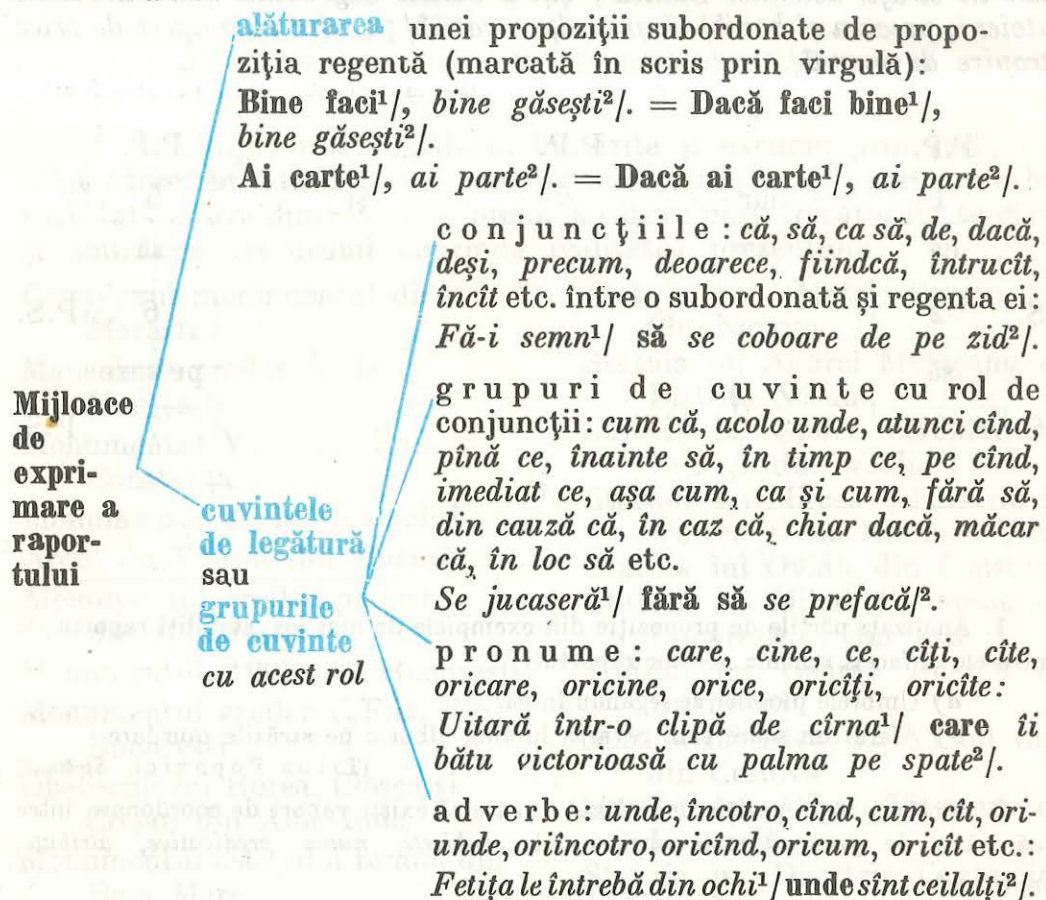
B. În frază

1. Între două sau mai multe propoziții de același fel se stabilește un raport (relație) sintactic(ă) de coordonare.

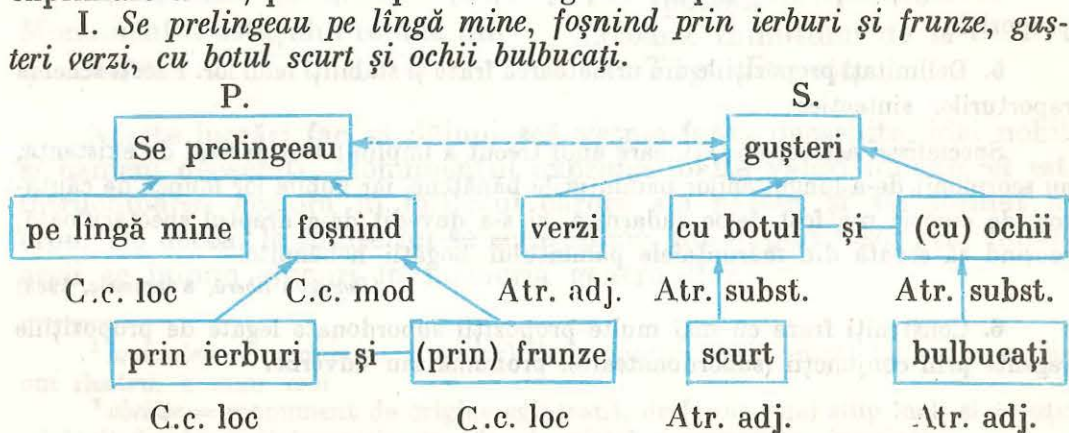

(Mihail Sadoveanu, *Hultanul*)

2. Între o propoziție secundară (subordonată) și propoziția determinată (regentă) se stabilește un raport (relație) sintactic(ă) de subordonare.

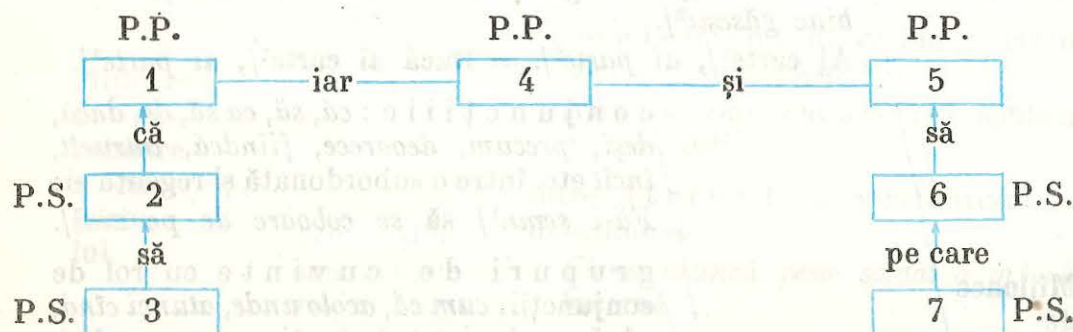

Relațiile sintactice din propoziție și din frază, ca și mijloacele de exprimare a lor, pot fi reprezentate grafic după cum urmează:

II. Văzînd¹/ că și fetele știau²/ să lupte pentru țară,³/ voievodul a lăudat-o mult pe Maria,¹/ iar/după terminarea războiului a numit-o căpitan în straja doamnei Stanca⁴/ și/i-a dăruit o grădină mare în satul Butoieni, precum și bani⁵/ să-și înalțe o casă,⁶/ pe care să o apere de orice cotropire dușmană⁷/.

(Dumitru Almaș, *Povestiri istorice*)

EXERCITII

1. Analizați părțile de propoziție din exemplele de mai jos, stabiliți raporturile dintre ele și faceți schema acestor raporturi:

a) Umbrele plopilor se legănau în ea.

b) Afară, un soare slab revărsa lumina alburie pe străzile murdare.

(Titus Popovici, *Străinul*)

2. Alcătuiți o propoziție dezvoltată în care să existe raport de coordonare între două părți de propoziție de același fel: *subiecte, nume predicative, attribute, complemente*.

3. Formulați trei propoziții dezvoltate referitoare la viața în familie.

4. Alegeți o parte secundară de propoziție și încercați să o transformați într-o propoziție.

5. Delimitați propozițiile din următoarea frază și stabiliți felul lor. Faceți schema raporturilor sintactice:

Specialiștii acestei unități, care anul trecut a împlinit trei decenii de existență, au scormonit de-a lungul anilor pămînturile bănățene, iar nobila lor muncă de căutători de comori n-a fost deloc zadarnică, ci s-a dovedit de-a dreptul spectaculoasă, reușind să scoată din măruntaiele pămîntului bogății nebănuite.

(*România liberă*, 8 ianuarie, 1983)

6. Construiți fraze cu mai multe propoziții subordonate legate de propozițiile regente prin conjuncții (subordonatoare), pronume sau adverbe.

COMPUNERE

PREZENTAREA UNUI MONUMENT, A UNEI STATUI

I. În timpul unor călătorii, în vizite și excursii prin țară, v-ați aflat adesea în fața unor monumente memoriale, a unor statui sau busturi. Iată cîteva dintre cele în preajma cărora pașii trecătorilor se opresc și amintirea trecutului cuprinde realitatea prezentului:

Complexul monumental de la Mărăști

Mausoleul¹ eroilor de la Mărășești

Monumentul Victoriei din Constanța

Monumentul de la Adamclisi

Arcul de Triumf din București

Monumentul eroilor patriei din București

Monumentul „1907” din București

Monumentul eroilor C.F.R. din București

Obeliscul² lui Horea, Cloșca și Crișan din Alba-Iulia

Monumentul ostașului român din Baia Mare

Monumentul eroilor din Timișoara

Monumentul ostașului român din Carei

Statuia lui Matei Corvin din Cluj-Napoca

Statuia lui Andrei Mureșanu din Bistrița-Năsăud

Statuile lui Ștefan cel Mare din Iași și din Vaslui

Statuile lui Mircea cel Bătrîn din Tulcea și din Rîmniceu-Vilcea

Statuia lui Ovidiu din Constanța

Statuile lui Mihai Eminescu din București și din Iași

Statuia lui George Enescu din București

Statuia lui Alexandru Ioan Cuza din Craiova

Statuia lui Mihai Viteazul din București

Statuia lui Dimitrie Cantemir din Oradea

Bustul lui Mihai Eminescu de la Ipotești

Coloana Infinitului de la Tirgu-Jiu etc.

Aceste lucrări fac să dăinuiască veșnic fapte deosebite, idei nobile și oameni deosebiți. Monumentul exprimă înalte valori umane, el este întruchiparea acelorora în mijlocul cărora s-a născut și s-a format un erou. De aceea, la multe nu se scrie nimic, nu se pun inscripții, fiindcă eroii se impun singuri în memoria generațiilor.

¹ *mausoleu* = monument (funerar) de proporții mari, ridicat în memoria unui om ilustru, a unor eroi

² *obelisc* = monument de origine egipteană, de forma unui stîlp înalt și ascuțit, alcătuit de obicei dintr-un singur bloc de piatră și acoperit cu inscripții

Așezate în locuri centrale, circulate (piețe, grădini publice, în jurul unor instituții importante sau chiar acolo unde s-a petrecut evenimentul), ele ne permit să le privim din orice unghi. Sînt încadrate între alte construcții, la scară potrivită perspectivei, alcătuiind împreună un tot armonios.

Artiștii care le execută folosesc un limbaj propriu de exprimare, pentru că și piatra, metalul sau lemnul, prelucrate artistic, au „un glas” distinct, care ne impresionează. Și din mina omului, purtată de gînd, apar:

- *figuri* cu trăsături clare
- *forme* simple, echilibrate
- *însemne* (aripă, mîna, lauri, vultur, elemente florale, animale)
- *busturi*
- *statui*

Materialele folosite pentru construcție sînt durabile: marmură de Rușchița, piatră de Măgura, bronz și lemn.

II. Iată prezentarea Monumentului eroilor C.F.R.:

Situat în Piața Gării de Nord, din București, într-un loc de intensă circulație, însemnul memorial ridicat în 1930 amintește trecătorilor de jertfele muncitorilor feroviarilor români din anii primului război mondial.

Grupul statuar¹ e o compoziție unitară², alcătuită din trei elemente distincte: în centru — soclul³ de granit; sus — o femeie, simbol al victoriei, ține cununa de lauri deasupra capului unui călător; pe latura din dreapta — o femeie, un copil și un bărbat, primii doi preluînd misiunea bărbatului ce pleacă pe front (de aceea țin în mînă lămpașul și steagul de semnalizare); în stînga — doi muncitori călători în fața unei nicovale, simbol al deciziei de a da țării cît mai multe vagoane, de a reface economia. Pe soclul central, jos, în spate și în față, două plăci de bronz, cu două reliefuri identice: cîte o roată de vagon înaripată, emblema⁴ cunoscută a C.F.R.

Momentul evocator pe care-l supune atenției privitorilor este marcat simplu de inscripția aflată pe latura centrală a soclului: EROILOR C.F.R. 1916—1918.

(după Pentru Patrie, 2, 1983)

III. Priviți cu atenție imaginea de mai jos, care reprezintă statuia lui Ștefan cel Mare din Iași.

¹ grup statuar = ansamblu de elemente care alcătuiesc o operă din domeniul sculpturii

² unitar = care formează un singur tot, un întreg

³ soclu = suport sau postament (din piatră) care susține o coloană, o statuie etc.

⁴ emblema = obiect, imagine care poartă în mod convențional un anumit înțeles, care simbolizează o anumită idee

Desprindeți câteva elemente, folosind și indicațiile următoare:

- locul așezării;
- dimensiunile statuii în raport cu volumul și înălțimea celorlalte construcții;
- personalitatea reprezentată; poziția;
- semnificația lucrării;
- elementele distincte
 $\left\{ \begin{array}{l} \text{suport}^1 \\ \text{statuie} \end{array} \right.$
- detalii;
- materialul din care este făcută;
- impresia produsă asupra noastră.

IV. Cum vă imaginați că ar putea arăta o statuie de dimensiuni impresionante care să-l reprezinte pe cel mai mare poet al neamului românesc, Mihai Eminescu? Precizați locul amplasării, poziția și un gest caracteristic pe care îl sugerați sculptorului.

EROII

de Alexandru Andrișoiu (n. 1929)

Eroii nu ne părăsesc nicicînd, —

Li se aud profunzi¹, prin secolii pașii.

Noi trecem toți, dar ei rămîn vibrînd
mereu contemporani cu toți urmașii.

Căci harta patriei e vatra lor
cu piscuri, fluvii, șesuri și dumbravă;
ei sint trecut, prezent și viitor,
baladă și istorie și slavă.

Din Sarmisegetuza vin eroi
și vin eroi din văi de la Rovine,
din fala Podului Înalt spre noi
un zvon² istoric ca o steauă³ vine.

¹ profund = aici, grav, solemn

² zvon = știre, veste; răsunet, ecou

³ steauă (pop.) = stea

¹ suport = piesă care susține sau sprijină un obiect

Și vin din veac eroii legendari,
eroii libertății. Iată flancul¹
tribunilor² semeți și temerari
cu Horia, cu Tudor și cu Iancul.

Din Grivița și Plevna în auz
sositu-ne-a tumultul³ înceștării
pe rînd, la Mărășești și la Oituz
sînt luminate cronicile⁴ țării.

Și vin, și vin eroii comuniști
cu rănile atîtor aspre lecții.
Prin ei ești liber, cugeți și exiști
din anii furtunoasei insurecții.

.....
Eroii noștri-s aur sufletesc
și aripi scumpe înălțării noastre, —
pe cerul țării, iată-i strălucesc
în chip de astre⁵, cu vieți de astre.

Ei au trecut prin ample⁶ epopei⁷
și trupul viu și l-au făcut din raze.
Ei azi sînt sentimente și idei
pe marea vremii faruri luminoase.

.....
Să-i învelim a doua oară-n steag
și steaguri să le punem pe morminte,
în fiecare an și-n orice prag
al tinerei comune⁸ spre înainte!

Memorați, la alegere, versurile care v-au plăcut mai mult.

Moștenitori a(i) drepturilor pentru păstrarea cărora părinții noștri au luptat
atîta în veacurile trecute, fie ca aducerea-aminte a acelor timpuri eroice să deștepte
în noi sentimentul datorinței ce avem d-a păstra și d-a mări pentru viitorime această
prețioasă moștenire.

Nicolae Bălcescu

De eroi ne e pămîntul, cu eroi privirea simte.

Constanța Buzea

¹ flanc = latură, coastă, parte laterală

² tribun = aici, luptător pentru cauza și drepturile poporului

³ tumult = zgomot, vuiet, larmă

⁴ cronică = lucrare cu caracter istoric; letopiseț, hronic

⁵ astru = corp ceresc, stea, planetă

⁶ amplu = mare; bogat

⁷ epopee = aici, luptă eroică

⁸ comună = aici, republică socialistă

INDRUMĂRI

Poet al vremii noastre, martor al realităților acestei epoci, Alexandru Andrițoiu prezintă în creația sa momente ale existenței noastre cu ecou în simțirea românească.

În poezia „Eroii”, autorul aduce un vibrant omagiu amintiri acelor care s-au jertfit pentru apărarea patriei, pentru binele și fericierea ei. De-a lungul frământatei noastre istorii, începînd cu Sarmisegetuza și continuînd pînă la insurecția din 1944, faptele și chipurile lor s-au dăltuit în sufletele românilor. Pentru poet, ca și pentru noi toți, eroii născuți din „vatra” patriei sînt adevărate coloane în timp („trecut, prezent și viitor”). Prin adevărul și actualitatea ideilor și a elanurilor care i-au însuflețit, ei însoțesc — ca faruri luminoase — drumul tuturor generațiilor.

În încheiere, Alexandru Andrițoiu adresează contemporanilor îndemnul de a-i cinsti mereu pe eroi, de a le continua și îmbogăți idealurile, prin construirea lumii pe care aceștia au visat-o.

ÎNTREBĂRI ȘI EXERCIȚII

1. Numiți momentele din istoria poporului român evocate de poet.
2. Ce calități asigură eroilor nemurirea?
3. Citați versurile care sintetizează sentimentele autorului față de aceștia.
4. Interpretați versul „Ei azi sînt sentimente și idei”. Precizați apoi cum trebuie înțeleasă ideea de erou în zilele noastre.

EXERCIȚII DE DEZVOLTARE A EXPRIMĂRII

1. Alcătuiți familia de cuvinte a substantivului *lumină*.
2. Explicați înțelesul următoarelor formulări: *tumultul înceștării, aspre lecții, aur sufletesc, ample epopei, marea vremii*.
3. Stabiliți înțelesurile versurilor:
*Noi trecem toți, dar ei rămîn vibrînd;
(Ei sînt) baladă și istorie și slavă;
Să-i învelim a doua oară-n steag.*
4. Formulați propoziții cu termenii *baladă, înceștare, insurecție și legendar*.
5. Încercați să stabiliți o legătură între versurile:
a) *Cela ce se bate pentru a lui țară
Sufletu-i e focul soarelui de vară.*
(Dimitrie Bolintineanu, *Mircea cel Mare și solii*)
b) *Pe cerul țării, iată-i strălucesc
în chip de astre, cu vieți de astre.*

DRAGOSTE SUPREMĂ

de Victor Tulbure (n. 1925)

Ard macii sărutați de aurori¹,
Din holde urcă-n slavă² ciocîrlia...
Atît avem pe lume: trei culori
Și-o dragoste supremă: România!

Bătrînii munți veghează-n culmi de dor
Și Dunărea le-ngîină veșnicia...
Atît avem pe lume: un popor
Stăpîn pe soarta sa în România!

E drumul nostru luminos și drept
Căci libertății i-am nălțat făclia.
O inimă, atît avem în piept.
Ea bate numai pentru România!

Masive porți de aur se deschid.
Îi ducem viitorului solia³.
Atît avem pe lume: un Partid
Și îl urmează toată România!

¹ auroră = lumina care precedă răsăritul soarelui; zori de zi

² slavă = văzduh, înaltul cerului

³ solie = veste, mesaj

MIC DICTIONAR

Micul dicționar cuprinde un număr redus de cuvinte considerate necesare pentru înțelegerea justă a sensurilor unor contexte în care apar: exerciții de gramatică sau de dezvoltare a exprimării, explicații și indicații pentru redactarea compunerilor, deci în afara lecturii obligatorii. În același timp, pentru unii termeni s-au indicat și alte semnificații, avîndu-se în vedere posibilitatea folosirii lor în situații diferite.

Celelalte cuvinte, care nu apar nici în subsolul paginilor și nici aici, vor fi explicate în clasă.

A

abis, abisuri, s.n. = prăpastie

abundență, s.f. = cantitate mare, belșug, bogăție, prisos

a abuza, abuzez, vb. = a uza de ceva în mod exagerat; a face abuz (de ceva)

aeromodelism, s.n. = sport aviatic care constă în proiectarea, construirea și lansarea de aeromodele

afectiv, -ă, afectivi, -e, adj. = privitor la sentimente; emotiv; care denotă afecțiune, sentimental, sensibil

agabanu, s.n. = stofă scumpă din care turcii își făceau turbane

alternare, alternări, s.f. = revenire, succesiune

aluniș, alunișuri, s.n. = pădurice, desiș de aluni; alunet

aluzie, aluzii, s.f. = cuvînt, expresie, frază prin care se face o referire la o persoană, la o situație, la o idee, fără a o exprima direct

a anina, anin, vb. = (pop.) a agăța

anonim, -ă, anonimi, -e, adj. = 1. (despre un text sau despre o operă) al

cărui autor nu este cunoscut; 2. neștiut, necunoscut

anterior, -oară, anteriori, -oare, adj. = 1. care precedă o anumită dată, precedent; 2. care este așezat în partea dinainte

antevorbitor, antevorbitori, s.m. = persoană care a vorbit, într-o adunare publică, înaintea altor persoane

anticar, adj. invar. = antitanc

a anticipa, anticipez, vb. = a face sau a spune ceva înainte de o anumită dată (fixată) sau înaintea timpului convenit

antiuman, -ă, antiumani, -e, adj. = lipsit de omenie

antologie, antologii, s.f. = culegere de lucrări reprezentative, alese dintr-unul sau din mai mulți autori, dintr-una sau din mai multe opere

aspirație, aspirații, s.f. = năzuință, dorință, rîvnă

atitudine, atitudini, s.f. = 1. ținută sau poziție a corpului; 2. fel de a fi sau de a se comporta (reprezentînd adesea o anumită concepție); comportare

a atribui, atribui, vb. = 1. a da, a acorda, a conferi; 2. a pune ceva pe seama cuiva
a aține, aține, vb. = a pîndi trecerea cuiva (stînd în calea lui)

B

balaș, balașuri, s.n. (inv.) = varietate de rubin
bărbătuș, bărbătuși, s.n. = ființă de sex bărbătesc, mascul la unele animale
becafină, becafine, s.f. = numele mai multor păsări călătoare cu ciocul lung, cu carnea gustoasă, care trăiesc în regiuni mlăștinoase
bibil, bibiluri, s.n. = (la pl.) dantelă lucrată cu acul, cusătură cu colțșori aplicată la guler sau la mineci
boccealic, boccealicuri, s.n. (inv.) = boccea, bagaj
bolid, bolizi, s.m. = meteorit (care cade pe pămînt); vehicul, automobil de mare viteză
boschet, boschete, s.n. = grup de arbori sau de arbuști plantați pentru umbră sau pentru înfrumusețarea unui parc, a unei grădini etc.
briliant, brilante, s.n. = diamant șlefuit în dublă piramidă, cu numeroase fațete, folosit ca piatră prețioasă și montat în bijuterii
brînișor, brînișoare, s.n. (reg.) = brîuleț, cingătoare
buhai-de-baltă, s.m. = bou-de-baltă, specie de broască, de insectă sau de pasăre de baltă

C

camuflaj, camuflaje, s.n. = camuflare; material întrebuințat pentru a acoperi și a ascunde ceva
cánură, cánuri, s.f. = nume dat firelor scurte de lînă, rămase în dinții piepte-

nului după dărăcit, folosite ca bătătură pentru țesături mai groase
călifar, călifari, s.m. = 1. numele a două specii de păsări migratoare de apă, asemănătoare cu rațele și cu gîștele; 2. specie de porumbel domestic
ceremonios, -oasă, ceremonioși, -oase, adj. = care se comportă sau se face cu politețe (exagerată)
cineclub, cinecluburi, s.n. = colectiv constituit (în cadrul unor instituții sau întreprinderi) cu scopul de a face cunoscute problemele și realizările artei cinematografice
ciutură, ciuturi, s.f. = găleată sau vas făcut din doage sau dintr-un trunchi scobit, care servește la scos apa din fîntină
civilizație, civilizații, s.f. = nivel de dezvoltare, materială și spirituală, a societății dintr-o epocă dată, a unui popor, a unui stat etc.; cultură
cilfi, s.m. pl. = fire scurte (rămase în urma trecerii fuiorului de cînepă sau de in printre dinții daracului) din care se țese pînză de saci și de saltele și din care se fac funii
cînepiște, cînepiști, s.f. = teren cultivat cu cînepă; cînepărie
coautor, coautori, s.m. = persoană care a scris o lucrare, a făcut o invenție etc. împreună cu alta sau cu alte persoane
cobilă (cobilă), cobile (cobile), s.f. = 1. scaun pe care rotarul așază roțile în timpul lucrului; 2. un fel de capră alcătuită din două lemne împreunate, care servea în trecut la transportarea plugului pe drum
codobatură, codobaturi, s.f. = pasăre migratoare mică, cu coada lungă, în veșnică mișcare, care trăiește pe lîngă ape

coechipier, coechipieri, s.m. = membru al unei echipe de muncă sau al unei echipe sportive, considerat în raport cu ceilalți membri ai acesteia
colan, colane, s.n. = salbă, șirag de mărgelile purtat la git ca podoabă
component, -ă, componenți, -te, adj. = alcătuitor, care intră ca parte într-un întreg
conac, conace, s.n. = casă boierească la țară, pe o moșie
a concepe, concep, vb. = 1. a imagina, a proiecta, a gîndi ceva nou; 2. a-și face o idee despre ceva; a pricepe, a înțelege; 3. a formula într-un anumit fel
concelățean, concelățeni, s.m. = persoană considerată în raport cu alta, care face parte din același stat sau din același oraș cu ea
consecință, consecințe, s.f. = rezultat al unei fapte, al unei acțiuni, al unui principiu; urmare
a consemna, consemnez, vb. = a înregistra, a însemna, a nota
a consta, pers. 3 *constă*, vb. = a fi alcătuit, format din ..., a se compune din..., a consta
a contenii, contenesec, vb. = a întrerupe, a înceta o mișcare sau o acțiune începută; a (se) opri
contrast, contraste, s.n. = opoziție puternică între două sau mai multe lucruri, stări, acțiuni etc.
a convenii, convin, vb. = 1. a corespunde cu dorințele cuiva, a fi pe placul cuiva; 2. a cădea de acord cu cineva; a se învoi cu cineva, a se înțelege, a accepta, a admite
corn, corni, s.m. = instrument de suflat, folosit la vînătoare sau pentru chemări, semnalizări etc.
cramb, s.n. (reg.) = cort de nuiele și fin

cumpănă, cumpene, s.f. = primejdie, nenorocire, încercare la care este supus cineva
cuțitoaie, cuțitoaie, s.f. = instrument format dintr-o lamă ascuțită de oțel (cu două minere la capete), folosit pentru cioplit, curățat ș.a.

D

a dăinui, dăinuiesc, vb. = 1. (la pers. 3) a continua să existe, să se mențină; a ține, a dura, a persista; 2. (rar) a trăi, a exista
a dedica, dedic, vb. = a închina (cuiva) o operă proprie, în semn de omagiu sau de afecțiune
degajare, degajări, s.f. = 1. răspîndire; 2. dezvoltare, producere, radiere; 3. firesc, naturalețe, simplitate, spontaneitate
a depăna, deapăn, depăn, vb. = a desfășura firele textile dintr-un scul pe un mosor, pe o țeavă sau de pe un fus într-un scul ori a face firele scul; *a lua* (pe cineva) *la depănat* = a muștra, a lua din scurt, a certa
desăvîrșit, -ă, desăvîrșiți, -te, adj. = perfect; 2. (despre fapte, stări, procese etc.) deplin, complet, absolut
a despovăra, despovărez, vb. = a lua sau a ușura cuiva povara
destin, destine, s.n. = soartă, viitor
detaliu, detalii, s.n. = amănunt
a dezdoi, dezdoi, vb. = a desface, a întinde, a despăture un lucru îndoit
dialectal, -ă, dialectali, -e, adj. = care aparține unui dialect, unui grai, unei ramificații teritoriale a unei limbi
discontinuu, -uă, discontinui, -ue, adj. = care este lipsit de continuitate, intermitent
distinct, -ă, distincți, -te, adj. = 1. deosebit, diferit; 2. clar, evident, lămurit, deslușit

divin, -ă, *divini*, -e, adj. = înzestrat cu însușiri cu totul excepționale; minunat
documentar, *documentare*, s.n. = film sau scriere care prezintă fapte absolut autentice

E

edificator, -toare, *edificatori*, -toare, adj. = care lămurește în mod convingător
ediție, *ediții*, s.f. = totalitatea exemplarelor unei opere tipărite într-o singură tranșă

episod, *episoade*, s.n. = 1. acțiune secundară într-o operă narativă, avînd un rol relativ independent; 2. întîmplare în viața cuiva

esență, *esențe*, s.f. = ceea ce exprimă principalul și stabilul din obiecte și din fenomene, natura lor internă, ascunsă
etern, -ă, *eterni*, -e, adj. = nepieritor, veșnic, care există de totdeauna, care nu va înceta niciodată să existe

a evolua, *evoluez*, vb. = a trece printr-o serie de transformări, prin diferite faze progresive, spre o treaptă superioară; a se dezvolta

a exercita, *exercit*, vb. = 1. a practica, a îndeplini o profesie, o funcție etc.; 2. a face să fie simțit, a valorifica un drept, o influență etc.

expresie, *expresii*, s.f. = 1. exprimare; construcție concisă care exprimă o idee; cuvînt; 2. înfățișare exterioară a figurii, care reflectă starea sufletească a omului

expresiv, -ă, *expresivi*, -e, adj. = (despre cuvinte, gesturi etc.) viu, plastic, grăitor, sugestiv, semnificativ

extraplat, -ă, *extraplați*, -te = foarte întins, foarte turtit, foarte neted

F

false, *fălci*, s.f. = veche unitate de măsură pentru suprafețe agricole, folosită în Moldova, echivalentă cu circa un hectar și jumătate

familial, -ă, *familiali*, -e, adj. = care aparține familiei, privitor la familie, destinat familiei

familiar, -ă, *familiari*, -e, adj. = 1. (despre exprimare, limbaj, stil) obișnuit, simplu, fără pretenții; 2. bine cunoscut, obișnuit cuiva

făget, *făgete*, s.n. = pădure de fag

fărădelege, *fărădelegi*, s.f. (inv. și pop.) = faptă rea; nelegiuire, mișelie

filaliu, s.n. (inv.) = pinză foarte fină și subțire din care se făceau șervete și cămăși

filmotecă, *filmoteci*, s.f. = 1. colecție de filme cinematografice clasate într-o ordine sistematică; 2. loc special amenajat pentru păstrarea filmelor cinematografice

firoscos, -oasă, *firoscosi*, -oase, adj. (fam. și pop.) = priceput la toate, învățat, deștept

fundație, *fundații*, s.f. = element sau ansamblu de elemente de construcție care servește ca suport sau ca bază de susținere a unei construcții, a unui utilaj, a unei mașini etc.

G

geniu, *genii*, s.n. = cea mai înaltă treaptă de înzestrare spirituală a omului, caracterizată printr-o activitate creatoare ale cărei rezultate au o mare însemnătate; persoană care are o asemenea înzestrare

gevrea, *gevrele*, s.f. (inv.) = batistă de mătase sau de pinză fină, brodată, purtată de femei

gherdan, *gherdane* (ghiordan, ghiordane), s.n. (inv.) = șirag de mărgele, de mărgăritare, de pietre scumpe sau de galbeni

glosar, *glosare*, s.n. = listă de cuvinte însoțite de explicația lor, concepută

ca o anexă la un manual sau la o lucrare; (inv.) dicționar, vocabular

grafic, -ă, *grafici*, -ce, adj. = 1. referitor la metoda de a reprezenta prin desen (linii, puncte, figuri etc.) o mărime, variația unei mărimi sau raportul dintre două sau mai multe mărimi variabile; care aparține acestei metode; 2. care ține de sau privitor la felul în care se realizează o tipăritură

H

harpă, *harpe*, s.f. = instrument muzical format dintr-o ramă mare triunghiulară, pe care sînt fixate coarde diferite ca lungime și care sînt puse în vibrație prin ciupirea cu degetele de la ambele mîini

a hăuli, *hăulesc*, vb. = (despre voce, zgomote etc.) a răsuna prelung, a hăui, a hui

ideal, -ă, *ideali*, -e, adj. = desăvîrșit, excepțional, minunat, perfect, splendid, sublim, superb

identitate, *identități*, s.f. = 1. faptul de a fi identic cu sine însuși, asemănare perfectă; 2. ansamblu de date prin care se identifică o persoană

imaginație, *imaginații*, s.f. = capacitate omenească de a crea noi reprezentări sau idei; închipuire, fantezie

imprudent, -ă, *imprudenți*, -e, adj. = nechibzuit, nesocotit, neкуgetat

a impune, *impun*, vb. = a face ca o idee, o măsură etc. să fie acceptată; a face necesară îndeplinirea unei acțiuni

impuritate, *impurități*, s.f. = 1. lipsă de puritate, de curățenie; 2. corp sau substanță străină care se găsește în masa altui corp sau a unui material

inscripție, *inscripții*, s.f. = text scurt, de obicei gravat pe piatră, pe metal sau în lemn, pentru a consacra memoria unei persoane, a unui eveniment etc.

a inspira, *inspir*, vb. = 1. a trage, a inhala aer în plămîni; 2. a face să se nască în conștiința cuiva un gînd, un sentiment, o hotărîre; a sugera
integrare, *integrări*, s.f. = includere, introducere, înglobare

intensitate, *intensități*, s.f. = însușirea de a fi intens, puternic; grad de tărie, de putere, de forță

interlocutor, -oare, *interlocutori*, -oare, s.m. și f. = persoană cu care se discută, care participă la o conversație

intermediu, *intermedii*, s.n. = ceea ce se află la mijloc, între alte elemente; *prin intermediu* (cuiva sau a ceva) = prin mijlocirea, prin înlesnirea, cu ajutorul cuiva sau a ceva

ipocrizie, *ipocrizii*, s.f. = prefăcătorie, fățarnicie, falsitate

ironic, -ă, *ironici*, -ce, adj. = căruia îi place să ia în ris; zeflemist, batjocoritor; înțepător

îndeletnicire, *îndeletniciri*, s.f. = meserie, profesiune; ocupație

a înjosi, *înjoses*, vb. = a umili, a dez-onora

însemn, *însemne*, s.n. = semn, simbol

întruchipare, *întruchipări*, s.f. = înfățișare, reprezentare

a întrupe, *întrupe*, vb. = 1. a lua sau a da formă concretă, a (se) concretiza; 2. (inv.) a uni, a încorpora într-un singur tot

justificare, *justificări*, s.f. = motivare, explicare, îndreptățire

L

lăcar, lăcari, s.m. = gen de păsări călătoare și cîntătoare, de mărimea unei vrăbii, de culoare brună pe spate și albă-brună pe pîntece, care trăiesc în stufărișul din jurul lacurilor și al mlaștinilor

left, lefturi, s.n. (inv.) = obiect de poadoabă femească în formă de colier sau de medalion

legiune, legiuni, s.f. = mare unitate militară romană

M

maestru, -ă, maeștri, -stre, s.m. și f. = persoană care a adus contribuții (deosebit de) valoroase într-un domeniu de activitate, fiind adesea considerată drept îndrumător, model, șef al unei școli, creator al unui curent etc.

matostat, matostaturi, s.n. = piatră semiprețioasă de culoare verde

măraz, mărăzuri, s.n. (reg.; mai ales la pl.) = mofturi, nazuri, fasoane

mărgăritar, mărgăritare, s.n. = perlă

mărturisire, mărturisiri, s.f. = 1. afirmare, susținere; 2. destăinuire, confidență

mediu, medii, s.n. = 1. natura înconjurătoare în care se află ființele și lucrurile; 2. societatea, lumea în mijlocul căreia trăiește cineva, ambianța

megieș, megieși, s.m. (pop.) = vecin

memorial, -ă, memoriali, -e, adj. = 1. înregistrat în minte, din memorie; 2. care servește pentru a aminti un eveniment însemnat, o persoană etc., comemorativ

misiune, misiuni, s.f. = 1. însărcinare, imputernicire dată cuiva, sarcină de a face un anumit lucru; 2. rol, rost, datorie, menire

modalitate, modalități, s.f. = procedeu, mijloc, metodă folosită în vederea realizării unui scop

molatic, -ă, malotici, -ce, adj. = 1. (fam.) moale; 2. domol, lin, lent; 3. lipsit de energie, moliu; 4. unduios

moral, -ă, morali, -e, adj. = cinstit, bun, etic

moravuri, s.n., pl. = totalitatea obiceiurilor și deprinderilor unui popor, ale unei clase sociale, ale unui mediu social sau ale unei persoane; conduită morală, moralitate

N

naivitate, naivități, s.f. = simplitate, nevinovăție, candoare

nelegiuit, -ă, nelegiuiri, -te, adj. = (despre oameni) ticălos, rău, neomenos

neprețuit, -ă, neprețuiți, -te, adj. = foarte prețios, foarte valoros

niscăi, adj. invar. (pop.) = într-o cantitate nedeterminată, într-un număr oarecare; niscăiva

normă, norme, s.f. = regulă, dispoziție obligatorie, fixată prin lege sau prin uz; *normă morală* = regulă, privitoare la modul de comportare a omului în societate, la obligațiile sale față de ceilalți oameni și față de societate

nostalgie, nostalgii, s.f. = sentiment de tristețe, de melancolie, provocat de dorința de a revedea un loc iubit, o persoană apropiată sau de a retrăi un episod din trecut; dorință (plină de regrete) pentru ceva greu de realizat

nuanță, nuanțe, s.f. = 1. fiecare din variațiile unei culori, determinată de compoziția sa coloristică; 2. diferență foarte mică între aspecte sau lucruri de același gen; aspect ușor deosebit al sensului de bază al unui cuvînt; caracter, notă particulară

observator, observatoare, s.n. = clădire special amenajată pentru observații științifice asupra corpurilor cerești.

fenomenelor astronomice, meteorologice etc.; instituție aflată în această clădire

obștesc, -ească, obștești, adj. = comun, general, colectiv, public

ocîrmuire, ocîrmuiri, s.f. (inv.) = ocîrmuire, conducere, guvernare, administrare

odor, odoare, s.n. = obiect de mare preț, giuvaier

a oglindi, oglindesc, vb. = a înfățișa, a reprezenta, a reflecta

omagiu, omagii, s.n. = manifestare (prin cuvinte, gesturi etc.) a credinței, respectului, admirației sau recunoștinței față de cineva; ofrandă, prinos; cinstit, elogi, laudă, preamărire, preaslăvire, slavă

P

pafta, paftale, s.f. = (în trecut) încheietoare la haine sau la cingători, lucrată de obicei din metal prețios și împodobită cu pietre prețioase

particulă, particule, s.f. = 1. parte foarte mică dintr-o substanță, dintr-o materie; 2. element invariabil atașat la un cuvînt

pastel, pasteluri, s.n. = 1. creion colorat moale pentru desen; desen executat cu acest fel de creion; 2. poezie cu conținut liric, în care se zugrăvește un colț din natură

păcurar, păcurari, s.m. (inv. și reg.) = cioban, păstor

pelican, pelicani, s.m. = pasăre de apă, migratoare, de talie mare, cu pene albe, cu ciocul lung și puternic, cu un sac elastic sub maxilarul inferior, în care adună peștii cu care se hrănește

peripeție, peripeții, s.f. = întîmplare sau serie de întîmplări și de incidente neprevăzute (și impresionante) care intervin în viața cuiva

pilduitor, -oare, pilduitori, -oare, adj. = 1. cu putere de exemplu; 2. grăitor, elocvent, ilustrativ, convingător

pitiș, adv. (pop.) = tiptil, pe furiș, pe ascuns

pirleaz, pirleazuri, s.n. = (mai ales la țară), porțiune scundă de gard peste care se poate trece dintr-o curte în alta cu ajutorul unui suport făcut dintr-una sau mai multe scinduri (ca niște trepte) care se sprijină la capete pe cite un țărș bătut în pămînt

plastic, -ă, plastici, -ce, adj. = referitor la sculptură și la pictură

platformă, platforme, s.f. = construcție sau suprafață de teren plană amenajată pentru efectuarea unor lucrări cu caracter tehnic, pentru instalarea unui utilaj, pentru verificarea unor mașini sau aparate, pentru depozitarea unor materiale etc.

plămădeală, plămădeli, s.f. = amestec de făină, apă și drojdie, folosit la fermentarea aluatului; bucată de aluat dospit, folosit în loc de drojdie la prepararea pîinii

podit, -ă, podiți, -te, adj. = (despre încăperi) cu pardoseală; (despre străzi) pavat (cu scinduri)

posesie, posesiune, posesiuni, s.f. = stăpînire a unui lucru; dreptul de a se folosi, de a dispune de ceva

postfață, postfețe, s.f. = text sau comentariu explicativ adresat cititorilor și plasat la sfîrșitul unei cărți

a preceda, preced, vb. = a exista, a se produce înainte de altceva în timp; a se afla, a se găsi înainte de altceva sau de altcineva

predominant, -ă, predominanti, -te, adj. = impus prin număr, forță și valoare; dominant

preget, s.n. (pop.) = încetare, întrerupere a activității, răgaz, tihnă; *fără preget* = neîntrerupt, neobosit

a (se) primeni, primenesc, vb. = 1. a(-și) schimba rufăria, lenjeria purtată cu alta curată; 2. a improspăta aerul (dintr-o incintă)

pripit, -ă, pripiti, -te, adj. = (despre oameni) care se mișcă sau acționează prea repede și adesea fără chibzuială

profesionist, profesioniști, s.m. = persoană care lucrează într-un anumit domeniu de activitate pe baza unei pregătiri corespunzătoare

progresie, progresii, s.f. = șir de numere care derivă unul din altul urmînd anumite reguli (în matematică)

prundiș, prundișuri, s.n. = 1. prund, îngrămădire de pietriș și de nisip în albia unei ape; 2. pietriș folosit la pietruirea drumurilor sau în construcții

R

radiație, radiații, s.f. = emisie de unde sonore, electromagnetice etc. sau de particule care se propagă sub formă de raze în toate direcțiile, radiere

răspicat, -ă, răspicați, -te, adj. = lămurit, deslușit, limpede

a reacționa, reacționez, vb. = a lua o atitudine față de o situație sau de o împrejurare, a replica, a riposta

a reconstitui, reconstitui, vb. = a constitui din nou, a reface un lucru întreg; a recompune; a evoca, a reconstrui

a recurge, recurg, vb. = (urmat de determinări legate prin prep. *la*) a apela la cineva sau la ceva, a se servi, a se folosi de...

referat, referate, s.n. = dare de seamă, scrisă sau orală, asupra unei cărți, a unei activități etc.

reflecta, ind. prez., pers. 3, sg. *reflectă*, vb. = a oglindi, a răsfrînge, a înfățișa, a reprezenta

relație, relații, s.f. = 1. legătură, raport între lucruri, fapte, idei, procese sau între însușirile acestora; 2. (la pl.) legătură între două sau mai multe persoane, popoare, state etc.

a reliefa, reliefez, vb. = a scoate în evidență, a pune în lumină; a sublinia, a accentua

remarcabil, -ă, remarcabili, -e, adj. = vrednic de luat în seamă, deosebit, ales, însemnat

replică, replici, s.f. = răspuns prompt și energic care combate afirmațiile cuiva; ripostă

revizie, revizii, s.f. = cercetare nouă, control, verificare, ansamblul operațiilor executate asupra unei instalații, a unei mașini etc. care constă în reglarea pieselor și a aparatelor

robot, roboți, s.m. = sistem automatizat care acționează pe baza unui program de lucru stabilit sau care reacționează la anumite influențe exterioare, dînd impresia executării unor acțiuni omenesti

a roi, ind. prez., pers. 3, pl. *roiesc*, vb. = (despre albine) a ieși din stup zburînd în roiuri; (despre insecte sau păsări mici) a zbura în număr mare de colo pînă colo; (despre oameni) a se răspîndi în grupuri, pornind din același loc; a umbla de colo pînă colo

rubin, rubine (rubinuri), s.n. = piatră prețioasă foarte dură, de culoare roșie

satiric, -ă, satirici, -ce, adj. = biciuitor, înțepător, mușcător, tăios

satisfacție, satisfacții, s.f. = sentiment de mulțumire, de plăcere, ceea ce produce mulțumire; motiv, prilej de a fi satisfăcut

a (se) sclifosi, ind. prez., pers. 3, sg. *(se) sclifosește*, vb. = 1. a plînge fără motiv sau a se prefăca că plînge; a se smiorcăi; 2. a face mofturi (nazuri, fasoane)

scurtcircuit, scurtcircuite, s.n. = legătură electrică între două puncte ale unei rețele sau instalații, avînd o rezistență foarte mică

seamăn, semen, semeni, s.m. = persoană care este la fel, care se aseamănă cu alta; orice om, aproapele

a selecta, selectez, vb. = 1. a selecționa după un criteriu stabilit; 2. a separa, în vederea izolării dintr-o mulțime de obiecte, o serie de obiecte cu anumite însușiri

semnificativ, -ă, semnificativi, -e, adj. = 1. cu înțeles precis, clar; caracteristic; 2. sugestiv, viu, pregnant; evocator

semnificație, semnificații, s.f. = 1. înțeles, sens al unui cuvînt; 2. însemnătate

sensibilitate, s.f. = 1. simțire; 2. emotivitate, afectivitate

serată, serate, s.f. = reuniune, întrunire cu caracter muzical, literar etc. (organizată în serile de iarnă)

a sesiza, sesizez, vb. = a cuprinde cu mintea, a pricepe, a înțelege, a observa, a descoperi

sfidare, sfidări, s.f. = înfruntare, provocare, bravadă

simbol, simboluri, s.n. = semn, obiect, imagine etc. care reprezintă indirect un obiect, o ființă, o idee, un sentiment etc.

sipet, sipeturi, s.n. = cufăr în care se păstrau în trecut hainele sau obiectele de valoare

slugărnicie, slugărnicii, s.f. = atitudine de lingușire în raporturile cu oamenii de la care se primesc sau de la care se așteaptă avantaje materiale, ploconeală

smarald, smaralde (*smaragd, smaragde*), s.n. = piatră prețioasă strălucitoare, de culoare verde, foarte transparentă

soclu, socluri, s.n. = suport sau postament (din piatră) care susține o coloană, o statuie etc.

specific, -ă, specifici, -ce, adj. = propriu, caracteristic unei ființe, unui lucru sau unui fenomen; particular, distinct

sponcă, sponci, s.f. = copecă, agrață, cataramă

spontan, -ă, spontani, -e, adj. = produs de la sine, fără vreo cauză exterioară aparentă, apărut brusc, pe neașteptate

start, starturi, s.n. = loc de plecare (marcat printr-o linie) într-o cursă sportivă; momentul începerii unei curse sportive, indicat de o persoană

stative, s.f., pl. (reg.) = război de țesut manual

a subaprecia, subapreciez, vb. = a prețui pe cineva sau ceva mai puțin decît merită, a aprecia sub valoarea reală, a micșora importanța unei persoane, a unui lucru, a unei situații

sucală, sucale, s.f. = unealtă cu ajutorul căreia se deapănă pe țevi firul pentru războiul de țesut manual

succesiune, succesiuni, s.f. = serie de persoane, de lucruri, de fapte, care se succedă într-o anumită ordine; șir, rînd, înșiruire

a sugera, sugerez, vb. = a face să se nască în mintea cuiva (printr-o aluzie, o asociație de idei etc.) un gînd, o idee, un sentiment

sugestie, sugestii, s.f. = propunere, idee

suman, sumane, s.n. = 1. haină țărănească lungă (pînă la genunchi), făcută din țesătură groasă de lînă lucrată în casă

superstiție, superstiții, s.f. = fel de a gîndi care decurge dintr-o credință

înapoiată, în spirite bune și în spirite rele, în farmece și vrăji, în semne prevestitoare de bine sau de rău, în numere aducătoare de noroc sau de pierdere

surguci, surguciuri, s.n. = mănunchi de pene de struț împodobit cu pietre scumpe, purtat la turban sau la căciulă de sultan, de înalții demnitari turci sau de unii domnitori români

suveran, -ă, suverani, -e, adj. = 1. cu autoritate supremă, cu drepturi nelimitate, stăpîn; 2. independent, liber, neatîrnat

șoimește, adv. = ca șoimul, ager, sprinten, iute

teslă, tesle, s.f. = unealtă cu coada scurtă, cu tăiș metalic lat și curbat, folosită de dulgheri, rotari și dogari

tinguit, s.n. = 1. plîngere; 2. jelire, văitat, sunete tînguitoare, glas tînguitor

tragic, -ă, tragici, -ce, adj. = zguduitoare, nenorocit, catastrofal

a transpune, transpun, vb. = a muta, a schimba ceva dintr-un loc în altul, dintr-o stare sau dintr-o situație în alta

triumfal, -ă, triumfali, -e, adj. = măreț, impunător, solemn

NOTĂ

Toate exercițiile se vor efectua numai pe maculatoare și pe caietele de teme.

U

umor, s.n. = înclinare spre glume și ironii, ascunsă sub o aparență de seriozitate; veselie, haz

V

a vibra, vibrez, vb. = 1. a tremura, a trepida; 2. a se înfiora, a tresări, a palpa

vehicul, vehicule, s.n. = mijloc de transport pe o cale de comunicație terestră, subterană, aeriană, cosmică, pe (sau sub) apă

violă, viole, s.f. = instrument muzical cu coarde, asemănător și mai mare decît vioara

vitregie, vitregii, s.f. = dușmănie, vrăjmășie, răutate, ostilitate

a viziona, vizionez, vb. = a privi, a urmări, a vedea un film, un spectacol (înainte de premiera pentru publicul larg)

Z

zafir, zamfire, s.n. (inv. și pop.) = safir (pl. safire), piatră prețioasă de culoare albastră

a zăcări, zăcăresc, vb. (reg.) = a lenevi, a lîncezi

a (se) zămisi, zămislesc, vb. (inv. și reg.) = a lua ființă, a se naște, a se întrupa, a (se) crea, a (se) produce, a (se) forma, a (se) înfiripa

zgîrie-brînză, s.m. și f. invar. = om zgîrcit, avar, cărpănos

CUPRINS

1. <i>Imnul de Stat al Republicii Socialiste România</i>	5
2. <i>Cîntare României</i> (fragmente) de Miron Radu Paraschivescu	8
3. <i>Patria noastră</i> de George Coșbuc	10
Opera lirică	12
Vocabularul: Cuvîntul. Cuvîntul de bază. Prefixul. Sufixul. Familia lexicală. Radicalul. Sinonimele (recapitulare)	13
Compunere: Comunicarea orală (exerciții)	16
Lectură suplimentară:	
I. <i>Voința neamului</i> de Ioan Nenițescu	19
II. <i>Dreptul de a fi stăpîni</i> (fragment) de Dumitru Almaș ..	19
4. <i>Prăvale-Baba</i> (fragment) de Ionel Teodoreanu	21
Comparația	32
Vocabularul: Regionalismele	33
Antonimele	34
Mijloace (procedee) de îmbogățire a vocabularului:	
Derivarea cu sufixe	36
Derivarea cu prefixe	41
5. <i>Limba noastră</i> (fragmente) de Alexe Mateevici	45
Vocabularul. Mijloace (procedee) de îmbogățire a vocabularului:	
Compunerea	47
Abrevierile	50
Lectură suplimentară: <i>Laudă limbii române</i>	53

<i>Compunere: Comunicarea orală (Răspunsuri la întrebări)</i>	56
6. <i>Ardealul</i> (fragment) de Nicolae Bălcescu	58
Enumerația	61
<i>Gramatică: Morfosintaxa. Părțile de vorbire flexibile. Substantivul (recapitulare)</i>	63
Substantive colective	67
Alte funcții sintactice ale substantivelor	68
Cazurile și funcțiile sintactice ale substantivelor (schemă recapitulativă)	70
<i>Lectură suplimentară:</i>	
I. <i>Oltul în Dobrogea</i> (fragmente) de Traian Coșovei	72
II. <i>Am fost aici</i> de George Țârnea	74
<i>Compunere: Descrierea unui peisaj</i>	74
7. <i>Sobieski și românii</i> de Costache Negruzzi	78
Arhaismele	85
Subiectul operei literare	86
<i>Gramatică: Declinarea substantivelor. Declinarea substantivelor comune</i>	88
Declinarea substantivelor proprii	93
<i>Compunere: Rezumatul</i>	94
<i>Compunere: Compunere după tabloul „Sobieski și românii“</i>	95
8. <i>Iarna</i> de Vasile Alecsandri	97
Repetiția	100
Pastelul	101
<i>Gramatică: Adjectivul (recapitulare)</i>	102
Articolul adjectival (demonstrativ)	103
Declinarea adjectivelor	105
Gradele de comparație ale adjectivelor	107
<i>Lectură suplimentară: Moment poetic EMINESCU</i>	111
<i>Compunere: Descrierea unui fenomen al naturii</i>	114
9. <i>Premiul întâi</i> de Marin Preda	116
<i>Gramatică: Numeralul. Numeralul cardinal (recapitulare)</i>	121
Numeralul ordinal (recapitulare)	123
Numerales în nominativ cu funcție de nume predicativ. Caracteristici ale unor cazuri la numerales	125

<i>Compunere: Planul simplu. Cum se notează ideile principale</i>	126
<i>Lectură suplimentară: În ajun de Anul Nou</i> de Fănuș Neagu	128
10. <i>Scrisoarea III</i> de Mihai Eminescu	131
Antiteza	138
Personajul literar și caracterizarea lui	139
<i>Gramatică: Pronumele. Pronumele personal (recapitulare)</i>	140
Funcțiile de nume predicativ și de atribut ale pronumelui personal	143
Declinarea pronumelui personal	146
Ortografia formelor neaccentuate ale pronumelui personal	147
<i>Compunere: Caracterizarea unui personaj literar</i>	150
Sugestii pentru construirea unui dialog	153
11. <i>Dunăre! Dunăre!</i> (fragmente) de Zaharia Stancu	156
<i>Gramatică: Pronumele demonstrativ și adjectivul pronominal demonstrativ</i>	160
Pronumele nehotărît și adjectivul pronominal nehotărît ..	166
<i>Compunere: Dunărea în viața poporului român</i>	171
<i>Lectură suplimentară:</i>	
I. <i>Țării mele</i> de Vasile Voiculescu	174
II. <i>Săraca Țara Moldovei...</i> (fragmente) de Geo Bogza....	175
12. <i>Toma Alimoș</i>	179
<i>Gramatică: Verbul (recapitulare)</i>	186
Modurile personale (predicative). Modul imperativ.....	188
Propoziția imperativă	190
Modul conjunctiv	191
Modul condițional-optativ	194
Propoziția optativă.....	196
<i>Compunere: Studiul individual</i>	197
<i>Lectură suplimentară:</i>	
I. <i>Cîntecul lui Mihai Viteazul</i>	200
II. <i>Iancu Jianu</i> (fragment)	201
<i>Compunere: Exerciții de dezvoltare a exprimării orale. Răspunsuri la întrebări</i>	202

13. <i>Doine:</i>	
<i>Unde-aud cucul cîntînd</i>	204
<i>Frunză verde lăcrămioare</i>	205
<i>Voinicul</i>	205
<i>Maică, maică, draga mea</i>	206
<i>Cîntecul străinătății</i>	207
Doina	209
Rima (recapitulare)	210
Gramatică: Verbul. Modurile nepersonale (nepredicative). Modul infinitiv	211
Modul gerunziu	214
Modul participiu	216
Modul supin	218
Modurile și timpurile verbelor (exerciții recapitulative)	220
Compunere: Compunere liberă	224
14. <i>Amintiri din copilărie</i> (fragment) de Ion Creangă	225
Gramatică: Părțile de vorbire neflexibile. Adverbul (recapitulare)	229
Gradele de comparație ale adverbilor	232
Adverbe simple și adverbe compuse	233
Lectură suplimentară:	
I. <i>La Medeleni</i> (fragmente) de Ionel Teodoreanu	236
II. <i>Aventurile lui Huckleberry Finn</i> (fragment) de Mark Twain	241
Compunere: Compunere liberă	246
15. <i>Privighetoarea</i> de Ioan Alexandru Brătescu-Voinești	247
Gramatică: Prepoziția (recapitulare)	251
Alte cazuri cerute de prepoziții	253
Conjuncția (recapitulare)	254
Interjecția (recapitulare)	256
Interjecții de adresare	258
Interjecții cu sens apropiat de al imperativului	259
Interjecții predicative	259
Compunere: Enunțuri orale urmate de redactare	261

16. <i>Mamă Tară</i> de Adrian Păunescu	263
Gramatică: Sintaxa. Sintaxa propoziției (recapitulare)	266
Clasificarea propozițiilor	267
17. <i>D-l Goc...</i> de Ion Luca Caragiale	271
Schița	278
Gramatică: Predicatul (recapitulare)	279
Compunere: Transformarea vorbirii directe în vorbire indirectă și a vorbirii indirecte în vorbire directă	283
Gramatică: Subiectul (recapitulare)	284
Lectură suplimentară: <i>Întîlnirea</i> (fragment) de Mihnea Moisesescu	288
Gramatică: Acordul predicatului cu subiectul	293
18. <i>Cîinele și cățelul</i> de Grigore Alexandrescu	297
Fabula	300
Gramatică: Atributul (recapitulare)	301
Atributul pronominal	305
Atributul verbal	307
Atributul adverbial	308
Lectură suplimentară:	
I. <i>Cuiul</i> de Tudor Arghezi	310
II. <i>Singur pe lume</i> (fragment) de Hector Malot	311
Compunere: Relatarea	314
19. <i>Luarea Griviței</i> de Mihail Sadoveanu	316
Gramatică: Complementul	322
Complementele circumstanțiale (recapitulare)	323
Complementele necircumstanțiale	326
Complementul direct	327
Complementul indirect	331
Compunere: Compunerea narativă	335
Gramatică: Sintaxa frazei. Propoziția principală și propoziția secundară (recapitulare)	336
Propoziția regentă și propoziția subordonată	338
20. <i>Întoarcere la brazdă</i> de Tudor Arghezi	342
Ritmul și felurile lui	344

Compunere: Scrisoarea familială	344
21. Soldatul necunoscut (fragment) de Dumitru Radu Popescu	347
Gramatică: Raporturile (relațiile) sintactice din propoziție și din frază	
Mijloacele de realizare a lor	355
Compunere: Prezentarea unui monument, a unei statui	359
22. Eroii de Alexandru Andrițoiu	363
23. Dragoste supremă de Victor Tulbure	366
Mic dicționar	367

Nr. colilor de tipar : 24
Bun de tipar : 19.XII.1983

Com. nr. 30 611/30 096
Combinatul poligrafic
„CASA ȘCÎNTEII“
București — R.S.R.